

KUR'ÂN ÂŞIKLARI

YUSUF
ÖMEROĞLU

KUR'ÂN ÂŞIKLARI

Yusuf ÖMEROĞLU

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	11
KUR'ÂN ÂŞIKLARI KUR'ÂN'I NASIL OKUMUŞLARDI?	15
A. Ayetlerle Kur'ân-ı Kerim Okumanın Fazileti.....	17
B. Kur'ân Âşıklarının Kur'ân'a Karşı Tavrı Nasıldı?	21
1. Tam Bir Teslimiyetle Kur'ân'a Yönelmişlerdi	22
2. Onlar Kur'ân Okurken Ağlarlardı	24
3. Kur'ân'ı Mana ve Muhtevasını Anlayarak Okumuşlardı	29
4. Onlar Okudukları Ayetlerin Manalarına Göre Dua Etmışlerdi	40
5. Kur'ân Okurken Muhtevasından Etkilenmişler, Kendilerini O'na Muhatap Görmüşlerdi	41
6. Onlar Kur'ân'dan Bazı Yerleri Tekrar Tekrar Okumuşlardır	50
7. Gece Vakti Kur'ân Okumaya Ayrı Bir Önem Vermişlerdi.....	54
8. Kur'ân'ı Çok Sık Okumuşlar, Çokça Hatim Yapmışlardı.....	57
9. Kur'ân Âşıklarının O'nu Okurken Gözettikleri Diğer Edebler	64
KUR'ÂN ÂŞIKLARININ HAYATINDA KUR'ÂN	71
A. Efendimiz'in (s.a.s.) Hayatında Kur'ân.....	71
1. O, Kur'ân'ı Çokça Okurdu.....	72
2. O, Kur'ân'a Muhatap Olduğu Çoğu Zaman Ağlardı	73
3. Bazı Ayet ve Sureleri Tekrar Ederdi.....	76
4. O, Kur'ân Okurken Kimi Zaman Allah'a Sığınır Kimi Zaman da O'ndan Rahmetini İsterdi	79
5. Namaz Kılarken Nasıl Kur'ân Okunacağını Bize O Göstermektedir. 79	
6. Kur'ân'ı Okurken Anlayacak Hâlde Olmalıyız	80

B. Sahabe-i Kiram'ın Hayatında (r. anhum) Kur'ân	83
1. Kur'ân Sevdalı Hz. Ebû Bekir	86
2. Kur'ân'ın Sırlarını Açtığı Sahabe Hz. Ömer.....	88
3. Hz. Osman ve Hz. Ali.....	97
4. Hz. Aîşe ve Hz. Fâtıma	99
5. Hz. Ümmü Eymen.....	100
6. Peygamberimizden Sonra En Büyük Kur'ân Muallimi:	
Hz. Abdullah b. Mes'ud.....	100
7. Hz. Abdullah b. Ömer.....	104
8. Hz. Ebû Musa el-Eş'arî	107
9. Hz. Sabit b. Kays.....	108
10. Hz. Abdurrahman b. Avf.....	110
11. Hz. Hubeyb b. Adiyy	111
12. Hz. Ashame.....	111
13. Hz. Abdullah İbn Abbas.....	116
14. Hz. Abdullah b. Revâha	118
15. Hz. Temîm ed-Dârî.....	118
16. Sahabe-i Kiram'dan Diğer Kur'ân Âşıkları.....	120
C. Tâbiîn'in (r. anhum) Hayatında Kur'ân	128
1. Ömer b. Abdülaziz	129
2. Muhammed b. Münkedir.....	134
3. Fudayl b. İyaz ve Oğlu Ali	136
4. Zeynelâbidîn.....	141
5. Saîd b. Cübeyr	142
6. Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî.....	144
7. Sâbit b. Eslem el-Bünânî	145
8- Mutarrif b. eş-Şihhîr	147
9. Mâlik b. Dinar	148
10. İmam A'zam Ebû Hanîfe.....	150
11. Ve Tâbiîn Neslinin Diğer Kur'ân Âşıkları.....	152
D. Tebe-i Tâbiîn'in (r. anhum) Hayatında Kur'ân.....	157
1. Malik b. Enes.....	157
2. İmam Ahmed b. Hanbel	157
3. İmam eş-Şâfî.....	158

İçindekiler

4. Dâvûd et-Tâi	160
5. Habîb-i A'cemî	161
6. Abdullah b. Mübarek	161
7. Beyazîd Bistâmî	162
8. Ebû Bekir el-Verrak'ın oğlu	163
E. Son Asrın Kur'ân Hâdimlerinden	165
1. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatında Kur'ân	167
2. Süleyman Hilmi Efendi'nin Kur'ân Hizmeti	175
3. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Kur'ân Hakkındaki Bazı Değerlendirmeleri	178
SONUÇ	199
İSTİFADE EDİLEN ESERLER	203

“Burada kalbim titreyerek řu tâbiri kullanacağım: ‘Kur’ân beni mazur görsün’ **Kur’ân, kendisine samimi âşık olmayanlara kıskançtır, onlara bir şey vermez.** Sen bütün gönlünle, hissinle Kur’ân’ın mecnûnu olur, ona yönelirsen o da sana teveccüh edecektir. Aksi hâlde sen Kur’ân-ı Kerîm’in ucundan ucundan tuttuğun müddetçe Kur’ân sana sırlarını açmayacaktır. Zira bu kelâm-ı İlâhî, kendisine bütün benliğiyle teveccüh eden âşık gönüllere nûr ve feyiz aksettirir. Sen onu okumaz, manasını tedeübür etmezsen onun feyzinden mahrum kalırsın.”¹

¹ M. Fethullah Gülen, *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 7

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın (celle celâluhû), insanlara verdiği en büyük hediyedir. Kur'ân, insanları doğru yola ulaştırır; müminler için bir rahmet kaynağıdır. Doğru ile doğru olmayanı birbirinden ayırır. O, müminlerin nasihat almaları için indirilmiştir. O, gönüllerde ve vicdanlarda bulunan maddi ve manevi her türlü hastalığa bir şifa, hakikatlere ulaştıran bir rehber, Allah'ı hatırlatan bir öğüt ve ateşten koruyucu bir kurtuluş kaynağıdır. Onunla konuşan doğruyu söylemiş olur. Onunla amel eden, muhakkak karşılığını görür. Onunla hükmeden adaletle hükmetmiş demektir.²

Kur'ân-ı Kerim, vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) indirilmiş, mushaflarda yazılmış, yalan söylemesi mümkün olmayan bir toplulukça nakledilmiş, tilâvet edilip okunmasıyla ibâdet edilen ve bütün canlıları aciz bırakan mucize ilâhi kelimedir. Kur'ân'ın, her müminin yanında büyük bir yeri vardır. Zira o, inanlar için can veren bir ruh ve sırat-ı müstakimin ta kendisidir.

Ona karşı olan görevlerimiz; ona inanmak, onu okumak, onun hükümlerini bilmek, helal kıldığını helal kılmak, haram ettiğini

² Bkz.: Bakara, 2/185; İsrâ, 17/82; Kamer, 54/17; Bakara, 2/2; Yunus, 10/57; Tirmizî, *Fedailü'l-Kur'ân*, 14

haram saymak, anlayamadığımız hakikatlere iman etmek, anlatılan kıssa ve hikâyelerden ibret almaktır. Bundan sonra içindekilerle amel etmek, onu tedebbür etmek yani düşünmek, kalp ile tefekkür etmek, anlatılanları kavramaya çalışmaktır. Başkasından dinliyor isek, onu da ihsan sırrıyla dinlememiz gerekmektedir.

Kur'ân'a gönülden bağlı olanlar, O'nu İslâm'ın bir sancağı gibi hayatının her alanına taşıyanlara, böylece ona hizmeti hayatının gayesi yapmış kimselere "Kur'ân âşığı" denilmiştir. Kur'ân'a aşk derecesinde bağlanmak ve ona samimi bir gönül ile yönelmek gerekir ki o da vicdanlara sırlarını açsın ve sinelere hakikatleri duyursun.

Asr-ı Saadet'ten günümüze kadar geçen süredeki Kur'ân âşıkları, Kur'ân karşısında hep ağlamışlar, inlemişler, onunla olmuşlar, onu okurken onun sahibi Allah ile konuşur gibi bir hal üzere bulunmuşlardı. Onları buna götüren en önemli etken; bu kitabı, Allah'ın kelamı olduğunu bilerek okumalarıydı. Çünkü Kur'ân, okunup geçilecek bir kitap değildir. O, öğüt ve ibret alınması gereken bir kitaptır. Bunu bildiren onca âyetten ikisinin meali şöyledir:

"Yemin olsun: Biz, ders alınsın diye Kur'ân'ın anlaşılmasını kolaylaştırdık. Haydi, var mı düşünen ve ibret alan." (Kamer, 54/17, 22, 32, 40)

"Tâ-hâ. Biz bu Kur'ân'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik. Ancak (Allah'tan) korkanlara bir öğüt ve uyarıcı (olarak indirdik)." (Tâhâ, 20/1-3)

Sahabe efendilerimiz, onu hayatlarının bütününde yaşıyorlar, daha sonra gelen Hak dostları da hayatlarını hep O'nun öngördüğü çerçevede planlıyorlardı. Bütün hayatları boyunca karşılaştıkları manevi yaraları onunla tedavi ediyorlar, onun Allah'tan gelen bir şifâ olduğunu çok iyi idrak ediyorlardı. Allah kelamı Kur'ân, onların hayatlarını tanzim eden bir rehber idi. Bu yüzden en öncelikli meşguliyetleri hep Kur'ân'dı. O'nu diğer bütün ilimlerden önde tutuyorlardı. Onu herkesin sözünün önüne geçiriyorlar, yapacakları bir işte Kur'ân'dan bir işaret görseler, hemen onunla amel ediyorlardı. Onu

hayatlarının kurtuluş sebebi sayıyorlar; Allah katında en faziletli olmanın, ancak O'nun kelamını idrak etmekle mümkün olabileceğini biliyorlardı. Kur'ân'ın hakkına riayet etmek ve onu hakkıyla okumak isteyen kimsenin özellikleri bunlardır. Ne mutlu onu düşünerek okuyana, anlamaya çalışana ve onunla amel edene...

Evet, Kur'ân, sırlarını ve inceliklerini, ancak kendisine ciddiyeyle ve samimiyetle eğilen müminlere açar. Onu küçük görenler ve onun hakkını vermeyenlere gelince, onların Kur'ân'ı anlamaları mümkün değildir.

İslâm tarihi, hadis, siyer ve biyografi kitaplarının yanı sıra diğer ana kaynakları incelediğimizde, Kur'ân'a hizmet etmeyi gaye edinmiş Hak Dostlarına şahit olmaktayız. Bunların Kur'ân'ı nasıl okudukları, onu nasıl muhatap kabul ettikleri, şüphesiz ki daha sonra gelen Müslümanlar için büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada, öncelikle, Kur'ân'ı en ideal bir şekilde okumanın nasıl olacağına dair izleri bulacaksınız. Sonrasında da Hak dostlarının onu okurken hangi hususlara riayet ettiklerini, Allah dostlarının onu hayatlarına nasıl yansıttıklarını, Allah Resûlü'nün Kur'ân karşısında takındığı tavrın nasıl olduğunu, Kur'ân âşıklarının en çok hangi sure ve âyetlerden etkilendiklerini ele alacağız.

Eserde, en zor zamanlarında Kur'ân'ı sığınılacak en güvenli bir liman olarak kabul eden sahabenin hâllerine, etkileyici sesiyle okuduğu Kur'ân'la insanları ona davet eden Hz. Ebû Bekir'in kalp inceliğine, âyetlerin ifade ettiği gerçekler karşısında tereddütsüz teslimiyet gösteren Hz. Ömer'in Kur'ân aşkına, okuduğu âyetler karşısında dayanamayıp ağlayan, hatta bayılıp evine kapanan Hak dostlarına şahit olacağız. Kur'ân okuduğundan dolayı Kureyş tarafından dövülürken bile Kur'ân okumaya devam eden Abdullah b. Mes'ud'un Hak kelamına aşk derecesinde nasıl bağlı olduğuna, âyetlerden etkilenerek devamını getiremeden inleyip bayılan İbn Ömer'in Kur'ân'a olan sadakatine şahit olacağız. O'nu mahzun

bir şekilde okuyan Ebû Musa el-Eş'arî'den, âyetlere muhatap olmada zirvelerden biri olan Sabit b. Kays'a, Kur'ân'ı hıçkırık hıçkırık okuyan İbn Abbas'tan, sabaha kadar bir âyeti okuyup tekrar eden Temîm Dârî'ye, bir âyetle Hak yolunun kurbanı olan Fudayl'dan, dinlediği âyetten etkilenecek vefat eden oğlu Ali'ye, son nefesini namazda dinlediği âyetlerden etkilenecek veren Mutarrif'ten, sabah ezanına kadar bazı âyetleri tekrar edip duran İmam Azam'a kadar pek çok Kur'ân âşığının hatıralarını yâd etmek, inşallah bizlere de Kur'ân'a sarılma noktasında aşk ve şevk verecektir.

Yine son zamanlardan Bediüzzaman Hazretleri, Süleyman Efendi Hazretleri ve Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Kur'ân ile ilgili hizmet ve değerlendirmeleri de günümüz insanına, Kur'ân'ı asrın idrakine arz etmenin yollarını göstermesi açısından ders verecektir.

Kur'ân okurken meydana gelen kalp inceliği ve gözyaşı, Hak dostlarının en açık özelliklerinden biridir. İşte bu çalışma, onların bu ve benzeri hâllerini ortaya koymak, ruh hastalıklarımıza ilaç olabilecek o yüce hatıraları yâd etmek, böylece Kur'ân'la olan muhataplığınızda olması gereken ufku yakalamaya çalışmak maksadıyla kaleme alınmıştır. Dilimizde, Kur'ân'ın faziletleri, tecvidi ve niçin okunması gerektiği ile ilgili kaleme alınan onca eser bulunmasına rağmen O'nun nasıl okunması gerektiğini İslâm tarihindeki canlı örnekleriyle kaleme alan bir eserin bulunmayışı, bizi böyle bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Rabbimizin rızasını kazandırmaya, okuyucularda da Kur'ân'a olan aşk ve şevki artırmaya, onu anlama yolunda bir kıvılcıma vesile olursa, iki seneyi geçen bir araştırma sonunda hazırlamaya çalıştığımız bu kitabın, gayesine ulaşacağını söyleyebiliriz.

Gayret bizden, kalplere Kur'ân aşkını düşürmek ise Rabbimizdendir.

Yusuf Ömeroğlu

Diyarbakır, 2011

KUR'ÂN ÂŞIKLARI KUR'ÂN'I NASIL OKUMUŞLARDI?

“Geçmiş ve gelecektekilerin ilmini isteyen Kur’ân’ı harmanla-
sın, hallac etsin.”³

Kur’ân rehberliğinde bir hayat yaşayan Kur’ân âşıkları, ona hakettiği değeri veriyorlar ve onu kendilerine Rabbilerinden ge-
len bir mektup olarak görüyorlardı. Kur’ân’ı sair kitaplar gibi
ele almıyorlar, onu okurken Rabbileri ile konuştuklarını ifade
ediyorlardı.

Hayatlarını Kur’ân’a hizmet etmeye adanmış Hak dostları,
âyetlerin anlattığı hakikatleri düşünüp anlamaya ve kavramaya
çalışıyorlar, onu sadece harflerini telaffuz etmek şekliyle okumu-
yorlardı. Çünkü ancak manasını anlayarak yapılan bir okuma ile
O’nun bereketinden istifade edilebilirdi. Ancak böyle okunursa,
Kur’ân’ın vesile olacağı hayır yollarından yürümek nasip olabi-
lirdi. Evet, “Kur’ân’ı anlamak, Kur’ân ile dirilmek onun özünde
derinleşmeye bağlıdır. Kur’ân’ın sadece ibare ve lafızları ile ilgi-
lenenler, sevap kazansalar bile, sevaba açık bir topluluk hâline

³ Abdullah İbn Mes’ûd, Taberani, Mucemu’l-Kebir, 9/135; Heysemi, Mecmaü’z-Zevaid, 7/165

gelemezler. Bir başka tabirle, Kur'ân'ı muhtevasına uygun şekilde anlayıp hayatlarına hayat kılamazlar.”⁴

Tedebbür ve tefekkür (düşünme ve anlamaya çalışma) okuyuşu, Kur'ân âşıklarının Allah'ın kelamını okumaya en layık gördükleri okuyuş şekliydi. Böyle bir okuyuşla Kur'ân hem lafzı ile okunmuş olur, hem de manası düşünülerek tilavet olunurdu. İbn Mes'ud da bu hakikati şu şekilde dile getirmişti: “Şiir söyler gibi Kur'ân okumayın, çürük hurma atar gibi dağıtmayın. O'nun incelikleri üzerinde durun, (manasını düşünün ve) kalbinizi onunla harekete geçirin.”⁵

Kur'ân âşığının niyeti, “Okuduğum yeri ne zaman bitireceğim?” endişesi değildir ve olmamalıdır. Kur'ân'a gönül vermiş bir âşık, onu okurken şunu düşünecektir: “Ne zaman müttakilerden olacağım, ne zaman zühd sahibi kimselerin zümresine katılacağım, sabredenlerden nasıl olabileceğim, ne zaman haşyet sahibi kimselerden olacağım, ne zaman dünyayı kalben terk edip ahireti arzulayacağım, ne zaman havf ve recâ arasındaki dengeyi sağlayabileceğim, Allah'ın o kadar nimetlerine karşı ne zaman gerçekten şükreden bir kul olacağım, ne zaman ihsan şuuruyla hareket edeceğim, gerçek cihada ne zaman muvaffak olacağım, ne zaman dilimi ve gözümü haramdan korumayı hakkıyla gerçekleştirebileceğim, Allah'ın razı olduğu kullardan ne zaman olacağım, gerçekten tevbe etmeye nasıl muvaffak olacağım, Allah'a hakkıyla güvenip, O'nun kelamından gereken öğüt ve nasihati ne zaman alacağım, nefsimi ne zaman gerçekten hesaba çekebileceğim, cennetin nimetlerini, cehennemin de sıcaklığını ne zaman hissedeceğim?...”

Kur'ân'ı gerçek manada okuyan kişi, bunları düşünecektir. Zira Kur'ân'da anlatılan gerçekler karşısında muhasebede

⁴ M. Fethullah Gülen, *Sohbet-i Canan*, s. 42

⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, 1/89

bulunmanın en basit şekillerinden biri budur ki; onu okumaktan asıl maksat da anlatılanları vicdanlarda hissetmek ve onlardan öğüt alıp hayata ikame etmektir.

Burada, öncelikle Kur'ân-ı Kerim'in faziletleri ve O'nu okumanın önemi ile ilgili kısa ve öz olarak bazı âyet ve hadislerle yer verecek, daha sonra da Kur'ân âşıklarının Kur'ân'a muhatap olmadaki en dikkat çekici hâllerine değineceğiz.

A. Âyetlerle Kur'ân-ı Kerim Okumanın Fazileti

*Gavvâs olana Kur'ân,
Mücevher dolu ummân.
Nasipsizdir Kur'ân'dan,
Her müstağnî davranan.*

(Kur'ân-ı Kerim, gerçek dalgıç olanlara, mücevherler sunan bir deniz gibidir. Kur'ân'a gereken ilgiyi göstermeyip ondan uzak duran kimseler ise ondan nasipsizdir.)

Kur'ân'ın fazileti ve onu okuyup anlamaya çalışmak, âyetler üzerinde düşünüp gereği ile amel etmek konusunda pek çok âyet ve hadis-i şerif bulunmaktadır. Öncelikle ifade edilmelidir ki; Kur'ân'ı okumayan, anlamayan ve onunla gereği ile amel etmeyen kimseler, onu terk etmiş sayılırlar. Öyle ki Peygamberimiz Kıyamet günü böyle kimseleri Allah'a şikâyet edecektir.

“O gün Peygamber: ‘Ya Rabbî, halkım bu Kur'ân'ı terk edip ondan uzaklaştılar!’ der.”⁶ Evet, Kur'ân'ı terk etmenin bu kötü sonucundan kaçınmak için, öncelikle onu okumak ve anlamaya çalışmak gerekir. Mutlak olarak Kur'ân'ın okunmasını emreden âyetlerden ikisi şöyledir:

“Sana vahyedilen Rabbinin kitabını oku.” (Kehf, 18/27)

⁶ Furkan, 25/30; Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, 3/317; Kâsımî, *Mehasinu't-Te'vîl*, 12/575.

*“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu, hakkını gözete-
rek okurlar.”* (Bakara, 2/121)

Şimdi, Kur'ân okumanın önemini ve faziletini belirten bazı âyet ve hadisleri, kısa bir biçimde, herhangi bir yoruma girmeden birkaç başlık altında aktarmaya çalışalım:

Kur'ân, öğüt, şifa, hidayet ve rahmettir:

*“Ey insanlar! İşte size, Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki
dertlere bir şifa, müminlere doğru yolu gösteren bir hidayet ve
rahmet geldi.”* (Yûnus, 10/57)

Kur'ân, doğruya ulaştıran bir rehberdir:

“İşte Kitap! Şüphe yoktur onda. Rehberdir muttakilere.” (Bakara, 2/2), *“... De ki: “O iman edenler için hidayet ve şifadır.”* (Fussilet, 41/44), *“Gerçekten bu Kur'ân, insanları en doğru yola, en isabetli tutuma yö-
neltir..”* (İsrâ, 17/9), *“Kur'ân (okuyup gereklerini yerine getirirsen) lehine
yahut (okumaz ve gereklerini yerine getirmezsен) aleyhine delildir.”*⁷

Kur'ân okunan yere melekler ve rahmet iner:

*“Bir topluluk Kur'ân'ı okuyup, onu aralarında müzakere et-
mek üzere Allah'ın evlerinden birinde bir araya toplandıklarında,
mutlaka üzerlerine sekinet iner ve onları Allah'ın rahmeti bürür.
Melekler de onları kanatlarıyla sararlar. Allah Teâlâ da onları hu-
zurunda bulunan yüce topluluğa (meleklerle) anar.”*⁸

En değerli ev, Kur'ân okunan evdir:

*“Kur'ân okunan evin hayrı artar; oturanları sıkmaz. Böyle
evlere melekler toplanır, şeytanlar uzaklaşır. İçinde Kur'ân okun-
mayan ev oturanlara dar gelir; böyle evlerin hayır ve bereketi az*

⁷ Müslim, *Tahare* 1; Tirmîzî, *Deavât* 85; Nesâî, *Zekât* 1; İbn Mace, *Tahare* 5; Dârimî, *Vudû'* 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/342, 343.

⁸ Ebû Dâvûd, *Salât*, 349; Müslim, *Zikir*, 38

olur; melekler uzaklaşır; şeytanlar üşüşür. İçinde Kur'ân okunan, anlam ve yorumuyla meşgul olunan ev, yıldızların yeryüzünü aydınlatığı gibi, sema ehli için aydınlatılır.”⁹

Kur'ân'ı bilmek, görev vermede tercih sebebidir:

Efendimiz, imamlık gibi son derece önemli bir görevde, Kur'ân'ı en çok bilen tercih edilmesini tavsiye buyurmuş¹⁰; Yemen'e gönderdiği heyetin başına yaşça en küçük olmasına rağmen Kur'ân'ı iyi bilen birini başkan seçmiştir.¹¹

Kur'ân'ı öğrenen ve öğreten kimse, en hayırlı kişidir:

“Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir.”¹² “Ümmetimin en faziletli ibadeti Kur'ân okumaktır.”¹³

Kur'ân, kendini okuyana şefaath edecektir:

“Kişi kabrinden kalkınca Kur'ân, o kimseyi, rengi değişmiş ve zayıflamış bir hâlde karşılar ve: ‘Beni tanıyor musun?’ der. O da: ‘Hayır’ cevabını verir. O zaman: ‘Ben senin arkadaşın olan ve seni şiddetli sıcaklarda susuz, geceleri uykusuz bırakan Kur'ân'ım.’ der. Sonra o şahsa vakar tacı, anne-babasına da iki değerli elbise giydilir. Anne-baba bunun sebebini sorunca, çocuklarının Kur'ân'la olan meşguliyeti gösterilir.”¹⁴ “Kur'ân okuyun! Zira Kur'ân, kıyamet günü, okuyana şefaathçi olarak gelir.”¹⁵ “Kim Kur'ân'ı okur, ezberler, helal kıldığı şeyi helal kabul eder, haram kıldığı şeyi de haram kabul ederse Allah, o kimseyi Cennet'e koyar. Ayrıca hepsine Cehennem şart olmuş bulunan ailesinden on kişiye şefaathçi kılınır.”¹⁶

⁹ Darimî, Sünen, 2/429-430; Heysemî, Mecma'uz-Zevâid, 7/171

¹⁰ Müslim, Mesacid, 289-291; Tirmizî, Salât, 60

¹¹ Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 7/161

¹² Buhârî, Fedailü'l-Kur'ân, 21; Tirmizî, Fedailü'l-Kur'ân, 15

¹³ Münavi, Feyzu'l-Kadir, 2/44

¹⁴ İbn Mace, Edeb, 52; Darimî, Sünen, 2/451

¹⁵ Müslim, Müsafirûn, 252

¹⁶ Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 13

Kur'ân kıyâmette, okuyan kimseler için bir nur ve aydınlık olacaktır:

“*Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir delil geldi, size açık bir Nûr indirdik.*” (Nisâ, 4/174), “Her kim Allah’ın kitabından bir âyet öğrenirse, o öğrendiği kıyâmet günü kendisine bir nur olacaktır.”¹⁷ “Kim Kur’ân’ı okur ve onunla amel ederse, Kıyamet günü babasına bir taç giydirilir. Bu tacın ışığı, güneş dünyadaki herhangi bir evde bulunduğu takdirde onun vereceği ışıktan daha güzeldir. Öyleyse, Kur’ân’la bizzat amel edenin ışığı nasıl olacak, düşünebiliyor musunuz?”¹⁸

Kur’ân okuyarak manevi yükselme sağlanır:

“Kur’ân’ı okuyup ona sahip çıkan kimseye (âhirette): “Oku ve (Cennet’in derecelerine) yüksel, dünyada nasıl ağır ağır okuyor idiysen öyle oku. Zira makamın, okuduğun en son âyetin seviyesindedir.” denir.”¹⁹

Kur’ân okuyup ona uymak, büyük bir ticarettir:

“*Allah’ın Kitabını okuyup ona uyanlar, namazı hakkıyla ifa edenler ve kendilerine nasip ettiğimiz imkânlardan gizli ve âşikâr olarak hayır yolunda harcayanlar, ziyan ihtimali olmayan bir ticaret umarlar.*” (Fâtır, 35/29)

Kur’ân’ı zorlanarak okuyana iki kat sevap verilir:

“Kur’ân-ı Kerim’i maharetle okuyan bir insan, Kirâmen Kâtibin melekleri seviyesinde olur. Onu o seviyede beceremeyen, fakat halis bir niyet ile okumağa çalışan, okurken de kem küm edip dili dolaşan ve Kur’ân’ı okumak ona zor geldiği hâlde okuyan insana da iki sevap vardır.”²⁰

¹⁷ Darimî, Sünen, 2/444

¹⁸ Ebû Dâvûd, Salât, 349

¹⁹ Ebû Dâvûd, Vitr 20; Tirmizî, Sevâbu’l-Kur’ân, 18

²⁰ Buhârî, Tevhid, 52; Müslim, Müsafırûn, 244

Her harfine on sevap verilir:

“Kim Allah’a güzel bir işle gelirse, iyilik işlerse, ona on misli verilir; kim de bir kötülükle gelirse, sadece kötülüğüne denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık edilmez.” (En’âm, 6/160)

“Kur'an-ı Kerim'den tek bir harf okuyana bile bir sevap vardır. Her hasene on misliyle değerlendirilir. Ben “Elif lâm Mîm” bir harf demiyorum. Aksine “Elif” bir harf, “Lâm” bir harf, “Mîm” de bir harftir.²¹”²²

Kıyametin dehşetinden uzaklaşmış olur:

“Üç zümre vardır ki onları Kıyametin dehşeti korkutmaz, onlar için hesap zorluğu yoktur, diğerlerinin hesabı bitinceye kadar onlar misk tepcikleri üzerindedirler. Bunlardan birisi, Allah'ın rızasını kazanmak için Kur'an okuyan kimsedir.”²³

Kur'an okuyanı Allah dinler:

“Allah, geceleyin Kur'an okuyan bir kula kulak verdiği kadar, hiçbir şeye kulak verip dinlemez. Allah'ın rahmeti, kul namazda olduğu müddetçe kulun başı üstüne saçılır.”²⁴

B. Kur'an Âşıklarının Kur'an'a Karşı Tavırları Nasıldı?

Şimdi, Kur'an'a gönül vermişlerin, onun aşkıyla yanıp tutuşanların ona muhatap olmalarında gözettikleri bazı edepler üzerinde örnekleriyle durmak istiyoruz ki Kur'an âşığı nasıl olunur, o yolda olabilmek için neler gereklidir anlaşılabilsin ve bu gerçekler bizleri hayatımızda yönlendirsin.

²¹ Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'an*, 16

²² Muhittin Akgül, “Kur'an Okumanın Önemi ve İnsana Kazandırdıkları”, *Yeni Ümit Dergisi*, sayı: 60; yıl: 15.

²³ Taberanî'den Münzirî, *et-Terğîb*, 1/311

²⁴ Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'an*, 17

1. Tam Bir Teslimiyetle Kur'ân'a Yönelmişlerdi

Kur'ân-ı Hakîm, insanların düşünüp ibret almalarını ve böylece sırat-ı müstakim üzere bir hayat yaşamalarını sağlamak maksadıyla gönderilmiş hikmet dolu bir kitaptır.

Kur'ân okumak isteyen kimse, öncelikle kalbini bütün önyargı ve şüphelerden arındırmalı, okuduğu kitabın Allah'ın Kelam'ı olduğunu bir an olsun hatırlından çıkarmamalıdır. Derin bir teveccühle Hakk'ın kelimasına teslim olmalı, hem dünyasına hem de ahiretine fayda verecek şekilde ondan istifade etmesini bilmelidir.

Okuduğu âyetlerin manalarını açık bir kalple gözlemek, ancak ona teslim olmakla, kendini ona bırakmakla mümkün olur. Teslim olunduğu takdirde kalp, kulak ve göz Kelamullah'ın sırlarına kulak verir, Cenab-ı Hakk'ın hikmetli âyetlerini ve kudretinin büyüklüğünü düşünür, kendi akıl ve ilmini terkederek güç ve kudretin Allah'a ait olduğu mülahazası ile O'nu yüceltir. Allah'ın ihsan edeceği anlayış ve idrake muhtaç bir hâlde, selim bir kalple, saf bir iman ile âyetleri düşünür ve gerçeğe ulaşır.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm'a girenlere söylediği, "Teslim ol ki selamette olasın!" gerçeği, Kur'ân okurken de uygulanması gereken bir prensiptir. İnsan, önyargısız bir şekilde, bembeyaz bir sayfaya yazı yazıyor gibi onu okumalıdır. Kur'ân'ı, saygı ve hürmetin baş tacı edildiği bir ruh haleti içinde okumak ne kadar önemli ise onun karşı tam bir teslimiyet içinde olmak da o kadar mühimdir. Kur'ân, Allah kelimasıdır ve âyetlerin Allah keliması olduğu ve Kur'ân okurken âdetâ O'nunla konuşulduğu hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır.

Hz. İkrime'nin (radiyallahu anh), Kur'ân okumak için Mushaf'ı açtığında ona saygı ve hürmet duygularıyla dolduğu ve "Bu, benim Rabbimin kelâmıdır." diyerek düşüp bayıldığı rivayet edilmiştir ki; bu sahabî efendimiz, açıklamaya çalıştığımız hususun

canlı bir örneğini oluşturmaktadır. Hz. Osman (radıyallahu anh) da şöyle demiştir: “Eğer kalpler temiz olsalardı, Kur'ân okumaya doyamazlardı.”²⁵ Evet, Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmek için, gönüllerin her türlü dünya meşgalesinden uzak olarak tam bir teslimiyetle ona yönelmesi gerekir.

Efendimiz'in, Kur'ân okuyan bir insanın, Allah ile konuştuğunu söylemesinin yalan olmayacağını belirtmesi de ona tam teslim olmamız gerektiğini anlatan önemli bir işarettir. Kur'ân okumak Rabb ile konuşmak olduğuna göre, konuşulana bir müdür veya âmir olmadığını, bilakis Cenab-ı Hak olduğunu göz önünde bulundurursak, meselenin önemi daha da ortaya çıkacaktır. Öyleyse Kur'ân okurken, ona muhatap olurken, kalbimizi her türlü dünya işinden arındırarak tam bir temiz kalp ile Allah'a yönelmiş şekilde, âdeta namaz kılar gibi bir hal içinde bulunmalıyız.

Unutmayalım ki kalp huzuru ile tilavet, O'na tam teslim olmayı ve gönlü ona açmayı gerektirir.²⁶ Buna mukabil, kendini o kitaba teslim etmeyen, değişik yorum ve değerlendirmelerle Allah'ın muradının zıddına fikir beyan edenler, ondan istifade etmek şöyle dursun, daha çok uzaklaşırlar. Onu okurken, dinlerken, incelerken, düşünürken öncelikli gaye, onu anlamaya çalışmak ve gönülleri ona açmak olmalıdır. Kendi fikrine Kur'ân'dan bir mesned aramak ise düşüncesini revaçta tutma gayretidir. Kur'ân'dan vize aranan düşüncelerin pek çoğu genelde zorlamalı yorumlar olup, subjektif özellikler içermektedir. Müminin işi bu değildir. Onun görevi, Kur'ân'da mevcut bulunan hakikatleri anlamaya çalışmak ve onları asrın idrakine uygun olarak seslendirmektir.

Bu hususta M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin şu tespiti ni paylaşalım: “Kur'ân'ı Kerim'le çok meşgul olmak, Kur'ân'ı çok iyi bilmek, onun bütünü bir harita gibi göz önünde

²⁵ Veya Huzeyfe (ra). Benzer bir hadis için b. Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'ân* 14.

²⁶ Bkz. Kaf, 50/37

tutabilmek oldukça önemlidir. Fakat daha da önemlisi, Kur'ân'a itimat etmek, güvenmek ve gönlü O'na vermektir. Zannediyorum, bir insan samimâne, sâfiyâne gönlünü Cenab-ı Hakk'a verir ve Kur'ân'a bir çırak olarak teslim olursa, bütün tenkit mülahazalarından uzak kalır ve O'na teveccüh ederse, aklına hayaline hiç gelmedik şekilde ufuklar açılır önünde.”²⁷

2. Onlar Kur'ân Okurken Ağlarlardı

“Kur'ân'dan dolayı gözden akan her yaş, Allah katında bir rahmet göstergesidir.”²⁸

Kur'ân âşıklarının Kur'ân'a muhatap olmalarında göze çarpan en dikkat çekici husus, onların Kur'ân karşısındaki müthiş konsantreleri, onu derin bir tazim ve saygıyla okumaları, manasını düşünüp tefekkür ve tedebbür etmeleri, bunun bir neticesi olarak da çokça ağlamalarıdır. Bu hâller, daha çok namaz kılarken okudukları âyetler karşısında meydana geliyordu. Namaz dışında, bir ibadet olarak yerine getirdikleri Kur'ân okuma ameline de ağladıkları sıklıkla görülürdü. Ama en çok namazda iken ağlıyorlar ve okudukları âyetlerin manasını düşünüp etkilendiklerinden dolayı namazlarını gözyaşları içinde kılıyorlardı.

Tabiin'in büyük tefsir âlimlerinden Mücahid'e, aynı zaman zarfında namazda kıyamda duran, ama biri sadece Bakara'yı diğeri ise bütün Kur'ân'ı okuyan iki adamın durumu sorulduğunda şöyle demiştir: “O ikisi, ecir bakımından eşittir. Çünkü ikisinin de kıyamı (namazda ayakta durmaları) birdir. Tertil üzere okumak ve okuduğunu düşünmek, her şeyden çok namaz esnasında yapıldığı zaman daha faziletlidir.” Bu da bize Kur'ân okumanın, hatta onu düşünerek okumanın en değerli şeklinin, namazda

²⁷ M. Fethullah Gülen, *Kırk Testi*, s. 233

²⁸ Neşîr b. Aclân, İbn Ebî'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 33-34

iken olduğunu anlatmaktadır. Evet, namaz esnasında tefekkür, namaz dışındakilere göre daha faziletlidir. Buna işaret olarak Allah Resulü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) hangi namazın daha faziletlili olduğu sorulduğunda, “İtaat ve duanın, kıraatin uzun olduğu namaz”²⁹ buyurmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de kendilerine ilim verilen kimselerin Allah'ın âyetlerini okudukları esnadaki hâlleri şu sözlerle anlatılır: “Ağlayarak yüzüstü secdeye kapanırlar. İşte Kur'ân, onların saygısını böyle artırır.” (İsra, 17/109) Efendimiz bir defasında da şöyle buyurmuştu: “Şüphesiz bu Kur'ân, hüznle inmiştir. Artık onu okuduğunuz zaman ağlayınız. Ağlayamazsanız, ağlamaya gayret edin.”³⁰ İslâm bilginlerinin bildirdiğine göre, Allah dostları, Kur'ân-ı Kerim'in tilâveti sırasında ağlarlar ve ürperirlerdi. Sonra bedenleri ve kalpleri zikrullah için yumuşardı.³¹

Evet, Hak dostları Kur'ân okurken gözyaşlarına hâkim olamamışlardı. Çünkü bunu Kâinatın Efendisi olan Efendimiz'den böyle görmüşler ve öğrenmişlerdi. İbn Mes'ûd (radiyallahu anh) anlatıyor:

Resûlullah, “Bana bir Kur'ân oku da dinleyeyim!” buyurmuştu. Ben de: “Ya Resûlallah, Kur'ân sana nâzil olurken ben sana nasıl Kur'ân okurum?” dedim. Allah Resûlü: “Ben başkasından Kur'ân dinlemeyi severim.” buyurdu. Bunun üzerine Nisâ Sûresi'ni okumaya başladım ve “Ey Resûlüm! Her ümmetten haklarında tanıklık edecek bir şahit (peygamber) celbettiğimizde ve seni de bütün onlara (ümmetine) şahit olarak getirdiğimizde, bakalım onların hâli nice olacak?” (Nisâ, 4/41) âyetine gelince: “Şimdilik yeter!” buyurdu. Baktım ki Allah Resûlünün gözleri dolmuş ağlıyor.”³²

²⁹ Müslim, *Müsafirun* 164, 165; Tirmizî, *Salat* 168; Nesai, *Zekât* 49; İbn Mâce, *İkâmet* 200; Ahmed b. Hanbel, 3/302, 391, 412, 4/302

³⁰ İbn Mâce, *İkâmet* 176, *Zühâd* 19.

³¹ İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Tercümesi*, c. 4, s. 448

³² Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 33; Müslim, *Salâtu'l-musafirîn* 247

Aynı zamanda bu hâl, Kur'ân'da belirtildiğine göre, peygamberlerin ve salih zatların bir ahlakı idi: “*Onlar Rahman'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.*” (Meryem, 19/58) Evet, onlara Kur'ân âyetleri okunduğunda gözlerinden yaş akıtırlardı. Kur'ân'daki hikmetleri ve hükümleri düşünüp tefekkür ettiklerinden dolayı, gözyaşları âdeta ceyhun olup akardı. Efendimizin namaz kılarken göğsünden çıkan sesin, kaynayan bir tencereden veya değirmenden çıkan bir sese benzediği belirtilmiştir³³ ki bu da O'nun namazda okuduğu âyetlerin manasını düşünmesinden ve etkilenmesinden kaynaklanan ağlama sesleriydi.

Evinin bahçesinde okuduğu Kur'ân'a şahit olanların gördükleri manzara da Hz. Ebû Bekir'in namaz kılarken okuduğu âyetlerden dolayı nasıl ağladığını gösteriyordu. Evet, çok ince kalpli olan Hz. Ebû Bekir, Kur'ân okuyunca dayanamaz ve hemen ağlardı. Hz. Ömer'in de namaz kıldırırken ağlaması en arka saflardan işitilirdi. Çalışmamızın ileriki bölümlerinde, Kur'ân âşıklarının okudukları âyetlerden etkilenerek gözyaşlarını nasıl akıttıklarına şahit olacaksınız.

Eğer kişi Kur'ân okurken ağlayamıyorsa, Kur'ân'da geçen tehdid, vaid ve azap âyetlerini veya kıyamet ve cehennem sahnelerini inceden inceye düşündükten sonra Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamada kendi eksikliklerini değerlendirmeli ve bu suretle kalbinde bir hüznün meydana getirmeye çalışmalıdır. Çünkü kalbdeki bu hüznün neticesinde gözyaşları dökülmeye başlayacaktır.³⁴ Hüznün ve gözyaşıyla Kur'ân okumanın bir diğer yolu da kimse'nin olmadığı gece vakitleri gibi تنها zamanları seçmektir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde de: “İnsanların en güzel Kur'ân okuyanı, Kur'ân okurken ciddî bir hüznün içinde

³³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, hadis no: 15722

³⁴ Gazâlî, İhyâu Ulûmiddin, 1/277.

okuyanıdır.”³⁵ buyurarak, Allah'ın âyetlerinin hüznle tilâvet ve tefekkür edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Benzer bir hadis de şöyledir: “Kur'ân hüznle indirildi. Onu okuduğunuz zaman hüznlenin.”³⁶ Yani Kur'ân'ın ihtiva ettiği tehdit, ikaz, söz verme ve sözleşmeler insanın zayıflığından dolayı ağlamasını ve hüznlenmesini gerektirir. Bu hadiste, “Eğer vecde kapılarak içtenlik, samimiyet ve kuvvetli bir iman neticesi ağlayamaz, hüzne kapılamazsanız, bari ağlamaklı olma, onu tasdik ve ikrar etme manasında hüznlü olun.” denilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'i okurken hüznlü ve ağlamaklı oluşun özendirmesinin sebebi, böyle yapılması hâlinde kulun ilgi ve endişesini, okuduğu lafız üzerinde toplayabilmesidir. Kul, dikkatini okuduğu âyetler üzerinde topladığı zaman, onu elbette daha çok tefekkür edebilecek, belki kalbi de diliyle birleşerek onu layıkıyla okuyanlar zümresine katabilecektir.

Kur'ân Ağlamaklı Okunduğu Zaman, Kalp O'nu Anlamaya Hazır Hâle Gelir

Kur'ân okurken hüznlü ve ağlamaklı olmak, kulun dikkatinin toplanması ve kalbini diğer duygulardan arındırması için önemli bir yoldur. Çünkü samimi ve içten olarak hüznlenip ağlamaklı olan kimse, fikrini toparlayarak kalbini Kur'ân'a hazır etmiş ve kendisini ağlatan şeyden başkasını düşünmez bir hal içinde bulunur.

Bu anlamda İbni Abbas'm (radıyallahu anh) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Allah Teâlâ'ya secde etmekle ilgili bir âyet okuduğunuzda secdeye kapanmak için acele etmeyip önce ağlayın. Eğer gözünüz ağlamazsa, kalbiniz ağlasın. Kalbin ağlaması da

³⁵ Münâvî, *Feyzu'l-kadir*, 2/529

³⁶ İbn Mâce, *İkamet*/176

hüzün ve Allah korkusudur.” Burada kastedilen şudur: Eğer siz, Kur'ân'ı anlayan âlimlerin ağlayışıyla ağlayamazsanız, bari ağlayamamaktan dolayı kalpleriniz hüznü lensin ve Allah'tan korksun.

Bu konuyu anlatan önemli bir hikâyecik de Sabit el-Bünanî'den nakledilmiştir: “Bir gece rüyada kendimi Allah Resulü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân okuyormuş gibi gördüm. Okumayı bitirdiğimde şöyle buyurdu: Bu, sadece kıraat, peki gözyaşı nerede?” Herhâlde bu haber, Kur'ân okurken ağlamanın önemini çok net bir şekilde anlatmaktadır.

Kur'ân okuyan kimse, dünya ile alakasını keserek bütün kalbiyle Kur'ân'a yönelmelidir. Bir mana büyüğüne “Kur'ân okuduğun zaman başka bir şeyi aklına getirir misin?” diye sorulduğunda, şu cevabı vermişlerdi: “Kur'ân'dan daha çok sevip değer verdiğim bir şey mi var ki Kur'ân okurken onu aklıma getireyim.”

Kur'ân Karşısında Ağlamak İki Türölü Olur

Kur'ân karşısında ağlamak iki türölü olur. İlki; isteme ve zorlama olmadan, içten gelen bir ağlamadır. Tabîi bir şekilde, düşündüğü veya tefekkür ettiği âyetlerin manalarından etkilenererek meydana gelen bir ağlama olan bu ağlama şekli, kalbin selametine, yumuşaklığına ve sıhhatine işarettir. Kur'ân âşıklarının ağlaması bu çeşit bir ağlamadır. Bir de insanın kendini zorlayarak Kur'ân'ın manasını tefekkür etmeye çalışması neticesi bir ağlama vardır. Bunun örneğini, Hz. Ömer'in şu sözünde açıkça görmek mümkündür. Hz. Ömer bir keresinde, Hz. Ebû Bekir ile Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) ağlarken görünce o ikisine şöyle demişti: “Ya Resûlallah! Seni ve Ebû Bekir'i ağlatan şey nedir? Bana söyleyin de eğer ağlamayı vicdanımda hissedersen, ben de sizinle beraber ağlayayım. Yok, onu vicdanımda hissedemezsem, o zaman da sizleri ağlamaya götüren sebebi aramaya çalışayım.” Burada Hz. Ömer, içten gelmeyen ve zorlamalı bir ağlamayı kasdetmemektedir. Bundan gaye, Allah Resûlü'nü ve Ebû Bekir'i ağlatan

sebepleri araştırmak ve arkasından ağlamaktır ki bu da aslında şu hadiste belirtilmiştir: “Bu Kur'ân hüznle inmiştir. Onu okuduğunuzda ağlayın. Ağlamıyorsanız ağlamaya zorlanın.” İşte “ağlamaya zorlama” şeklinde ifade ettiğimiz gerçeğin içinde, bir gösteriş, riya, süm'a ve başkalarına duyurmak maksatlı bir amel yoktur. Maksat, Kur'ân'dan etkilenmeyi talep etmektir ki bu da kalpte buna mâni ve engel olacak bir şey varsa bunun temizlenmesi ve kalbin bu engellerden arındırılmasıdır.³⁷ Ancak böyle olursa, herhangi bir zorlama olmadan Kur'ân'dan etkilenmek mümkün olabilir.

“Kur'ân'ı Duygulanarak Okumayan Bizden Değildir.”

Efendimiz başka bir defasında da “Kur'ân'ı duygulanarak okumayan bizden değildir.” diyordu. Bazı veliler, okudukları Kur'ân karşısında ağlamadıkları zaman ikaz gördüklerini bildirmişlerdir.

Kalpte hazır edilecek hüzn, beraberinde ağlamayı getirebilir. Kalbe hüznün gelmesi de okunan âyetlerin manasını inceden inceye düşünmekle, kusur ve hatalarını hatırlamakla gerçekleşebilir ki zaten böyle bir durumdan sonra da insan mahzun olup ağlayacaktır. Eğer hâlâ böyle bir kişiye hüzn ve ağlamak hâli gelmiyorsa, o zaman hüzn ve ağlama olmadığı için ağlamak gerekir. Zira Kur'ân'dan ibret alıp mahzun olarak ağlamayan bir kimsenin başına gelen musibetten daha büyük bir musibet yoktur.

3. Kur'ân'ı Mana ve Muhtevasını Anlayarak Okumuşlardı

“İlmi, anlayışı, takvası ve tedebbürü olmayan kimse, Kur'ân'ın lezzetinden hiçbir şeyi idrak edemez.”³⁸

“Kur'ân'ı okuyup da tevil ve tefsirini (açıklamasını) bilmeyen kimsenin, kıraatından nasıl lezzet aldığına şaşarım.”³⁹

³⁷ Halid b. Abdillâh Muslih, *Halusselef Mea'l-Kur'ân*, s. 15

³⁸ Zerkeşi, *Bürhan*, 2/171

³⁹ İbn Cerir et-Taberi, *Mucemu'l-Üdeba*, 18/63

Kur'ân'ın manasını düşünme, kalp huzuru için gerekli bir ameldir. O'nu okumaktan gaye, düşünmektir. Düşünmeyi temin eden en güzel okuyuş şekli, "tertil" denilen yavaş, yavaş, tane tane, düşünerek ve anlamaya çalışarak okumaktır. Kur'ân'a gönül verenler, anlamadıkları veya bir şekilde kalplerinde hisse bulamadıkları âyetleri okuduklarında sevap kazanamadıklarını düşünmüşler, onu anlamak için veya çok etkilendiklerinden dolayı tekrar tekrar okumuşlardır.

Aslında Kur'ân'ı, anlamını düşünerek okumak Cenab-ı Hakk'ın bir emridir. Pek çok âyet bizi Kur'ân'ı tefekkür, tedebbür ve teemmül etmeye (manalarını düşünmeye, anlamaya çalışmaya) çağırmıştır. İşte bunlardan birkaçı: "*Böylece Allah size âyetlerini açıklıyor ki dünya ve âhiret hakkında düşünesiniz.*" (Bakara, 2/219; 2/266); "*Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?*" (Nisa, 4/82); "*Biz sana feyizli ve bereketli bir kitap indirdik ki insanlar onun âyetlerini iyice düşünsünler ve akli yerinde olanlar ders ve ibret alsınlar.*" (Sad, 38/29) Başka âyetlerde ibret almanın, "*samimiyetle yönelenlere*" (Mümin, 40/13), "*Allah'ın sözüne bağlı kalanlara ve verdiği sözleri bozmayanlara*" (Ra'd, 13/19) nasip olacağı belirtilmektedir ki Kur'ân'dan ibret almak da bunlara bağlı olmalıdır.

Bu anlamdaki bir hadisi nakletmek istiyoruz. Huzeyfe (radıyallahu anh) demiştir ki:

Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinden sonra ihtilaf ve bölünmeler olacağını söyleyince şunu sordum: "Ey Allah'ın Resulü! Eğer o döneme yetişirsem bana ne emredersin?" Buyurdu ki: "Allah'ın Kitabı'nı öğren ve içindekilerle amel et. Çıkış ve kurtuluş odur, ondadır.". Soruyu üç kez tekrar tekrar sordum. Üçünde de cevap aynıydı: "Allah'ın Kitabı'nı öğren ve içindekilerle amel et. Kurtuluş ondadır."⁴⁰

⁴⁰ Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân/14

Kur'ân'ı Anlamaya Çalışmak, Nafile Namazdan Daha Önemlidir

Kur'ân'ı anlamaya çalışmanın, üzerinde kafa yormanın, tefekkür etmenin nafile namaz kılmaktan daha önemli olduğu, Resûlullah'ın Ebû Zerr'e hitâben söylediği: “Oturup, Allah'ın kitabından bir âyeti anlamak, senin için yüz rekât (nâfile) namaz kılmaktan daha hayırlıdır.”⁴¹ sözünde gayet net olarak ifade edilmiştir.

Kur'ân'ı okuyan, anlayan ve onu yaşayan, âhirette de zihinlerin kavrayamayacağı bir güzelliğe kavuşacak, ayrıca anne babası da onun sayesinde arzu edilmeye değer nimetlere erecektir: “Kur'ân'ı okuyan ve hükümleriyle amel edenin anne ve babasına kıyâmet günü parlaklığı dünyadaki güneşin parlaklığından daha kuvvetli olan bir taç giydirilir. O hâlde Kur'ân'ı bizzat uygulayan hakkında ne düşünürsünüz? (Onun sevabını siz takdir edin).”⁴²

Gıpta Edilmeye Değecek İki Kişiden Biri Kur'ân'ı Okuyup Uygulamaya Çalışandır

İşte bundan dolayı olmalı ki Kur'ân'ı okuyup tatbik etmeye çalışan kimse, gıpta edilmeye değer bulunmuştur: “Ancak iki kişi gıpta edilmeye değerdir: Birisi, Allah'ın kendisine Kur'ân ihsan edip de gece-gündüz onu okuyarak uygulamaya çalışan; diğeri de Allah'ın verdiği malı gece-gündüz infak eden kimsedir.”⁴³

Muhammed Suresi'ndeki şu âyet de Kur'ân'ı tedebbür etmek (manasını düşünüp tefekkür etmek) gerektiğini açık bir şekilde beyan eder: “*Kur'ân'ı düşünmezler mi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?*” (Muhammed, 47/24) Kalplerin kilitleri günahattan, dünya sevgisinden, uzun gafletten, hırstan, övülmeğe düşkün olmaktan ötürü kalplere çöken paslardır. Tевbe ile kalbin

⁴¹ İbn Mâce, *Mukaddime*, 16

⁴² Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/440

⁴³ Müslim, *Salârü'l-Müsafirîn*, 266-267

pası silinince gaybdan kalbe nurlar doğar, o kimse kalbinden taşan hikmetleri söyler. Allah Resûlü'ne uyarak içini dışını temizleyip bildikleriyle amel edenleri Cenab-Hak, bilmedikleri ilme muttali kılar.⁴⁴

Yine şu âyet de Kur'ân'ı düşünmenin önemini ifade eder: “Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer Kur'ân Allah'tan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok tutarsızlıklar bulurlardı.” (Nisa, 4/8) Bu âyetler ile ilgili Muhammed b. Hüseyin'in şu açıklamaları kayda değerdir: “Allah'ın kelamını tefekkür edip düşünerek okuyan kimse, Rabbini tanıma yolunda önemli bir adım atmış olur. O'nun saltanatının ve kudretinin büyüklüğünü bilir. Müminlere verdiği nimetleri anlar, kulluk olarak yapacağı şeyleri öğrenir. Böylece neyi yapması gerekiyorsa onu yapar, neyden sakınması gerekiyorsa ondan sakınır, Rabbisinin teşvik ettiği şeyi yapmaya gayret gösterir. Kur'ân okuma ve dinleme ile ilgili bu sıfatlar kimde bulunursa, Kur'ân o kimse için bir şifâ kaynağı hâline gelir. Malı olmadan zengin olur, herhangi bir akrabası olmadan da şerefli bir hayat sürer. Başkalarının gurbet yaşadığı iklimde o hep ünsiyet kovalar durur. Bu kimse artık Kur'ân okuyacağı zaman, bir sureye başlarken şöyle düşünür: ‘Okuyacağım âyetlerden kendime nasıl bir pay çıkaracağım? Allah'ın hitabını ne zaman kendime yapılmış hissedeceğim? Ne zaman ibret alacak, ne zaman anlatılan hakikatleri ruhumda ve vicdanımda derinlemesine duyacağım?’ Evet, böyle bir kimse, sureyi ne zaman bitireceğini düşünmez. O'nun Kur'ân tilaveti bir ibadettir. İbadet de gaflet ile olmaz.”⁴⁵

Yaptığı amellerin değerini öğrenmek isteyen kimsenin kendisini Kur'ân'a arz etmesini tavsiye eden Hasan el-Basrî'nin şu sözü de Kur'ân ile amel etmenin ve ondan ibret almanın önemini

⁴⁴ Serrac, *el-Luma'*, 147-148

⁴⁵ Acurri, *Ahlaku Ehlil Kur'ân*, Neşr: Mektebetü Mişkati'l-İslâmiyye, s. 4-5

anlatır: “Allah’ın kitabına uygun hareket ediniz. Onda anlatılan mesellerin (örnek, hikâye ve olayların) gereğine uygun şekilde hareket edin. Ona muhatap olurken basiretli olun. Kendini ve yapacağı işi, Allah’ın kitabına arz eden kişiye Allah rahmet ile muamelede bulunsun. O kişinin ameli Kur’ân’a uygun olursa Allah’a hamd eder ve daha fazlasını ister. Yok, eğer Kur’ân’a uygun değilse, kendini kınar ve hatasından hemen geri döner.”⁴⁶

Evet, Kur’ân-ı Kerim’in lafızlarını tilavet etmek sahibine çok sevap kazandırır da asıl olan mana ve muhtevasını anlayarak onu hayatımıza katmaktır. İbn Mes’ud (radıyallahu anh) bu gerçeğe şu şekilde parmak basar: “Düşünerek ve tefekkür ederek Bakara ve Âl-i İmran Surelerini okumam, bana hızlı bir şekilde bütün Kur’ân’ı hatmetmemden daha sevimli gelir.” Hz. Ali’nin, manasını anlamaya çalışarak okunmayan Kur’ân’ın kişiye fayda vermeyeceğini belirtmesi de aynı hususu açıklamaktadır. Atâ da hep şöyle der dururdu: “Muhakkak ki Kur’ân ibretlerle doludur. Kur’ân ibretlerden ibarettir.”⁴⁷

Ayetlerin manasını anlamak ilk bakışta zor geliyorsa, tefsirler ve açıklamalı mealler okumak suretiyle bu mesele aşılabılır. Veya âyetleri ve açıklamalarını tekrar tekrar okumak da bir çözüm olabilir. Biliyoruz ki hem Efendimiz, hem de ondan sonra gelen Kur’ân âşıkları, tekrar etmek suretiyle Kur’ân’ı daha iyi kavramaya çalışıyorlar, vicdanlarında duydukları teessürle ağlıyorlar ve böylece âyetlerin manası üzerinde uzun uzun duruyorlardı.

Okunan Kur’ân’dan ibret almak, ancak bu şekilde mümkün olur ki Kur’ân’ın okunma sebeplerinden biri de onun anlattığı gerçeklerden ibret almaktır. İbret alınmayan, manası anlaşılmayan ve maksadı kavranamayan bir okumadan, sahibi sadece sevap kazanabilir; fakat Kur’ân’ı okumaktan asıl maksadın bu olmadığı açıktır.

⁴⁶ Acurri, *Ahlaku Ehlil Kur’ân*, s. 5

⁴⁷ Acurri, *Ahlaku Ehlil Kur’ân*, s. 5-6

Hızlı bir şekilde okuyup geçmekle Kur'ân'ın manasını kavramak mümkün değildir. Onun anlamını düşünmek ve tefekkür etmek, kalpleri Kur'ân'da anlatılan hakikatlerle harekete geçirmek gerekir. Kur'ân'daki sırlar, onu roman okur gibi okuyanlara asla açılmaz. Hakkını vermeyerek okunan Kur'ân, âdeta onu alçaltmak manasına gelir ki böyle bir durum da Allah'ın sakındırdığı bir şeydir.

Kur'ân'ı teessür duyarak, yani etkilenecek okumak ve hayatımızın içine almak çok önemlidir. Onu, sadece okuduğumuz vakitle sınırlayarak hayatımıza dâhil edersek, Kur'ân talebesi olmamız mümkün olmadığı gibi, Kur'ân âşığı olma yolunda bulunduğumuzu iddia etmek de mümkün değildir.

Kur'ân okuyan kimse, O'nun manasını anlamak için olanca gücünü sarf etmelidir. Özellikle de Allah'ın isim ve sıfatları konusu, Kur'ân'ın en büyük ilimleri arasındadır. Günümüze kadar gelmiş bütün âlimler, Kur'ân'dan ancak kendilerine açılan manalar kadar açıklamalarda bulunmuşlardır. Kur'ân'da ne kadar derinleşilirse, o oranda ondan istifade etmek mümkündür. Bu yüzden Kur'ân'dan, şimdiye kadar kimsenin üzerinde durmadığı bir hususa dair işaretler çıkarmak mümkündür. Bunun için de âdeta (İbn Mes'ud'un ifadesiyle) Kur'ân'ı deşmek ve kurcalamak gerekir ki bu da ona çok muhatap olmakla mümkündür.

Hz. Ali'nin ifadesiyle, Kur'ân'da mücevher yüklüdür. Ne var ki onu arayıp bulmak ister. O şöyle buyurmuştur: “Eğer dileseydim, sadece Fâtiha-i Şerîfe'nin tefsiri olarak yetmiş deve yükü kitap yazabilirdim.”

Bir âlim de şöyle demiştir: “Bir sureyi okumaya başlıyorum, ama onda şahit olduğum bazı şeyler üzerindeki düşüncem beni öyle alıkoyuyor ki bir de bakıyorum sabah olmuş, bense ona doyamamışım.” Evet, bir kul, Allah'ın Kelamı'nı, ancak O'nun hikmet ve rahmeti gereği, kendisine takdir edilen oranda anlayabilir.

Ebû Süleyman ed-Dârânî'den şu söz nakledilmiştir: “Ben, bir âyeti okuduğum zaman dört gece -bir rivayette beş gece- onun üzerinde durur, onun hakkındaki kesin bir düşünceye varmadan da başka bir âyete geçmezdim.”⁴⁸ Yine anlatılır ki selef-i salihinden bir âlim, Hud Suresi'ne altı ay takılmış, sürekli tekrar edip düşünmesine rağmen bir türlü bitirememişti.

Ariflerin birinden de şu söz nakledilmiştir: “Her Cuma bir hatmim, her ay bir hatmim ve her yıl bir hatmim, ayrıca otuz yıldır devam ettiğim hâlde henüz bitiremediğim bir hatmim daha var.” O, bununla anlama ve müşahede hatmini kasdetmektedir.

Bu canlı misallerden gaye, Kur'ân'ı anlamak yoluna işaret etmektir ki bu kapı ancak bu yolla Kur'ân'ı okuyan kimseye açılabilir. Bazı âlimler, Kur'ân'ın hakikatlerini anlamakta nasibi olmayanlara “münafık” nazarıyla bakmışlardır ki bu da durumun vehametini ortaya koyacak bir ölçü olarak kabul edilebilir. Şunu da belirtelim ki Allah'ı isteyen kimse (Hak yolunun yolcusu), bazı âlimler tarafından “Kur'ân'da bütün isteklerini gören kimse” olarak nitelendirilmiştir. Demek ki bütün isteklerini Kur'ân'da arayıp bulamayan kimsenin Allah yolunda olduğunu söylemek, bu kişilere göre mümkün değildir. Bu da Kur'ân'a olan muhataplığımızda bizlere ölçü olabilecek kıymette bir değerlendirmedir.

Kimlerin Kur'ân'ı Anlamada Nasibi Olmaz?

Ayrıca şu hususu da vurgulamalıyız. Bazı kötü hasletler vardır ki bunları kendinde bulunduran kişinin Kur'ân'ı anlamada nasibi olamaz. Bu hasletler; en basitinden bile olsa bidat sahibi olmak, bir günah üzerinde ısrar etmek, kalbinde kibir bulunmak, kalbinde yer etmiş bir hevaya meyilli olmak, dünya âşığı olmak, imanda tahkik sahibi olmayıp iman zayıflığının esiri olmak şeklindedir.

⁴⁸ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmî'd-Dîn*, Mektebetü Mısır/Dâru Mısır li't-Tibâa, 1/277

Bununla beraber kendi bilgi birikimine bağlı kalan, kendi tercihlerine tabi olan, sadece zahirî ilme önem veren, ilahi hitabın sırlarıyla ilgili hususları dil kuralları çerçevesinde bilmeyen kimse de Kur'ân'ı tam olarak anlayamaz. Çünkü bu insanlar Allah ve kelimayı yanında, akıl ve ilimlerini O'na ortak koşanlardır ki bu da gizli bir şirk demektir.

Denilir ki “Kur'ân-ı Kerim'de meydanlar, bağlar, has odalar, gelinler, saf ipekler, bahçeler ve haneler vardır: Mim'ler Kur'ân'ın meydanları, Râ'lar Kur'ân'ın bağları, Hâ'lar Kur'ân'ın has odaları, tesbih emriyle başlayan sureler (=Müsebbihât) Kur'ân'ın gelinleri, Hâ-Mîm'ler Kur'ân'ın has ipeği, tafsîlât verilen sureler (=Mufasssîlât) Kur'ân'ın bahçeleri, bunlar dışındakiler ise Kur'ân'ın haneleridir. Mürid (Hak yolunun yolcusu), o meydanlarda dolaşıp, bağları derince, has odalara girip gelinlere şahit olunca, saf ipeği giyip bahçelerde gezinti yapınca, onun hanelerindeki odalarda sükûnet bulunca gördüğü, gezdiği, giydiği ve derdiği şeyler onun başka şeylere meyletmesini engeller.”⁴⁹ Allah Teâlâ'nın “Onu hak-kını vererek okurlar.” (Bakara, 2/121) âyetinin anlamı da budur. Allah Resulü de (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân okurken böyle davranırdı.

Hem büyük bir Kur'ân tefsiri sahibi olan, hem de tefsir metoduna dair kitabı bulunan büyük âlim Suyuti, Kur'ân okurken onu tefekkür ve tedebbür etmenin (anlamaya çalışmanın, düşünmenin) şeklini şöyle izah eder: “Kur'ân'ı okuyan kişi, lafızlarını söylediği âyetleri kalbiyle tefekkür eder, böylece her âyetin manasını anlamaya çalışır. Âyetlerde geçen emir ve yasakları hissetmeye çalışır ve bunları kabul ettiğine dair vicdanında bir kabul belirir. Eğer âyetlerde anlatılan gerçekleri düşündüğünde, geçmişteki hayatında bunlarla ilgili bir eksiği ve kusuru olduğunu görürse, Rabbisine karşı özür makamında istiğfar eder. Azap, ikaz ve tehdit bildiren âyetlerde Allah'a sığınır, Allah'ın yüceliğinin

⁴⁹ Ebû Talib el-Mekkî, *Kutu'l-Kulub*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, 1/87

anlatıldığı âyetlerde onu tesbih ve tenzih eder, dua ve istiğfar geçen âyetlerde ise niyazda bulunur.”

Hasan el-Basrî Hazretleri, Kur'ân'ın tefekkür edilmesi konusunda şu önemli bilgileri verir: “Sizden öncekiler (sahabiler), Kur'ân'ı Rabbilerinden kendilerine gönderilmiş bir mektup gibi görmüşler, geceleri onu tefekkür ve tedebbür etmişler, gündüzleri de içindeki yüce hakikatlerle hem hükmetmişler, hem de amel etmişlerdir.”⁵⁰

Ahnef b. Kays'ın şu sözü de özellikle günümüz Müslümanının Kur'ân karşısında takınması gereken tavrı anlatması bakımından çok önemlidir: “Kendimi Kur'ân'a arz ettim. Nefsimi şu âyette anlatılan kişiye benzer buldum, başka değil: ‘... Diğer bir kısmı ise günahlarını itiraf ettiler. Onlar iyi işlerle kötü işleri birbirine karıştırdılar. Onlar tövbe ederlerse, umulur ki Allah da onların tövbelerini kabul buyurur. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir (affi, merhamet ve ihsanı boldur).’ (Tevbe, 9/102)” Âyette, yapılan iyi amellerin yanında kötü işlerin de yapıldığı belirtilmekte, Ahnef de ancak tevbe etmek suretiyle bu durumdan çıkılabileceğini belirtmek maksadıyla bu âyeti zikretmektedir.

İyâs b. Muâviye'nin verdiği şu misali kaydetmek sanırız faydalı olur: “Kur'ân'ı okuyup da onun manasını bilmeyen kimse, lambanın olmadığı bir gecede hükümdarından kendisine bir mektup gelen, (bu yüzden) kendisini korku saran ve mektubun içinde ne olduğunu bilmeyen kimse gibidir. Kur'ân'ın manasını bilen ise lâmba getirerek mektubun içindekini okuyan gibidir.”⁵¹

Demek ki faziletli olan amel, Kur'ân'ı mümkün olan en kısa zamanda okuyup bitirmek değil, onu anlayarak okumaktır. Ayrıca, Kur'ân baştan sona mülâhaza edilmeli ve bir bütün olarak

⁵⁰ Gazali, *İhyau Ulumiddin*, 1/285

⁵¹ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Ahmed, *el-Câmi' li 'Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru İhyâ'it-Türâsîl-Arabî, 1/26

ele alınmalıdır. O, bir âyet oradan bir âyet buradan bölük pörçük anlaşılamaz. Kur'ân'ı anlamak için, bir o kadar da Sünnet'in ve hadislerin bilinmesi lazımdır. Unutulmamalıdır ki Kur'ân okuduğu hâlde fık ve fücur içinde bulunanlar da vardır. Enes b. Mâlik şöyle der: "Kur'ân okuyan çok kimseler vardır ki Kur'ân onlara lânet eder." Meysere el-Eşcâî de bu konuda şu uyarıda bulunur: "Asıl garip olan, fâcirin ezberindeki Kur'ân'dır."

Kur'ân'ı Anlamaya Mâni Olan Şeyler Nelerdir?

Kur'ân'ı anlamaya mâni olan şeylerden de kaçınmak gerekir. Kur'ân'ı anlamaya engel olan sebepler⁵² özetle şunlardır:

1. Kur'ân okuyan kimse sadece harfleri çıkış yerlerinden çıkarmaya gayret gösterirse, bu durum, onun Kur'ân'ı anlamasına mâni olabilir. Böyle bir kimse, bütün düşüncesini sadece harflerin çıkış yerlerine yoğunlaştırır. Böyle bir kimseye, nasıl olur da Kur'ân'ın manaları açılır ki? Tabii ki tecvidine uygun bir okuyuş için, harfleri çıkması gereken yerlerden çıkarmak gerekir. Fakat bütün işimiz bu olursa, okurken bundan başka bir şey düşünmezsek, o takdirde Kur'ân'ı nasıl anlayabileceğiz? Öyleyse harflerin çıkış yerleri öğrenilecek, ama arkasından da Kur'ân'ın manasını anlamak için gerekenler yapılacaktır.

2. Kur'ân okuyan kimsenin mezhebindeki taassup da bazen Kur'ân'ı tam anlamıyla anlamasına engel olur. Oysa Kur'ân tefekkür edilirken, ona tam bir teslimiyet ile yönelmek gerekir. Hakikatlerin mertebeleri ve derinlikleri vardır ki Kur'ân'daki bu tür manalara sahip olabilmek için, önyargısız bir biçimde Kur'ân'a yaklaşmak esas olmalıdır.

3. Kişinin bir günâhta ısrar etmesi, kibirli olması ve dünyaya bağlanmışlığı, Kur'ân'ı anlamadaki en büyük engellerdir. Çünkü

⁵² Gazzâlî, *İhyau Ulumiddin*, 1/279

böyle bir durum, kalbin kararmasına ve paslanmasına sebep olur. Şehvetler ne kadar kalbin üzerinde yerleşirse, Allah kelâmının manaları da o kadar perdelenir. Kalpten dünya ağırlıkları ne kadar kalkarsa, mana o derece kalpte tecelli eder.

4. Kur'ân hakkında şimdiye kadar yapılmış yorumları ve açıklamaları okuyup Kur'ân'ın manasının bunlarla sınırlı kaldığını zannetmek de O'nun tam olarak anlaşılmasına mânidir. Tabii ki şimdiye kadar yazılmış olan tefsir ve açıklamaları okuyacağız, öğreneceğiz. Ama bütün bilgimizi bunlarla sınırlı tutmayacak, temiz bir kalple Kur'ân'a yönelecek ve ondan kimbilir ne hikmetli sırlar elde edeceğiz. Allah böyle bir neticeyi hepimize nasip etsin inşaallah!

Kur'ân'ı Allah'ın Huzurunda Okuyor Gibi Oku!

Bir genç hafızlığını tamamlarken her gün sabaha kadar Kur'ân'ı hatmeder. Bundan dolayı da sabah derslerine yorgun ve bitkin olarak çıkar. Durumu öğrenen hocası Kur'ân'ı bu şekilde okumasını arzu etmediği için bir gün onu karşısına alır ve;

– Evladım! Biliyorsun Kur'ân'ı indiği gibi okumalıdır. Bu gece sen Kur'ân'ı karşında ben varmışım gibi oku.” tavsiyesinde bulunur. Genç gider ve Kur'ân'ı hocasına okuyormuş gibi okur. Sabah huzuruna geldiğinde;

– Efendim, bu gece Kur'ân'ı ancak yarısına kadar okuyabildim.” der. Bunu üzerine hocası;

– Pekâlâ bu gece de Efendimize okuyormuş gibi oku!” emri verir.

Talebe şaşkınlık ve heyecan içinde Nebiler Serveri'nin huzurunda olduğu düşüncesiyle o gece daha dikkatli okur. Ertesi gün hocasına ancak dörtte birini okuyabildiğini söyler. Hocası talebesindeki manevi yükselişi görünce;

– Bugün de o emin melek Cebrail, Efendimize tebliğ ettiği anda dinliyor gibi oku.” der. Talebesi ertesi gün ;

– Vallahi hocam bugün ancak bir sure okuyabildim.” der. Hocası son adımını atar;

– Evladım! Şimdi de onu binlerce hicabın verasında bulunan Yüce Rabbimizin huzurunda okuyor gibi oku. Düşün ki O seni dinliyor ve Kur'ân'ı senle mukabele ediyor.” Talebe ertesi gün gözyaşları içinde hocasına gelir ve şöyle der;

– Bugün, Fatiha'dan başladım ilk âyetleri okudum ama 'İyyake na'budü' demeye bir türlü dilim varmadı.

4. Onlar Okudukları Âyetlerin Manalarına Göre Dua Etmişlerdi

Allah dostları, Kur'ân okumaları esnasında bir tesbih, tenzih veya tekbir âyeti geçtiğinde hemen tesbih ve tekbirde bulunurlar, dua ve istiğfar âyetleri geçtiğinde de hemen dua ve istiğfar ederlerdi. Korkutucu veya umulan bir şeyi belirten âyetleri okudukları veya dinledikleri zaman da Allah'a sığınır veya niyazda bulunurlardı. Yani okudukları veya dinledikleri âyette anlatılan gerçeğe hemen tabi olurlar, vakit geçirmeden âyetin manasına göre amel ederlerdi. Tabii ki bunların, kalp ve gönlün sesi olarak Allah'a arz edilmesi çok önemlidir. Yine secde âyetleri okunduğunda ki bunlar on dört âyettir, hemen kalkıp secdeye kapanmak veya okumasını bitirdiğinde tilavet secdesini eda etmek de âyetlerin manalarına uygun hareket etmenin bir göstergesidir.

Kur'ân âşıkları, mesela “Ey iman edenler!” diye başlayan âyetleri okuduklarında; “Lebbeyk Rabbî ve Sa'deyk=Rabbim! Çağırdın, emrindeyim.” derlerdi. Fatiha ve Bakara Surelerinin bitiminde “Âmîn=Kabul buyur Allahım!” derlerdi. Çünkü bu iki surenin bitiminde her müminin “Âmîn” demesi gereken dualar bulunmaktadır.

Rahman Suresi'ndeki "Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?" âyetlerinden sonra "Senin bahşettiğin nimetlerinin hiçbirini yalanlamıyoruz Rabbim! Bütün övgü, hamd ve senalar Sana'dır." diyen bu Kur'ân gönüllüleri, yine surelerin bitiminde manaya uyacak şekilde, Kıyame Suresi'nden sonra "Evet, O Kâdir'dir.", Mülk Suresi'nden sonra "Alemlerin Rabbi olan Allah", Mürselât Suresi'nden sonra da "Allah'a iman ettim." şeklinde tasdiklerde bulunurlardı.

Kur'ân âşıkları, A'lâ Suresi'nin "*Tenzih (tesbih) et Rabbinin yüce adını!*" (A'lâ, 87/1) manasındaki ilk âyetlerini okuduklarında, Yüce Rabbimizi üç kere tenzih ve tesbih ederlerdi. Şems Suresi'ndeki "*Nefse hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham edene yemin olsun ki!*" (Şems, 91/8) âyetlerini okuduklarında, "Allahım! Nefsime takvasını ver ve onu temizle. Zira sen, onu temizleyecek olanların en hayırlısısın." şeklinde dua ederlerdi. Tîn Suresi'nden sonra da yine surenin manasına uygun olacak şekilde "Evet Allahım! Ben buna şahitlerdenim!" diye ikrarda bulunurlardı. Kur'ân'ı bu duyarlılıkla okuyan kimseler, secde âyeti geçtiğinde hemen tilâvet secdesi yaparlar, Efendimize salât ve selam edilmesini söyleyen âyetler geçince de hemen O'na salât ederlerdi.

Onların, okudukları âyetlerin hemen sonrasında yaptıkları bu dua, tasdik ve niyazlar Peygamber Efendimiz'den nakledilen haberlerde geçmektedir. Evet, Kur'ân'a gönüllerini vermiş bu âşıklar, hayatlarının her alanında uyguladıkları Sünnet-i seniyyeyi Kur'ân okuyuşlarında da uygulamışlar ve böylece Efendimiz'e ve Kur'ân'a olan bağlılıklarını yerine getirmişlerdi.

5. Kur'ân Okurken Muhtevasından Etkilenmişler, Kendilerini O'na Muhatap Görmüşlerdi

"Kur'ân'ı çok okumalı ve manasını düşünmelisin. Okurken, Allah'ın, sevdiği kullarını vasıflandırdığı güzel sıfatlara dikkat et ve

onlarla sen de vasıflan! Kur'ân'da Allah'ın kınadığı, O'nun gazabına uğrayanların vasıflandığı o kötü sıfat ve huyları da gör ve onlardan kaçın! Çünkü Allah, kitabında bunları ancak senin amel etmen ve gereğini yapman için zikretmiştir. Onun için Kur'ân okunduğunda, muhtevâsını iyi anlamın için, Kur'ân'la ol!" (Muhyiddin-i Arabî)

Kur'ân okurken Allah dostlarında görülen bir hal de okudukları âyetlerden kalplerinin derin bir şekilde etkilenmesi, bunu da bazen ağlama, bazen inleme, bazen de farklı şekillerde açığa vurmalarıdır. Tabii ki bu açığa vurma, istenen ve hoş görülen bir durum değildir. Ne var ki büyük zatlar, istemeyerek ve fark ettirmeyerek de olsa bu hal içinde bulunmuşlardır. Evet, âyetlerde anlatılan hakikatlerden üzüntü, korku, ümit gibi nice sıfatlar, bu Allah dostlarını etkilemiştir.

Burada Kur'ân âyetlerinden etkilenmenin nasıl olduğuna dair bir misal vermek istiyoruz. Şu âyetleri ele alalım: *"Şu da muhakkak ki inkârdan dönüş yapan, iman eden, güzel ve makbul işler yapan, böylece doğru yola giren kimseyi de affederim."* (Tâhâ, 20/82) Burada Allah'ın affetmesi, tevbe, îman, amel-i sâlih ve hak yolunda sebat etmeye bağlanmıştır. Şu âyette de aynı durum vardır: *"Yemin ederim zamana, insanlar hüsranda. Ancak şunlar müstesna, iman edip makbul ve güzel işler yapanlar, bir de birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler."* (Âsr, 103/1-3) Allah Teâlâ burada da dört şart zikretmektedir. Bu dört şartı zikretmediği âyetlerde de onları kapsayıcı bir şartı zikretmektedir: *"Muhakkak ki Allah'ın rahmeti iyi kimse- lere (ihsan sahiplerine) yakındır."* (Âraf, 7/56) Bu âyette geçen ihсан (iyilik etmek), diğer bütün şartları içine almaktadır. İşte bu âyetleri okuyan kimsenin genel olarak içinde bulunması gereken hâl, hü- zün hâlidir. Çünkü Allah'ın affetmesi, âyetlerde hiç de kolay elde edilemeyecek bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartların ağırlığı düşü- nülerek, bunları yerine getirmedeki eksiklik ve kusurlar hatırlanma- lı, bu âyetler okunurken hüznü olmalıdır.

İşte Kur'ân'ı böyle başından sonuna kadar iyice tetkik eden ve anlayan bir kimseye en uygun düşen durum; korku ve üzüntüdür. Bundan dolayıdır ki Hasan Basrî şöyle der: “Allah’a yemin ederim, bugün hiçbir kul yoktur ki Kur’ân’ı okuyup, O’na iman etsin de hüznü ve üzüntüsü ferahından ve sevincinden daha çok olmasın. Ve yine ağlaması çok olup, gülmesi azalmasın. Yorgunluğu ve meşguliyeti çoğalıp istirahat ve tembelliği azalmasın.” Aynı gerçeğe parmak basan Vüheyb b. Verd de şöyle der: “Bütün hâdiselere, va’z ve nasihatlere dikkatle baktık. Kur’ân’ın dışında, kalpleri hassas yapan, incelten ve hüznülendiren bir şeye tesadüf etmedik.”⁵³

İşte bu misalde görüleceği üzere Allah’ın affetmesi kolayca nail olunacak bir şey olmadığından, bu âyetlerin okunması, insanı hüzne sevk etmelidir. Bu âyetleri, havf ve korku içinde okumak gereklidir. Artık bu manaları düşünen kimsenin içinde bulunacağı hal onda nasıl bir tesir yapıyorsa, o kişinin etkilenmesi öyle olacaktır. Âyetlerden herkesin aynı şekilde etkilenmesi beklenemez. Ama kalplerde duyulacak etki, vicdanlarda hissedilecek mana, genelde aynı olmalıdır.

Yine Kur’ân kıssalarını okuyan kimse, onlara geçmişte yaşayıp gitmiş kavimlerin hikâyeleri nazarıyla bakmak yerine, onların bizim için ifade ettiği manaları, günümüz insanına verdiği mesajları düşünmeli ve anlatılan olaylarla günümüz arasında irtibat kurmaya çalışmalıdır.

Kur’ân Okuyan Kimse, Anlatılanın Kendisi İçin de Söz Konusu Olabileceğini Düşünmeli

Bu bakımdan, Kur’ân okuyan kimse, okuduğu âyetin bahsettiği hakikate karşı duyarlı olmalı ve anlatılanın kendisi için de söz konusu olabileceğini düşünmelidir. Allah’ın affetmesinin bazı şartlara bağlandığı âyetleri okuyunca, eğer manayı anlamışsa, âdeta ölürcesine korkmalıdır. Allah Teâlâ’nın geniş rahmetinden bahsedip

⁵³ İmam Gazali, *İhyau Ulumiddin*, 1/285

mağfireti va'deden âyetleri okuduğunda da sevincinden uçarca-sına müjdeye nail olacağına inanmalıdır. Allah'ın zikrini, sıfat ve isimlerini belirten âyetleri okuduğunda, Celîl olan Allah'ın önün-de başını eğmeli ve O'nun büyüklüğünü hissetmeli, hatırlamalıdır. Kâfirlerden bahseden ve onların Allah hakkında muhâl olan sıfat-ları Allah'a nisbet ettiklerini belirten âyetleri okuduğu zaman sesini kısmalı, onların sözlerinin çirkinliğinden ötürü içinden hayâ ede-rek kırıldığını hissettirmelidir. Meselâ, müşriklerin Allah'a “çocuk” veya “eş” nisbet ettiklerini belirten âyetleri okuduğunda, onların ulûhiyet şânına yakışmayan sözlerinden dolayı iç âleminde infla-le kapılmalı ve derhal sesinin hızını keserek ezik bir hâl almalıdır. Cennetin niteliklerinin belirtildiği âyetleri okuduğu zaman, içinde cennete karşı bir iştihak duygusu belirmelidir. Cehennemi anlatan âyetlerde de oraya girme endişesiyle korkudan bütün organları tır tır titremeye başlamalıdır.⁵⁴ Bütün bunlar kitabın ileriki bölümlerinde tekrar görüleceği üzere Kur'ân âşıklarının nitelikleridir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), İbn Mes'ud'a 'Bana Kur'ân oku!' dediğinde İbn Mes'ud ona şu âyetleri okumuştı: *'Her ümmetten birer şahid getirdiğimiz ve seni de onlar üzerine bir şâhid yaptığımız zaman, bakalım kâfirlerin hâli ne olacak?'* (Nisâ, 4/41) Efendimiz'in iki gözünden yaşlar akınca Rasûlullah kendisi-ne “Yeter!” demişti. İşte bunun hikmeti; o hâlin müşahedesinin Rasûlullah'ın kalbini tamamen kaplamasıdır.

Kur'ân âşıklarından bir kısmı, vaîd âyetlerini (yani cehenne-me gireceklerin hâllerinin anlatıldığı âyetleri) okudukları zaman, baygınlık geçirirlerdi. Bazılarının da bu âyetleri dinlediğinde vefat ettikleri haber verilmiştir.

Ayetlerde anlatılan gerçekler, okuyan kimseyi etkilemiyor ise bu durum o kişinin o âyetleri sadece hikâye ettiğini gösterir. Ya-ni o kimselerin hakkıyla o âyetleri okuduğu söylenemez. Mesela, *“Ey Rabbimiz! Ancak sana tevekkül ettik, sana ibadete koyulduk*

⁵⁴ İmam Gazali, *İhyau Ulumiddin*, 1/286

ve dönüş yalnız Sana'dır.” (Mümtahine, 60/4) âyetini okuyan kimse, eğer Allah'a gerçekten tevekkül edip, iç aleminde O'na dönüş yapmamış ise bu âyeti sadece hikaye etmiş olur.

Kur'ân Âyetlerini Okuyup İbret Almayan, Onlardan Yüz Çevirmiş Olmaktadır

Kur'ân âyetlerini okuyup onlardan ibret almayan, o âyetlerden yüz çeviriyor demektir.

İsyankâr bir kimsenin Kur'ân okuyup tekrar ettiği zamanki misâli, padişahın fermanını günde birkaç defa okuyan bir kimsenin hâline benzer. Padişah bu kimseye fermanında memleketini kalkındırmayı emretmektedir. Oysa o, memleketi tahrip etmekle meşguldür ve bütün yaptığı, sadece fermanı okumaktan ibaretir. Eğer bu kişi, padişahın emrine muhalefet etmesiyle birlikte, fermanını okumayı da terk ederse, padişah ile alay etmekten ve bundan dolayı da cezaya çarptılmaktan kurtulamaz.

Efendimiz, bir hadislerinde şöyle buyurur: “Kalbiniz, Kur'ân üzerinde ittifak ettikçe ve derileriniz onun için yumuşadıkça Kur'ân okuyunuz (ancak o zaman okumuş sayılırsınız). Ne zaman ki Kur'ân ile çelişirseniz, demek oluyor ki siz Kur'ân'ı okumuyorsunuz.”⁵⁵ Bazı rivayetlerde de “Kur'ân ile çeliştiğiniz takdirde, Kur'ân'ı bırakıp kalkınız.” denilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ da Enfâl Sûresi'nin ikinci âyetinde bu hususta şöyle buyurur:

“Gerçek mü'minler yalnız o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri korkarak ürperir. Onlara âyetleri okunduğu zaman, imanlarını artırır ve onlar yalnız Rablerine tevekkül ederler.”

Allah'tan Korkarak Kur'ân Okumak Gerekir

Allah'tan korkarak Kur'ân okumak, uyulacak temel kıstastır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde, “İnsanlardan

⁵⁵ Bkz. Münâvî, *Feyzü'l-Kadir*, 1/152

Kur'ân'ı en güzel sesle okuyan o kimsedir ki onun Kur'ân okuduğunu dinlediğin zaman, onu Allah'tan korkar bir kimse görürsün.” buyururken, diğer bir sözlerinde de şöyle demiştir: “Kur'ân, Allah'tan korkan bir kimseden dinlendiğinden daha sevimli olarak hiç kimseden dinlenilmez.”

Bütün bu açıklamalar göstermektedir ki Kur'ân, âyetlerde anlatılan hususları kendine muhatap kabul etmek, onları kalbe çekmek ve hükümleriyle amel etmek için okunur. Bu hikmetten dolayıdır ki Kur'ân öğreticisi hâfızlardan birisi, şöyle bir olay anlatır: “Bir üstadımın yanında Kur'ân okumuştum. İkinci bir defa okumak istediğimde beni şiddetle reddederek dedi ki: ‘Kur'ân'ı benim üzerime okuyup beni meşgul ediyorsun. Git, onu Allah Teâlâ'ya oku ve dikkat et ki Allah Teâlâ sana neyi emretmekte ve seni nelerden sakındırmaktadır!’”

İşte sahâbe-i kiramın (radiyallahu anhum) meşguliyetleri, Kur'ân'la bu şekilde hâllenmek ve onun ahkâmıyla amel etmektir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiği zaman yaklaşık yirmi bin sahâbîsi vardı. Oysa onlardan sadece altı kişi Kur'ân'ı tamamen hıfzetmişti (ezberlemişti). Bu altı kişinin ikisi hakkında da ihtilâf vardır. Sahâbîlerin çoğu bir veya iki sûreyi ezberlerdi. Bakara ve En'am Sûrelerini hıfzedenler, sahâbîlerin âlimleriydi.

Birisi Kur'ân'ı öğrenmek için huzur-i saadete geldiğinde Allah Teâlâ'nın “*Zira kim zerre miktarı bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir, kim de zerre miktarı bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.*” (Zilzal, 7-8) âyetinin okunduğunu duyar ve ‘Bu kadarı bana kâfidir.’ diyerek giderdi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) orada hazır bulunanlara, “Bu kişi Kur'ân'ın manasını anlayarak gitti.” buyurmuştu.

Burada İmam Gazali'nin şu tespitlerini aktarmak yerinde olacaktır:

“Âyetin manasını anladıktan sonra müminin kalbine Allah tarafından ihsan edilen özel hâller çok nadir olan durumlardandır. Sadece dilin kıpırdatılmasına gelince onun faydası pek azdır. Kur'ân'ı belki sadece diliyle okuyup, okuduğunun hükümleriyle amel etmeyen bir kimse, şu âyetin hedefi olmaya namzettir: “Ama kim Benim zikrimden yüz çevirirse, kitabımı dinlemez ve Beni anmaktan gaflet ederse, ona dar bir geçim vardır ve Biz onu kıyamet günü kör olarak diriltir, duruşmaya getiririz. O, ‘Ya Rabbî, ben gözleri gören biri olduğum hâlde neden beni kör olarak haşrettin?’ der. (Allah Teâla) buyurur ki: ‘Bu böyledir. Nasıl âyetlerimiz sana geldiğinde sen onları unuttuysan, bu gün de sen öyle unutulur, bir kenara atılırsın.’ (Fâhâ, 20/124-126)” Yani bunun manası, “Sen o âyetleri terk ettin, onları düşünmedin ve onlara ihtimam göstermedin.” demektir. Çünkü unutmak tabiri, işinde kusurlu olan kimse için kullanılır. Kur'ân'ın hakkıyla okunması; onu dil, akıl ve kalbin ortaklaşa okuması ile mümkün olur. Bu okumaktan dilin payı; tane tane, ağır ağır (tertil ile) okuyup harfleri açıkça belirtmektir. Aklın payı da manaları tefsir etmektir. Kalbin payı ise onlardan ibret alıp yasaklardan çekinmek, emirlere de uymaktır. Bu bakımdan lisan onu tertîl ile okur, akıl onun okuduğunu tercüme eder, kalp ise ondan ibret alır.”⁵⁶

Şu hadis de Kur'ân'ın ifadeleri çerçevesinde bir hal almanın önemini anlatır: “Kur'ân'ı okuyun ve O'nunla amel edin. O'ndan yüz çevirmeyin. Yanlış yorumlarla taşkınlık yapmayın. O'nu kahrın doyurmaya / ticarete alet etmeyin. O'nunla zenginleşmeye kalkmayın.”⁵⁷

⁵⁶ İmam Gazali, *İhyau Ulumiddin*, 1/287

⁵⁷ Bkz. Münâvî, *Feyzü'l-Kadir*, 2/64.

Kur'ân'ı Okuyup Kötülüklerden Uzaklaşmıyorsan Gerçekten Okuduğun Söylenemez

Mümin, Kur'ân-ı Kerim'in tamamından, yani Fatiha'dan sonuna kadar mükellef olduğunu ve onu anlaması gerektiğini iyice anlamalıdır. Kur'ân'da verilen örnekler Müslümanlar için verilmiştir. Mekhûl eş-Şâmî şöyle der: "Eğer Kur'ân-ı Kerîm okuyup da kötülüklerden uzaklaşamıyorsan, gerçekten Kur'ân-ı Kerîm'i okuduğun söylenemez."

Kur'ân'ı Sana İndiriliyormuş Gibi Oku

Bir âlim de şöyle demiştir: "Kur'ân'ı okuyor, ama bir tad alamıyordum. Ne zaman ki onu, sanki Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına okuyormuş, ben de onlar gibi dinliyormuşcasına okumaya başladım, işte o zaman tad alır oldum. Sonra bir makam daha yükseltildim ve onu, sanki Cebrail (aleyhisselâm) Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) indirirken dinliyormuşum gibi okumaya başladım. Sonra Allah Teâlâ bana bir makam daha nasib etti. Artık onu, bizzat Kelam Sahibi'nden dinliyormuş gibi okuyorum. Bu makamda, Kur'ân'ın büyük nimetlerini tadıyor, tahammül edemediğim bir lezzet alıyorum." Muhammed bin Vâsi de bu hakikati şu sözleriyle dillendirir: "Kur'ân-ı Kerîm âriflerin bostanıdır. Ondan tattığınız lezzetlerin herbirini ayrı bir letâfet içinde tadarsınız."

Öyleyse Kur'ân okuyan kimse, Kur'ân'ın bir emrini veya bir yasağını okuduğu veya dinlediği zaman, o yasağın ve emrin kendisine yapıldığını düşünmelidir. Kur'ân'daki kıssalardan gaye, geçmişlerin durumundan ibret almak ve okuyanın bu hâdiselerden kendi ihtiyacını idrâk etmesidir. Çünkü Kur'ân'ın hiçbir kıssası yoktur ki o, Resûlullah ve ümmeti hakkında bir fayda temin etmek için belirtilmemiş olsun.⁵⁸ Bu bakımdan kul, Al-

⁵⁸ Bkz. Hûd, 11/120

lah Teâlâ'nın Kur'ân'da bahsettiği peygamberlerin hâllerıyla, ezâ ve cefâyâ karşı olan sabırlarıyla, Allah'ın yardımını beklemek için dindeki sebatkârlıklarıyla, kendisinin de kalbini sabit kılmak istediğini anlamalıdır.

İslâm'ın bütün insanlığa gönderilmiş olması da Kur'ân'da anlatılan hakikatlerin herkese hitap ettiğini belirtir. O hâlde herkes, okuduğu Kur'ân'la kendisinin kastedildiğini düşünmelidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Bana şu Kur'ân vahyolundu ki onunla hem sizi ve hem de kime ulaşırsa onu korkutayım.”

(En'am, 6/109)

Bu sırdan dolayıdır ki âlimlerden bâzıları şöyle demişlerdir: “Şu Kur'ân, Rabbimiz tarafından bize gelen mektuplar mecmuasıdır. O mektuplar, Rabbimizin sözlerini bize hatırlatıyor. Biz de namazlarımızda onu düşünerek okuyoruz. Tenha yerlerde onun üzerinde duruyoruz. İbadetlerimizde ve gidişatımızda onu tatbik ediyoruz.”

Bu konuyu desteklemek üzere, üç Kur'ân âşığından örnekler vermek istiyoruz: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî şöyle der: “Kur'ân kime tebliğ edilirse, sanki onunla Allah Teâlâ konuşuyor demektir. Bunu böylece düşünen bir kimse, Kur'ân'ı, herhangi bir şey okur gibi okuyamaz. Kölenin efendisinden gelen bir mektubu okuduğu gibi okur ki düşünüp içindeki emirlerle gereğince amel etsin.”

Mâlik b. Dinar da şöyle demektedir: “Ey Kur'ân ehli! Kur'ân sizin kalbinize ne gibi bir tohum ekti? Biliniz ki yağmur yeryüzünün baharı olduğu gibi, Kur'ân da mü'minin baharıdır.”

Bu konuda Katâde ise şöyle demiştir: “Şu Kur'ân ile herhangi bir kimse dizdize gelip oturmuşsa, o kişi muhakkak, ya eksiklikle veya fazlalıkla kalkmış olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘Biz Kur'ân'dan öyle âyetler indirmekteyiz ki mü'minler için şifa ve rahmettir. Zâlimlerin de ancak sapıklığını artırır.’ (İsrâ, 17/82)”

Kur'ân'ı tebliğ ve temsille mükellef insanların, her âyetten mesajlar çıkartıp, onu hayatlarına tatbik etmeleri gerekmektedir. Bu da her şeyden önce **Kur'ân'ı kendine nâzil oluyormuşçasına okumakla** mümkündür ki böyle bir okuyuş Kur'ân'ı anlamada merdivenin ilk basamağı sayılır.⁵⁹

Evet, netice olarak denebilir ki Kur'ân okuyan kimse, okuduğu âyetlerin muhatabı olarak öncelikle kendi nefsini görmeli ve sanki âyetler kendisi hakkında nazil oluyormuş gibi Kur'ân okumalıdır. Kur'ân'da geçen emir, yasak, müjde, azap ve tehditle ilgili âyetleri okuduğunda nefsini muhasebeye çekmesini bilmelidir. Çünkü Kur'ân okumanın asıl maksadı, onun direktiflerini anlayıp kabul ederek hayata geçirmektir.

6. Onlar Kur'ân'dan Bazı Yerleri Tekrar Tekrar Okumuşlardır

“Kur'ân'ı tedebbürle okuyan ve onun, kalbine şifa vermesine ihtiyacı olan kimse bir âyeti gerekirse yüz kere ve bütün bir gece tekrar etmelidir. Bir âyetin tefekkür edilerek okunması, tedebbürsüz ve anlamadan bütün Kuran'ın okunmasından daha hayırlı, kalp için daha faydalıdır ve imanın hâsıl olup Kur'ân'ın tadının tadılmasında daha etkilidir.”⁶⁰

Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem), sahabe-i kiram ve diğer Kur'ân âşıkları Kur'ân'dan bazı yerleri tekrar tekrar okumuşlardı. Mesela Efendimizin Besmele'yi okuyup, yirmi defa tekrarladığı anlatılmaktadır. Onun besmeleyi tekrar etmesi, manasını düşünmek içindi.

Kur'ân âşıklarının âyetleri her okumasında ayrı bir anlam, her kelimesinde ayrı bir ilim bulunurdu. Onların kalbi, okudukları her kelimenin manasının takipçisiydi ve Allah Teâla'nın

⁵⁹ M. Fethullah Gülen, *Prizma-3*, s. 98

⁶⁰ İbnü'l-Kayyim, *Miftahu Dârî's-Saâde*, s. 221

kendilerine açacağı yakın anlamlarına, ondan anlaşılabilir başka anlamlara, başka kelimeleri anlamada nasıl delil olabileceğine karşı dikkatli davranıyorlardı.

Onların Kur'ân'ın belirli yerlerini tekrar edip durmaları, okudukları harflerden kazanacakları sevap gayesiyle yapılan bir iş değildi. Okudukları yerlerdeki manaları anlayabilmek, kavrayabilmek, hayırlara nail olabilmek için böyle yapıyorlardı.⁶¹ Nitekim bazıları devam edemiyor, âyetten hissettikleri karşısında inleyip bayılıyorlar; diğer bazısı da okurken öylece sabahlıyorlardı. Bu durum, farz ibadetlerde değil, nafile ibadetler esnasında meydana geliyordu. Bu manada tekrarlar, sadece âyetlere has değildi. Yaptıkları dualarda da çokça tekrar ettikleri olurdu. Mesela Ebu'd-Derdâ, bir geceyi secde de şu duayı okuyarak geçirmişti: "Allahım! Yaratılışımı güzel yaptığın gibi ahlakımı da güzelleştir!"⁶² Yine Abdurrahman b. Avf., yaptığı bir tavafı sadece şu dua ile bitirmişti: "Rabbim! Beni nefsimin cimriliğinden koru!"⁶³

Anlayamadıkları ve kalplerini veremedikleri bir âyeti okumayı kendileri için sevap saymayan Kur'ân'a adanmış bu ruhlar, bir sure okuduklarında eğer kalplerini ona veremezlerse onu tekrar tekrar okurlardı.

Evet, Efendimiz de dâhil olmak üzere, bazı şahsiyetlerin kendilerine açılan engin mana kapılarından girerek, bir âyetin tefekkürüne daldıklarından veya o anda o âyetten çok etkilendiklerinden, sabaha dek belli bir âyeti tekrar ettikleri de rivâyetler arasındadır. Ana kaynaklarda yer alan bazı Kur'ân âşıklarının, bazen namazın içinde bazen dışında, ama çoğu zaman gözyaşı eşliğinde sabaha kadar tekrar ettikleri âyetler şunlardır:

⁶¹ Nevcevi, *et-Tibyan fi Adabi hameleti'l-Kur'ân*, s. 45-46

⁶² Beyhaki, *Şuabu'l-İman*, 6/365

⁶³ İbn Kesir, *Tefsir*, 6/608

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), “Eğer onlara azap edersen, onlar Senin kullarıdır (dilediğini yaparsın); eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen daima üstünsün, hikmet sahibisin.” (Maide, 5/118)⁶⁴

Malik b. Enes, “Sonra o gün (size verilen) nimetten sorulacaksınız.” (Tekasür, 102/7-8)⁶⁵

Malik b. Dinar ve Temimu'd-Darî, “Yoksa kötülükleri işleyen kimseler, kendilerini, inanıp iyi işleyenler gibi yapacağımızı mı sandılar? Yaşamaları ve ölümleri onlarla bir olacak öyle mi? Ne kötü hüküm veriyorlar?” (Casiye, 45/21), “(Orada onların) yüzlerini ateş yalar. Öyle ki (ateş dudaklarını, yüz adalelerini yaktığından) dişleri açıkta kalır.” (Mü'minûn, 23/104)⁶⁶

Dahhâk, “Onların hem üstlerinde, hem altlarında ateşten kat kat örtüler vardır.” (Zümer, 39/16)⁶⁷

Harun b. Riyâb el-Üseydî, “Onların, ateşin başında durdurulmuş iken, “Ah ne olurdu keşke biz, (dünyaya) geri çevrilseydik de Rabb'imizin âyetlerini yalanlamasaydık, inananlardan olsaydık!” dediklerini bir görsen.” (En'am, 6/27)⁶⁸

Said b. Cübeyr, “Ey suçlular, bugün şöyle ayrılın (bakayım).” (Yasîn, 36/59)⁶⁹; “Öyle bir günde rüsvaylıktan sakının ki o gün Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız, sonra her kişiye kazandığının karşılığı tamamen ödenecek ve kendilerine asla haksızlık edilmeyecektir.” (Bakara, 2/281)⁷⁰; “Boyunlarında demir halkalar, ayaklarında zincirler olarak önce kaynar suya sürüklenecek, sonra da

⁶⁴ İbn Mace, İkametu's Sala, 179

⁶⁵ İbn Harrat, es-Salat ve't-Teheccüd, 278

⁶⁶ Gazalî, İhya, 1/315; İbn Mübarek, Zühhd, s. 31

⁶⁷ Nevevî, et-Tîbyân fî Âdâbi Hameleti'l-Kur'ân, s. 46-47

⁶⁸ Muhtasarı Kıyami'l-Leyl, s. 64

⁶⁹ İbnu'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, 3/50

⁷⁰ Muhtasarı Kıyami'l-Leyl, s. 64; İbnu'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, 3/94

ateşte cayır cayır yakılacaklardır.” (Gâfir, 40/71-72)⁷¹; “Ey insan, nedir seni o kerim Rabbin hakkında aldatan?” (İnfitar, 82/6)⁷²

Süleyman et-Teymî, “Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde sürüklenecekler; kaynar suda, sonra ateşte yakılacaklar.” (Mü'min, 40/71-72)⁷³

Süleyman et-Temîmî, “Sözünüzü ister içinde gizleyin, ister açığa vurun, hepsi birdir. Zira Allah gönüllerin kühünü dahi bilir.” (Mülk, 67/13)⁷⁴

Ebû Süleyman ed-Dârânî, “Onlar birbirine neyi sorup duruyorlar?” (Nebe', 78/1)⁷⁵

Hasan-ı Basrî, “Eğer Allah'ın nimetlerini saymak isterseniz sayamazsınız. (Buna rağmen) yine de insan çok haksızlık edendir, çok nankördür.” (İbrahim, 14/34)⁷⁶

Rebî b. Huseym, “Yoksa kötülükleri işleyen kimseler, kendilerini, inanıp iyi işleyenler gibi yapacağımızı mı sandılar? Yaşamaları ve ölümleri onlarla bir olacak öyle mi? Ne kötü hüküm veriyorlar?” (Casiye, 45/21)⁷⁷

Münîfe binti Ebî Târik, “Size Allah'ın âyetleri okunmakta ve O'nun Elçisi de aranızda iken nasıl inkâr ediyorsunuz? Kim Allah'a sarılırsa muhakkak ki o, doğru yola iletilmiştir.” (Al-i İmran, 3/101)⁷⁸

Cafer b. Harb, “İman edenlerin kalplerinin Cenab-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi?” (Hadid, 57/17)⁷⁹

⁷¹ İbnu'l-Cevzî, Sıfatı's-Safve, 3/94

⁷² İbnu'l-Cevzî, Sıfatı's-Safve, 3/94

⁷³ Ebû Nuaym, Hilye, 4/272

⁷⁴ Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, 3/29; İbnu'l-Cevzî, Sıfatı's-Safve, 3/201

⁷⁵ Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, 7/328; Muhtasarı Kıyâmî'l-Leyl, s. 65

⁷⁶ İbn Harrat, es-Salat ve't-Tehcecid, 278

⁷⁷ İbnu'l-Cevzî, Sıfatı's-Safve, 3/39

⁷⁸ İbnu'l-Cevzî, Sıfatı's-Safve, 4/74

⁷⁹ İbnu'l-Cevzî, Sıfatı's-Safve, 2/302

İmam Nevevî, “Hem tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!” (Saffât, 37/24)

İmam-ı Azam, “(Asıl azap ile), o (söz verilen) saatte karşılaşacaklardır. O saat cidden çok feci ve acıdır.” (Kamer, 54/46)⁸⁰; “... Şükürler olsun ki Allah bize lütfetti ve bizi, o kavuran ateşten korudu.” (Tûr, 52/27).

Es'ad el-Mîhenî, “Rabbime karşı yaptığım bunca kusurdan dolayı yazıklar olsun bana!” (Zümer, 39/56)⁸¹

İşte bütün bunlar, Hak dostlarının düşünce ve tetkik derecelerine göre cereyan etmekteydi. Bu zatlardan biri, şunu da söylemişti: “Kur'ân'ı okurken nefsimi ameleler yerine koyuyorum. Bazen günü gününe çalışıyorum, bazen aylık, bazen haftalık, bazen de senelik...”

7. Gece Vakti Kur'ân Okumaya Ayrı Bir Önem Vermişlerdi

“Siz Kur'ân'ın okunmasını gezilecek bir konak edinmişsiniz, geceyi de binilecek bir deve... O deveye biner, onunla konakları geçersiniz. Oysa sizden öncekiler Kur'ân'ı Rabbilerinden risaleler ve fermanlar olarak görürlerdi. Geceleyin sabahlara kadar Kur'ân'ı düşünür ve gündüzleyin onun ahkâmını uygularlardı.”⁸²

“Kim geceleri uzun boylu Kur'ân okursa, mahşer günü hesap için az bekler.”⁸³

Çok faziletli bir ibadet olan Kur'ân okumak, bazı alimlerce nafile ibadetler içinde birinci sırada yer almıştır.⁸⁴ İşte böyle bir ibadeti Hak dostları, daha çok gece vaktinde yerine getirmişlerdir.

⁸⁰ Zehebî, Menakıbu İmam Ebî Hanîfe, 23

⁸¹ Zehebî, Siyeru Âlami'n-Nübelâ, 16/643

⁸² Hasan el-Basrî

⁸³ İmam el-Evzâî

⁸⁴ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 1/3. Ayrıca şu âyetlere bakılabilir: Fâtır, 35/29; Âl-i İmran, 3/113

Gece Okunan Kur'ân Daha Etkili Olur ve Kalbe Yerleşir

Kur'ân'ı gece vakti okumak ile ilgili Cenab-ı Hak, “Geceleyin onunla (Kur'ân'la) teheccüd kılmak için kalk!” (İsra, 17/79) buyurmaktadır. Yani, “Gecenin derinliklerinde, kalbin bütün meşgale ve eğlencelerden uzak kaldığı anlarda kişinin okuduğu Kur'ân, nefse ağır ve vücuda yorucu gelse bile, daha etkili olur ve kalbe yerleşir.”⁸⁵

Ayrıca âyette şöyle denilmiştir: “Gecenin yarısında kalk (namaz kıl), yahut bundan biraz eksilt. Veya bunu artır ve ağır ağır Kur'ân oku.” (Müzzemmil, 73/3-4) Burada da görüleceği üzere Allah, gece namazını emredince, peşinden Kur'ân okumayı zikretmiştir. Efendimize, okuyacağı Kur'ân'ı yavaş yavaş okumasını emretmiştir ki kalbi tam bir huzura kavuşsun, âyetlerin manalarını düşünsün, istiğfar âyetlerini okuduğunda istiğfarda bulunsun, va'd ve va'id âyetlerini okuduğunda kalbinde korku ve ümit meydana gelsin, kıssa ve darb-ı meselleri okuduğunda ibretler alsın, böylece kalbi Allah'ın marifetiyle nurlansın.”⁸⁶

Ayetlerde olduğu gibi Efendimiz de gece vakti Kur'ân okumaya teşvik ederek, “Kur'ân öğrenin ve okuyun. Çünkü Kur'ân öğrenip okuyan ve gecesini onunla ihya eden kimse, misk dolu ve kokusu her tarafa yayılan kap gibidir.” buyurmuştu.⁸⁷

Abdullah b. Ömer'in rivâyet ettiği hadiste, ancak iki kişinin kıskanılabileceği, bunlardan birinin de Kur'ân öğrenip gece gündüz okuyan kimse olduğu belirtilirken⁸⁸; diğer bir hadiste, “Kim gece vakti, on âyet okursa gafillerden sayılmaz. Yüz âyet

⁸⁵ Abdülhakim Yüce, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 62

⁸⁶ Lübbü't-Te'vil, 4/165

⁸⁷ Tirmizî, Edeb, 79

⁸⁸ Buhârî, Fezailü'l-Kur'ân, 20

okuyan kânitinden⁸⁹, bin âyet okuyan ise mukantarinden⁹⁰ sayılır.” buyrulmuştur.⁹¹ “Kıyamet günü Kur'ân, ‘Ya Rabbi! Ben bu şahsı, beni okuduğu için gece uykusuz bıraktım, izin ver ona şefa'at edeyim.” diyecektir.” şeklindeki hadis⁹² de gece Kur'ân okumayı teşvik eden beyanlardandır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), gece teheccüd namazında okuduklarının yanı sıra her gece İsra ve Zümer Sûreleri'ni de okur ve bunu bir hizip olarak sürdürürdü.⁹³ Hz. Aişe, Efendimiz'in Allah tarafından her gece uyandırıldığını ve seher vakti gelmeden mutlaka hizbini bitirdiğini aktarmaktadır.⁹⁴ Bir rivayette de Efendimizin her gece Kur'ân'dan belirli yerleri okumayı âdet ve alışkanlık edindiği anlaşılmaktadır.⁹⁵

En büyük Kur'ân âşığı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), teheccüd namazında bazen sayfalarca Kur'ân okurdu. Hz. Huzeyfe, Efendimiz'le namaz kıldığını ve O'nun bir rekâta Bakara Sûresi'nden başlayarak Nisa Sûresi'nin sonuna kadar okuduğunu belirtmektedir. İbn Abbas ise Hz. Peygamber'in gece ibadetini öğrenmek için onlara misafir kaldığında, her rekâta yaklaşık Müzzemmil Sûresi kadar (20 âyet) bir miktar okuduğunu söylemektedir. Bu iki örnek bize teheccüd namazında, gücümüz nisbetinde az veya çok Kur'ân okuyabileceğimizi göstermektedir.⁹⁶

⁸⁹ Kânitîn: Kulluğu ikrar etmek, itaat ve boyun eğmek manasında Kur'ân'da 13 yerde geçmektedir.

⁹⁰ Mukantarîn: Mükâfatını kantarlar (en büyük ağırlık birimidir) dolusu alanlar, demektir.

⁹¹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 326

⁹² İbn Hanbel, *Müsned*, 2/174

⁹³ Buhârî, *Tefsîru Sûre* 17, 1

⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Tatavvu* 22

⁹⁵ Ebû Dâvûd, *Ramazân* 9

⁹⁶ Abdülhakim Yüce, *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı: 62

Kur'ân'a gönlünü vermişlerden biri olan Urve b. Zübeyr de gündüzleri Mushaf'a bakarak dörtte birini okur, geceleri de o miktarı teheccüdde okurdu. Bunu hayatı boyunca devam ettirmişti. Sadece ayağı kangren olduğu için kesildiği gece okuyamamıştı; onu da bir sonraki gece kaza etmişti.⁹⁷ Mansur b. Mu'temir de gecesini üçe böler, bir kısmında Kur'ân okur, bir kısmında ağlar, bir kısmında da dua ederdi.⁹⁸

Bütün bu canlı misaller bizlere, Kur'ân âşıklarının gece vakitlerini Kur'ân ile ihya ettiklerini, onu okuduklarını, özellikle de nafile namazlarda çokça okuduklarını göstermektedir. Bizler de günümüzde teheccüd mushafı veya teravih mushafı denilen Mushaflarla bu ibadet şeklini yerine getirmemiz mümkündür. Nafile namazlarda ayakta dururken, görebileceğimiz şekilde önümüze koyacağımız bu Mushaflara bakarak, namazlarımızı çokça Kur'ân okumak suretiyle bezememiz mümkündür. Böyle yaparak ve bunu âdet hâline getirerek, hem bir Kur'ân talebesi olmak yolunda, hem de Kur'ân'la dolu bir hayata yaşama uğrunda önemli bir atmış oluruz. Allah, gecelerini Kur'ân nuru ile nurlandıran Kur'ân âşıklarından faydalanmayı, onları örnek almayı hepimize nasip etsin inşallah...

8. Kur'ân'ı Çok Sık Okumuşlar, Çokça Hatim Yapmışlardı

“Bir kul, Kur'ân-ı Kerîm'i hatmederse, melekler onun iki gözü arasını öperler.”⁹⁹

Kur'ân-ı Kerim, bir kere okunup bitirilecek ve bırakıverilecek bir kitap değildir. Hak dostları onu okumayı aynen namaz kılmak gibi müstakil bir ibadet olarak görmüşlerdir. Selef-i salihin arasında Kur'ân'ı her gün, üç günde bir, haftada bir veya ayda bir hatmedenler olmuştur.

⁹⁷ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/178

⁹⁸ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, 2/115

⁹⁹ Süfyan es-Sevrî, *Bişr-i Hâfi* ve İsa b. Yunus

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuduktan sonra tekrar başından başlayarak okumasına devam eden kimsenin amelinin Allah'a en sevgili amel olduğunu ifade etmiş ve buna teşvik etmiştir.¹⁰⁰ Abdullah b. Amr'ın her gece Kur'ân'ı hatmettiğini haber alan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ona Kur'ân'ı bir ayda okumasını, daha fazla okumak isteyince yirmi günde, ardından on beş günde ve en son Kur'ân'ı yedi günde bir hatmetmesini ve bundan daha kısa zamanda hatim yapmaya kalkışmamasını tavsiye etmiştir.¹⁰¹ Yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir hadislerinde de: "Kur'ân'ı üç günden daha az bir zamanda okuyan kişi, onu anlayamaz." buyurmuştur.¹⁰² Ebû Ümâme el-Bâhilî de bir ifadelerinde şöyle demişti: "Kur'ân'ı okuyunuz. Sakın bu duvarlarda asılı bulunan mushaflar sizi aldatmasın."

Kur'ân okumanın vakti hususunda diğer rivayetler de inceleneince, önemli olanın herkesin kendi durumuna ve meşguliyetine göre hareket etmesi olduğu görülür. Çünkü güç ve kuvvet, yeterli zamana sahip olma, okuduğunu tefekkür etme gibi hususlarda insanlar, farklı durumlarda olabilirler. Buna göre herkes, kendi durumunu gözden geçirerek muhakkak her gün bir miktar Kur'ân okumaya ve okuduğu âyetlerin manasını tefekkür etmeye gayret etmelidir. Ebu'l-Leys daha fazlasına güç yetiremeyen kimsenin, hiç olmazsa senede iki hatim indirmesi gerektiğini söylemiştir. Hasan b. Ziyad'dan rivayet edildiğine göre, Ebû Hanife de senede iki defa Kur'ân'ı hatmeden kimsenin Kur'ân'ın hakkını yerine getirmiş olacağını ifade etmiş ve buna delil olarak da Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in son arzında Cebrail aleyhisselama Kur'ân'ı iki kez okuduğunu göstermiştir.

¹⁰⁰ Tirmizî, *Kırâat* 4

¹⁰¹ Buhârî, *Savm* 58

¹⁰² Tirmizî, *Kur'ân* 11

Kur'ân, Kendini Terk Eden Kulu Kıyamet Günü Rabbine Şikâyet Eder

Bütün bunlardan sonra şunu ifade etmek bir zarurettir. Kur'ân'ı senede iki defa da olsa bitirmek söz konusu olsa bile, önemli olan ondan uzak bir hayat yaşamamak gerektiğidir. Günümüzde insan, uğraşsa ve kendini sıksa, bu iki hatmi bir ayda bitirebilir. Böyle yaptığı düşünülürse, kalan 11 ay Kur'ân'ı okumamış olacağından, O'nun hakkını yerine getirdiği söylenebilir mi? Kanaatimiz, böyle yapan kimse, onun hakkını yerine getirmiş olmaz. Zira Kur'ân okumakta asıl olan, onu hayatımızın bir parçası hâline getirmektir. Böyle davranılınca onun hakkını yerine getirmek şöyle dursun, onu terk etmiş olmakla günah bile işlemiş oluruz. Hz. Osman'ın dediği gibi Kur'ân âyetleri hakkında düşünüp tefekkür edilmeyen gün kötü bir gündür. Yine onun ifadesi ile kalpler temiz olsa, Rabbin kelimasına doymak mümkün değildir.

Kur'ân'ı terk etmenin yanlışlığı Kur'ân'da şöyle anlatılır: “O gün Peygamber, “Ya Rabbî, halkım bu Kur'ân'ı terk edip ondan uzaklaştılar!” der.” (Furkan, 25/30) Evet, bunu anlatan bir hadiste Efendimiz şöyle buyurur: “Her kim Kur'ân'ı öğrenir de (Mushafı asar) ilgilenmez ve bakmazsa, kıyamet günü gelir yakasına sarılır: “Ya Rabbî! Bu kulun beni mehcur (terk edilmiş) kıldı, beni terk edip benden uzaklaştı, benimle amel etmedi, benimle onun arasında Sen hüküm ver.” der.”¹⁰³

Yine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Saçlı sakalı ağarmış müslümana, Kur'ân hususunda haddi aşmayıp onu okumaktan ve ahkâmıyla amel etmekten kaçınmayan hâfıza ve âdil idareciye saygı göstermek, Allah'a duyulan tazimden kaynaklanır.”¹⁰⁴ Bu hadiste belirtilen haddi aşmamak, onu bil-

¹⁰³ Alusi'den naklen, Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Furkan, 25/30

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, *Edeb* 20

dikten ve öğrendikten sonra terk etmemek şeklinde anlaşılmıştır. Bir de unutmak söz konusu ise; işte bu, büyük günahlardan kabul edilmiştir.

Kur'ân'ı, sevgilinin sözlerini dinleme iştiaak ve zevkiyle okuyan Kur'ân âşıkları, kalbi masiva (Allah'ın dışındaki her şeyin) kirlerinden temizlenen kişinin Kur'ân okumaktan hiçbir zaman bıkmayacağını, Kur'ân ezberlemeyen mü'minin çok eksik olacağını ve Kur'ân'sız münacat yapılamayacağını belirtmişlerdir.¹⁰⁵ Kur'ân'dan hiçbir zaman bıkmamak, kalpte Allah'tan başka hakiki bir sevgilinin olmamasına bağlanmıştır ki bu da onu çokça okuyabilmek için gereken bir ölçüyü belirtmesi açısından oldukça önemlidir.

Tefsir ve Kur'ân'ın açıklanması ile meşgul olup, onun kıraatını terk etmek de hoş görülmemiştir. Bu yüzden âlimlerin şöyle bir değerlendirmesi vardır: “Seni amelden alıkoymadığı müddetçe ilimle meşgul ol. Yine seni ilimden alıkoymadığı müddetçe de amel ile meşgul olmaya bak.” Evet, biri ifrat ve diğeri tefrit olan bu iki durumdan da kaçarak, denge dini olan İslâm'ın öngördüğü ve teşvik ettiği şekliyle Kur'ân'a karşı olan muhataplığımızı yerine getirmek durumundayız.¹⁰⁶

Kur'ân'ı terk etmek, aynı zamanda âyetleri hak olmayan şekilde değerlendirmek manasına da gelir. Yine onu öğrenmeyi, öğretmeyi ve onunla amel etmeyi bırakmak da onu terk etmek demektir.

Kur'ân'ı Terk Etmek Nasıl Olur?

Burada **Kur'ân'ı terk etmenin şekilleri** üzerinde durmak gerekir ki ancak bunları bilerek gereğince amel etmek mümkün olabilir. Ardından da gereken tedbirler alınır:

¹⁰⁵ İbn Receb, *Camîu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, 2/343

¹⁰⁶ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Mabûd*, 13/132

1. Kur'ân'ı okumayı bırakmak.
2. Kur'ân'ı dinlemeyi ve ona gerektiği şekilde inanmayı terk etmek.
3. Onu düşünmeyi, tefekkür etmeyi terk etmek.
4. Onunla amel etmeyi terk etmek.
5. Onu hakem tayin etmeyi terk etmek. İhtilafı ve tereddütli konularda Kur'ân'ın hakem olmasını düşünmemek.
6. Hem kalbî hem de bedenî hastalıklara karşı, Onun vesilesi ile Allah'tan şifa istemeyi terk etmek.

Evet, Kur'ân'ı okumamak onu terk etmek manasına geldiği gibi, onunla amel etmemek ve manasını düşünmemek de onu terk etmek demektir.¹⁰⁷

Burada Kur'ân'ı terk etmenin sebepleri üzerinde de durmak istiyoruz. Bunları şöyle sıralayabiliriz¹⁰⁸:

- Kur'ân'a iman etmemek, diliyle onu ikrar etmiş olsa bile kalbiyle onu tekzip edip yalanlamak.
- O'nun manalarını ve icazının (mucizeliğinin) yönlerini bilmemek.
- Dünyaya dalmak, ahiretten de gaflet içinde bulunmak.
- Çokça, insanı Allah'tan ve Kur'ân'dan uzaklaştıracı müzikleri dinlemek.
- Dünyaya ait arzu ve isteklerde sınır tanımaz bir şekilde taleplerde bulunmak.
- İbadet ve taati ileride yapacağım düşüncesi ile hareket etmek.
- İnsanların “Güzel okuyamıyor.” dememeleri için, Kur'ân okumayı öğrenmemek ve bu konuda büyüklenmek ve kibir göstermek.

¹⁰⁷ İbn Kesir, *Tefsir*, 3/318

¹⁰⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fevaid*, s. 102

• Kur'ân haricinde başka bir İslâmî ilimle uğraşmanın neticesi olarak Kur'ân'ı ihmal etmek (Oysa bütün İslâmî ilimler, ancak Kur'ân ile ihya edilir.)

Evet, Allah Resûlü Efendimiz, içinde Kur'ân'dan hiçbir şey olmayan kişiyi harap olmuş bir eve benzetmiştir.¹⁰⁹ Durum ciddidir. Hayatımızın yolu hâline getirmediğimiz Kur'ân'dan ciddi olarak istifade etmiş olamayacağız. Aksi takdirde Kur'ân'ı terk etmiş sayılacağız. Kur'ân, Allah'ın bir sofrasıdır. Gücümüzün yettiğini ondan almakla mükellef bulunuyoruz.¹¹⁰ İbn Mes'ud şöyle der: “Evler içinde en fakir, yani en boş ve en aç olan ev, içinde Allah'ın kitabından bir şey bulunmayan evdir.”¹¹¹ O, bu sözleriyle, evlerin Kur'ân ile nurlandırılmasının gereğini belirtmiştir.

Her gün hatim yapan Kur'ân âşıkları arasında Hz. Osman, Temim ed-Dârî, Saîd b. Cübeyr, Mücahid ve Şâfî gibi âlimler bulunmaktadır. Bu âlimlerden pek çoğu, kitabın ileriki bölümlerinde görüleceği üzere, bir rekât namazda Kur'ân'ı hatmetmişlerdir. Eğer kitaplarımızda yer alan bilgilere dayanarak söylemek gerekirse günde dört hatim yapan Hak dostları bile bulunmaktadır. Bu konuda daha başka rivayetler de vardır. Ama hatim yapmanın en çok uygulandığı şekil, haftalık olanıdır.¹¹² Geçmiş âlimlerden nakledilen haberler içerisinde en çok dikkat çeken ve sayıca en fazla yer alan, Kur'ân'ın yedi günde bir hatmedilmesi gerektiği ile ilgili olanlardır. Çoğu sahabe gibi Zeyd b. Sabit ve Abdullah b. Mes'ud da (radıyallahu anh) Kur'ân'ı her yedi günde bir hatmederlerdi.

¹⁰⁹ Dârimi, *Fedailu'l-Kur'ân*, hadis no: 3306

¹¹⁰ Dârimi, *Fedailu'l-Kur'ân*, hadis no: 3307

¹¹¹ Hâkim, *Müstedrek*, 1/755

¹¹² Efendimiz'den bu manada hadisler nakledilmiştir. Bkz.: Ebû Dâvûd, *Ramazan* 9; İbn Mâce, *İkânet* 178.

Hatim yapmadaki bu zaman farklılıkları, kişinin şartlarına göre değişebilmektedir. Bazılarının çok tefekkür ve tedebbür ederek okuması söz konusu iken, bazıları da ilim yaymak gibi bir görevi bulunduğu için daha az hatim yapabilmiştir. Müslümanların çoğunu ilgilendiren sosyal işlerde bilfiil çalışmayan ve daha münzevi bir hayat yaşayanlar ise daha fazla hatim yapmışlardır. Tabii ki bunda da insanın fitratının gözetilmesi uygun olacaktır.

Efendimiz, sahih bir hadislerinde bildirdiğine göre, üç günden daha kısa bir zamanda yapılan hatim çok hoş karşılanmamıştır. Bunun hikmeti şudur: Çünkü üç günden az bir müddette Kur'ân'ı hatmetme hevesine kapılmak, tertil ile (yani kelimelerin üzerine basa basa, harflerin hakkını vere vere) okumaya mânidir. Aynı şekilde bir haberin Hz. Âişe'den de geldiğini görmekteyiz. Şöyle ki: Âişe validemiz (radıyallahu anh), Kur'ân'ı çarçabuk ve kelimeleri birbirine bitiştirmek suretiyle okuyan birisini dinlediği zaman, "Bu adamcağız, ne Kur'ân okuyor, ne de susuyor." buyurmuştur. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Amr'a haftada bir defa Kur'ân'ı hatmetmesini söylemesi, önceki kısımlarda geçmişti. Haftalık yapılacak hatimlerde Cuma günü başlayıp, Perşembe günü bitirmenin faziletli olduğu da bildirilmiştir.¹¹³

Bu hususta İmam Gazali bütün görüşleri belirterek, orta bir yol için haftada iki kez hatmetmenin uygun olduğunu, birinin gece diğerinin de gündüz olması gerektiğini belirtmiştir. O, Kur'ân'dan okunacak miktar ile ilgili de şu önemli açıklamaları yapmıştır: "Bu konudaki tafsilâta gelince, eğer kişi âhiret amellerinin yolcusu bulunan âbidlerden ise haftada en az iki hatim yapmalıdır. Eğer kalbî amellerin ve düşünce çeşitlerinin

¹¹³ Nevevî, et-Tibyan fî Âdâbi Hamçetel Kur'ân, Daru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 1994, s. 59

yolcularından veya ilmi neşretmekle meşgul olanlardansa, o zaman haftada bir hatim okumakla yetinmesinde beis yoktur. Eğer Kur'ân'ın manalarına fıkren nüfuz eden bir kimseyle, o zaman âyetleri çokça tekrar ettiğinden ve düşündüğünden ötürü ayda bir defa Kur'ân'ı hatmetmesi kâfidir.”¹¹⁴

Şu hususa da yer vermek gerekir ki; önceleri Kur'ân-ı Kerîm, yedi ana bölüme (hizb) ayrılmış ve onu göre hatimler yapılmaktaydı. Buna göre her gün bir hizip okunur ve bir haftada hatim biterdi.¹¹⁵

9. Kur'ân Âşıklarının O'nu Okurken Gözettikleri Diğer Edebler

Edeb, çoğul ifadesiyle âdâb, aslında Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinden ve Allah Resûlü'nün Sünnet'inden ortaya çıkan uygulama şekilleridir. Bu iki temel kaynağa, Sahabe ve onlardan sonra gelen İslâm büyüklerinin ortaya koydukları dinin ruhuna uygun olan davranış modellerini eklemek de mümkündür. İşte burada, Kur'ân karşısında takınılacak tavrın nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak bu kaynaklardan süzülüp gelmiş olan birtakım edeplere işaret edilecektir. Böylece Kur'ân âşıklarının Kur'ân ile olan hâllerini öğrenmede eksik kalmış olan adabı da belirtmiş olacağız. Kur'ân âşıklarının hayatında görülen Kur'ân'ı okuma ve ona muhatap olma adabının tamamlayıcı hususları, maddeler hâlinde şu şekilde özetlenebilir:

- Kur'ân-ı Kerim, abdestsizlik hâllerinin hepsinden uzak bir şekilde abdestli ve temiz olarak okunmalıdır.
- Allah'ın kalamını temiz bir ağızla tilavet etmek için misvak veya diş fırçası kullanarak ağız temizliği yapılmalıdır. Hz. Ali

¹¹⁴ Gazali, *İhyau Ulumiddin*, 1/275

¹¹⁵ Birinci hizib, üç sûreden, ikinci hizib, beş sûreden, üçüncü hizib, yedi sûreden, dördüncü hizib, dokuz sûreden, beşinci hizib, onbir sûreden, altıncı hizib, onüç sûreden oluşmaktadır. Yedinci hizib ise Kaf sûresinden sonuna kadardır.

Efendimiz, “Muhakkak ki ağızlarınız Kur'ân'ın yollarıdır, onları misvakla temizleyin.” diyerek bu hususa işaret etmişlerdir.¹¹⁶

▪ Okunacak kitap Kur'ân-ı Kerim olduğu için, okuma sırasında son derece saygılı, ağırbaşlı ve ciddi olmalıdır. Bu, kalple ilgili bir hususiyet olsa da insanı Kur'ân okurken saygılı olmaya götürecek birkaç hususu saymak yerinde olur: Kibleye dönük bir hâlde oturmak, huşû ve hüdû içerisinde yastık, duvar, kanep gibi bir yere yaslanmadan oturmak, vakarla başını öne eğmek... Bununla beraber saygı ve edep muhafaza edildikten sonra kişinin ayakta, yan yatarken veya yatağında Kur'ân okuması da caizdir.¹¹⁷ Güzel ve temiz elbiselerin giyilmesi, güzel kokuların sürülmesi, Kur'ân okuyan kimsenin bedeninin sakın bir şekilde durması, yani el, ayak veya gözle gereksiz hareketler yapılmaması, kıraat esnasında esnememek, Kur'ân'ı okurken göğse yakın tutmak veya herhangi bir şeyin üzerine koymak, kıraat esnasında laubali davranışlardan kaçınmak, gülmemek ve gerekmedikçe konuşmamak da saygının gereği davranışlardandır.

▪ Kur'ân, onun şerefine uygun yerlerde okunmalı, hamam ve tuvalet gibi temiz olmayan yerlerde okunmamalıdır. Gafletin galebe çalabileceği yerlerde okunmamalı, mümkün olduğu kadar sükûnetin hâkim olduğu yerlerde ve insanlardan uzak تنها mekânlarda Kur'ân okunmalıdır.

▪ Kur'ân'ın, uyanık ve dinç iken okuması gerekir.¹¹⁸ Kur'ân, kalbin, dünya meşgalelerinden uzak olduğu zamanlarda okunmalıdır.¹¹⁹ Ayrıca Kur'ân'ın, Ramazan ayı gibi, zamanın Allah'a en yakın zirveleri diyebileceğimiz zaman dilimlerinde okunması da daha değerlidir. Tabii ki bu bakış açısı, beraberinde, Kur'ân okumayı sadece bu zamanlara tahsis etmeyi getirmemelidir.

¹¹⁶ İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Tercümesi*, 17/560

¹¹⁷ Bkz.: Âl-i İmran, 3/190-191

¹¹⁸ Müslim, *Müsâfirin* 223

¹¹⁹ Mesela gece vakti. Bkz.: Müslim, *Müsâfirin* 142

- Kıraate başlamadan önce isti'aze (eûzü çekmek) okunmalıdır.
- Kur'ân-ı Kerim, tertil üzere, yani, acele etmeden, yavaş yavaş ve tane tane okunmalıdır. Harf ve harekeleri açık seçik bir şekilde çıkarmak gerekir.¹²⁰ Kur'ân tilavetinin asıl maksadı, âyetlerden Cenab-ı Hakk'ın muradını anlamaya çalışmak olsa da öncelikle yapılması gereken, Kur'ân'ı kural ve kaidelerine uygun olarak ve teenni ile okumaya çalışmaktır. Çünkü lafızlar, mana ve muhtevanın kalıplarıdır. Diğer yandan tilavet edilen Kitab'ın Allah kelamı olduğu ve onun da en güzel surette okunması gerektiği unutulmamalıdır.

▪ Kur'ân'ı tecvid kaidelerine uygun olarak okumak, bütün Müslümanlar'ın yerine getirmesi gereken bir farzdır. Tecvit ilmini öğrenmek farz-ı kifaye olsa da uygulamak farz-ı ayndır. Kur'ân'ı kural ve kaidelerine uygun bir şekilde okumayı öğrenebilmek için üç husus çok önemlidir. Birincisi, eskilerin fem-i muhsin dedikleri okuyuşu düzgün bir hocadan ders almak. İkincisi, Kur'ân tilavetini öğrenmeye çalışan kimsenin doğru telaffuz edebilmesi için kendisini zorlaması. Üçüncüsü de yine ağzı düzgün ve Kur'ân'ı tekellüfsüz okuyan karîleri dinlemek suretiyle kulak dolgunluğu olması.

▪ Bütün bunlarla beraber Kur'ân'ı güzel okuyamayan kimse onu okumayı terk etmemeli ve bir taraftan Kur'ân okumaya devam ederken, bir taraftan da onu daha güzel okuyabilmenin gayreti içinde olmalıdır. Zira Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kur'ân'da mâhir olan (hıfzını ve okuyuşunu güzel yapan), Sefere denilen kerîm ve mutî meleklerle beraber olacaktır. Kur'ân'ı kekeleyerek zorlukla okuyana da iki sevap vardır."¹²¹ buyurmuştur.

▪ Kur'ân, sesli de okunabilir, sessiz de. İmam Gazzâlî, Kur'ân'ı Kerim'i sesli veya sessiz okumanın faziletine dair

¹²⁰ Bkz.: Müzzemmil, 73/4

¹²¹ Buhârî, Tevhîd 52

hadisleri naklettikten sonra bunların arasını şu şekilde bulmuştur: “Kur'ân'ı sessiz okumak, riya ve gösterişten daha uzaktır. Dolayısıyla riya korkusu olan bir kimsenin tilavetini sessiz yapması daha faziletlidir. Böyle bir korku olmazsa ve namaz kılan bir kimseyi şaşırtma da söz konusu değilse, kıraatin sesli yapılması daha faziletlidir. Çünkü sesli okuyan kimse daha fazla külfete girdiği gibi, okuduğu Kur'ân'dan sadece kendi değil başkaları da istifade eder. Aynı zamanda sesli okumak, kalbi uyandırır, okuyanın kulağını başka şeyleri dinlemekten men ettiği için, onun Kur'ân'ı tefekkür üzerine yoğunlaşmasını temin eder ve uykuyu kaçırır. Sesli okuyuş kıraat için kişinin aşk ve şevkini arttırdığı gibi, tembelliği de azaltır. Bir de sesli Kur'ân okuyan bir kimseyi tembel ve gafıl bir adam görerek gayrete gelebilir veya uykuda olan bir kimse uyanarak geceyi ihya edebilir.” Nitekim Efendimiz de şöyle buyurmuştur: “[Kur'ân'ı cehren (açıktan) okuyan, sadakayı açıktan veren gibidir. Kur'ân'ı gizlice okuyan, sadakayı gizlice veren gibidir.”¹²²

▪ Kur'ân okuyan kimsenin dikkat etmesi gereken bir diğer husus da Kur'ân'ı mümkün olduğunca güzel bir sesle okumaya gayret etmesidir. Bir hadis-i şeriflerinde: “Kur'ân okumayı sesinizle güzelleştirin.”¹²³ buyuran Allah Resûlü, başka bir hadislerinde de şöyle bulunmuştur: “Allah (celle celâluhû) güzel sesli bir Peygamberin, sesini güzelleştirerek okuduğu Kur'ân'ı dinlediği kadar hiçbir şeyi dinlememiştir.”¹²⁴ Efendimiz'in ve ashab-ı kiramın Kur'ân'ı güzel bir nağmeyle okuduklarına dair, hadis kitaplarında pek çok rivayet vardır.

▪ Kur'ân-ı Kerim, Allah rızasını kazanmak gayesi ile samimi ve ihlâslı bir şekilde okunmalıdır. Bundan dolayı Kur'ân okuyan

¹²² Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'ân* 20

¹²³ Ebû Dâvûd, *Salât* 355

¹²⁴ Buhârî, *Fedailü'l-Kur'ân* 19

kimse, kendisini aradan çıkararak sadece Kur'ân'ı duyurmaya çalışmalıdır. Kur'ân okuyucusunun, ses ve nağmelerle başkalarını tesir altında bırakmak gibi bir hedefi yoktur. Yoksa yapılan amel, ruhsuz bir fiil olmaktan öteye geçmez. Gösteriş ve riya için Kur'ân okumayı yasaklayan pek çok hadis bulunmaktadır.¹²⁵

▪ Mümkün olduğu müddetçe Mushaf'a bakarak Kur'ân okumak gerekir. Kur'ân'a bakmak da bir ibadettir. Kur'ân'ı yüzünden okuyarak yapılan bir hatmin, ezberden yapılan yedi hatme eşit olduğu söylenmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Gözlerinize ibadetten payını veriniz.” Sahabenin, “Yâ Resûlallah! Onların ibadetteki payı nedir?” diye sormaları üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); “Mushaf'a bakmaları, onu tefekkür etmeleri ve şaşırtıcı hakikatlerinden ibret almalarıdır.” diye cevap vermiştir.¹²⁶ Hz. Osman da çok okumaktan dolayı iki Mushaf eskitmiştir. Sahabeden pek çokları Kur'ân'ı yüzünden okumuşlar ve Kur'ân'a hiç bakmadan bir gün geçirmeyi hoş bulmamışlardır.¹²⁷

▪ Kur'ân tilavetine son veren kişinin,” Sadakallahu'l-azîm (Yüce Allah doğru buyurdu)” demesi de Kur'ân okumanın adabındandır. Ayrıca, okuyup bitirdikten sonra Mushaf'ı açık bırakmamalı ve onun üzerine bir şey koymamalıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, her zaman diğer kitaplardan yüksekte olmalıdır. Kur'ân okumayı bitiren kimsenin dua etmesi de güzel görülmüştür.¹²⁸

İşte Kur'ân'a gönül verenler onu böyle okumuşlardı. Âşıkları için Kur'ân, hayatlarının her anını kuşatan bir rehber idi. Burada bir misal daha vererek Kur'ân âşıklarının edeplerinin nasıl olduğu hususunu burada bitirelim:

¹²⁵ Bkz.: Tirmizî, Zühhd 48

¹²⁶ Kurtubi, el-Câmiu li Ahlâk'l-Kur'ân, 1/27

¹²⁷ Gazzâlî, İhya, 1/279; Gazali, İhyau ulumi'd-Din, Beyrut: Daru'l-Ma'rife

¹²⁸ Hikmet.net, erişim tarihi: 25.09.2010

Münzir b. Said el-Endelûsî, Allah'ın kelamından nasihatini almış, onu hayatına taşımış bir Kur'ân âşığı idi ki onunla ilgili şu haber bunu ifade eder:

Nâsır zamanının son dönemlerinde kadı, Münzir'in insanlara yağmur duası yaptırmasını istemişti. Yağmur duasından önce günlerce oruç tutan Münzir, zamanı gelip dua için toplanan kalabalığı görünce ağlamaya başladı. O ağlarken halk sesini duyuyordu. Kendini toparlayarak "Selamun aleyküm" diyebildi. Daha sonra sustu. Kendini bir daha hazırlayarak şu âyeti okudu: "... *Selam sizlere! Rabbiniz merhameti kendi Zatına temel bir ilke edinmiştir...*" (En'âm, 6/54) ve arkasından devam etti: "Rabbinizi istiğfar edin. Ona yönelin, tevbede bulunun. Allah katında salih olan amellerle O'na yaklaşılmaya çalışın." Bütün insanlar ağlıyordu. Herkes dua ve tazarruya başladı. Daha sonra bazı şeyler daha söyledi ve topluluk oradan ayrılmadan kuvvetli bir yağmur başladı.

Başka bir keresinde de insanlara şu âyetle seslenerek yağmur duasında bulunmuştu: "*Ey insanlar! Siz hepiniz Allah'a muhtaçsınız.*" (Fâtır, 35/15)¹²⁹ Bu Hak dostları, insanlara nasihat ederken de duada bulunurken de hep Kur'ân'dan istifade ediyorlardı. Çünkü Kur'ân hem bir zikir kitabı idi, hem bir iman kitabı. Hem bir fikir ve tefekkür kitabı idi, hem de bir hukuk kitabı. Hem bir hikmet kitabı idi, hem de bir irşad kitabı...

¹²⁹ Zehabî, *Siyeru A'lamî'n-Nübelâ*, 16/176

KUR'ÂN ÂŞIKLARININ HAYATINDA KUR'ÂN

A. Efendimiz'in (s.a.s.) Hayatında Kur'ân

Kur'ân'ın kendisine indiği Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), her konuda olduğu gibi Kur'ân'ı okuma, anlama ve ona muhatap olma açısından da bütün Müslümanlar için en güzel örnektir.

Kur'ân'dan ilk inen âyetler “Oku! Yaratan Rabbinin adıyla oku!” şeklinde idi. Bu âyetlerde öncelikle Efendimiz'e ve onun şahsında bütün müminlere hitap ediliyordu. Bu hitapta dikkat edilmesi gereken en önemli husus, Kur'ân-ı Kerim'in okunmasıydı. Çünkü bütün kitaplar, tek bir kitabın, yani Kur'ân'ın anlaşılması için okunurdu. Peygamberimiz de Kur'ân'dan hiçbir şeyi unutmamak için onu çokça tekrar ediyor, bu konuda çok gayret sarfediyordu ki bu durum âyetlerde şöyle anlatılır: “Gerçek Hükümdar olan Allah çok yücedir. Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan, unutma endişesi ile Kur'ân'ı okumada acele etme ve: “Ya Rabbî! Benim ilnimi artır.” de!” (Tâhâ, 20/114), “Sana vahyedileni unutmamak için tekrarlarken hemen anında bellemek için dilini kımıldatma. Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu

okutmak Bize ait bir iştir. O hâlde Biz Kur'ân'ı okuduğumuzda, sen de onun okunuşunu izle. Ayrıca onu açıklamak da Bize ait bir iştir.” (Kıyâmet, 75/16-19), “Bundan böyle sana Kur'ân okutacağız da sen unutmayacaksın.” (Alâ, 87/6)

Kur'ân'ı, ağır ağır, düşünce düşünce okumak bizzat Kur'ân'ın emri idi,¹³⁰ Efendimiz de Kur'ân'ı öyle okuyordu. Kur'ân'ı üstünde durarak ve anlaya anlaya okuyan Allah Resûlü, Ümmü Seleme vâlidemizin bildirdiğine göre de Kur'ân'ı açık bir şekilde ve tane tane okuyordu.¹³¹

1. O, Kur'ân'ı Çokça Okurdu

Efendimiz, Kur'ân okumaktan hiç usanmaz, onu her yerde okumaya gayret ederdi. Hayatının gayesi olan peygamberlik vazifesinin biricik kaynağı Kur'ân'dı. O'nu namazlarda olduğu kadar evinde, sohbetlerinde, her yerde okurdu. Kur'ân, O'nun âdeta her şeyi idi ve onu dilinden hiç eksik etmezdi. Hayatı Kur'ân yörüngeli idi. Onunla konuşurdu. Tesbihi ve duası oydu. Yaptığı dualarda hep Kur'ân âyetlerinden alıntılar vardı. Alıntının ötesinde duası Kur'ân'dı. O'nun günü Kur'ân ile başlar, Kur'ân ile sona ererdi. Efendimiz, Allah'ın kendisine verdiği engin ilim ile okuduğu âyetleri anlıyor ve insanlara en güzel bir şekilde açıklıyordu.¹³² Yine Efendimiz, her gün Kur'ân'dan bir hizip okumayı kendisine vazife edinmişti.¹³³

Efendimiz'in bütün müminlere numune olan hayatı, Kur'ân'ın somutlaşmış hâliydi. Peygamberimizin ahlakı Kur'ân ahlâkı idi.¹³⁴ Yani O, Kur'ân ne diyorsa onu yaşamıştı. O (sallallahu aleyhi ve sellem),

¹³⁰ Bkz.: Müzzemmil, 73/3

¹³¹ Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'ân* 23; Ebû Dâvûd, *Salat* 335

¹³² Bu konudaki örnekler için bkz. Yıldırım, Suat, *Peygamberimiz'in Kur'ân Tefsiri*, s. 138-196.

¹³³ Bkz. Tirmizî, *Fedâilü'l-Kur'ân* 17.

¹³⁴ Bkz. Müslim, *Müsafirun* 139; Ebû Dâvûd, *Tetavvü'* 26; Tirmizî, *Birr* 69; Nesâî, *Kıyamü'l-Leyle* 2; İbn Mace, *Ahkâm* 14; Darimi, *Salat* 165

ilahî ahlakın Kur'ân'da temessül ettiği şeklini, hayatına hayat kılıyordu.

Evet, Kur'ân-ı Kerim, Allah Resûlü'nün vahyin gözetiminde bir hayat sürdüğünün açık bir deliliydi. O, Allah'ın muradının hilafına herhangi bir iş yapmazdı. Zira Allah Teâlâ onu vahyin denetimi altında bulunduruyordu.

2. O, Kur'ân'a Muhatap Olduğu Çoğu Zaman Ağlardı

Burada, Bedir esirleri ile ilgili olarak nazil olan âyetler karşısında Efendimizin ashabı ile beraber olan durumlarını aktarmak istiyoruz. Peygamberimiz, Ebû Süfyân'ın başında bulunduğu Kureyş ticaret kervanının Şam'dan döndüğünü haber alınca, durumu ashâbıyla istişare etmişti.¹³⁵ Olayın devamını Hazreti Ömer'den (radıyallahu anh) dinleyelim:

“Bedir esirleri hakkında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellam); Ebû Bekir'le, Ali'yle ve benimle istişare etti. Ebû Bekir: “Yâ Resûlullah! Bunlar amcaoğullarımız, hısımlarımız ve kardeşlerimizdir. Ben derim ki kendilerinden fidye alıp onları serbest bırakınız. Alacağımız fidyelerle kâfirlere karşı gücümüz artacağı gibi, belki Allah onları hidayete erdirir de bize destek dahi olurlar.” dedi. Resûlü Ekrem: “Hattâboğlu Ömer! Senin görüşün nedir?” diye sordu. Ben de: “Vallahi ben, Ebû Bekir'in fikrine katılmıyorum. Ben derim ki; bana yakınım olan falanın, Ali'ye kardeşi Akîl'in, Hamza'ya da biraderi Abbâs'ın boyunlarını vurmayı emrediniz ki gönüllerimizde müşriklere karşı bir acıma hissi beslemediğimizi Allah herkese göstere sin. Bunlar müşriklerin ileri gelenleri, reisleri ve önderleridir.” dedim.

Allah Resûlü, Ebû Bekir'in görüşüne meyletti. Benim sözlerimi tasvip etmedi. Neticede onlardan fidye aldı. Ertesi gün,

¹³⁵ Müslim, *Sahîh*, 3/1403

sabahleyin Allah Resûlü'nün ve Ebû Bekir'in yanlarına gittim; ikisi de ağlıyordu. “Yâ Resûlullah, seni ve arkadaşını ağlatan nedir? Söyleyiniz ben de ağlayayım, ağlayamazsam ağlamaya çalışayım.” dedim. Allah Resûlü: “Fidye alan arkadaşlarının üzerlerine inebilecek olan azaptan dolayı ağlıyorum. Yakınında bulunan bir ağacı göstererek, “Başlarına inecek belânın şu ağaçtan daha yakın olduğu bana gösterildi. Allah şu âyeti indirdi.” diyerek şu âyeti okudu: “*Bir Peygamberin, dünyada zafer kazanıp küfrü zelil kılmadıkça, esirler edinip onları fidye karşılığında serbest bırakması uygun düşmez. Siz dünya metânı istiyorsunuz. Allah ise ahireti kazanmanızı istiyor. Allah azizdir, hakîmdir.*” (Enfâl, 8/67).¹³⁶ Bu âyet, Hz. Ömer'in görüşünün isabetli olduğunubildiriyordu.

Efendimiz, ashabı ile yaptığı istişare sonucunda, onların çoğunun görüşüne uyarak ve müsamaha yönünü seçerek, fidye almak suretiyle esirleri salıvermişti. Enfal Suresi'nin ilgili âyeti inince Peygamberimiz, istişarede uygulanan sonucun aleyhine bir durum ortaya çıktığı için, ashabı ile beraber çok ağlamıştı. Zira âyetlerde, uygulanan fidye muamelesinin isabetsizliği vurgulanıyordu. Âyetlerin devamında Efendimiz'i teselli edici ve hatta yerine getirdiği uygulamayı ana kural hâline getirici olanları inince, fidye hükümlerine açıklık getirildi ve Efendimiz ashabı ile birlikte artık ağlamaktan vazgeçtiler.¹³⁷ Âyetin devamında ifade edilen hususlar, Peygamberimizin ve ashabının gönüllerini ferahlatıyor ve herhangi bir şüpheyi yer bırakmıyordu.

Efendimiz'in Kur'ân ile olan muhataplığında en dikkat çekici husus, **O'nun Kur'ân'a muhatap olduğu anlarda çoğu kere ağlamasıdır.** Ağlarken, muhatap olduğu âyetlerin manasını düşünüyor, Yüce Kur'ân'dan anladığı hakikatler karşısında

¹³⁶ Müslim, *Sahîh*, 3/1383

¹³⁷ Bkz.: Enfâl, 8/68-69

kendini tutamıyordu. Bu husus ile ilgili bir hatırayı İbn Mes'ûd radiyallahu anh anlatıyor: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: “Bana bir Kur'ân oku da dinleyeyim!” buyurmuştu. Ben de: “Ya Resûlallah, Kur'ân sana nâzil olurken ben sana nasıl Kur'ân okurum?” deyince Allah Resûlü: “Ben başkasından Kur'ân dinlemeyi severim.” buyurdu. Bunun üzerine Nisâ Sûresini okumaya başladım. “*Ey Resulüm! Her ümmetten haklarında tanıklık edecek bir şahit (peygamber) celbettiğimizde ve seni de bütün onlara (ümmetine) şahit olarak getirdiğimizde, bakalım onların hâli nice olacak?*” (Nisâ, 4/41) âyetine gelince: “Şimdilik yeter!” buyurdular. Baktım ki Allah Resûlü'nün gözleri dolmuş ağlıyor.”¹³⁸ İbn Mes'ud'un okuduğu âyetlerde Efendimiz'in ümmeti hakkındaki şahitliği anlatılmaktadır. Evet, bu yükün ağırlığı, O'nun ümmeti için duyduğu şefkat ve mes'uliyet hissi Efendimiz'i ağlatıyordu. İşte O, bu hâliyle bizlere örnek oluyor, Kur'ân âyetlerini anlayarak okuyup dinlemeyi ve onunla gereği gibi hâllenmeyi öğretiyordu.

Ayrıca bu hâdiseden, başkasından Kur'ân dinlemenin önemine de bazı işaretler çıkarmak mümkündür. İnsan, sesini güzel bulduğu, dinleyince daha tesirli olabilecek kimselerden Kur'ân dinlemelidir. Bu, bir kişi olabileceği gibi, sesi kayıtlara alınmış kimselerin Kur'ân sadâları ve okuyuşları da olabilir. Efendimiz'in kendisinden Kur'ân okumasını istediği sahabî efendimiz, İbn Mes'ûd Hazretleri idi ki Allah Resûlü O'nun hakkında şöyle buyurmuştu: “Kim, Kur'ân-ı Kerim'i indiği andaki tazeliğiyle okumaktan hoşlanıyorsa, İbn Ümmi Abd gibi okusun.”¹³⁹ İbn Ümmi Abd, İbn Mes'ud'un lakabı idi.

Yine Kur'ân'ın âyetlerine inanmayanların durumu, Efendimiz'i o kadar üzüyordu ki o kendini âdeta helak edercesine bunu dert

¹³⁸ Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 33; Müslim, *Salâtu'l-musafirîn* 247

¹³⁹ İbn Mace, *Mukaddime* 11; Ahmed, *Müsne'd*, 1/7, 26.

ediniyordu. Rabbisi de bunun için, şefkatli Habib'ini teselli eden âyetler gönderiyordu.¹⁴⁰

Burada şu hususu da belirtmekte fayda vardır ki Allah Resûlü, Kur'ân âyetlerine her yönüyle muhataptı. Kendisini ihtiyarlatan bazı âyetler olduğunu İbn Abbas şöyle belirtmektedir: “Peygamberimize “Emr olunduğun üzere dosdoğru ol.” (Hud, 11/112) âyetinden daha zorlu bir âyet inmemiştir. Bu yüzden Efendimiz, “Beni Hûd Sûresi ihtiyarlattı.” demiştir.¹⁴¹ Diğer bir defasında Peygamber Efendimiz, “Beni Hûd Suresi ve kardeşleri (Vâkıa, Hâkka, Mürselât, Nebe', Tekvîr, Ğâşiye) ihtiyarlattı.”¹⁴² buyurmuştur ki bu sûrelerde; Allah'a ve peygamberlere isyan eden geçmiş kavimlerin nasıl helak edildikleri, kıyametin dehşetli anları, diriliş ve hesap günü ile cennet ve cehennem tasvir edilmektedir.

3. Bazı Âyet ve Sureleri Tekrar Ederdi

Efendimiz'in Kur'ân okuyuşunda görülen önemli bir durum da O'nun **bazı âyet ve sureleri bazı zamanlarda tekrar etmesi idi**. Gece sabahlara kadar Kur'ân'dan bir âyetle sabahladığı bile olurdu. Sabah namazından sonra Haşr Suresinin son âyetlerini, yatsıdan sonra Bakara Suresinin son âyetlerini okur ve bütün müminlere okunmasını tavsiye ederdi. Bunun yanında O'nun günlük hayatında sürekli okuduğu Kur'ânî virdler vardı. Geceleyin Âl-i İmran'ın son âyetleri, Âyet el-Kürsî, Muavvizât (İhlâs, Felak, Nâs Sûreleri) gibi sûreleri okurdu. Yine Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette belirtildiğine göre, Peygamberimiz, her gece Âl-i İmran Suresinin son on âyetini okurdu.¹⁴³

¹⁴⁰ Bkz.: Kehf, 18/6; Şuarâ, 26/3

¹⁴¹ Hâzin, Lûbâbü't-Te'vîl, 3/367; Beydavî, Envârü't-Tenzîl, 3/367.

¹⁴² İbn Kesîr, Tefsîr, 2/435; Tirmizî, Tefsîr, 56/6 ; Hâzin, Lûbâbü't-Te'vîl, 3/296.

¹⁴³ İbn Kesîr, Tefsîr, 1/440-441. Âyetlerde Yüce Allah'ın yerleri ve gökleri

Abdullah b. Amr b. As (radıyallahu anh) der ki: Efendimiz, İbrahim aleyhisselâm hakkındaki “*Ya Rabbî! Doğrusu onlar (putlar) insanların birçoğunu saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana tâbi olursa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, o da Senin merhametine kalmıştır, şüphesiz Sen gafursun, rahîmsin.*” (İbrahim 14/36) mealindeki âyeti defalarca tekrar ettiler. Yine İsâ aleyhisselâm’ın “*Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Sen’in kullarıdır. Onları affedersen, aziz-u hakîm (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibi) ancak Sen’sin!*” (Mâide 5/118) mealindeki niyaz ve duasını çok okuyup tekrar ettiler. Sonra ellerini semaya kaldırıp: “Allah’ım! Ümmetim! Ümmetim...” diye niyazda bulundular ve ağladılar. Bunun üzerine Yüce Allah, Cebrail’e (aleyhisselâm): “*Yâ Cibril! Rasûlüm Muhammed’e (sallallahu aleyhi ve sellem) git! -Rabbin Onun niçin ağladığını bilmekle birlikte- Neden ağladığını ona sor!*” emrini verdi. Cebrail (aleyhisselâm) Hz. Peygamber’e geldiler ve neden ağladığını sordular. Allah Resulü de niçin ağladığını ona haber verdi. Yine her şeyi bilmesine rağmen Yüce Allah Cebrail’e (aleyhisselâm) bu defa şu emri verdiler: “*Yâ Cibril! Muhammed’e git ve ona de ki: “Şüphesiz ki biz, yakında ümmetin hakkında seni hoşnut edeceğiz, seni unutmayız ve bu konuda seni zorda bırakmayacağız.”*”¹⁴⁴

Efendimizden nakledilen bu haber, aslında bize Kur’ân’ın nasıl okunması gerektiğini anlama açısından çok önemli ipuçları vermektedir. Bu haberde, Peygamber Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. İbrahim’in ve Hz. İsa’nın yaptıkları duaları kendi ümmetine uyarlayarak hemen ümmetini düşündüğünü, kendisi ve ümmeti ile ilgili bir bağ kurduğunu görüyoruz.

yaratılıştaki eşsiz kudreti ve bu âyetler üzerinde düşünmenin gereği üzerinde durulmuş, en güzel dua örnekleri sunulmuştur. Yine âyetlerde Yüce Allah’ın dua edenlere ve salih amel işleyenlere vereceği mükâfatlar üzerinde durulmuş, iman edenlere sabır ve takva çağrısı ile sure son bulmuştur.

¹⁴⁴ Bkz. Müslim, *İmân* 87; Ahmed, *Müsned*, 5/156; İbn Kesir, *Tefsir*, 2/540.

Kur'ân Okurken O'ndan Alacağımız Dersler ve Nasihatler Vardır

Kur'ân okurken hangi kıssa, hangi hikâye veya olay anlatılırsa anlatılsın, onlardan alabileceğimiz ibretler, dersler ve nasihatler bulunmaktadır. Ashab-ı Kehf kıssasından öğreneceğimiz ibretler olduğu gibi, Hz. Musa'nın kavmi ile olan münasebetlerinden de alacağımız dersler bulunmaktadır. Âd ve Semûd kavimlerinin helak edilişlerinden alınacak ibretler olduğu gibi, kâinat ile ilgili âyetlerde anlatılan hakikatlerden alınacak nasihatler bulunmaktadır.

Bakın, kâinatta meydana gelen olayların nazara verildiği bir âyet Efendimizi nasıl etkilemişti: Ubeyd ibni Umeyr (radıyallahu anh) Hazreti Âişe'ye (radıyallahu anh) sormuştu: "Allah Resûlünden gördüğün en ilginç olayı bana anlatır mısın?" Hazreti Âişe, bir müddet sustu ve sonra şunları anlattı: "Bir gece, Allah Resûlü bana: 'Ey Âişe! Bu gece beni yalnız bırak. Rabbime ibadetle meşgul olacağım.' dedi. 'Vallahi, hem yanında olmayı isterim hem de senin sevdiğin şeyi ben de severim.' dedim. Allah Resûlü kalktı, abdest aldı ve namaz kılmaya başladı. Oturur vaziyetteydi, sakalı ıslanıncaya kadar ağladı. Hatta ağlamasından dolayı yeri dahi ıslattı. Bilal geldi ve namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Bilal onun ağladığını görünce, 'Yâ Resûlallah! Allah, senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışladığı hâlde ağlıyor musun?' dedi. Allah Resûlü, ona şöyle cevap verdi: 'Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı? Bu gece, bana bir âyet nazil oldu. O âyeti okuyup da düşünmeyen ve tefekkür etmeyenlere yazıklar olsun! Âyet şöyledir: 'Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde düşünen insanlar için elbette birçok dersler vardır.'"¹⁴⁵

¹⁴⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, 2/386; el-Münzirî, *et-Tergîb ve ve't-Tezhîb*, 2/243.

4. O, Kur'ân Okurken Kimi Zaman Allah'a Sığınır Kimi Zaman da O'ndan Rahmetini İsterdi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân tilavet ederken, bir korku âyetine geldiklerinde Allah'a sığınır, bir rahmet âyetine geldiklerinde Allah'tan rahmet diler, Allah'ı tenzih eden bir âyete geldiklerinde O'nu tesbih ederdi.¹⁴⁶ Efendimizin namazda okuduğu Kur'ân âyetleri karşısında nasıl bir hal içinde olduğunu Avf b. Malik şöyle anlatmaktadır: “Ben (Kadir gecesi gibi) bir gece Rasûlullah ile beraberdim. Dişlerini misvakla temizleyip abdest aldı. Namaz kılmak için kıyama durdu. Ben de O'na uydum. Bakara Sûresi'ni okumaya başladı. Rahmet âyeti geçtiğinde durur, rahmet isterdi. Azâp âyeti geçince yine durur ve Allah'a sığınır-
dı. Sonra rükûya giderdi. Kıyamda durduğu kadar rükûda da kalırdı. Rükûda; “Sübhâne zi'l-Ceberûti ve'l-Melekûti ve'l-Kibriyâi ve'l-Azameti / Kudret sahibi, saltanat, azamet ve yücelik sahibi Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan tenzih eder yüceltirim.” derdi. Sonra ikinci rekâtta Âl-i İmrân Sûresi'ni okur, sonra başka sûre okur, sonra başka sûre okurdu. Diğer rekâtta da böyle yapardı.”¹⁴⁷

5. Namaz Kılarken Nasıl Kur'ân Okunacağını Bize O Göstermektedir

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) **namazlarında çokça Kur'ân okurdu, okuduklarından etkilenir ve çoğu kere ağlamaya dururdu.** Huzeyfetü'l-Yeman, bir defasında onun gece namazının bir rekâtında Fatiha, Bakara, Âl-i İmran ve Nisâ Sureleri'ni (yüz sayfadan fazla) okuduğunu anlatır.¹⁴⁸

Evet, okuduğu âyetlerde anlatılan yüce Rabbimizin azamet ve yüceliği karşısında Efendimiz, namazlarında durmadan

¹⁴⁶ Darimi, Salat 69; Ahmed, 5/382, 384, 389, 394, 397

¹⁴⁷ Tirmizî, Fedailu'l-Kur'ân, 23; Nesâî, Dua ve Sücûd 73; Ebû Dâvûd, Vitr 20

¹⁴⁸ Ahmed, Müsned, 5/284

ağlıyordu. O'nun âyetler karşısında takındığı en dikkat çekici tavır, hep Rabbin büyüklüğünü düşünüp O'nu hakkıyla idrak edemediği yönündedir ki aslında bu hâliyle Efendimiz ümmetine örnek olmaktadır. Namazda Allah karşısında takınılacak tavır da düşünüldüğünde, O'nun âyetler karşısındaki hâli daha net anlaşılabilmektedir.

O'nun, namaz kılarken göğsünden, değirmen taşının sesi gibi bir sesin gelmesi¹⁴⁹ de okuduğu âyetlerin manasını düşünürken ağlamasından dolayıdır. İçten içe ağlayan Allah Resulü'nden namaz kılarken, kaynayan kazandan çıkan ses gibi bir ses duyuluyordu.¹⁵⁰ Bu, Rabb karşısında takınılacak tavır çok açık bir şekilde anlatmakta, bütün müminlere nümune teşkil etmesi açısından da çok önem arz etmektedir. Herhâlde haşyetle iki büklüm olup inleme denilen durum, Efendimiz'in bu hâli olsa gerektir.

Burada belirtmenin yeridir ki; namazda Allah sevgisi, haşyeti ve korkusundan dolayı ağlanırsa namaz bozulmaz. Efendimizin vefatından önceki son namazı Hz. Ebû Bekir'in kıldırması tavsiyesinde görüldüğü üzere, Hz. Aişe'nin babasını ince kalpli ve hüznü bir insan olduğunu söylemesine rağmen Hz. Peygamber Efendimiz'in bu görüşünde ısrar etmesi, buna delil olarak ileri sürülmüştür.

6. Kur'ân'ı Okurken Anlayacak Hâlde Olmalıyız

Efendimiz, üç günden daha az bir zamanda okunan hatimden sahibinin hiçbir şey anlayamayacağını¹⁵¹ ifade etmişlerdir. Bu sözden anlaşılmaktadır ki Kur'ân okumaktan asıl gaye, onu anlamaktır. Anlayıp gereklerini yerine getirmektir. Başka bir keresinde

¹⁴⁹ Ebû Dâvûd, *Salat* 156

¹⁵⁰ Nesai, *Sehv* 18

¹⁵¹ Bkz. Tirmizî, *Kıraat* 12; Ebû Dâvûd, *Ramazan* 8-9; İbn Mâce, *İkamet* 178; Dârimî, *salat* 173

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), “Sizden biriniz, gece kalktığında, uykudan dolayı ne dediğini bilmeyecek şekilde Kur'ân okumak diline ağır gelirse, okumayı bırakıp biraz uzansın.”¹⁵² buyurmuştur ki bu hadisten anlaşılan da Kur'ân'ı, onu anlayabilecek dinçlikte okumak gerektiğidir. Kur'ân okumayı namaz kılmak gibi bir ibadet olarak görmeli, ona özel zaman ayırmalı ve onu namazlarda okurken de ne okuduğumuzu anlayacak uyanıklıkta iken okumalıyız.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân'ı kendine muhatap kabul ediyor ve bu hâliyle ümmetine örnek oluyordu. Bununla ilgili bir hatırayı da Ebû Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Şimdi siz bu söze mi şaşırıyorsunuz? Hep gülüyorsunuz, ama ağlamıyorsunuz.” (Necm, 53/59-60) mealindeki âyetler inince Suffe ashâbı ağlamaya başlamıştı. Onların gözyaşlarının yanaklarından aşağı süzüldüğü görüldü. Allah Resûlü onların ağladığını duyunca, geldi yanlarına oturdu. Her türlü üzüntüde ashabını yalnız bırakmayan Efendimiz onların yanına oturdu ve O da ağlamaya başladı. Efendimizi ağlarken gören sahâbîler bu defa da kendi ağlamalarını unutup O'nun ağlamasına ağlamaya başladılar! Ve Onun ağlaması ne kadar sürdü bilen ya da söyleyen yok. Neden sonra Peygamberimiz: “Allah korkusundan ağlayan bir kimse ateşe girmez. Günahta ısrar eden de cennete giremez. Ne var ki eğer sizler hiç günah işlemeseydiniz, Allah başka bir topluluk yaratırdı; onlar günah işlerlerdi; O da onları bağışlardı.” buyurdu.¹⁵³

Evet, Allah Resûlü, ümmetinden ağlayanları görünce kendisi de hislenir ve ağlamaya dururdu. Zira ümmetini üzen şey, Efendimizi de üzüyordu. Âyetlerde, gülen ve hiç ağlamayan topluluklar kınanmaktadır. Bunlar birinci dereceden Kur'ân'ı inkâr edenler

¹⁵² Nesâî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 107; Müslim, *Müsafırûn* 223; Ebû Dâvûd, 'Tetavvu' 18; İbn Mâce, *İkame* 184

¹⁵³ Beyhaki, *Şuabu'l-İmân*, 1/489

olmasına rağmen, Suffe ashabı gibi Efendimiz de Kur'ân'ı kendilerine muhatap kabul etmişler ve âyette ifade edilen gerçek karşısında bir muhasebe duygusuyla ağlamaya durmuşlardı.

Abdullah b. Mes'ûd'un haber verdiğine göre Efendimiz, ayrılık yaklaştığında ashaptan bazılarını Âişe validemizin evinde toplamıştı. Öncelikle etrafındakilere bir göz gezdirdi, gözleri yaşardı ve onlara birkaç söz söyledi. Söylediği sözler içinde hayatının gayesi ve tebliğ etmekle, açıklamakla yükümlü olduğu Kur'ân âyetleri de bulunuyordu. Şöyle buyurmuşlardı:

“Merhaba, hoş geldiniz! Allah, size hayat, selamet ve rahmet versin. Sizleri korusun ve sizlere iyilikler, sıhhat ve afiyetler versin. Yüce Allah, sizlere yardım ederek maddeten ve manen derecenizi yüceltsin ve hidâyetten nasibdar kılsın. Rızkınızı artırsın. Size başarı ve muvaffakiyet versin, sizi selamette kılsın. Yapacağınız güzel amellerinizi kabul etsin. Size Allah'a karşı takvâli olmanızı tavsiye ve vasiyet ederim. Ben sizin için Allah tarafından gönderilen açık bir uyarıcıyım. Dikkatli olunuz! Asla taşkınlık etmeyiniz, Allah'a karşı ve Allah'ın kullarına ve belde-lerine baş kaldırmayınız! Çünkü Yüce Allah benim ve sizin için (yüce kitabında) şöyle buyurur: *“Ama âhiret diyarına gelince: Biz orayı dünyada büyüklük taslamayanlara, fesatçılık ve bozgunculuk peşinde olmayanlara veririz. Hayırlı âkıbet, günahlardan sakınanlarındır.”* (el-Kasas, 28/83), *“Uydurduğu şeyleri Allah'a mal edip O'nun adına yalan söyleyen kimselerin kıyamet günü yüzlerinin kapkara kesildiğini görürsün. Allah'a karşı böyle ki-birli davrananlar, büyüklük taslayanlar için cehennemde yer mi yok?”* (Zümer, 39/60)

Evet, Efendimiz'in tebliğ ve tebyin görevi de Kur'ân ile ilgiliydi. Onu hem insanlara ulaştırmıştı, hem de söz ve fiilleriyle, hadis ve sünnetiyle onu açıklamıştı. Kur'ân'ın buyurduğu hakikatler gibi bazı emirlerde de bulunmuştu. Efendimizin en büyük

mucizesi Kur'ân'dı ki bu mucize de O'nun Allah Resûlü olduğuna apaçık bir şahitti.

B. Sahabe-i Kiram'ın Hayatında (r. anhüm) Kur'ân

Cahiliye devrinde bilgisizlik ve kör bir sapıklık içinde bulunan insanlar, Allah Resûlü'nün gönderilmesiyle, O'nun getirdiği hak ve hidayet dini ile doğru yolu bulmuşlardı. İnsanlar Allah'ın dini-ne giriyor ve büyük bir içtenlikle O'nun ezelî kelamı Kur'ân'dan etkileniyorlardı. O'nun ihtiva ettiği yüce hakikatlerle cahiliye devrinden kalma merhametsizlik ve kalp katılığı gibi eksikliklerden arınıyorlardı. Âdeta Kur'ân onların nefislerini tedavi ediyor, gidişatlarındaki eğrilikleri ıslah ediyordu. Onların hayatlarında Kur'ân'a karşı olan tutumları, bizler için güzel örnekler oluşturmaktadır. Sahabenin davranışlarının ve hâllerinin daha sonra gelecek bütün Müslümanlar için örnek alınması gereken birer model olması da bundandır.

Sahabe-i kiram efendilerimiz, Kur'ân-ı Kerim'i gerçek manada vahyin kaynağından öğrenme gibi bir pâye ile serfirâz olmuş kimselerdi. Öncelikle onlar, Kur'ân'ın inişine şahit olmuş ve daha nüzûlü döneminde onu bütün canlılığı, manası ve ruhuyla kalp ve kafalarına yerleştirmişlerdi. Zira onlar, anlayamadıkları yerleri hemen anında Efendimiz'e müracaatla çözüyorlardı. Ayrıca onlar her nazil olan vahyi, kendi aralarında hemen müzakere edip tatbik ediyorlardı.

Onlar, Kur'ân'ı işittiklerinde kalpleri ürperir, tam bir tevekkül sergilerler, tereddütsüz bir teslimiyet içine girerler, havf ve haşyet hisleriyle inlerler, gözyaşlarına hâkim olamazlardı. Yerine göre onların Kur'ân okumaları bütün vücutlarını titretir, yerine göre de tılavet ile sükûnet bulurlardı. Rabbimiz onların bu hâlini şöyle beyan buyurmaktadır:

“Gerçek müminler ancak o müminlerdir ki yanlarında Allah zikredilince kalpleri ürperir, kendilerine O’nun âyetleri okununca bu, onların imanlarını artırır ve yalnız Rabbi’lerine güvenip dayanırlar.” (Enfal, 8/2) Sahabîlerin de başını çektiği Kur’ân âşıklarının bu hâllerini anlatan diğer bir âyet şudur: “Allah sözlerin en güzeli indirmiştir. Allah’ın vahiy yolu ile gönderdiği bu söz, her tarafı birbirini tutan, gerçekleri, farklı üsluplarla tekrar tekrar beyan eden bir kitaptır. Rab’lerini tazim edenlerin derileri onu okuyup dinlerken ürperti duyar. Sonra derileri ve kalpleri Allah’ı anmakla ısınır yumuşar, sükûnet bulur. İşte bu, Allah’ın hidâyetidir ki onunla dilediğine yol gösterir. Ama Allah’ın şaşırttığı kimseyi ise hiç kimse doğru yola koyamaz.” (Zümer, 39/23)

Evet, sahabilerin hayatında da gördüğümüz gibi dil Kur’ân’ı okumalı, kalp de onu tedebbür etmeli, düşünmeli, anlayarak tefekkür etmelidir. Allah’ın emrini yerine getirmede sahabenin uygulaması bizler için büyük örneklik teşkil etmektedir.¹⁵⁴ Onlar, yolda birbirleri ile karşılaştıkları zaman, birbirlerine “Gel otur kardeş. Bir müddet Rabbimize olan imanımızı tazeleyelim.” derler ve biri diğerine Asr Sûresi’ni okurdu. Sahabî efendilerimiz, bir araya geldiklerinde, toplandıklarında biri Kur’ân okur, diğerleri de onu dinlerlerdi. Bu da aslında değişik vesilelerle bir araya gelen günümüz Müslüman’ı için numune oluşturması gereken bir davranış modelidir.

Kur’ân Sahabe efendilerimizin hayatıyla o kadar içli dışlı idi ki onların kalplerinde, oturup kalkmalarında, hatıralarında, va’z ve nasihatlerinde, evlerinde, sokaklarında, iş yerlerinde, kısaca hayatlarının her sahasında Kur’ân ile örgülenmiş bir hayat hüküm sürüyordu. Kur’ân’a bağlılıkları, onu her işte kendilerine ölçü yapmaları, onunla hükmetmeleri ve onunla çok meşgul olmaları, sahabe efendilerimizin en büyük özelliklerindendi.

¹⁵⁴ <http://www.alukah.net>. Erişim tarihi: 21.11. 2011

Hayatlarının her safhasında Kur'ân okuyan sahabe-i kiram, onu işte bu davranışlarıyla baş tacı yapıyorlardı. Yoksa onu zebercedden korumalar içinde duvarlara asmak ve hiç kapağını açmamak gibi günümüzde çokça örneğini gördüğümüz yanlış bir anlayışa sahip değillerdi. Zaten o yüce Kitap, bu şekilde değil, ancak sahabilerin uyguladıkları şekilde baş tacı yapılabilirdi.

“*Elbette bunda, içinde bir kalp taşıyan veya zihnini derleyip toplayarak can kulağıyla dinleyen kimseler için alacak bir ders vardır.*” (Kaf, 50/37) âyeti, aslında Kur'ân karşısında takınılması gereken tavrın nasıl olması gerektiğini güzel bir şekilde açıklamaktadır ki sahabe efendilerimiz de bunu uygulamışlar, kalplerini ve zihinlerini başka bir şeyle meşgul etmeden bütün varlıklarıyla onu okumaya ve dinlemeye çalışmışlardır.

Ashab-ı Kiram, Efendimizi çok seviyorlardı. Allah Resûlü (salallahu aleyhi ve sellem) onlar için yaşayan bir Kur'ân'dı. Bir gün Kâinatın Efendisi “Siz, bu sözü mü (Kur'ân) tuhaf buluyorsunuz; (ağlayacağınıza) gülüyorsunuz.” (Necm, 53/59-60) mealindeki âyetleri onlara okuyunca, hepsi birden hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlamışlardı. Bu manzara karşısında Allah Resûlü de ashabına katılıp gözyaşları dökmeye başlamıştı. Bu defa da O'nun ağlamalarıyla rikkate gelen ashab bütünüyle ağlamaya koyulmuşlardı.”¹⁵⁵ Zaten onlar, her âyeti kendileri hakkında inmiş gibi düşünüyorlar, bazen iman ve marifet sevinciyle, bazen işlerine hata bulaşmış olabileceği endişesiyle, bazen de âyetlerde bildirilen âkıbet korkusuyla ağlıyorlar ve sürekli Cenab-ı Allah'ın rahmet kapısına yöneliyorlardı.

Şimdi, Kur'ân'a olan aşklarını örnekleriyle göreceğimiz bazı sahabilerin, Kur'ân karşısındaki tutumlarını, ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde ele almaya gayret edelim:

¹⁵⁵ Beyhakî, Şuabü'l-İmân 1/489.

1. Kur'ân Sevdalısı Hz. Ebû Bekir

Hız. Ebû Bekir (radiyallahu anh), Hız. Hatice'den sonra İslâm'a ve Kur'ân'a ilk uyanan sahabi idi. Allah Resûlü, hicretten yaklaşık bir yıl önce namaz emriyle vazifelendirilince, Mekke'de evinin bahçesinde kendisine namaz kılacağı bir yer edinmişti. Orada namaz kılar ve Kur'ân tilavetinde bulunurdu. Çok ince kalpli, yufka yürekli ve sesi çok etkili idi.¹⁵⁶ Kur'ân okuduğunda hıçkırır hıçkırır ağlardı. Çoluk çocuk, genç yaşlı böyle zamanlarda onun etrafını sararlar, etrafında halkalar oluşturlardı.

Mekke müşrikleri, hayatında karıncayı bile incitmemiş olan Hız. Ebû Bekir'i, huşû ile namaz kılması ve ağlaması, tesir icra eden Kur'ân okuyuşu ile çoluk çocukları, gençleri baştan çıkarcak (!) diye Mekke'de yaşatmak istemiyorlardı. Çünkü okuduğu Kur'ân, kıldığı namaz, hakikate aç sineleri kendine ve İslâm'a çekiyordu. Evet, o öyle bir Kur'ân sevdalısı idi ki onu okurken gözyaşlarına sahip olamıyordu.¹⁵⁷

Efendimiz, vefatına yakın hastalığında, "Ebû Bekir'e söyleyin, yerime namaz kıldırsın." demişti. Bunun üzerine Âişe vâlidemizin söyledikleri bize O'nun Kur'ân'ı nasıl okuduğu hususunda yeterli fikri vermektedir: "O ince kalplidir. Kur'ân okurken ağlar o. Namaza durur ve ağlar!"¹⁵⁸

Ebû Bekir efendimizin Kur'ân'a bakışını ortaya koyan diğer bir misal, yine Allah Resûlü'nün bekâ âlemine göçüşüyle ilgili olan hâdisede yer alır. Urve b. Zübeyr'den (radiyallahu anh) rivayet olunmuştur: "Peygamberimizin vefâtı üzerine Ebû Bekir, Medine'nin Sünuh mahallesindeki evinden çıkıp atına binerek Medine'ye geldi

¹⁵⁶ Buhârî, *Fezâilu' Ashâbi'n-Nebî*, 2; Müslim, *Fezâilu's-Sahâbe* 2

¹⁵⁷ İshak b. Rahıye, Ebû Yakup İshak b. İbrahim, *Müsned*, 2/323, tahk: Beluşî, *Mektebetü'l-İman*, Medine 1991; Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin, *Şuabu'l-İman*, 3/414, *Mektebetü'r-Rüşd*, Riyad 2003

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, 2/151, 153, 164, 165

ve Mescid'in kapısında indi. Kederli idi. Kızı Âişe'nin odasına girmek için izin istedi. Hazreti Âişe izin verdi. Ebû Bekir içeri girdiğinde Resûlullah yatakta yatıyordu. Kadınlar da onun etrafında idiler. Ebû Bekir'in içeri girmesiyle Âişe'nin dışındaki kadınlar yüzlerini örtüp saklandılar. Ebû Bekir, Allah Resûlü'nün yüzünden örtüyü kaldırdı, diz çökerek (iki kaşının arasını) öptü ve ağlayarak: "Ömer'in sözleri boştur! Allah Resûlü vefat etmiş. Hepimiz Allah'a aidiz. Ve vakit geldiğinde yine O'na döneceğiz. Ruhumu elinde tutan Allah'a yemin ederim ki o vefat etmiştir. Yâ Resûlullah! Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Hayatın da ölümün de ne kadar güzel!" dedi. Sonra tekrar örtüyü Resûlullah'ın yüzüne örttü. Ardından hızla Mescid'e çıktı, halkın omuzlarından atlaya atlaya ilerleyerek minberin yanına vardı. Hazreti Ömer, Hazreti Ebû Bekir'in kendisine doğru geldiğini görünce oturdu. Ebû Bekir-i Sıddîk minberin yanında dikildi ve oradan cemaate seslendi. Cemaat de bunun üzerine toparlandı. İnsanlar konuşmayı bırakıp oturdular. Hazreti Ebû Bekir şunları söyledi:

"Ey insanlar! Allah, Peygamberini kendi katına aldı. Ama Allah Bâkî'dir, sizin aranızdadır. Kendinize geliniz, bu ölümdür; sizden hiç kimse sağ kalmayacak. Ebediyen hay ve diri olan ancak Allah'tır!" Daha sonra şu âyeti okudu:

"Muhammed, sadece bir resûldür, elçidir. Nitekim ondan önce de nice resûller gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse, siz hemen gerisin geriye dinden mi döneceksiniz? Kim geri döner, dinden çıkarsa, bilsin ki Allah'a asla zarar veremez. Ama Allah hidayetini kadrini bilip şükredenleri bol bol mükâfatlandıracaktır."

(Âl-i İmrân, 3/144)¹⁵⁹

Efendimizin sâdık yâreni Ebû Bekir (radiyallahu anh), Kur'ân'a o denli bağlı idi ki İki Cihan Serveri'ni kaybetmenin acısı yüreğindeyken, yine O'ndan faydalanarak insanları sakinleştirme yolunu

¹⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/243

tutuyordu. Yine O, kızı Aişe'ye atılan iftiranın Allah tarafından bildirilmesinden sonra inen âyetteki “Siz de Allah'ın sizi affedip müsamaha göstermesini arzu etmez misiniz?” hitabına “Evet ya Rabbi, ederiz, evet...” diyerek karşılık veriyordu.

“Yer o müthiş depremiyle sarsıldığı zaman...” (Zilzâl, 99/1) diye başlayan Zilzâl Suresi indiğinde, Hazreti Ebû Bekir, Allah Resûlü'nün yanında oturuyordu. Hazret, bunu dinler dinlemez hüznünlendi ve ağlamaya başladı. Allah Resûlü ona, kendisini ağlatan şeyin ne olduğunu sorunca Hz. Ebû Bekir, “Bu sure beni ağlatıyor.” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Allah Resûlü, sıddîk yârenini teselli sadedinde: “Eğer siz hata günah işlemeyip, Allah'ın affının tecellisine vesile olmasaydınız; Allah, hata ve günah işleyen yeni bir ümmet yaratar, onlara mağfîret ederdi.” buyurdu.¹⁶⁰ Hz. Ebû Bekir'i ağlatan bu sure, kıyametten hemen önce gelecek olan şiddetli depremten, daha sonra bütün ölülerin kabirlerinden çıkıp hesap vereceklerinden bahseder.

Evet, her birimiz bu sureyi kim bilir kaç kez okumuştur. Ama herhâlde Kur'ân'la münasebet açısından asıl mesele; kalp, şuur, irade, idrak ve hislerle ona yönelebilmek ve benliğin bütün buutlarıyla O'nu duyabilmektir.¹⁶¹

2. Kur'ân'ın Sırlarını Açtığı Sahabe Hz. Ömer

Kur'ân-ı Hakîm'in, koca İmam Hz. Ömer'in hayatında ayrı bir yeri vardır. Zira O'nun Müslüman oluşuna vesile olan olay, Kur'ân tilaveti ile ilgilidir. Bu konudaki iki haberi birleştirerek ve kısa bir şekilde aktarmaya çalışalım:

Hz. Ömer'in kız kardeşi Fâtîma binti Hattab Hatun, Saîd b. Zeyd ile evli idi ve ikisi de Müslüman olmuşlardı. Fakat

¹⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4/540; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 30/174

¹⁶¹ M. Fethullah Gülen, *Sohbet-i Canan*, s. 42

Müslümanlıklarını Ömer'den gizli tutuyorlardı. Yine Hz. Ömer'in mensup bulunduğu Adiyy b. Ka'b oğullarından Nuaym b. Abdullah da Müslüman olmuştu. O da kavminden korktuğu için, Müslümanlığını gizli tutuyordu. Habbab b. Eret, Fâtıma Hatun'a gelip gidip Kur'ân okur ve okuturdu. Bir gün Hz. Ömer, Peygamberimiz Aleyhisselam ile ashabından bir cemaate saldırmak üzere kılıcını kuşanmış olarak evinden çıkmıştı. Peygamberimiz Aleyhisselam'la ashabının Safâ tepesiğinin yanındaki bir evde toplandıkları ve kadınlı erkekli kırk kişiye yakın oldukları, kendisine haber verilmişti.

Dârü'l-Erkam'da; Peygamberimiz Aleyhisselam ile amcası Hz. Hamza, Ashab-ı Kiramdan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve Habeş ülkesine hicret etmeyip Peygamberimiz Aleyhisselam'la birlikte Mekke'de oturan Müslümanlardan bazıları da bulunuyordu.

Nuaym b. Abdullah, Hz. Ömer'e rastladı ve: "Ey Ömer! Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. Hz. Ömer: "Kureyşlilerin işlerini darmadağın eden, akıllarını akılsızlık sayan, dinlerini ayıplayan, ilahlarına dil uzatan, şu ata dinini bırakıp yeni din tutan Muhammed'e gitmek istiyorum. Öldüreceğim O'nu!" dedi. Nuaym b. Abdullah: "Vallahi ey Ömer! Seni nefsin aldatmıştır nefsin! Sen Muhammed'i öldürünce Abdi Menaf oğullarının seni yeryüzünde canlı bırakacağını mı sanıyorsun?! Sen kendi ev halkına dönsen de onların işi üzerinde dursan daha iyi olmaz mı?" dedi.

Hız. Ömer: "Sen benim ev halkımdan, hangisini kastediyorsun?" diye sordu. Nuaym b. Abdullah: "Amcanın oğlu enişten Saîd b. Zeyd ile kız kardeşin Fâtıma'yı kastediyorum! Vallahi, onların ikisi de Müslüman oldular, Muhammed'e uydular ve O'nun dinine girdiler! Sana önce onlarla ilgilenmek düşer." dedi.

Hız. Ömer hemen geri dönüp kız kardeşiyle eniştesinin evine kadar gitti. O sırada onların yanında Habbab b. Eret bulunuyordu. Ve içinde Fâtıha Sûresi yazılı bir sahifeyi onlara okuyordu.

Hız. Ömer'in tıktırtısını işittikleri zaman, Habbab evin bir köşesinde gizlendi. Fâtıma Hatun sahifeyi alıp uyluğunun altına sakladı. Hız. Ömer, evin yanına geldiği zaman, Habbab'ın Fâtıma Hatun'la Saîd b. Zeyd'e Kur'ân okuduğunu işitmişti. Eve girince: "İşitmiş olduğum o şey ne idi?" diye sordu. Kız kardeşiyle eniştesi: "Sen bir şey işitmedin!" dediler. Hız. Ömer: "Evet! Vallahi ikınızın de Muhammed'e uyduğunuz ve Onun dinine girdiğinizi haber aldım!" dedi ve hemen eniştesi Saîd b. Zeyd'in üzerine çullandı. Fâtıma Hatun da kalkıp onu kocasının üzerinden ayırmak, uzaklaştırmak isteyince, Hız. Ömer vurup Fâtıma Hatun'un başını yarıdı! Hız. Ömer bunu yapınca, kız kardeşi de eniştesi de: "Evet! Biz Müslüman olduk! Allah'a ve Resûlüne iman ettik! Sen istediğini yap!" dediler.

Hız. Ömer kız kardeşinin başını yarıp kanattığını görünce, yaptığına pişman oldu, yapmak istediği şeylerden vazgeçti. Kız kardeşine: "Az önce okuduğunuzu sizden dinlediğim şeylerin yazılı bulunduğı sahifeyi bana ver de Muhammed'in getirdiğı şeyin ne olduğuna bir bakayım." dedi. Kız kardeşi: "Biz senin sahifeye bir şey yapmandan korkarız!" dedi.

Hız. Ömer: "Korkma!" dedi ve onu okuduktan sonra geri vereceğine, ilahları üzerine yemin etti. Bunun üzerine Fâtıma Hatun, onun Müslüman olacağını umarak; "Ey kardeşim! Sen, puta taptığın müddetçe temiz değilsin! Hâlbuki ona (Kur'ân-ı Kerîm yazılı sahifeye), pâk ve temiz olandan başkası dokunamaz!" dedi.

Hız. Ömer kalkıp yıkanınca, Fâtıma Hatun ona sahifeyi verdi. Verdiğı sahifede Tâhâ Sûresi yazılı idi. Hız. Ömer sûreyi baş tarafından okumaya başladı ve on altı âyet okudu. "Bu sözler ne kadar güzel, ne kadar değerli!" demekten kendini alamadı. Habbab bunu işitince, saklandığı yerden çıkıp Hız. Ömer'in yanına geldi ve: "Ey Ömer! Vallahi Allah'ın, Peygamberinin duasını sana nasip edeceğini umuyorum. Ben dün Peygamber Aleyhisselam'dan

işittim ki O, 'Ey Allah'ım! İslâm'ı, Ebu'l-Hakem b. Hişam veya Ömer b. Hattab ile güçlendir!' diyerek dua etmişti.¹⁶² Ey Ömer! Artık Allah'tan kork, Allah'tan." dedi. Hz. Ömer, Habbab'a: "Ey Habbab! Sen bana Muhammed'in bulunduğu yeri göster de yanına varıp Müslüman olayım!" dedi. Habbab: "O, Safâ tepeciğinin yanındaki bir evin içindedir. Kendisinin yanında da ashabından bazıları bulunuyor." dedi. Hz. Ömer hemen kalkıp kılıcını kuşandı. Sonra Peygamberimiz Aleyhisselamla ashabının bulunduğu yere varıp kapılarını çaldı.¹⁶³

Olayın bundan sonraki kısmını diğer rivayetten takip edelim: Hz. Ömer der ki:

"Ben, Müslüman olmadan önce, Resûlullah Aleyhisselama satışmak için evden çıkıp, kendisini buldum. O, Mescid-i Harâm'a erişmekte beni geçmişti. Ben de varıp arkasında, ayakta durdum. Resulullah Aleyhisselam el-Hâkka Sûresi'ni okumaya başladı. Dinlediğim kelamın belâgatına, düzgünlüğüne, derli topluluğuna hayran oldum. Kendi kendime; 'Bu, vallahi Kureyşlilerin dediği gibi, bir şair galiba!' dedim. O sırada Resûlullah, sûrenin şu (mealdeki) âyetlerini okudu: 'Gördüğünüz, görmediğiniz şeylere and ederim ki; hiç kuşkusuz o (Kur'ân), Allah katında çok şerefli bir resûlün (Allah'tan telakki ettiği) sözüdür! O bir şair sözü değildir! Siz ne az inanır (adamlar)sınız!' Ben yine kendi kendime; 'Galiba bu bir kâhindir! (İçimden geçirdiklerimi anladı!)' dedim. Resûlullah Aleyhisselam şu (mealdeki) âyetleri okumaya devam etti: 'O, bir kâhin sözü de değildir! Siz ne kıt düşünür (adamlar)sınız! O (Kur'ân), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer (Peygamber, söylemediğimiz) bazı sözleri bize karşı

¹⁶² Peygamberimiz Aleyhisselam, Dârü'l-Erkam'da pazartesi günü, "Ey Allah! Şu iki adamdan, Ebû Cehil veya Ömer b. Hattab'dan, sana sevgili olanı ile İslâm'ı aziz kıl, güçlendir!" diyerek dua etmişti. Bkz.: İbn Sa'd, 3/267, Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/95

¹⁶³ İbn İshak, Sîre, 1/370

kendiliğinden uydurmuş olsaydı, elbette Onun sağ elini (kuvvet ve kudretini) alıverir, sonra da muhakkak O'nun kalb damarını koparır (kendisini yaşatmaz)dık! O vakit sizden hiçbiriniz, buna mâni de olamazdınız! Şüphe yok ki O (Kur'ân), fenalıktan korunanlar için kat'î bir öğüttür. İçinizde onu yalan sayanlar bulunduğunu, elbette Biz de biliyoruz. Muhakkak ki O (Kur'ân), kâfirler üzerine bir hasrettir (iç yarasıdır)! Hiç kuşkusuz O (Kur'ân), kesin bilginin tam gerçeğidir. O hâlde, O büyük Rabbini Kendi ismiyle tesbih (ve tenzih)e devam et!' Resûlullah Aleyhisselam sûreyi böylece okuyup bitirdiği zaman, her yerde, kalbime İslâm meyli düştü."¹⁶⁴

Hız. Ömer'in İslâm ile tanışmasına vesile olan Tâhâ Suresi, Efendimizi (sallallahu aleyhi ve sellem) teselli ile başlar ve peygamberlik vazifesinin kesinlikle muvaffak olacağını müjdelir. Hız. Mûsâ kıssası tafsilatlı olarak bildirilerek, tavsiye edilen sabır ve zaferin en müşahhas örneklerinden biri verilmiş olur. Daha sonra Hız. Peygamberin uğradığı muhalefet ve bu karşı koymanın âkîbeti ele alınır. Sûre bundan sonra Hız. Âdem'in şahsında insanoğlunu onu bekleyen şeytan tehlikesine karşı uyarmakta, bilahare mahşer manzaralarını göstererek bütün insanlığı irşad etmektedir. Hız. Ömer'i İslâm ile tanıştıran ikinci sûre olan Hâkka Suresi'nin birinci kısmında, daha önce yaşamış ümmetlerden peygamberleri yalancı sayanların âkîbetleri, ikinci kısımda ise Kur'ân'ın Allah'ın sözü olup Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) müşriklerin iddialarından berî olduğu ispatlanır.¹⁶⁵

İslâm'la Kur'ân vesilesiyle tanışan Hız. Ömer, daha sonraki bütün hayatında Kur'ân'a karşı olan aynı samimiyet ve ihlâsını devam ettirmiştir. Kur'ân'a aşk derecesinde bağlanmış, gönlünü ona vermiş; Kur'ân da sırlarını ona açmıştır. Hatta Tevâfukât-ı

¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/17

¹⁶⁵ Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, 'Tâhâ ve Hâkka sureleri girişi.

Ömeriyye denilen, Hz. Ömer'in düşüncesi ve tahminleri doğrultusunda nazil olan âyet sayısı hiç de az değildir.

Hz. Ömer, kendisine yaptığı bir işin tersi istikametinde görüş bildiren veya konuştuğu bir fıkri ilzam eden Kur'ân âyetleri hatırlatıldığında, hâlini hemen Kur'ân âyetlerinin ifadeleri çerçevesinde değiştirmiş ve bu konuda ümmete güzel bir örnek olmuştur ki bu hâlimden dolayı kendisine “el-Vakkâf inde'l-hakk” denmiştir. Bu ifadenin manası, “Hak ve hakikat söylendiği anda yerinde durakalan Ömer, hak karşısında tereddütsüz teslimiyet sahibi Ömer.” demektir. Bununla ilgili iki misal arz edilir:

Bir gece, dostu Abdurrahman bin Avf'la Medine sokaklarında kontrole çıkan Halife, önünden geçtikleri bir evden karışık seslerin geldiğini duyar. Biraz daha yaklaşıncaya gelen seslerden bir tahmin yapan Halife:

– Ey Abdurrahman, der, burası Rebi'a bin Ümeyye'nin evidir. İçindekiler de içmişler herhâlde. Ne dersin? (Gecenin bu saatinde bağırıp çağırıyorlar? Ne yapalım?) Halife'nin bu görüşüne Abdurrahman bin Avf şöyle karşılık verir:

– Bana kalırsa ceza uygulanacak olan ev sahipleri değil biziz! Zira Allah Teâlâ, Hucurat Sûresi'nde, “Zan ile hüküm vermekten kaçının, insanların gizli kalan ayıplarını araştırıp da meydana çıkarmayın, gıybetlerini de yapmayın!” buyuruyor. Biz ise gecenin bu saatinde hem zan ile hüküm veriyor, hem evinin içindeki gizli ayıplarını araştırıp meydana çıkarmak istiyor, hem de gıybetlerini yapıyoruz. İşte bunlardan dolayı aslında cezalı işi biz yapıyoruz.”

Bu açık ve net ikaz üzerine Halife Ömer, tereddütsüz bir şekilde onu destekledi ve oradan beraberce ayrıldılar.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Abdürrezzak b. Hemmam, *Musannaf*, 10/231; Hâkim en-Neysaburi, *el-Müstedrek*, 4/419; Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 8/578

Diğer bir hâdisde de mescidde hutbe verdiği bir anda gerçekleşir. Kadınlara verilecek mehir ile ilgili bir hususu aktarırken, kendisine bir âyeti hatırlatan kadına karşı da tereddüt göstermeden teslim olmuş, hem de hutbede, camide, herkesin hazır olduğu bir anda, yaşlı bir kadının yaptığı itiraz neticesi Hz. Ömer, kadının haklılığı karşısında çok rahat bir şekilde “Ömer hata etti, kadın isabet etti. Ey Ömer, dinini bir yaşlı kadın kadar bile bilmiyorsun.” itirafında bulunabilmişti.

Hz. Ömer, bir âyet okuduğu zaman boğazı tıkanır, yere düşünceye kadar ağlardı. Sonra da evine kapanırdı. O kadar ki onu hasta zannedip ziyaret ederlerdi.¹⁶⁷ Hişam b. Hüseyin’in anlattığı bu olayın bir benzerini Abdullah b. Şeddâd aktarıyor:

Hazreti Ömer (radiyallahu anh) sabah namazını kıldırıyordu. Ben en son safta idim. Yusuf Suresi’ni okuyordu, sessizce ağladığını hissettim. “*Ya’kub Peygamber de ‘Ben sıkıntımı, keder ve hüznümü sadece Allah’a arz ediyorum. Hem sizin bilemediğiniz birçok şeyi Allah tarafından vahiy yolu ile biliyorum.’ dedi.*” (Yusuf, 12/86) meâlindeki âyete gelince daha fazla okuyamadı ve rükûa vardı.¹⁶⁸ Evet, âyette anlatılan Yakup Aleyhisselam’ın sözünü, koca Ömer bütün samimiyeti ile içinde hissediyor ve âyeti tamamlayamıyordu.

Ali bin Ebû Tâlib’in torunu Hasan bin Muhammed’den bildirildiğine göre, Hz. Ömer bin Hattab cuma günü hutbede; “*Güneş yuvarlanıp devrildiği, yıldızlar döküldüğü, dağlar yerinden oynayıp yürüdüğü, develer salıverildiği, vahşi hayvanlar toplandığı, denizler kabardığı, ruhlar (bedenlerle) birleştiği, diri diri gömülen kıza ‘Hangi suç yüzünden öldürüldün?’ diye sorulduğu, defterler açıldığı, gökyüzünün perdesi kalktığı, cehennem alevlendiği ve cennet yaklaştırıldığı zaman, herkes ne hazırlamışsa onu bilecek.*”

¹⁶⁷ Beyhaki, Şuabu’l-İman, 2/364; Ebû Nuaym, Hilye, 1/51

¹⁶⁸ Buhârî, Ezan 70; Beyhaki, Şuabu’l-İman, 2/364: el-Hindî, Kenzü’l-Ummâl, 12/797 (hadis no: 35795)

(Tekvîr, 81/1-14) âyetine kadar okumuş, hüngür hüngür ağlamaktan ilerisine devam edememişti.”

Yine Kur'ân âşığı Hz. Ömer, diğer bir defasında Meryem Suresi'ni okumuş secde etmişti. Arkasından “Tamam bu secdeydi. Peki, bunun gözyaşı nerede?” demişti. Zira âyette şöyle deniyordu:

“Onlar Rahman'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.” (Meryem, 19/58)¹⁶⁹

Bir keresinde de bir rahibin yanına varmış, ona uzun uzun bakmış, arkasından ağlamıştı. Niçin ağladığı sorulunca da Cenab-ı Hakk'ın şu sözünü hatırladığını belirtmişti: “... Yorgundur, bitkin mi bitkindir! Kızgın ateşe girerler...” (Gâşiye, 88/3-4) Bu surenin belirtilen yerlerinde, Kıyametin dehşetli anları anlatılır. İhtimal ki Hz. Ömer, rahibin Hakk'ı bulamayışından ve bunun neticesi kızgın ateşe atıliverileceğinden dolayı hüznlenmiş ve ağlamıştı.

Halife Ömer insanlara her fırsatta Kur'ân'ı hatırlatır ve hep Kur'ân ile nasihat ederdi. Bununla ilgili bir olayı İbn Ebi Hatim anlatmaktadır: Şam halkından güçlü kuvvetli bir adam vardı. Ömer İbn Hattâb'a gelip giderdi. Bir gün Ömer onu arayıp; “Fılan oğlu filan ne yaptı?” diye sordu. “Ey mü'minlerin emiri, içki içmeye devam ediyor.” dediler. Hz. Ömer kâtibini çağırıp; “Yaz, dedi: Ömer İbn Hattâb'dan filan oğlu filana: Allah'ın selâmı üzerine olsun. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a senin adına hamd ederim. ‘Şüphesiz O, günâhları bağışlayan, tevbeyle kabul eden, cezası şiddetli, lütfu bol olandır. O'ndan başka ilâh yoktur, dönüş O'nadır.’ (Gâfir, 40/3)” Sonra Hz. Ömer arkadaşlarına: “Kardeşiniz için Allah'a duâ edin de kalbi ile Allah'a yönelsin ve Allah da onun tevbesini kabul buyursun.” dedi. O adama Hz. Ömer'in mektubu ulaşınca okumaya ve tekrarlamaya başladı ve dedi ki: “O, günâhları bağışlayan, tevbeyle kabul eden, cezası şiddetli

¹⁶⁹ Beyhaki, Şuabu'l-İman, 2/364

olandır. Beni cezası ile sakındırıp, beni bağışlayacağını va'detmiş.” Kendi kendine o kadar tekrar etti ki sonunda ağladı ve içinde bulunduğu günâhtan güzel bir şekilde sıyrılıp çıktı. Onun bu durumu Hz. Ömer’e ulaştığında şöyle dedi: “İşte böyle yapınız. Bir kardeşinizin hatâ ettiğini gördüğünüz zaman, onu doğrultup düzeltin ve Allah’ın kendisini bağışlaması için ona duâ edin. Ona karşı şeytanın yardımcıları olmayın.”¹⁷⁰

Hz. Ömer, bütün âyetleri kendine hitap ediyormuş gibi algıliyordu. Kur’ân’dan tam manasıyla istifade edebilmenin yegâne yolu da bu olmalıydı. O’na, Kadisiye Savaşında alınan ganimetler getirilmişti. Ağlayarak ganimetleri elleriyle karıştırıyordu. Yanında bulunan Abdurrahman bin Avf, “Yâ emîra’l-Mü’minîn, bugün sevinilecek ve neşeli olunacak bir gün, sen niçin ağlıyorsun?” diye sorunca Hz. Ömer; “Evet haklısın, fakat böyle büyük servete kavuşan toplumların arasına kin ve düşmanlık girer.” diye cevap vermişti. Sonra şöyle duâ etti: “Allah’ım, bu malın, Ömer’i denemek için bir fitne ve tuzak olmasından Sana sığınırım.” Daha sonra ise her olayı değerlendirmede temel kıstası olan Kur’ân cevherine müracaat ederek şu âyeti okudu: “*Kendilerine verdiğimiz servet ve evlatlarla iyiliklerine koştüğümüz mu sanıyorlar? Hayır, onlar işin farkında değiller!*” (Mü’minûn, 23/55-56)¹⁷¹

Yine Koca Ömer, bir adamın şu âyetleri okuduğunu duymuştu: “*Rabbinin cezası mutlaka vuku bulacaktır. Onu önleyecek hiç bir kuvvet de yoktur.*” (Tür, 52/7-8). Bu âyetleri duyan Hz. Ömer ağlamaya başladı. Bir süre sonra ağlaması artmış ve yere yığılmıştı. Kendisini bu durumdan kurtarmak isteyenlere şöyle diyordu: “Bırakın beni, çünkü ben (o âyetleri) duydum. (Bu âyetler) Rabbinin katından haktır.”¹⁷²

¹⁷⁰ İbn Kesir, *Tefsiru Kur’ânî’l-Azim*, Gâfir suresi girişi.

¹⁷¹ Beyhakî, 6/358; Ali el-Müttakî, *Kenzu’l-Ummâl*, 2/146

¹⁷² İbn Ebi’l-Dünyâ, *er-Rikkatü ve’l-Bükâ*, s. 39

Yine bir keresinde Ukbe b. Âmir'den, kendisine Berâe Sûresi'ni okumasını istemişti. O okuyunca, Ömer şiddetli bir şekilde ağlamıştı.¹⁷³ Hz. Ömer, Kur'ân okumasını istediği zaman Ebû Musa'ya şöyle derdi: “Bize Rabbimizi hatırlat!” Ebû Musa da ona Kur'ân okurdu.¹⁷⁴ Kur'ân okumayı Rabbi hatırlama ve onunla konuşma olarak gören Kur'ân âşığı Hz. Ömer, neredeyse her Kur'ân okuyuşunda ağlayacak kadar ondan etkileniyordu.

Efendimiz hayatta iken bir gün Muhammed Suresi'nin şu âyetini okumuştı: “... Öyle olmasaydı, Kur'ân'ı düşünmeleri gerekmez miydi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?” (Muhammed, 47/24) Orada bulunan Yemen halkından bir genç, “Allah Teâlâ açincaya kadar onların kalpleri üzerinde kilitler vardır.” deyiverdi. Bu genç, Hz. Ömer (radiyallahu anh) üzerinde öyle bir te'sîr bıraktı ki Hz. Ömer halîfe olunca ondan yardım istemişti. Evet, Kur'ân'ı iyi anlayana hak ettiği değeri veren Ömer, daha pek çok hatırası ile Kur'ân âşıklarının başında yer alıyordu.

3. Hz. Osman ve Hz. Ali

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) damadı Hz. Osman b. Affân, tıpkı efendisi gibi aralıksız Kur'ân okuyan bir sahâbî idi. O, “Allah'ın ahdine, yani Kur'ân okuma fırsatımın olamayacağı güne esef ederim.” diyecek kadar Kur'ân âşığı idi. Şu söz de ona aitti: “Dünyadan bana üç şey sevdirdi: (1) Açları doyurmak, (2) Çıplakları giydirmek ve (3) Kur'ân okumak.”

Kitaplarda daha çok hîlmi ve silmi ile ilgili bilgi bulunan Hz. Osman efendimiz, bir sözlerinde şöyle buyuruyordu: “Dört şey vardır ki zahiri (dışı) fazilet, batını (içi) ise farizadır (farzdır):

¹⁷³ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 33

¹⁷⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 34

1. Salih kimselere katılıp kaynaşmak fazilettir, onlara uymak ise farizadır.

2. Kur'ân okumak fazilet, onunla amel etmek ise bir farizadır.

3. Hastaları ziyaret ve tedâvî fazilet, hastanın vasiyet etmesi farizadır.

4. Kabirleri ziyaret fazilettir, ölüme hazırlanmak ise farizadır.”¹⁷⁵

Hiz. Osman (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerîm'i halifelik zamanında çoğaltarak yedi bölgeye göndermişti. O'nun bu davranışı, okumayı çok sevdiği Kur'ân-ı Kerîm'e karşı büyük bir vefâ örneği idi.

Yahya b. el-Hâris ed-Dinarî'den şu bilgi nakledilmişti: Osman b. Affan (radıyallahu anh) Cuma gecesini Bakara'dan Maide Suresi'ne kadar okumakla açardı. Cumartesi gecesini En'âm'dan Hûd'a, Pazar gecesini Yusuf'tan Meryem'e, Pazartesi gecesini Tâhâ'dan Şuarâ'ya kadar, Salı gecesini Ankebut'tan Sâd'a kadar, Çarşamba gecesini Fussilet'e kadar okur, Perşembe gecesini de kalanını okuyarak hatim tamamlardı. Hiz. Osman, haftada bir hatim yapanların başında geliyordu.

Hiz. Osman'ın bazen gece boyunca kıldığı iki rekât namazda bütün Kur'ân'ı hatmetmesi, O'nun nasıl bir Kur'ân âşığı olduğunu anlatan yeterli bir anekdotdur.¹⁷⁶

Kur'ân okumanın insanın zekâsına kuvvet verdiğini bildiren Efendimizin damadı Hiz. Ali de Kur'ân'ın düşünülerek okunmasını tavsiye ediyor, onun anlaşılmasının önemini anlatıyordu. Şöyle diyordu:

“Haberiniz olsun, ilmin olmadığı bir ibadette / kullukta hayır yoktur. Anlayış ve kavrayışın olmadığı bir ilimde hayır yoktur. Düşünüp ibret dersi çıkarılmayan bir Kur'ân okuyuşunda

¹⁷⁵ Tirmizî, Menâkıb 18; İbn Mâce, Züh'd 32; Ahmed. b. Hanbel, Müsned, 1/63-64

¹⁷⁶ Taberî, er-Riyadü'n-Nadira, 2/42

da hayır yoktur.”¹⁷⁷ Kur'ân anlaşılmasa bile, okunmasıyla ibadet edilmiş olunan bir kitap idi. Ama Hz. Ali efendimiz bu sözleriyle, Kur'ân okumanın en büyük gayesinin onu anlamak olduğunu açık bir şekilde ifade etmiş oluyordu. Yoksa bu ifadeden, manasını anlamadan veya tefekkür etmeden okunan Kur'ân'ın sevap getirmeyeceği gibi bir sonuç çıkarmak doğru olmaz. Yani Hz. Ali, bizlere işin idealini öğretmekteydi.

4. Hz. Aîşe ve Hz. Fâtıma

Uğradığı iftiranın cevabı Kur'ân ile verilen, yedi kat üstten, yani Allah katından temize çıkarılan validemiz Hz. Aîşe de Efendimiz'in yakınında bulunan namaz ve Kur'ân'a ihlâsla bağlı hanım sahabilerden idi. Kardeşi Muhammed b. Ebi Bekir'in oğlu Kâsım'ın sabah evden çıkınca ilk uğradığı yer, Aîşe validemizin evi olurdu. Uğrar ve ona selam verirdi. Yine bir gün O'nun evine uğramıştı. Evine uğradığında Aîşe validemiz, namazda ayakta şu âyeti okuyordu. “Şükürler olsun ki Allah bize lütuflarda bulundu ve bizi, o kavuran ateşten korudu.” (Tür, 52/27). Bunu okuyor, dua ediyor, ağlıyor ve şu sözleri tekrar ediyordu: “Rabbim! Bize lütufta bulun. Ve beni o kavurucu ateşten koru!”¹⁷⁸ Onun tesbihinin ve kıyamının bitmesini bekledim. Ayakta durmaktan yorulunca bir ihtiyacım için çarşıya gittim. İşimi bitirip döndüm, baktım ki O yine ayakta namaz kılıyor ve ağlıyordu.¹⁷⁹

Peygamber Efendimiz'de (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat alâmetleri belirince, ağlamaya başlayan kızı Fâtıma validemiz de o hüzünlü anlarında Kur'ân ile teselli oluyor ve “Ey Allah'ın Resûlü, 'İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn; Biz Allah'a aitiz ve elbette O'na vâsil

¹⁷⁷ Dârimî, *Mukaddime*, 29

¹⁷⁸ İbn Ebî'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 38

¹⁷⁹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 1/319; tahk.: Ahmed b. Ali, Daru'l-Hadis Mısır 2000. Bu olay Esma validemiz için de anlatılır.

olacağız.' sözü bizim için senin ölümüne karşı da bir teselli sayılır mı?" diyordu.¹⁸⁰ Kur'ân âşıkları, en zor anlarında bile Kur'ân'dan yardım alıyorlar, kesinlikle kadere isyan etmiyorlar, büyük bir teslimiyet içinde Kur'ân'ın emirleri dairesinde bir hayat sürüyorlardı.

5. Hz. Ümmü Eymen

Efendimizin dadısı Ümmü Eymen hazretleri, Efendimizin vefatında başka bir şeyi değil, vahyin kesildiğini düşünüyor ve bununla büyük bir üzüntü duyuyordu. Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer'e gelerek: "Haydi kalk, Ümmü Eymen'e gidelim; Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) onu ziyaret ettiği gibi biz de ziyaret edelim!" dedi. Ümmü Eymen'in yanına vardıklarında annemiz ağlamaya başladı. Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer "Allah nezdinde elde ettiği mertebenin Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için çok daha hayırlı olduğunu bildiğin hâlde neden ağlıyorsun?" diye sordular. Ümmü Eymen onlara, "Doğrusu ben bunun için ağlamıyorum. Elbette Allah katındaki mertebenin Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için daha hayırlı olduğunu çok iyi biliyorum. O'nun vefatıyla vahiy kesildi (vahyin bereketinden mahrum kaldık), ben ona ağlıyorum." dedi. Onun bu sözleri, Hz. Ebûbekir ve Ömer'i de duygulandırdı. Peşinden Ümmü Eymen'le birlikte onlar da ağlamaya başladılar.¹⁸¹

6. Peygamberimizden Sonra En Büyük Kur'ân Muallimi: Hz. Abdullah b. Mes'ud

Mekke devrinde Müslümanlara zulmün her çeşidinin reva görüldüğü günlerdi. Müslüman olanlar içinde altıncı olma şerefini elinde bulunduran Abdullah b. Mes'ud (radiyallahu anh), sahabilerin

¹⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/312

¹⁸¹ Müslim, *Fedâilu's-sahâbe* 103

müşrikler karşısında Kur'ân okuyamadıklarından dolayı dertlendiklerini duyunca, hemen yerinden fırlayıp Kur'ân'ı Kureyş'e kendisinin duyurmak istediğini belirtmişti. Rahman Suresi'nin yenice nazil olduğu günlerdi bu günler. Sahabiler, bu işi onun yapamayacağına söylüyorlardı, ama ona mâni de olamıyorlardı. Abdullah b. Mes'ud'u, Kur'ân'ı haykırmanın söz konusu olacağı bir meselede durdurmak âdeta mümkün değildi. Mescid-i Haram'ın tam ortasında besmele çekerek "er-Rahmân" diye haykırdı. Bunun üzerine Kureyş'in liderleri şaşırdılar ve ona saldırıya geçtiler. Onu dövmeye çalıştıkları ve yere düşürdükleri sırada bile, o bütün gücüyle Kur'ân okumayı sürdürüyordu. Kureyş öfkesini alınca bütün vücudu kanlar içinde kalmış genç yiğit Abdullah, sahabilerin kendisinin hâline üzüldüklerini görünce onlara şu karşılığı veriyordu: "Allah'ın düşmanları benim gözümde hiç bu kadar zavallı olmamışlardı. Vallahi, eğer isterseniz, yarın yine gider aynı şeyi tekrarlarım." Bu kararlılıkla İslâm tarihinde önemli bir yeri olan İbn Mes'ud, aynı zamanda Efendimiz'den sonra dünyada Kuran'ı açıkça okuyan ilk kişi olma sıfatını kendinde bulunduruyordu.¹⁸²

Medine'ye hicret edince Zübeyr b. Avvâm ile kardeş yapılan İbn Mes'ud, Allah Resûlü'nün en yakınında bulunuyor; ayakka-bısını, asasını ve benzeri eşyalarını taşıma gibi Efendimiz'e en yakın kimsenin yapacağı işleri yapmakla şerefyâb oluyordu. İbn Mesud, Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra onun geriye bıraktığı en büyük Kur'ân âlimiydi. Kur'ân muallimiydi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); "Kur'ân'ı şu dört kişiden öğreniniz." buyurmuş ve en başta İbn Mesud'un adını zikretmişti.¹⁸³

Bir gece Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer ile birlikte yürürken, mescidde Kur'ân okuyan İbn Mesud'un sesini işitmiş, bir süre dinledikten sonra: "Her kim Kur'ân'ı nazil olduğu ilk

¹⁸² İbn Hişam, *Sîre*, 1/336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/234.

¹⁸³ Buhârî, *Fezailu Ashab* 27; Ebû Nuaym, *Hilye*, 1/176.

tazeliği ile okumak isterse İbn Ümmi Abd (yani İbn Mesud) gibi okusun.” buyurmuştu.¹⁸⁴ Bu, “Okumanın anlamını bilerek okusun.” demekti. Abdullah b. Mes'ud, Kur'ân'ı, şahit olan bir kalp, sağlam bir kulak ve çelik gibi keskin bir gözle okurdu. O, Kur'ân'ı, manalarına vakıf olarak, Kelam'ın sahibi olan Allah Teâlâ'nın tehditlerini görüp üzülerək, vaatlerini şevk duyarak, ibretlerini korkarak, uyarılarını hüznle, açıklamalarını yumuşak bir şekilde ve müjdelelerini de kavuşma dileyerek okurdu. Çünkü o, Kelam Sahibi'nin sıfatlarını çok iyi bilir, bu kelimadan zevk alırdı. Böyle bir kul, hadiste rivayet edildiği gibi, Kur'ân okuyanların en güzel seslisi idi. Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözünde sanki İbn Mes'ud'u tarif ediyordu: “Kur'ân okuyanların en güzel seslisi, Kur'ân okurken Allah'tan korktuğunu gördüğünüz kimsedir.”¹⁸⁵

Yetmiş kadar sûreyi bizzat Efendimiz'den öğrenen Abdullah b. Mesud¹⁸⁶ şöyle derdi: “Yemin ederim ki Allah'ın Kitabı'nda nerede nazil olduğunu bilmediğim bir sûre ve kimin hakkında indiğini bilmediğim bir âyet yoktur. Yine de Allah'ın Kitabı'nı benden daha iyi bilen birinin var olduğunu bilsem, hemen ayağına gider, ondan faydalanırdım.”¹⁸⁷

Abdullah b. Mes'ud, “Ya Rabbî! Benim ilmimi artır!” âyetini okur okur, çokça tekrar ederdi.¹⁸⁸ İbn Mes'ud bir sözünde de şöyle diyor ve âdeta bizleri uyarıyordu: “Kur'ân'ın lafızlarını korumak bize zor gelir. Ama onunla amel etmek bize kolaydır. Bizden sonrakilere ise onun lafızlarını korumak kolay, onunla amel etmek ise zor gelir.”¹⁸⁹

¹⁸⁴ İbn Mace, Mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/7, 26.

¹⁸⁵ İbn Mâce, İkamet 176; Dârimî, Fazâilü'l-Kur'ân 34

¹⁸⁶ Zehebi, Siyeru A'lamî'n-Nübelâ, 1/471; İsmail Cerrahoğlu, Abdullah b. Mesud, DİA, 1/116

¹⁸⁷ Buhârî, Fezâilu'l-Kuran 8; Müslim, Fezâilu's-Sahabe, 115.

¹⁸⁸ Nevevî, et-Tîbyan fi âdâbi Hamele'l-Kur'ân, s. 81

¹⁸⁹ Kurtubi, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, 1/40

Hız. Ömer, yolculuklarının birinde bir kabile ile karşılaşır ve Abdullah b. Mes'ud ile karşılıklı olarak konuşurlar. Bu konuşmada Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh), Âyet el-Kürsî'nin,¹⁹⁰ Kur'ân'ın **en büyük âyeti** olduğunu belirtir. **En çok hüküm taşıyan âyetinin** "Allah başkalarına adaleti, hatta adaletten de fazla olarak ihsanı, en güzel davranışı ve muhtaç oldukları şeyleri yakınlarla vermeyi emreder. Hayasızlığı, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl, 16/90)¹⁹¹ âyeti olduğunu bildirir. Bu karşılıklı konuşmalarda Kur'ân'ın **en veciz âyetinin** ise "Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur." (Zilzal, 99/7-8) âyeti olduğunu bildiren İbn Mes'ud Hazretleri, **Kur'ân'ın en korkutucu âyetinin** "Allah'ın vâd ettiği bu mükâfat, ne sizin temennileriniz, ne de Ehl-i kitabın temennileri ile elde edilmez. Kim kötü iş yaparsa onun cezasını bulur ve Allah'tan başka, kendisini o azaptan kurtaracak ne bir hâmi, ne de bir yardımcı bulabilir." (Nisa, 4/123) âyeti olduğunu belirtir. Yine ona göre **Kur'ân'ın en çok ümit veren âyeti** de "De ki: "Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah dilerse bütün günahları mağfiret eder. Çünkü O, gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır.)" (Zümer, 39/53) âyetidir.¹⁹²

Kur'ân muallimi İbn Mes'ud'un şu ifadeleri de Kur'ân'a karşı nasıl bir hal içinde bulunmak gerektiğini anlatan, aynı zamanda onun Kur'ân ile olan münasebetini ortaya koyan önemli bir kayıttır: "Kur'ân'ı yüklenen, öğrenen ve ona hizmet etmeyi düşünen kimse (hâmilu'l-Kur'ân), insanların uykuda oldukları zamanda gecenin

¹⁹⁰ Bkz.: Bakara, 2/255

¹⁹¹ Bu âyet, Cuma günleri hutbelerin sonunda okunan âyettir ki iyiliğin ve fenalığın çeşitli derecelerini göstererek sağlıklı bir toplumun başlıca dayanaklarını zihinlere yerleştirmektedir.

¹⁹² Sijyeru A'lâmi'n-Nübela, 1/331-357; İbnü'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, 1/154-166

değerini bilmelidir. İnsanlar yiyip içerken ve eğlenirken gündüzün kıymetini bilmeli ve orucunu ihmal etmemelidir. Başkaları şen ve şakrak bir şekilde hayat sürerken hüznün, onlar gülerken de ağlamanın değerini bilmelidir. Yine insanlar boş sözlerle vakit kaybettikleri bir anda susmanın hikmetini bilmeli, huşû sahibi bulunmalıdır. Katı kalpli olmak, kaba saba biri olmak, Allah'ın âyetlerinden gafil bulunmak, bağırıp çağırmak da Kur'ân talebesine yaraşmaz.”

Öncekilerin ve sonrakilerin ilminin Kur'ân'da bulunduğunu, bu yüzden onu çokça okumak ve incelemek gerektiğini bildiren İbn Mes'ud Hazretlerinin şu sözü de onun Kur'ân ufkunu ifade eder: “Kur'ân insanlara onunla amel etmeleri için nâzil oldu. İlk insanlar ise Kur'ân'ı amel etmek için okudular. Sizin herhangi biriniz ise Kur'ân'ı başından sonuna kadar okur, tek bir harfini dahi bırakmaz. Oysa onunla amel etmeyi tamamen terk etmiştir.” Ona göre eğer bir kişi Kur'ân'ı sever ve ona hayranlık duyarsa, Allah'ı ve Rasûlü'nü de seviyor demektir. Eğer Kur'ân'a buğzediyorsa, muhakkak Allah'a ve Rasûlü'ne de buğzediyor demektir.

7. Hz. Abdullah b. Ömer

Abdullah b. Ömer de tıpkı babası gibi, Kur'ân okurken onun manasını düşünür, âyetler sanki kendisi hakkında nazil olmuş gibi kendini Kur'ân'a muhatap kılardı. O'nun Kur'ân'a karşı olan duyarlılığı ile ilgili haberler hiç de az değildir.

O, Bakara Suresi'ni öğrenme yolunda sekiz, başka bir rivayete göre de 12 senesini geçirmişti. Yani bu kadar sürede onu hakkıyla ezberleyip anlayabildiğini ve zabtedebildiğini belirtiyordu. O da diğer sahabiler gibi idi. Ashab-ı kiram on âyet öğrenirler, onun manasını kavramadan ve onunla amel etmeden başka âyetlere geçmezlerdi. İmam Malik, İbn Ömer'in 12 sene sonunda Bakara Suresi'ni öğrendikten sonra bir deve kestiğini belirtir. Tabii ki bu müddet, sadece onu ezberlemek için geçen bir süre değildir. Bu

zaman, O'nu hem lafız hem de mana yönüyle tam olarak zabt etmek için gerekli olan vakti ifade ediyordu.

Abdullah b. Ömer (radiyallahu anh) şu âyeti ne zaman okusa mutlaka ağlardı: “Göklerde ve yerde olan her şey Allah’ındır. Ey insanlar! Siz içinizdeki şeyleri açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker. Sonra dilediğini affeder, dilediğini azaba uğrattır. Doğrusu Allah her şeye kâdirdir.” (Bakara, 2/284) Arkasından da: “Bu amelleri sayıp dökme meselesi, şüphesiz çok çetin geçecektir.” derdi.¹⁹³

Yine “İman edenlerin kalplerinin Cenab-ı Hakk’ı ve O’nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi?” (Hadid, 57/16) diye başlayan âyeti okuduğunda çok ağlamış ve kendinden geçmişti.¹⁹⁴ Diğer bir rivayette ise bu âyeti okur, gözyaşları sakallarını ıslatıncaya kadar ağlar ve arkasından “Evet, ey Rabbim o vakit geldi.” derdi.¹⁹⁵ Zira âyette bir azarlama bulunmaktaydı. İşin doğrusu, bu azarlama “Ayetin inişine sebep olan sahabîler için dinî neşede bir tahkir azarlaması değil, imanda kemal izlerini göstermek sûretiyle, İslâm’ın faaliyete geçmesi için aşk ve heyecan yükselişini uyan-dırmak, gelecekte dine hizmet aşk ve şevkinin sönmemesi için şart olan ruhî bir kanuna işaret etmekle, heyecan ifade eden bir teşvik azarlaması idi. Burada aslında bir tahkir olmayıp “Henüz vakti gelmedi mi?” diye hitap edilerek bir olgunlaşmanın meydana gelmesine sevk ve teşvik etme bulunmaktadır.”¹⁹⁶ Ama, bununla beraber İbn Ömer, âyeti tam anlamıyla kendine muhatap kabul ediyor ve bu yüzden ağlıyordu.

¹⁹³ Ebû Nuaym, *Hilye* 1/305; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 1/294; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, 2/365

¹⁹⁴ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 1/294

¹⁹⁵ İbn Ebî'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 33

¹⁹⁶ Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Hadid suresi, 16. âyet

Bir keresinde İbn Ömer, arkadaşları ile birlikte otururken şu âyetleri okumuştı: “*Vay hâline eksik ölçüp tartanların! Onlar ki satın alırken haklarını tam olarak alırlar. Fakat kendileri başkalarına satar, ölçüp tartarken eksik yapar, hîle karıştırırlar. Sahi onlar, o en mühim günde, yani bütün insanların Rabbülâlemin’in divanında duracakları günde, diriltilip toplanacaklarını düşünmezler mi?*” (Mutaffifin, 83/1-6). Bu âyetleri okuduktan sonra dili âyetin son kısmındaki şu yeri tekrar etmeye başladı: “*Bütün insanların Rabbülâlemin’in divanında duracakları günde, diriltilip toplanacaklarını düşünmezler mi?*” Bu son kısmı, o kadar çok tekrar etti ki sonunda dayanamayıp ağlamaya başladı, devamını getiremedi, secdeye kapandı ve kendinden geçti.¹⁹⁷

Yine bir gün soğuk bir su içip arkasından ağlamaya başlamıştı. Niçin ağladığı sorulunca da şöyle cevap vermişti: “*Neticede, tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu ettikleri şey arasına sed çekilir.*” (Sebe, 34/54) âyetini hatırladım. Ve anladım ki cehennem ehli soğuk bir bardak sudan başka bir şeyi arzu etmezler. Bu yüzden ağladım.¹⁹⁸ Zaten Yüce Allah da başka bir âyette şöyle buyurmuştur: “*Cehennemlikler cennetliklere: “Ne olur, lütfen suyunuzdan, Allah’ın size nasib ettiği nimetlerden biraz da bize gönderin!” diye seslenirler. Onlar da: “Allah bunları kâfirlere haram etmiştir, bunlar kâfirlere yasaktır.” diye cevap verirler.*” (Arâf, 7/50)

Cündeb b. Cünade ile beraber İbn Ömer şöyle bir tespitte bulunmuştu: “Biz uzun bir zaman yaşadık. Bizden herhangi biri, Kur’ân’ı bilip öğrenmeden önce, imanı elde ederdi. Muhammed Mustafa’ya (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur’ân’dan bir sûre nâzil oluyordu. Biz onun helalini, haramını, emrini, yasağını ve onun neresinde durmak gerekiyorsa onu öğreniyorduk. Sonra bazı

¹⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, 1/294; Ebû Nuaym, Hilye 1/305

¹⁹⁸ İbnü'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, 1/295

kişileri gördük ki onlar imanı tatmadan önce Kur'ân'ı öğrendiler. Kitab'ın başlangıcından sonuna kadar okudukları hâlde, “Hangi âyet kendisine neyi emretmektedir? Hangi âyet kendisini neyden sakındırmaktadır?” bunu bilmediği gibi, âyetler karşısında nereden duracağını da bilmez. Âdeta çürük hurmaları savurduğu gibi, âyetleri savurup geçer.”

Kur'ân âşıkları, Kur'ân âyetlerinin hepsini bir bütün olarak algılıyorlar, onları parça parça düşünmüyorlardı. Birtakım âyetleri diğerlerinin açıkladığını çok iyi anlayan bu yüce gönüller, âyetlerin ifade ettiği hakikatler karşısında muhasebe duygularıyla nefislerini sorguya çekiyorlar ve Kur'ân'dan tam anlamıyla istifade etmenin yollarını arıyorlardı.

8. Hz. Ebû Musa el-Eş'arî

Ebû Mûsa el-Eş'arî de diğer sahabîler gibi, âyetleri tefekkür ve tedebbür ederek okuyor, Allah kelmından tam olarak istifade edebilmek için hayatında ona apayrı bir yer veriyordu. Zira diğer sahabilerde olduğu gibi, onun mürebbîsi de İki Cihan Serveri Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) idi. Kitaplarda görebildiğimiz kadarıyla, onun da bazı âyetler karşısındaki iç çekmelerine şahit oluyoruz. Onlardan biri şudur:

Ebû Musa, “*Ey insan, nedir seni o kerim Rabbin hakkında aldatan?*” (İnfitar, 82/6) âyetini okuyor arkasından şöyle diyordu: “Yani cehalet.” Arkasından da içten içten ağlıyordu.

Yine bir gece Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Aişe Validemiz ile birlikte Ebû Musa el-Eş'arî'nin kapısından geçerken, onun o güzel sesiyle Kur'ân okuduğunu duymuş ve bekleyip bir süre dinlemişlerdi. Sabahleyin durumu anlatınca, Ebû Musa el-Eş'arî, “Ya Resûlallah! Eğer beni dinlediğinizin farkına varsaydım, daha

güzel okumaya gayret ederdim.” demiştir.¹⁹⁹ Allah'ın Habibi'ne inen Kur'ân'ı güzel okumak Efendimizin önemli bir tavsiyesi idi. Ebû Musa da onu öyle okumaya çalışıyordu.

Ebû Kinâne'den bildirildiğine göre, bir keresinde Ebû Musa el-Eş'arî, Kur'ân okuyan kişileri toplamıştı. Yaklaşık 300 kişiydiler. Onlara, Kur'ân'a gösterilmesi gereken saygı ve hürmetin nasıl olması gerektiğini anlattı. Arkasından da şöyle dedi: “Bu Kur'ân, sizler için Ahiret azığı da olabilir, oraya götüreceğiniz bir günah da olabilir. Siz ona ittiba edin ve uyun. Sakın ha, onu kendinize uydurmaya kalkışmayın. Unutmayın, Kur'ân'a ittiba edip uyan, onun emir ve yasaklarına uygun hareket eden kimse Cennet bahçelerine düşer, cennet nimetlerine nail olur. Kur'ân'ı kendine uyduran kimseye gelince o, kafa üstü sürünerek cehenneme girer.”

Yine Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh) bir defasında, “Ey Âdem'in evlatları! Onlar size düşman oldukları hâlde, siz kalkıp Benden ayrı olarak onu (İblis'i) ve onun evlatlarını mı dost ediniyorsunuz?” (Kehf, 18/50) âyetini okuyor ve arkasından ağlıyordu.²⁰⁰

Evet, Kur'ân hüznle nâzil olmuştu. O, mahzun ve münkesir bir kalple okunmalıydı ki; Ebû Musa el-Eş'arî de onu öyle okuyordu.

9. Hz. Sabit b. Kays

Sahabe efendilerimiz, Allah'a yapılacak bir ibadete uymak maksadıyla veya bir kötülükten kaçınmak gayesiyle, duydukları veya okudukları herhangi bir âyette belirtilen bir hakikati, içlerinde derinlemesine hissediyorlardı. Mesela sakındırma maksatlı âyetler, mutlak bir surette onları ürpertiyor ve büyük bir haşyete (Allah'tan korkmaya) sevk ediyordu ki Sâbit b. Kays da bu güzide ashabın en

¹⁹⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/258

²⁰⁰ Beyhaki, *Şuabu'l-İman*, 2/365

önemli temsilcilerinden biri idi. Evet, o da diğer bütün sahabiler gibi, hep Kur'ân yörüngeli bir hayat yaşamıştı.

Lokman Suresi'nin “*Kibirli davranarak insanlara yüzünü dönme, yerde çalınmış çalınmış yürüme! Çünkü Allah kibirle kasılan, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez.*” (Lokman, 31/18) âyetleri nazil olunca kendini evine hapsetmiş, oturup ağlamış, kimseye de bir şey söylememişti. Aslında âyette ifade edilenler, Lokman aleyhisselam'ın oğluna nasihatleri idi. Ama o, Kur'ân'ı bütün ruhunda duyar, kendine hitap edilmiş kabul eder ve öyle hâllenirdi. Bu ağlama ve gözyaşı dökme süresi uzayınca, Allah Resûlü onu uzun müddet mescidde görememiş, bunun üzerine kendisine haber salmıştı. O da evden çıkıp Rasûlullah'ın yanına geldi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellam) onun hâlini sormuş, o da şunları söylemişti: “Yâ Resûlallah! Ben güzel elbiseleri, sık ayakkabıları se-verim.” Daha sonra yukarıda belirtilen âyeti zikrederek, “Bu âyeti dinleyince, yerde çalınmış çalınmış yürüyen kendini beğenmiş kimse-lerden olmaktan korktum.” demişti. Efendimiz de bu cevaptan büyük hoşnutluk duymuş, tebessüm ederek ona şöyle demişti: “Sen onlardan değilsin, aksine sen hayır içinde yaşayacak, hayır içinde ölecek ve cennete gireceksin.” Bu cevap onu rahatlatmıştı.

Fakat çok geçmemişti ki başka bir âyet nazil oldu. Bu âyet de nazil olur olmaz, tekrar gözyaşları içinde hıçkırıklara boğuldu: “*Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yük-seltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öylece konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan bütün emekleri-niz hiçe iniverir.*” (Hucurât, 49/2)

Bu âyetleri okuyan Sâbit yine evine kapanmış, kapıyı üzerine kapatmış ve ağlamaya başlamıştı. Rasûlullah yine onu bir süre göremeyince çağırılmış, huzuruna gelen Sâbit'e niçin görülmediğini sormuştu. Sâbit yine aynı aşk ve heyecanla: “Yâ Resûlallah! Ben sesi gür ve yüksek olan bir kimseyim. Sesimi sizin sesinizin

üstünde çıkarıyordum, bütün amellerim boşa gitti ve ben cehennem ehlinen oldum.” diye cevapladı Efendisinin sorusunu. Bunun üzerine İki Cihan Serveri Efendimiz onu şöyle rahatlatmıştı: “Sen böyle olan kimselerden değilsin. Aksine, çok hamdeden kimselerden olarak yaşayacak, şehit edilecek ve Allah tarafından cennete konulacaksın.”²⁰¹

Evet, Hz. Sabit de diğer sahabiler gibi, vicdanını çok iyi dinleyebiliyordu. Kalbinin kapıları açık olduğu için Kur'ân'ı çok iyi anlıyor ve onun hitaplarını hep kendine yapılmış gibi hissediyordu. Nihayetinde Sabit b. Kays da Kur'ân'a olan muhataplıkta o kutlular ufkunun önemli bir temsilcisiydi.

10. Hz. Abdurrahman b. Avf

Hz. Abdurrahman b. Avf, civanmertliği ile meşhur idi. Cömertliği o derece ileri idi ki bütün malının yarısını ailesi için ayırmış, kalan yarısını da getirip Efendimize teslim etmişti. Allah Resûlü de ona bu davranışından dolayı bereket duasında bulunmuştu. İşte bu denli infak buudlu yaşayan bir kimseyi Allah, Kur'ân ile yâd edecek ve onu şu âyet ile anacaktı: “*Mallarını Allah yolunda harcayıp da infaklarının ardından minnet etmeyenler, rahatsızlık vermeyenler yok mu, işte onların Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlara hiç bir endişe yoktur ve onlar üzüntü de duymayacaklardır.*” (Bakara, 2/262) Cömertliği ile ilgili olarak âyette bu övgüye muhatap olan Hz. Abdurrahman, Kur'ân'ı okurken kendinden geçer, kendisini bir titreme alır, âdeta Kur'ân'ı yeni nazil oluyormuş gibi okurdu. Kur'ân'ın her hâline tercüman olan Hz. İbn Abbas onun bu hâlini şöyle anlatıyordu: “Abdurrahman'ı Kur'ân okurken içine alan titreme hâlini, başka hiçbir kimsede görmedim.”²⁰²

²⁰¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/98; Beyhakî, *Sünen*, 2/243; İbn Esîr, *el-İsmâb*, 1/275-276.

²⁰² Mervezî, *Muhtasarı Kıyâmî'l-Leyl*, s. 62

Evet, “Kur'ân'ı tam duyabilmiş bir sinenin ilhamları karşısında koca deryalar damla gibi kalır ve O'nun nuruyla aydınlanmış bir dimağ yanında güneş, bir mum ışığına dönüşürdü.”²⁰³ İşte Abdurrahman b. Avf, Kur'ân'ı tam manasıyla duyan kutlulardan biri olarak, her okuyuşunda hislenir, hâlden hâle girer, onu tam manasıyla tedebbür ve tefekkür ederdi.

11. Hz. Hubeyb b. Adiyy

Hubeyb b. Adiyy, Uhud Savaşı'nda şahit olunan kahramanlıklarına mukabil, Recî'de pusuya düşürülüp esir alındığında, Mekke'li müşrikler yollara dökülmüş, onu satın almak ve öldürmek için can atıyorlardı. Hüzeyliler tarafından, Mekke'ye götürülüp satılığa çıkarılan Hubeyb'i, Huceyr b. Ebî İhab, öldürülmüş olan babasının karşılığı olarak öldürmek üzere satın almış ve onu, Mâviye adlı kadının evindeki bir hücrecikte hapsedmişti. Buradan sonrasını Huceyr'in (sonradan Müslüman olan) kölesi Mâviye Hatun'dan dinleyelim:

“Hubeyb, benim yanımda, evimde hapsolünmüştü. Ben Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmedim! Hubeyb, Kur'ân okur, teheccüd namazı kılardı. Onun okuduğu Kur'ân'ı dinleyen kadınlar rikkate gelir, ağlarlardı.”²⁰⁴

12. Hz. Ashame

Yer, Güney Afrika'nın, Efendimiz'in müezzini Bilal'in ve nihayet Allah kelimini duyar duymaz kendine hâkim olamayıp gözü yaşaran Habeş Necaşisi Ashame'nin hüznü topraklarıdır. Burası, Allah Resûlü'nün “sükûnet yurdu” dediği “doğruluk ülkesi” Habeşistan'dır.

²⁰³ M. Fethullah Gülen, *İşığın Görüldüğü Ufuk*, s. 47

²⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, 8/302

Bu topraklara ilk hicret, 15 kişi ile olur. İlk muhacirler Ashame tarafından iyi karşılanınca gelenler artar. İkinci hicret sayıca artarak gerçekleşir. Bu artış, Kureys'i rahatsız eder. Abdullah b. Ebî Rebîa ve Amr b. Âs'ı temsilci olarak gönderip bu durumu değiştirmek isterler. Yanlarına da devlet erkânına verilmek üzere rüşvet olarak birtakım hediyeler alacaklar ve Necâşî'nin huzuruna çıkıp muhacirleri geri isteyeceklerdir.

Bu iki hatip, Habeşistan'a gelirler. Denileni yapar, rüşveti devlet ricaline dağıtır, Necâşî'nin huzuruna çıkar ve taleplerini iletirler. Ama bu iletide muhacirler hakkında öyle sözler ve iftiralar vardır ki bunlara kızmamak mümkün değildir. Nitekim Necâşî de öfkelenir. Devlet erkânını, rahipleri etrafında toplar ve Müslüman muhacirleri davet eder. Müslümanların sözcüsü, Rasûlullah'ın sonraları "Tayyar" dediği amca oğlu Hz. Cafer'dir. Habeşistan muhacirleri Cafer'in öncülüğünde kralın huzuruna girerler. Sadece selam verirler ve krala secde etmezler. Necâşî'nin erkânı, secde etmemelerinin sebebini çıkışırçasına sorarlar. Daha sonra Hz. Cafer niçin secde etmediklerini anlatır. Amr b. As'a üç soru yönelterek köle olmadıklarının, kan dökmediklerinin ve haksız yere herhangi bir mal almadıklarının teyidini yapar. Necâşî, Amr ile bir müddet daha konuşur, sonra da ne istediklerini sorunca Cafer onlara gereken cevabı verir.

Bu olayın bizi bu çalışmada en çok ilgilendiren tarafı ise Necâşî'nin "Yanınızda Allah'tan gelmiş bir şey var mı?" şeklinde yönelttiği soruya Cafer'in cevap sadedinde okuduğu âyetler ve bu âyetlerin Necâşî'nin ruhunda meydana getirdiği tesirdir.

Cafer, "Evet, var." deyince; Necâşî, "Onu bana oku!" der. Rivâyetlere göre Cafer, Meryem Sûresi'nin baş tarafından (veya Ankebût sûresinden veyahut da Rûm Sûresi'nden) âyetler okur ki okuduğu bu âyetlerin mealleri şu şekildedir:

“Bismillâhırrahmânırrahîm. Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekerîyya'ya olan lütuf ve ihsanının anlatımıdır. O, Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti: “Ya Rabbî, iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlarım ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu. Ya Rabbî, Sana her ne için yalvardıysam, asla mahrum kalmadım. Doğrusu ben arkamdan yerime geçecek akrabamdan ötürü endişeliyim. Eşim de kısır! Bana lütf-u kereminden öyle bir vâris nasip et ki bana da Yâkub hanedanına da vâris olsun. Onu, razı olacağın bir insan eyle ya Rabbî!” Allah şöyle buyurdu: “Zekerîyya! Biz, sana adı Yahya olacak bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce, kimseyi ona adaş yapmadık (Bu adı alan olmadı).” “Ya Rabbî, dedi, nasıl benim çocuğum olabilir ki eşim kısır, ben ise bir pîr-i faniyim!” Melek dedi: “Öyledir, fakat Rabbin buyurdu ki: Bunu yapmak bana pek kolay! Nitekim seni yoktan var eden de Ben değil miyim?” “Bana bir alâmet göster ya Rabbî!”, dedi. Allah buyurdu: “Senin alâmetin, sağlığın yerinde olmasına rağmen üç gün insanlarla konuşamamandır.” (Meryem, 19/1-10)

“Bismillâhırrahmânırrahîm. Elif, Lâm, Mîm Müminler sadece “İman ettik.” demeleri sebebiyle kendi hâllerine bırakılacaklarını, imtihana tâbi tutulmayacaklarını mı zannettiler? Biz elbette kendilerinden önce yaşamış olanları denedik. Allah elbette şimdiki müminleri de imtihan edip iman iddiasında sadık olanlarla, samimiyetsiz olanları elbette bilecektir. Kötülükleri işleyenler hükmümüzden kaçıp kurtulacaklarını mı zannettiler? Ne fena hükmediyorlar! Kim Allah'a kavuşmayı ümid ediyorsa bilsin ki Allah'ın tayin ettiği vâde mutlaka gelecektir. O her şeyi hakkıyla işitir ve bilir. Kim de cihad ederse sırf kendi nefsi hesabına cihad eder. Muhakkak ki Allah, âlemlerden ve özellikle insanlardan müstağnidir, kimseye ihtiyacı yoktur. İman edip güzel ve makbul işler yapanların elbette günahlarını örteceğiz ve onların yaptıkları

çalışmaları en güzel şekilde mükâfatlandıracağız. Biz insana, yapacağı en hayırlı iş olarak, annesine ve babasına iyi davranmasını bildirdik. Ama bununla beraber, onlar senden, hakkında bilgin olmayan bir şeyi, Bana şirk koşmanı isterlerse, itaat etme! Hepinizin dönüşü Bana'dır ve Ben de yapageldiğiniz şeyleri bir bir bildirip karşılığını vereceğim. İman edip güzel ve makbul iş yapanları elbet hayırlı insanlar arasına âhil edeceğiz. Kimi insanlar vardır ki "Allah'a iman ettim." der, fakat Allah yolunda olduğu için işkence edilince, halkın bu baskısını Allah'ın azabı gibi sayar. Şayet senin Rabbinden zafer ve galebe gelirse "Biz sizinle beraberdik." diyeceklerdir. Oysa Allah, insanların kalplerinin neleri sakladığını pek iyi bilmektedir." (Ankebût, 29/1-10)

"Bismillahirrahmanirrahim. Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yakın bir yerde mağlub oldular. Ama bu yenilgilerinden sonra galip gelecekler. Birkaç yıl içinde. Çünkü işleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün, müminler de Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler. Allah dilediğini muzaffer kılar. Zira O, azîzdir, rahîmdir (mutlak galiptir, sınırsız merhamet ve ihsan sahibidir). Bu, Allah'ın vâdidir. Allah verdiği sözden caymaz, fakat insanların ekserisi bunu bilmezler. Bildikleri, sadece dünya hayatının dış görünüşüdür; ama âhiretten habersiz, gafildirler. Onlar azıcık olsun kendi başlarına kalıp düşünmediler mi ki: Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olan bütün varlıkları gerçek bir gaye ile belirli bir vâdeye kadar yaratmıştır. Ama insanların birçoğu, Rab'lerinin huzuruna çıkacaklarını inkâr ediyorlar. Onlar dünyayı hiç dolaşmıyorlar mı ki kendilerinden önce yaşayanların âkıbetlerinin nasıl olduğunu görsünler? Onlar, kendilerinden daha güçlü idiler. Toprağı altüst etmiş, sular, maden, ekin gibi nimetlerden yararlanmış ve şimdikilerin yeri imar edişlerinden daha fazlasıyla imar etmişler, resulleri de kendilerine aşikâr, parlak deliller getirmişlerdi. Ama

hakikati reddettiler ve sonuçta yok olup gittiler. Allah onlara asla zulmetmedi, lâkin onlar kendi öz canlarına zulmettiler. Sonra o fenalık yapanların âkîbetleri, en fena bir âkîbet oldu. Çünkü Allah'ın âyetlerini yalan saydılar. Bir taraftan da onlarla eğleniyorlardı.” (Rûm, 30/1-10)²⁰⁵

Cafer âyetleri okurken Necâşî Ashama hüzünlenir, gözleri dolar ve ağlar. Gözyaşları sakalını ıslatır. Ağlayan sadece Necâşî değildir. Mecliste bulunan rahipler de ağlarlar. Hatta Necâşî ve rahipler:

“Cafer! Bize bu tatlı ve güzel sözlerden çokça oku.” derler. Cafer de:

“Hamd O Allah'a mahsustur ki kuluna kitabı indirdi ve onun içine tutarsız hiçbir şey koymadı. Dosdoğru bir kitap olarak gönderdi. Ta ki Kendi nezdinde inkârcılar için hazırladığı şiddetli azabı bildirerek onları uyarsın. Makbul ve güzel işler yapan müminleri de ebediyyen içinde kalacakları güzel bir mükâfatla müjdelesin ve ta ki “Allah evlat edildi.” diyenleri uyarsın...” şeklinde başlayıp devam eden Kehf Sûresi'ni okur.

Cafer okurken Necâşî daha fazla dayanamaz ve: “Vallahi bu, aynı kandilden fışkıran bir nurdur ki; Mûsâ da İsâ da onunla gelmiştir.” der ve Kureyş temsilcilerine dönerek; “Ülkemden gidiniz. Vallahi ben, ne onları size teslim ederim; ne de onlara bir kötülük düşünürüm.” der, onları iade etmeyeceğini bildirir.

Ertesi günü Yine Necâşî'nin huzuruna çıkan Mekke temsilcileri, onların Hz. İsa hakkında ağır sözler söylediklerini belirtince Necâşî Cafer'den açıklama ister ve Cafer'in okuduğu âyetlerden yine etkilenerik yerden bir çöp alır ve “Vallahi, Meryem oğlu İsâ da zaten, sizin söylediğinizden fazla bir şey değildir. Arada bu çöp kadar bile fark yoktur.” der. Bazı rahiplerin homurdanmasına da cevap vererek, Habesistan Muhaciri müminlere döner ve şöyle buyurur:

²⁰⁵ Ayet mealleri Suat Yıldırım hocamızın mealinden alınmıştır.

“Sizi ve yanından geldiğiniz zatı tebrik ederim. Ben şehâdet ederim ki o Resûlullah’tır. Zaten biz O’nu İncil’de buluyorduk. O Yüce Resûlü, peygamber İsâ da müjdelemişti. Vallahi eğer o, ülkemde olsaydı, gidip onun pabuçlarını taşır, ayaklarını yıkar-dım. Serbestsiniz. Gidin! Ülkemin el sürülmemiş kısmında, her türlü tecavüzden korunmuş, emniyet ve güvene kavuşmuş olarak yaşayınız. Size kötülük eden helak olur!. Size kötülük eden helak olur!. Size kötülük eden helak olur!.. Ben sizden herhangi birinizi üzüntüye uğrutup dağlar kadar altına sahip olmayı asla istemem.” Bunları söyledikten sonra onları serbest bırakır.

Necâşî, Kureyş temsilcilerine getirdikleri hediyeleri geri verir ve onları huzurundan gönderirken şunları söylemeyi de ihmal etmez: “Şu hediyelerinizi alınız. Benim bunlara ihtiyacım yoktur. Başkalarının gasp ettiği bu mülkümü Allah bana geri verir. Halkı bana boyun eğdirirken, benden rüşvet almadı.”²⁰⁶

Efendimiz’in yaşadığı zamanda yaşadığı hâlde onu görememiş olan Muhadram denilen kimselerden olan Ashame, Kur’ân’ın kendisine indiği Efendimiz’i görmeden, onun getirdiği yüce hakikati kabul ediyordu. Kur’ân’ı dinliyor, etkileniyor, Müslüman oluyor ve oraya hicret eden Müslümanlara serbestçe yaşama izni veriyordu. Onun ruhunda bu kadar büyük inkılâpları meydana getiren ise Kur’ân âyetleri idi. Evet, Kur’ân diri olanları uyarmak için gelmişti. Necaşi de bu yüce Kitab’ı hakkıyla dinleyip iman edenler arasına katılıyor ve o kutlulardan biri olarak ismini İslâm tarihinin unutulmaz sayfalarından birine yazdırıyordu.

13. Hz. Abdullah İbn Abbas

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’nün, ümmetin ilim deryası manasına gelen “hıbru’l-ümme” ile nitelediği, aynı zamanda

²⁰⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/201-208; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/332-338; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/205-207; Tabarâni, *el-Mucemü’l-Evsat*, 5/191

Kur'ân'ın muhtevasını intikal ettiren manasına “tercümânu'l-Kur'ân” diyerek tavsif ettiği Abdullah b. Abbas (radiyallahu anh), Kur'ân hakkında en bilgili sahabilerden biri idi. Zira Efendimiz ona “Allah'ım! O'nu dinde fakîh kıl ve ona te'vîli (Kur'ân âyetlerinin açıklamasını) öğret.”²⁰⁷ şeklinde dua buyurmuştu. Onun Kur'ân âyetlerine yaptığı açıklamalar, bugün elimizde değişik kitaplardan derlenmiş olarak bulunmaktadır ki “Tefsiru İbn Abbas” ismiyle meşhurdur.

O, sadece Kur'ân bilgisi ile bir zirve değildi. Aynı zamanda onu okurken ağlar, anlamını derûnunda hisseder ve nihâyet inlemeleri duyulurdu. Böyle bir hâdiseye şahitlik etmiş bulunan Abdullah b. Ebî Müleyke, babasından şu olayı nakleder:

Mekke'den Medîne'ye giderken, İbn Abbas'a eşlik ettim. Onu şu âyetleri okurken gördüm: “*Vakti geldiğinde ölüm sekeratı başlayınca, can çektiği sırada insana “İşte” denir, “senin en çok nefret edip kaçtığın şey!” Sûra üfürülür, kalk borusu çalar. İşte bu da tehdit edilen azabın günüdür. O gün herkes beraberinde bir muhafız, bir de şahit olarak Yüce Divana gelir. Allah ona buyurur: “Sen bundan gaflet içindeydin. İşte gözünün önünden perdeyi kaldırdık, şimdi artık gözün pek keskindir!” Yanındaki arkadaşı “İşte!” der, “onun defteri! Her ne yapmışsa, burada yazılı!”* (Kâf, 50/19-23) İbn Abbas, bu âyetleri okuyor ve hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu.²⁰⁸

Evet, Kur'ân bir nasihat, bir hatırlatma, bir zikir ve bir uyarıcıdır. Ne var ki Kur'ân'ın bu yönlerinden istifade edebilmek için, gönüllerin ona karşı açık olması şarttır. Onu çok iyi bilmenin ve ona olan vukûfiyetin yanında, sineleri ona açmak gerekmektedir ki Kur'ân'dan tam anlamıyla istifade etmek de ancak böyle mümkün olabilir. İbn Abbas da bunu hayatıyla ortaya koymuş, ümmete nümune olmuş Kur'ân âşıklarındandı.

²⁰⁷ Buhârî, Vudû' 10; Müslim, Fedailu's-sahabe 138

²⁰⁸ Ebû Nuaym, Hilyeti'l-Evliyâ, 1/327

14. Hz. Abdullah b. Revâha

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hicretin sekizinci yılının Cemâziye'l-evvel ayında Mûte'ye üç bin kişilik bir ordu göndermişti. Başlarına, Zeyd b. Hârise'yi komutan tayin etmiş, eğer Zeyd şehit olursa ordunun başına Ca'fer b. Ebî Tâlib, o da şehit düşerse Abdullah b. Revâha'nın geçmesini emretmişti. Ordu uğurlanırken vedalaşma sırasında, Abdullah b. Revâha'nın ağladığı görüldü. Ona "Niçin ağlıyorsun? diye sorduklarında; "Allah'a yemin ederim ki ağlamamın nedeni, dünyayı sevmem yahut sizden ayrılacak olmam değil. Ben Allah Resûlü'nün Kuran'dan şöyle bir âyet okuduğunu işitmiştim: "*Sizden hiç kimse yoktur ki cehenneme varmasın. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür.*" (Meryem, 19/71). İşte ben, cehenneme girince oradan çıkıp çıkmayacağımı bilmiyorum! Onun için ağlıyorum!" demişti.²⁰⁹

Kur'ân okurken, Kur'ân'da anlatılan vak'alar ile kendi hayatımız arasında münasebetler kuramazsak, Kur'ân'ı kendi derinliği ölçüsünde anlayamayız. İşte Abdullah b. Revâha da Efendimiz'den işittiği bu âyeti kendi ruhunda derinlemesine duymuş ve bu endişesini dile getirmişti.

15. Hz. Temîm ed-Dârî

Hicrî dokuzuncu yılda İki Cihan serverini tanıyan ve sahabiler kervanına katılan Temîm b. Evs ed-Dârî Müslüman olunca, isteği üzerine Efendimiz kendisine Filistin'deki iki köyü hibe etmişti.

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin belirttiğine göre Temîm, Kur'ân'ı yedi günde bir hatmederdi.²¹⁰ İbn Sîrîn ise onun, Kur'ân'ın bütününe bir rekâtta okuduğunu söylemektedir.²¹¹

²⁰⁹ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 6/231; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/241

²¹⁰ İbn Sa'd, 3/500; İbn Asakir, *Tarihi Dimaşk*, 11/74

²¹¹ İbn Sa'd, 2/724; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve* 1/737

Safvan b. Süleym anlatıyor: Temim-i Dârî, yatsı namazını kıldıktan sonra şu âyeti okumaya başlamıştı: “Orada yüzlerini alevler yalar da ateş dudaklarını yaktığında, dişleri açıkta kalıverir.” (Müminûn, 23/104). Temîm, sabah ezanını duyana kadar bu âyeti bitirip de başka bir âyete geçememişti.²¹²

Yine O, Kâbe’de bulunduğu bir sırada, Câsiye Sûresi’nin şu âyetini okumaya başlamıştı: “Yoksa o kötülükleri işleyip duranlar, iman edip güzel ve makbul işler gerçekleştirenlere yaptığımız muameleyi, kendilerine de göstereceğimizi, hayatlarında ve ölümlerinde onları bir tutacağımızı mı sanıyorlar? Ne kötü, ne yanlış bir muhakeme!” (Câsiye, 45/21) Durmadan bu âyeti okuyor, baştan alıp bitiriyor, fakat bir sonraki âyete bir türlü geçemiyordu. Sabaha kadar bu durum devam etmişti.²¹³

O’nun Kur’ân’a olan aşkını bir de Cürayrî’den dinleyelim: “Temim’e geldim. Beraberliğimiz uzayınca ona iyice alıştım. Bir keresinde ona “Bir gecede kaç cüz Kur’ân okuyorsun?” diye sormuştum ki bana öfkelenerek şöyle dedi: “Her hâlde sen, şu bir gece Kuran okuyup, sabah olunca da insanlara, ‘Ben bu gece Kuran’ı hatmettim.’ diye övünenlerdensin. Temim’in hayatı elinde olan Zât’a (Allah’a) yemin olsun ki nafil olarak kıldığım üç rekât, bir gecede Kuran’ı okuyup sabahleyin de ‘Kuran’ı bir gecede hatim yaptım.’ diye övünmekten daha hayırlıdır.” dedi. Temim’in ifadeleleri beni kızdırmıştı. Ben de “Vallahi şu, Peygamberimizin ashabından geriye hayatta kalmış olanlarınız, sizler var ya! Sizlerin susup (ya da evinde oturup) insanlara bir şey öğretmemeniz, daha uygun. Size bir şey öğrenmek için soruldu mu, hemen öfkelenip, sora-na kızılıyorsunuz.” dedim. Benim kızdığımı görünce yumuşadı ve: “Kardeş, seninle biraz bir şeyler konuşabilir miyim?” deyince ben de “Tabi! Ben zaten, sen bana bir şeyler anlataşın diye geldim.”

²¹² İbnü’l-Cevzî, Sıfatü’s-Safve, 1/375

²¹³ Muhtasaru Kıyâmi’l-Leyl, s. 65

dedim. Bunun üzerine bana şöyle buyurdu: “Ne dersin! Ben (maddi yönüyle) kuvvetli bir Müslüman olayım, sen de (madden) zayıf bir müslüman. Sen benim kuvvetimi (ağırlığımı) zayıf bedenine yüklesen, senin gücün beni kaldırmaya yetmeyecek ve ben dikili kalacağım. Veya sen kuvvetli ve ağır bir Müslüman ol, ben de zayıf ve çelimsiz biri. Ben olanca gücüm ve enerjimle gelip seni zayıf vücuduma koymaya kalkışsam, bu sefer de benim gücüm yetmeyecek. Kardeşim! Senin yapacağın şey şu ki; nefsinden dinin için, dininden de nefsin için biraz pay ayır. Böylece, güç yetirebileceğin bir ibadeti yerine getirmiş olursun.”²¹⁴

Temîm ed-Dârî, bu sözleriyle Kur'ân okuma adına herkesin bir olamayacağına işaret ediyordu. Bazılarının durumu, bir gecede hatim yapmayı mümkün kılarken, bazıları da buna muvaffak olamayabilirdi. Temîm, bunu anlatmaya çalışıyordu. Yine o bu sözleriyle, herkesin dini yaşama adına kaldırabileceği bir yükü olduğunu, herkesin bir olamayacağını ifade ediyordu. Öyle ya, içinden bir yanda Ebû Bekir ve Ömer gibi Müslümanlar'ın çıktığı İslâm toplumundan, hiç de onlar kadar olamayan Müslümanlar da çıkmamış mıydı?

Şu da bir gerçektir ki herkes bildiği ve öğrendiği kadarıyla, şartları ve konumu neyi gerektiriyorsa, o ölçüde din ve Kur'ân hakikatlerini yaşamalı ve yaşatmalıdır. Bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağı ne kadar açıksa, bilenlerin bilmeyenlere oranla daha fazla muhasebeye çekileceği de her türlü izahtan vârestedir.

16. Sahabe-i Kiram'dan Diğer Kur'ân Âşıkları

Hemen her hususta olduğu gibi, Kur'ân'a karşı olan muhataplıklarında da Allah Resûlü'nü örnek alan Sahabe efendilerimiz, sadece buraya kadar ele aldıklarımızdan ibaret değildir.

²¹⁴ Abdullah b. Mübarek, *Kitabu'z-Zühûd*, tahk.: Habiburrahman el-Azamî, *Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, tsz. 1/471

Bunlardan başka, kaynaklardan edinebildiğimiz ölçüde konu ile ilgili şu hâdiselere de şahit olmaktayız:

Mesela o güzide sahabîlerden biri olan Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh), bir gece sabaha kadar şu âyeti tekrar edip durmuştu. “Yoksa o kötülükleri işleyip duranlar, iman edip güzel ve makbul işler gerçekleştirenlere yaptığımız muameleyi, kendilerine de göstereceğimizi, hayatlarında ve ölümlerinde onları bir tutacağımızı mı sanıyorlar? Ne kötü, ne yanlış bir muhakeme!” (Câsiye, 45/21)

Müslüman olduğu andan itibaren vahiy kaynağı Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) dizinin dibinden hiç ayrılmayan Ebû Hureyre de şöyle demişti: “Herhangi bir evde Kur'ân okunursa, şeksiz ve şüphesiz o ev (mânen) aile efradı için genişler, hayrı çoğalır, oraya melekler dolar ve şeytanlar kaçır. O ev ki içinde Kur'ân okunmaz, aile efradı üzerine daralır, hayrı azalır, melekler oradan çıkıp şeytanlar dolar.”

Yine sahabe-i kiram'dan Amr b. Utbe b. Ferkad bir gece, “Hâ Mîm” diye başlayan sureyi okumaya başlamıştı. Şu âyete gelmişti: “Onları, yaklaşan müthiş güne karşı uyar!” (Mümin, 40/18) Sabaha kadar bu âyeti tekrar etti de bir sonraki âyete geçemedi.²¹⁵

Sahabe efendilerimizden Hâlid b. Ukbe Allah Rasûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip, ‘Ey Allah'ın Rasûlü! Bana Kur'ân oku!’ diye teklifte bulununca, Hz. Peygamber şu âyeti okumuştı: ‘Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı ve akrabaya vermeyi emrediyor.’ (Nahl/90). Bunun üzerine Hâlid, Rasûlullah'a, ‘Ne olur, aynı âyeti tekrar et.’ diye yalvarınca, Efendimiz de aynı âyeti yeniden okumuştı. Bunun üzerine Hâlid, Kur'ân'a olan bağlılığını ve sevgisini şöyle ifade ediyordu: ‘Allah'a yemin ederim ki Kur'ân'ın halâveti vardır. Kur'ân'ın üzerinde pırıl pırıl parlayan bir nur vardır. Onun altı yapraklı, üstü ise meyve vericidir. Beşer böyle bir sözü asla söyleyemez.”

²¹⁵ İbnü'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, 2/93

Amr b. el-Âs'ın şu cümleleri de Kur'ân'ın sahabe tarafından nasıl değerlendirildiğini anlatan önemli bir kayıttır: “Kur'ân'ın her âyeti, cennetin bir derecesi ve evinizin de lambasıdır. Kur'ân okuyan bir kimse, nübüvveti (peygamberliği) kaburgalarının arasına koymuş demektir. Ancak şu kadar var ki bu kimseye vahiy gelmez.”

Sahabeden Safvan b. Muhriz'in de “*Zalimler de nasıl bir inkılab ile devrileceklerini, yakında öğrenirler.*” (Şuarâ, 26/227) âyetini okuduğu, arkasından da çokça ağladığı anlatılır ki olaya şahit olan Abdullah b. Rebah, sanki küçük kemiklerinin yarıldığını haber verir.²¹⁶

Burada, kaynaklarda ismi açıkça geçmeyen bazı sahabîlerin, Kur'ân karşısındaki konumlarını ifade sadedinde birkaç habere daha yer vermek istiyoruz.

Hazreti Âişe'nin bildirdiğine göre, bir gün adamın biri gelecek Resûlü Ekrem'in karşısına oturmuş ve “Benim iki kölem var. Onlar bana hep yalan söylüyor, ihanet ediyor ve baş kaldırıyorlar. Ben de onlara hakaret ediyor ve dayak atıyorum. Bu yaptıklarından dolayı hesaba çekilir miyim?” diye sormuştu. Peygamber Efendimiz: “Kıyamet günü, onların sana yaptıkları ile senin onlara yaptıkların tartılır. Şayet senin onları azarlayıp dövmen, onların kabahatlerine eşit ise ne sana ne de onlara bir ceza söz konusu olur. Ama senin onları aşağılaman ve dövmen, onların fenalıklarından daha ağır gelirse, o takdirde onların hakkı senden alınır.” buyurdu.

Allah Resûlünü dinleyen bu sahabi, bir kenara çekildi ve hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı. Bunun üzerine Efendimiz ona şu âyeti hatırlattı: “Sen, *Biz, kıyamet gününe mahsus öyle doğru ve hassas teraziler koyacağız ki hiçbir kimseye zerre kadar haksızlık edilmez. Hardal tanesi ağırlığınca da olsa, yapılan iyi veya kötü*

²¹⁶ İbn Ebî'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 33

İşi oraya getirip tartarız. Hesap görücü olarak Biz fazlasıyla yeteriz.' (Enbiyâ, 21/47)" ve "Bu âyeti okumuyor musun?" diye sordu. O sahabî de Efendimiz'e şöyle cevap verdi: "Yâ Resûlallah, o hâlde bu kölelerden ayrılmaktan başka çözüm yolu görünmüyor. Şahit ol ki ben onları Allah için hürriyete kavuşturdum."²¹⁷ Evet, âyette belirtilen gerçeğin kendi hayatlarında neye nasıl tekabül ettiğini çok iyi bilen sahabiler, hiç vakit kaybetmeden gerekeni yerine getiriyorlar ve Kur'ân'ın emirlerine imtisalde hiç vakit kaybetmiyorlardı. İçkinin kesin olarak yasaklandığını belirten âyetin²¹⁸ inişinde de mahalle sokaklarından, kırılan içki küplerinden çıkan sarhoş edici içeceklerin aktığını belirten haberde de görüleceği üzere sahabe efendilerimiz, Kur'ân'a karşı olan sorumluluklarında büyük bir hassasiyet gösteriyorlar, hiç zaman kaybetmeden verilen emri yerine getiriyorlardı.

Sahabenin benzer bir hassasiyetini Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Ey insanlar! Siz içinizdeki şeyleri açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker. Sonra dilediğini affeder, dilediğini azaba uğratar. Doğrusu, Allah her şeye kâdirdir." (Bakara, 2/284) âyeti nazil olduğu zaman, bu âyet Ashâb-ı Kiram'a pek dokunmuştu. Hemen, Allah Resûlüne gelerek onun önünde diz çöküp şöyle dediler: "Ey Allah'ın Resûlü! Namaz, oruç, cihat ve zekât gibi gücümüzün yeteceği amellerle mükellef kıldınız. Fakat sana inen bu âyetin gereğini yerine getirmeye gücümüz yetmiyor."

Allah Resûlü: "Siz de mi sizden önceki ehl-i kitabın dediği gibi, 'İşittik ve isyan ettik.' demek istiyorsunuz! Öyle demeyin de 'İşittik, itaat ettik; bizi affet ey Rabbimiz; dönüşümüz sanadır.' deyiniz." buyurdu. Sahabe efendilerimiz, bu âyeti tasdik edip rahatlayınca, Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: "Peygamber, Rabbi

²¹⁷ Tirmizî, Sünen, 5/320

²¹⁸ Bkz.: Mâide, 5/91

tarafından kendisine ne indirildi ise ona iman etti, müminler de. Onlardan her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman etti. 'O'nun resûllerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz.' dediler ve eklediler: 'İşittik ve itaat ettik ya Rabbenâ, affını dileriz, dönüşümüz Sanadır.' ” (Bakara, 2/285)

Daha sonra da Cenab-ı Hak, Müslümanlara ağır gelen önceki âyetin hükmünü ortadan kaldırarak (neshederek) şöyle buyurdu: “Allah, hiçbir kimseyi güç yetiremeyeceği bir şekilde yükümlü tutmaz. Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, işlediği fenalık da kendi aleyhinedir. Yâ Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak, bundan dolayı bizi sorumlu tutma. Yâ Rabbenâ! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Yâ Rabbenâ! Takat getiremeyeceğimiz şeylerle bizi yükümlü tutma. Affet bizi, lütfen bağışla kusurlarımızı, merhamet buyur bize! Sensin Mevlâmız, yardımcımız! Kâfir topluluklara karşı Sen yardım eyle bize!” (Bakara, 2/286)²¹⁹

Yine sahabe efendilerimizin hemen hepsine ağır gelen bir âyet-i kerime nazil olmuştu. Âyette şöyle buyruluyordu: “İnananlar ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar, güvenlik bulanların ta kendileridir. Onlar, doğru yoldadırlar.” Bu âyetin inmesi, sahabe efendilerimizi ciddi bir endişeye sevk etmişti. Efendimiz'e gelerek: “Hangimiz kendine zulmetmedi ki Yâ Resulallah!” demişlerdi. İki Cihan Serveri de: “Zannettiğiniz gibi değil! Burada anlatılan zulüm, Lokman'ın oğluna verdiği şu öğütteki zulümdür: Oğlum, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma! Şüphesiz ki şirk büyük bir zulümdür.” (Lokman, 31/13) diye cevap vererek onları teselli ediyordu.²²⁰

Kur'ân-ı Kerim, kişileri tek tek irşad ettiği gibi, toplulukları da kaynaştırıyor ve birbirine yakışksız biçimde bakan gruplar

²¹⁹ Müslim, *Sahîh*, 1/115

²²⁰ Buhârî, *Sahîh*, 2/254

arasındaki buzları eritiyordu. Bununla ilgili bir hâdiseyi Enes b. Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor:

Cahiliye Devri'nde, Ensâr'ın iki kabilesi olan Evs ile Hazreç arasında, bitmek bilmeyen bir düşmanlık vardı. Peygamberimiz Medine'ye teşrif edince, o düşmanlık gitmiş; Allah onların gönüllerini birbirlerine ısındırmıştı. Bir gün Ensâr Müslümanları bir mecliste otururken, Evs kabilesinden bir zat Hazreç kabilesini kötüleyici bir şiir okudu. Bunun üzerine, Hazreç kabilesinden biri de Evs kabilesini kötüleyen bir şiir okudu. Birbirleriyle şiirle atışmaya başladılar. Derken, birbirlerine hücum ettiler. Daha sonra silahlarına sarıldılar ve büyük bir kargaşa çıktı. Olay, Resûlü Ekrem'e haber verildi. O sırada, semadan Allah Resûlüne vahy indirildi. Resûlullah, hızla koşarak topluluğun yanına geldi. Koşarken, Resûlullah'ın baldırları açılıyordu. Onları görünce, yüksek sesle şu âyeti okudu:

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekirse öylece sakının. Ona layık olduğu tazimi gösterin ve ancak O’na teslim olan Müslüman olarak can verin. Hepiniz toptan, Allah’ın ipine (dinine) sımsıkı sarılın, bölünüp ayrılmayın. Allah’ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birbirine ısındırmış ve onun lütfu ile kardeş oluvermiştiniz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken, oraya düşmekten de sizi O kurtarmıştı. Allah, size âyetlerini böylece açıklıyor, tâ ki doğru yola eresiniz.” (Âli İmrân, 3/102, 103) Resûlullah'ın bu ikazı üzerine, taraflar silahlarını attılar; birbirlerine sarılıp ağlaştılar.²²¹ Yine Kur'ân, Efendimizin arabuluculuğu ile birbirine dargın sineleri buluşturuyordu. Ama sahabe efendilerimiz, Kur'ân'a öyle gönül vermiş kimselerdi ki aralarında çok kuvvetli bir bağlılık noktası oluşturan kabilecilik hislerini bile, âyet ile silip atabiliyorlar ve

²²¹ Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağır*, 1/359 (602); Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 8/153 (13054)

birbirleriyle kardeş olduklarını hatırlayabiliyorlardı. Günümüzde de bu anlamda Kur'ân'ın arabuluculuğuna ne kadar da çok ihtiyacımız var.

Yine saadet asrından bir tablo daha: İbni Ömer anlatıyor:

Allah Resûlü'nün yanına, Habeşistan'dan bir adam gelmişti. Allah Resûlü, ona bilmediği şeyleri sorup öğrenebileceğini söylemişti. Bunun üzerine Habeşli adam şu soruyu sordu: "Ey Allah'ın Peygamberi! Renginiz, şekliniz ve peygamberlik nimetleri itibariyle bizden üstün kılındınız. Şayet ben sizin inandıklarınıza inansam ve sizin yaptıklarınızı yapsam, sizinle birlikte cennete girer miyim?"

Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Evet, Allah'a yemin ederim ki dünyada siyah olanların beyazlığı, cennette bin yıllık mesafeden görülecektir. Kim 'Lâ ilâhe illâllah' derse, onun için Allah tarafından verilmiş bir ahd (söz) vardır. Kim de: 'Allah'ım, seni her türlü noksanlıklardan tenzih ederim, sana hamd ederim.' derse onun için yüz yirmi dört bin sevap yazılır." Adam tekrar sordu: "Bundan böyle, bizim için bir tehlike var mı Ey Allah'ın Resûlü?" Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu:

"İnsanlar, kıyamet günü amelleriyle birlikte gelirler. Eğer o amellerini bir dağın üzerine koysalar, bu ameller dağı bile çöker. Fakat Allah'ın rahmeti olmasa, bu kadar amel, Allah'ın lütfettiği bir tek nimetin karşılığı bile olamaz." Bunun üzerine Dehr de denilen İnsan Suresi'nin şu âyetleri nâzil oldu:

"Dehrin²²² akışı içinde öyle zaman geçti ki o dönemde, insanın adı bile anılmazdı. Biz, insanı katıksık bir meniden yarattık. Onu denemek istiyoruz; bu sebeple de kendisini işiten ve gören bir varlık yaptık. Ona yolu da gösterdik; artık ister şükreder, ister nankör ve kâfir olur. Biz kâfirlere zincirler, kelepçeler, alevli

²²² Dehr: Kâinatın başlangıcından son bulmasına kadar sürecek müddet, yani zamanın tamamı, demektir.

ateşler hazırladık. İyi insanlar ise kâfur suyu ile hazırlanmış içecek kâselerini yudumlarlar. Bu, Allah'ın has kullarının içip, istedikleri yere akıttıkları bir kaynaktır. Bu kullar, dünya hayatında iken sözlerinde durur, adadıkları şeyi yerine getirir ve felaketi bütün ufukları tutan kıyamet gününden endişe ederlerdi. Kendileri de ihtiyaç duydukları hâlde yiyeceklerini, sırf Allah'ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler. Ve derler ki: 'Biz, size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz, yoksa sizden karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz. Biz, yüzleri ekşiten asık suratlı o günde Rabbimizin gazabından korkarız.' Allah da onları o günün felaketinden korur, onların yüzlerine nûr, gönüllerine sürûr verir. Sabretmelerine karşılık onlara cennetler, ipekler ihsan eder. Koltuklarında diledikleri gibi dinlenir, orada ne güneş sıcağı görürler, ne de dondurucu soğuklara uğrarlar. Cennet ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkar, meyveleri devşirmeleri pek kolay olur. Etraflarında hizmet edenler gümüş kaplar, billur kâseler, gümüşî parlaklıkta billur kupalarla dolaşır, onlara ikram ederler. Cennetlikler, içeceklerini kendi iştahları ölçüsünce tayin ederler. Onlara, karışımında zencefil bulunan kadehler ikram edilir. Bu içecekler, adı Selsebil olan pınardandır. Etraflarında ebedî cennet çocukları dolaşır durur ki onları gördüğünde parlaklıklarından ötürü etrafa saçılan inciler sanırsın. Hangi tarafa baksan hep nimet, servet, ihtişam, büyük bir saltanat görürsün." (İnsân, 76/1-20)

Bunun akabinde Habeşli adam: "Senin cennette gördüklerini ben de göreceğim miyim?" diye sordu. Allah Resûlü: "Evet." dedi. Bunun üzerine, adam ağlamaya başladı ve nihayet ruhunu oracıkta Allah'a teslim etti. İbn Ömer der ki: "Ben, Allah Resûlü'nün o adamı mezara kendi elleriyle indirdiğini gözümle gördüm."²²³

Sahabîler içinde şair olanlar da vardı ki Efendimiz'i ve dinimizi yeri gelince şiirleriyle, dilin gücüyle müdafaa ediyorlardı.

²²³ İbn Kesîr, Tefsîr, 4/457

Fakat “Şairlere ancak azgınlar uyar.” (Şuarâ, 26/224) âyeti inince; şair sahabîlerden Hassan b. Sabit, Abdullah b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik, ağlayarak Allah Resûlü'ne gelmişler ve: “Allah biliyor ki bu âyet indirildiği zaman biz şairdik.” demişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “Surede, ‘Ancak inanıp salih amellerde bulunanlar müstesnadır.’ buyuruluyor ki sizler bu gruba dâhilsiniz. Yine ‘Allah’ı çok çok ananlar’ buyuruluyor; sizler buna da dâhilsiniz.” diyerek onların bu endişelerini giderdi. Hatta Peygamberimiz, âyetin “Haksızlığa maruz kaldıklarında haklarını almaya muvaffak olanlar müstesna.” kısmını da okuyarak, “Bunlar da sizsiniz.” buyurdu.²²⁴ Âyette, özel anlamda dil ve edebiyatın özelliklerini, genel olarak da sanatı, din ve Allah yolunda değil de tersi istikametinde kullananlar kınanıyor, fakat dilini din uğrunda kullananlar bundan istisna ediliyor, iman ve salih amelin önemine dikkat çekiliyordu. Böylece de dilleri kılıçları gibi keskin olan bu şair sahabîler, Kur'ân'ın derin bir tesir icrâ ettiği sinelerinde tam bir itmi'nana kavuşuyor ve Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) açıklamalarıyla huzuru buluyorlardı.

C. Tâbiîn'in (r. anhum) Hayatında Kur'ân

Tâbiîn neslinin Kur'ân âşıkları da Allah kelamına olan aşklarında kendilerinden önce gelmiş olan Efendimizden ve sahabe-i kiramdan besleniyorlar, onlardan öğrendikleri edeble edebleniyorlardı. Kur'ân okurken ağlıyorlar, inliyorlar, kendilerinden geçerek bayılıyorlar ve nihayet Kelamullah'ı doya doya yaşıyorlardı. Âyetlerden duydukları Allah korkusu, onların da kalbini yakıyordu. Kelamullah'ın ifade ettiği gerçekler karşısında gözyaşları ceyhun oluyordu. Bazıları da vardı ki Kur'ân'dan aldıkları azıcık bir öğüt dahi onları ağlatmaya yetiyordu.

²²⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 5/277 (26051)

Evet, Selef-i sâlihîn denilen geçmiş İslâm büyükleri, Kur'ân ile beraber öyle bir hal içinde bulunuyorlardı ki hayatlarını ona göre düzenliyorlardı. Mesela özellikle tabiîn nesli için söz konusu olan bir haberde şu bilgi verilmektedir. Onlar, bir yerde toplandıktan sonra ayrılma vakitleri geldiğinde hocaları onlara yolda toplu olarak gitmemelerini tavsiye ediyordu. Bunu tavsiye eden hocaları, beraber toplu olarak giderlerse, birbirleriyle dünya kelamı konuşurlar da Kur'ân okuyamazlar diye düşünüyorlardı. Hatta bunu bazı kereler açıkça talebelerine sözlü bir ikaz olarak söylüyorlardı: “Ayrı ayrı gidin. Belki biriniz yolda Kur'ân okur. Birlikte toplanarak giderseniz, sizi Kur'ân okumaktan alıkoyacak konuşmalar içine girebilirsiniz.”²²⁵ Evet, onların zamanlarının her anında Kur'ân vardı. Yolculuk müddetini bile Kur'ân okuyarak geçirmek üzere birbirlerine tavsiyelerde bulunuyorlardı.

Evet, sahabe efendilerimizi takip eden Tabiîn devrinde de Kur'ân'ı okuyuşu ve yaşayışı ile gönüllerde, hatıralarda iz bırakan pek çok Allah dostu bulunmaktadır. Tefsir ve biyografi kitapları, onların Kur'ân'dan nasıl etkilendiklerini anlatan örneklerle doludur. Buyurun size, onlardan bir demet:

1. Ömer b. Abdülaziz

Kur'ân okuyunca gözyaşlarına hâkim olamayan, bunu engin bir muhasebe duygusu ile yerine getiren, bazen de âyetlerin çağrıştırdığı yüce hakikatler karşısında inleyen ince kalplilerden biri de Tabiîn'in büyük imamlarından ve adaletli yöneticilerden Ömer b. Abdülaziz (radıyallahu anh) idi.

Onun da Kur'ân karşısındaki konumu sahabenin duruşu gibiydi. Onu görenlerden birinin anlattığı şu vak'a, O'nun Kur'ân karşısındaki teessürlerini ifade eden tarihî bir belge niteliğindedir:

²²⁵ Halid b. Abdullah el-Muslih, *Hulu's-Selef Mea'l-Kur'ân*, s. 9

Ömer b. Abdülaziz Medîne valisi idi. “*Elleri boyunlarına kelepçelenmiş, ayakları bukağılı olarak cehennemin daracık bir yerine tıkulınca, orada yok olmak için can atarlar. Kendilerine “Bugün bir kere değil, defalarca dövünüp durun, ölümü isteyin!” denilecek.*” (Furkân, 25/13) mealindeki âyetleri okuyunca ağlamaya başladı. Hatta ağlaması hıçkırıklara dönüşerek ona galip geldi. Yani artık kendine hâkim olamıyordu. İnsanlarla oturduğu meclisten ayrılmak ve evine gitmek zorunda kaldı. Onu dinleyenler de dağıldılar.

Ömer b. Abdülaziz’in Kur’ân karşısında duygulanışını ve dinin bağının çözülmesini anlatan diğer bir hâdiseyi de Abdullah el-Anezî aktarıyor: “*Bir cuma günü Ömer b. Abdülaziz’i evinden çıkarken gördüm. Üzerinde eskimiş bir elbise vardı. Arkasında bir Habeşli de onu gölgeliyordu. İnsanların yanına varınca Habeşli geri döndü. Daha sonra minbere çıktı, insanlara hitap ederken şu âyetleri okumaya başladı: “Güneş dürülüp ışığı söndüğü zaman”* (Tekvîr, 81/1). Güneş nedir? diye sordu. Sonra okumaya devam ederek “*Yıldızlar yerlerinden düşüp dağıldığı zaman... Dağlar yürütüldüğü zaman... Doğurmak üzere olan develer, kıyılmaz mallar terk edildiği zaman... Vahşi hayvanlar diriltilip toplandığı zaman... Denizler ateşlenip kaynatıldığı zaman... Nefisler eşleştirildiği, ruhlar bedenlere girdiği zaman... Diri diri gömülen kız çocuğuna... Hangi suçtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman... Hesap defterleri açıldığı zaman... Gök cisimleri yerlerinden kaydırıldığı zaman...*” (Tekvîr, 81/2-11) âyetlerini okudu. Sıra “*Cehennem alev alev kızıştırıldığı zaman... Cennet yaklaştırıldığı zaman...*” (Tekvîr, 81/12-13) mealindeki âyetlere gelince onu da okuyup ağlamaya başladı. Mescitteki insanlar da onunla beraber ağlamaya başladılar. Ağlamaktan dolayı âdeta mescit sarsıldı. O kadar ki sanki mescidin duvarlarını da onlarla birlikte ağlarken gördüm.”²²⁶ Kur’ân hakikatlerinin derinlemesine yaşandığı de-

²²⁶ İbnü’l-Cevzî, Menakıbı Ömer b. Abdilaziz, s. 217

virlerde mescidin lerzeye gelmesi, her şeyin Allah için gözyaşı döküp inlemesi gibi metafizik olaylara çokça rastlanmaktaydı. Her şeyi fizik kanunları ile irtibatlandırmaya çalışan günümüz insanına bunu anlatmak ne kadar mümkündür? Veya izah sadedinde bir şeyler ifade etmek ne kadar tesir icra eder, bilinmez. Fakat şunu ifade etmek gerekir ki bu olaylara gözü maneviyata kapalı ruhlar çok itibar etmese de gayb âlemine iman eden, şehadet âleminin yanı sıra âlem-i emrde nice hâdiselerin varlığına inanan müminler itibar edeceklerdir. Kur'ân'dan etkilenme açısından da Birinci Ömer, yani Hz. Ömer'e benzeyen Ömer b. Abdülaziz'e İkinci ömer denirdi. İşte, ikinci Ömer'in okuduğu ve devamını getiremediği bu et-Tekvîr Suresi'nin esas hedefi; insanların ölümden sonra dirilip dünyada işlediklerinin hesabını vereceklerini bildirmektir. Ömer b. Abdülaziz'in rikkate gelip okuyamadığı surenin geri kalan âyetlerinin meali şöyledir: “İşte o zaman... Her insan hazırladığını, ortaya ne koyduğunu anlayacaktır. Bakın: Gündüzün sinip gizlenen yıldızlara, * Dolaşıp dolaşıp yuvalarına, yörüngelerine giren gezegenlere, * Geçmeye başladığı dem geceye, * Nefes almaya başladığı dem sabaha kase ederim ki: *Kur'ân, değerli bir elçinin, Cebrail'in getirip okuduğu sözdür! * O elçi ki çok kuvvetlidir. Yüce arş sahibi Allah'ın nezdinde pek itibarlıdır. Göklerde ona itaat edilir, vahiyler ona emanet edilir. * Şunu da bilin ki içinizden biri olan bu arkadaşınız deli değildir. * O, vahyi getiren elçi Cebrail'i, apaçık ufukta görmüştü. O, vahiy hususunda cimri davranan, vahyi sizden esirgeyen bir zat değildir. Vahiy hakkında her türlü töhmetten de uzaktır. * Bu söz, hele hele, kovulmuş şeytanın sözü hiç değildir! Siz nereye gidiyorsunuz öyle, neden bahsediyorsunuz? *Bu, olsa olsa bütün âlemlere bir öğüttür, bir uyarıdır! İstikamet sahibi olmak isteyenler onu dinlerler. * Ama bu iş sizin istemenizle değil, ancak Rabbülâlemin olan Allah'ın dilemesiyle tamam olur.” (Tekvîr, 81/1-29)

Yine bir defasında Ömer b. Abdülaziz, “*Dünyalıklarla böbürlenmek, oyaladı sizleri.*” (T'ekâsür, 102/1) âyetini okumuş ve ağlamıştı. Daha sonra âyetin devamını okumaya başladılar: “*Tâ boylayınca-ya kadar kabirleri!*” (T'ekâsür, 102/2) Bu âyeti okuduktan sonra etrafındakilere şöyle buyurdular: “Kabirleri sadece ziyaretlerde görüyorum. Kabirleri ziyaret eden her kim ise orada (varacağı) cennet veya cehennemi ziyaret ettiğini bilmesi gerekir.” Evet, Kur'an'ı ders alarak okumak herhâlde böyle bir şey olmalıdır.

Mukatıl b. Hayyân da Ömer b. Abdülaziz'in arkasında namaz kıldığını belirttikten sonra namazda okuduğu âyetlerden, “*Yüce Allah meleklerle şöyle emreder: ‘O zalim müşrikleri, yoldaşlarını ve Allah’tan başka putlaştırdıkları nesneleri toplayın ve hepsini doğru cehennem yoluna dizin! Hem tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!’*” (Saffât, 37/22-24) mealindeki kısmına gelince ağlamaktan âyetin ilerisini bir türlü okuyamadığını belirtmişlerdir.²²⁷

Ömer b. Abdülaziz'in Kur'an'a olan aşkıyla ilgili bir hatırayı da eşi Fatıma binti Abdülmelik anlatıyor:

Ömer b. Abdülaziz'i bir gece namazda kıyamda iken gördüm. “O gün insanlar uçuşan kelebekler gibi şuraya buraya fırlatılırlar. Dağlar atılmış rengârenk yünlere dönerler.”²²⁸ âyetine gelince, “Ah kötü sabahlar!” diyerek sayha attığını (okuduğu âyetin etkisinden inlediğini), kalkmak üzere doğrulmak istediğini, ama tekrar düştüğünü gördüm. Evde dolaşmaya başladı ve şöyle dedi: “İnsanların uçuşan kelebekler gibi şuraya buraya fırlatıldığı, dağların da atılmış rengârenk yünlere döndüğü günümde, yazıklar olsun bana.” Sabah namazı vakti girene kadar bunu söylemeye devam etti. Sonra sanki ölmüş gibi yere düştü, bayıldı. Namaz için ezan okununca kalktı. Onun bu gecesini

²²⁷ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, 5/288, 399; İbn Kesir, *el-Bidâye en-Nihâye*, 9/199-225; ez-Zehabî, *Siyer-i Âlami'n-Nübelâ*, 5/114; İbn Ebî'd-Dünya, *er-Rıkka ve'l-Bükâ*, s. 37.

²²⁸ Kâria, 101/4-5

her hatırladığımda gözlerim yaşarır da onları durdurmaya gücüm yetmez.²²⁹

Kur'ân sevdalısı Ömer b. Abdülaziz yine gece vakti kılmış olduğu bir namazda Leyl Suresi'ni okumuştur. Şu âyete gelince ağlamaya başladı. “İşte Ben, sizi alev saçan bir ateşe karşı uyarıyorum.” (Leyl, 92/14) İki veya üç kez bu âyeti okuyup geçmeye çalışmış, ama geçememişti. Daha sonra ise başka bir sureye atlamıştı.²³⁰

Ayetlerin ifade ettiği gerçekleri ruhunda duyan ve âdeta onların çağrıştırdığı hususlarla kendinden geçen Ömer b. Abdülaziz (radıyallahu anh) bir gün oğlundan kendisi için Kur'ân okumasını istemişti. Hangi sureyi okuyacağını soran oğluna Kâf Suresi'ni okumasını söyledi. Çocuğu, “Vakti geldiğinde ölüm sekeratı başlayınca, can çekiştiği sırada insana: “İşte! Senin en çok nefret edip kaçtığın şey!” denir.” (Kâf, 50/19) âyetine gelince ağlamaya başladı. Sonra oğluna: “Oku oğlum, oku!” dedi. “Ölüm”ün zikredildiği âyete gelince yine şiddetli bir şekilde ağlamaya başladı. Ve bunu defalarca tekrarladı.²³¹ Bu olayda, Kur'ân âyetlerinin manasını düşünmenin insanda meydana getireceği etkiyi görmekle birlikte, aynı zamanda bir babanın oğluyla beraber böyle bir atmosfer içinde Kur'ân okumasının, çocuğun ruhunda meydana getireceği Kur'ân aşk ve şevkini de görmek mümkündür. Din eğitiminde çocukların ebeveyn ile beraber eda edecekleri ibadetlerin önemine işaret ederek, bu yüce insanın Kur'ân karşısındaki hâllerinden bir başkasına geçelim.

Yine bir gün birisi, Hz. Ömer b. Abdülaziz'in yanında “... Şükürler olsun ki Allah bize lütfetti ve bizi, o kavuran ateşten

²²⁹ İbnü'l-Cevzî, Menakıbı Ömer b. Abdilaziz, s. 217; İbn Ebi'd-Dünyâ, er-Rikkatü ve'l-Bükâ, s. 35

²³⁰ İbnü'l-Cevzî, Menakıbı Ömer b. Abdilaziz, s. 217

²³¹ İbnü'l-Cevzî, Menakıbı Ömer b. Abdilaziz, s. 217

korudu.” (İ'ûr, 52/27) âyetlerini okumuştı. Ağlayan Ömer'in inleme sesleri duyulmaya başlandı. Bu hâli bayılana kadar devam etti.²³²

Evet, Ömer b. Abdülaziz örneğinde de görüldüğü üzere Kur'ân, çehresindeki esrar perdesini ancak ona edeplince yaklaşanlara aralamakta ve sırlarla köpüren ilhamlarını onların kalplerine boşaltmaktadır. Şöyle demek mümkündür ki Kur'ân'dan istifadenin en önemli şartı, onun evrensel olduğu nazara alınarak, her şahsın kendini Ona muhatap kabul ederek okumasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Kur'ân kendini ifade edecek, biz de O'ndan istifade edebileceğiz.²³³

2. Muhammed b. Münkedir

Muhammed b. Münkedir, dünyaya değer vermeyen, garip ve kimsesizlerin yardımına koşan, haksızlığa uğrayanları da koruyan bir kişiliğe sahiptir. Her sene hacca gittiği belirtilir. Maliki mezhebine şeklini veren Medine'nin imamı İmam Malik onu “İnsanların en âbidi ve zâhidi” diye över. Bu güzel özelliklere sahip Muhammed b. Münkedir'in en dikkat çekici özelliklerinden birisi de fitratının hüznle yoğrulmuş olması ve Kur'ân okurken gözyaşlarına hakim olamayışıdır.

Ailesi O'nun ağlamasına her daim şahit olmaktadır. Yine bir gece Muhammed b. Münkedir namaz kılmaya durur. Birden ağlamaya başlar. Buraya kadar her şey normaldir. Çünkü o, gözyaşı insanıdır. Allah için ağlamak artık onun için alışlagelmiş bir davranıştır. Fakat bu ağlaması diğerlerine benzemez. Ağlaması gittikçe artar. Ailesi endişelenir ve neden ağladığını sorarlar. Muhammed onlara cevap vermeden ağlamasına devam eder. Ailesi çareyi, onun dostu Ebû Hâzim'a haber salmakta bulur. Gelince olan biteni ona

²³² İbn Ebî'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 35

²³³ M. Fethullah Gülen, *Kur'ân'dan İdraki Yansıyanlar*, s. 287

anlatırlar. Muhammed b. Münkedir ağlamaya devam ederken Ebû Hâzim yanına girer ve aralarında şu konuşma geçer:

“Seni ağlatan nedir? Aileni endişeye düşürmüşsün. Bir rahatsızlığın mı var, neden ağlıyorsun?”

“Okurken şu âyete rastladım.”

“Hangi âyet?”

“Şu âyet: “O zalim kâfirler, dünyanın bütün malları ve imkânları kendilerinin olsa, hatta onların bir misli daha bulunsaydı, kıyamet gününde azabın kötülüğünden kurtulmak için, derhal fidye olarak verirlerdi. O gün onların hiç hesaba katmadıkları öyle şeyler Allah tarafından ortaya dökülür ki tariflere sığmaz!” (Zümer, 39/47) mealindeki âyet.

Bu âyeti duyan Ebû Hâzim de onunla birlikte ağlamaya başlar. O da İbn Münkedir gibi bu âyeti belki kaç kez okumuştur. Ama bu âyeti ruhlarında duyma, gözyaşlarına hakim olamama, belki de bu zamana nasip imiş. O kadar fazla ağlarlar ki Muhammed b. Münkedir'in aile fertlerinden bazıları Ebû Hâzim'a şöyle derler:

“Onun kederini dağıtman için seni çağırdık. Sen ise onunla birlikte ağlıyorsun. Bununla da kalmadın ağlamasını artırdın.” Belirli bir zaman geçince Ebû Hâzim neden ağladıklarını ailesine açıklar.²³⁴ Bu olaydır ki Muhammed b. Münkedir'in “çok ağlayan” manasına “Bekkâ” sıfatıyla yâd edilmesine ve hatıralarda yer edinmesine vesile olmuştur.

Evet, muhteva ve onun ifade ettiği manaya göre Kur'ân, harfleri, kelimeleri öylesine seçmişti ki buna vâkıf olan Muhammed b. Münkedir gibi insanların kendilerinden geçmeleri ve bayılmaları onlar için artık normal bir durum olmuştu.

Muhammed b. Münkedir, bir defasında Allah'ı zikretmenin önemini vurgular ve “Dil ve akıldan yoksun cansız varlıkların

²³⁴ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 2/303; Suyutî, *Siyeru A'lami'n-Nübela*, 5/355

hâli böyle ise sen Allah'ı zikretmeyi asla unutma, vakitlerini bunun dışında başka şeyle doldurma.” der, sözlerini de bir âyetin sonu ile tamamlar: “Gerçekten insan zalim ve nankördür.” (İbrahim, 14/34)

O'nun sözünün sonuna yerleştirdiği cümlelerin âyette geçen tam meali şöyledir: “Hâsılı O, Kendisinden dilediğiniz her şeyi verdi, öyle ki Allah'ın size verdiği nimetleri birer birer saymaya kalkarsanız, mümkün değil, onları toptan tam bile sayamazsınız. Gerçekten insan zalim ve nankördür.”²³⁵

3. Fudayl b. İyaz ve Oğlu Ali

Fudayl, gençliğinin ilk yıllarında bir eşkıya reisidir. Merv ile Ebîverd kasabaları arasında eşkıyalık yaptığı ve yol kestiği belirtilir. Bununla birlikte; mert bir kişiliğe sahiptir. Her şeye tenezzül etmez. Kervandaki kadınlara dokunmaz, borçlu ve sermayesi az olanları araştırır ve onlara bir zarar vermez. Soyduklarının isimlerini ve aldıklarının listesini tutar.

O'nun ibadette zirve bir kimse oluşuna, tevbe edişine sebep olan olay da tıpkı kendinden senelerce önce sahabe efendilerimizden Hz. Ömer'de olduğu gibi bir Kur'ân tilavetini işitmesi idi. Hakka nasıl teslim olduğunu anlatan olay şöyle gelişir:

Sevdalandığı bir câriyenin evine girmek için duvara tırmandığı sırada, içeride Kur'ân-ı Kerîm okunmaktadır. Okunan şu âyeti, “İman edenlerin kalplerinin Cenab-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi? Sakın onlar daha önce kitap verilen ümmetler gibi olmasınlar. Zira kitabı tanımalarının üzerinden kendilerince uzun zaman geçmesi sebebiyle, onlarda ülfet ve kanıksama meydana gelmiş, neticede kalpleri katılaştı. Hatta onların çoğu

²³⁵ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/147-150, İbn Kesir, *el-Bidâye*, 9,170-185

büsbütün yoldan çıkmışlardır.” (İlâdîd, 57/16) mealindeki âyeti duyunca kendine gelir, çok etkilenir ve:

– Evet yâ Rabbi! O an geldi, der, oradan ayrılır ve yaptıklarına tövbe eder. Her tarafı gezer, soyduklarının mallarını öder. Tevbe ettiğini herkese duyurur. Kendisini ibâdete verir ve sürekli yaptıklarının cezasını çekmek istediğini bildirir ve ağlar. Hatta hayatının önceki döneminde yaptıklarına karşı idarecilerin kendisine ceza vermediğinden dem vurarak Sultan'ın karşısına çıkıp ondan ceza vermesini bile ister.²³⁶

İşte bu Fudayl'ın, Hakk'a teslim olduktan sonraki hâli bambaşkadır. Rabbisi karşısında iki büklüm oluşuna vesile olan Kur'ân'ı okurken çok hüzünlüdür. Öyle Kur'ân okur ki karşıdaki kişide dinleme arzusu uyarır. Kur'ân'ı tane tane okur, sanki bir insana hitap eder gibi tilavet eder.

Bu hak dostu, bir defasında şöyle der: “Kur'ân ile amel edene en yakışan hareket, hiç kimseye hatta sultanlara ve rütbece onlardan daha küçük olan diğer idarecilere de muhtaç olup el açmamasıdır! Bu bakımdan Kur'ân hâmilinin (işî gücü Kur'ân'a hizmet etmek olanın) insanlara muhtaç olmaması, aksine insanların ona muhtaç olması, ona daha uygun ve yaraşır bir harekettir.”

İbrahim b. Eş'as anlatıyor: “Bir gece Fudayl'ı Muhammed Sûresi'nin “Sizi mutlaka imtihan edeceğiz, ta ki içinizden mücadele edenleri, sabır ve sebat gösterenleri tanıyacak ve gösterdiğiniz yararlılıkları imtihan meydanlarında örnek göstereceğiz.” (Muhammed, 47/31) mealindeki âyetlerini okurken gördüm. Ağlıyor ve okuduğu yeri tekrar ediyordu. Ayrıca: “Sizi deneyeceğiz... Sizi imtihan edeceğiz... Yâ Rabbi! Haberlerimizi imtihan edersin?. Yâ Rabbi! Eğer bizi imtihan edersen, günahlarımızı açığa çıkarır, örtülerimizi yırtar ve her şeyi ortaya dökersin... Eğer bizi haberlerimizle denersen, bizi helak ve azap edersin.” diyerek bu

²³⁶ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 2/159

sözleri tekrarlıyor ve ağlıyordu.” Evet, onun yaptığına, ağlama değil inleme denirdi. O da öyle bir Kur'ân âşığı idi ki âyetle anlatılanlar onun ruhunda karşılık buluyor, o da âyetleri direk muhatap kabul ederek okuyordu. Fudayl, asırlar öncesinden Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiğini anlatan canlı bir misal idi. O kendini Kur'ân'a verdikçe, Kur'ân da ona sırlarını lutfediyordu...

Gönlünü Kur'ân'a açan Fudayl, Kur'ân hadiminin, Kur'ân sancağını taşıyan kimsenin, ağır başlı olması gerektiğini, oynayanlarla beraber oynamaması gerektiğini, gevezelik yapanlarla teşrik-i mesai yapmaması gerektiğini belirtir. Br ifadesinde de şöyle buyurur: “Haşr Sûresi'nin son âyetlerini, sabahladığında okuyup aynı günde ölen bir kimsenin defteri, şehidler defterinin mührü ile mühürlenir. Akşamleyin aynı sûrenin son âyetlerini okuyup o gecede ölen bir kimsenin de defteri, şehidler defterlerini sonuçlandıran mühürle mühürlenir.”

O'nun Kur'ân'a olan sevdasından birkaç misal daha vererek bize yapacağı örneklikleri belirtmeye devam edelim. Bekr b. Ayyaş anlatıyor: Fudayl'ın arkasında akşam namazını kılmıştım. Oğlu Ali de yanımdaydı. Fudayl, Tekâsür Suresi'nin “*Dünyalıklarla böbürlenmek, sizleri oyaladı.*” (Tekâsür, 102/1) âyetine gelince bayılarak yüzü koyun yere düştü.²³⁷

Sa'd b. Zenbur'un bildirdiğine göre, yine bir keresinde Fudayl, kendisini ziyarete gelenlerden birinin “*Dünyalıklarla böbürlenmek, oyaladı sizleri...*” (Tekâsür, 102/1) âyetini okuyunca gözyaşları sakallarını ıslatıncaya kadar ağlamış, mendiliyle göz yaşlarını silmişti. Arkasından da 80 yaşına geldiğini, daha ne için arzu ve isteklerinin olduğunu ve neler beklediğini belirten bir şiir söylemişti.

Muhammed b. Nâciye de şöyle der: Bir keresinde, Fudayl'ın arkasında namaz kılmıştım. Sabah namazı idi. Hâkka suresini okudu, “*Allah cehennem bekçilerine emir verir: “Tutun bağlayın*

²³⁷ Suyuti, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/444

onu, kelepçeleyin!" (Hâkka, 69/30) âyetine gelince ağlamaya başladı, kendini tutamadı. Oğlu Ali de kendini tutamayıp yere düştü.²³⁸

İşte Kur'ân ile böyle hâllenen Fudayl b. İyaz, kulaklara küpe olacak şu tavsiyede bulunur: "Kur'ân'ı yüklenen ve ona hizmet eden kimse, İslâm sancağını taşıyor demektir. Bu kişinin, Allah'a ve onun kelimasına saygı ifadesi olarak, boş sözle vaktini heba edenlerle, oyun ve eğlenceye dalanlarla ve gaflet içinde boğulanlarla birlikte hareket etmemesi gerekir." Yine bu Kur'ân âşığı bir sözünde şöyle demişti: "Vahyin bereketinden mahrum olmak, Kur'ân'ı anlamaktan mahrum olmaktır."

Fudayl'ın Ali isminde bir oğlu vardı ki Kur'ân'a olan aşkında babası gibiydi. Bir gün babasına şöyle demişti: "Babacığım! Ali'ye (yani kendisine) dua ediver de bir kerecik Kur'ân'ı hatmedebilsin." Çünkü Ali de babasının oğluydu. Yani babası gibiydi. Öyle hisli bir çocuk idi ki Kur'ân-ı Kerîm'den hiçbir sûreyi sonuna kadar okuyamazdı. Zira âyet-i kerîmelerin manalarından akıp gelen yüce hakikatler sebebiyle ya bayılır, ya da ağlayıp kendinden geçerdi.

Fudayl'ın oğlu Ali'nin vefat hâdisesi de yine Kur'ân'a olan bağlılığı ve âyetlere karşı olan duyarlılığı ile yakından ilgilidir. Bu olayı bize Süleyman ed-Dârânî anlatır: Fudayl'ın oğlu Ali'nin, Kâria suresini okumaya gücü yetmezdi. Kendisine okunmasına da dayanamazdı. Bir gün bir hafız, Fudayl Hazretlerini ziyarette gelmişti. Delikanlının öyle hoş bir kıraatı vardı ki dinleyenler çok etkilenirdi. Fudayl, hafızı oğlu Ali'nin yanına yollamış ve şu tembihte bulunmuştu: "Çocuğumun yanında sakın Zilzâl ve Kâriâ Sûreleri'ni okuma! Çünkü o, kıyâmet sözünü dinlemeye tahammül edemez." Ama kaderin bir cilvesidir ki genç hafız unutarak Kâriâ Sûresi'ni okumuştur. Kıyamet sahnelerinin anlatıldığı

²³⁸ Suyuti, Siyeru A'lâmî'n-Nübelâ, 8/444

surenin henüz dördüncü âyet-i kerîmesine gelmişti ki küçük Ali “Allah!..” deyip yere yığılmıştı. Evet, Ali, ruhunu Rahman’a teslim etmişti. Olup biteni anlatan hafız, Fudayl’a şu âyeti okurken oğlunun bu hâle geldiğini belirtmişti: “*O gün insanlar uçuşan kelebekler gibi şuraya buraya fırlatılırlar.*” (Kâria, 101/4)

Hâdiseyi duyduğunda, genelde yüzünde gülme emaresi dahi görülemeyen hüznün insanı Fudayl’ın yüzüne bir tebessüm yerleşmişti ki etrafındakiler buna alışık olmadıkları için şaşırarak sormuşlardı: “Ey Fudayl! Oğlun öldü, bunda gülünecek ne var?” Fudayl’ın cevabı tam da kendisine yakışır şekildeydi:

“Rabbime hamd olsun. Dünyada iken Efendimiz’in tattığı acıyı bana da tattıran Allah’a sonsuz şükürler olsun. Söyleyin, nasıl gülmesin Fudayl?”²³⁹

Evet, anne babasından büyük bir Kur’ân terbiyesi almış, Allah ve Kur’ân aşkıyla büyümüş nesillerdir ki milletçe var olmamız onlara bağlıdır. Kur’ân-ı Kerim, “Yaşayan her kişiyi uyarsın diye, böylece ilahî hüküm kâfirler hakkında kesinleşsin diye, gönderilmiştir.” (Yâsin, 36/70) âyetinde belirtildiği üzere, dirileri (yaşayanları) uyarmak için indirilmiştir. Bugün, bu hakikati yaşayan ve kendilerinden sonraki nesillere örneklik teşkil eden Fudayl ve oğlu gibi, yüreği Allah mehabetiyle dolu irfan ufkuna ulaşmış gençlere ne kadar çok ihtiyacımız var.

İbrahim b. Beşşar’ın bildirdiğine göre de O’nun vefat ettiği sırada en son okuduğu âyet şu idi:

“*Onlar ateşin karşısında durdurulup da “Ah n’olurdu, dünyaya bir geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini inkâr etmesek, mü’minlerden olsak!” dedikleri zaman bir görsen, neler olacak neler!*” (İn’âm, 6/27)²⁴⁰

²³⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliya*, 8/87-148; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 10/214-215

²⁴⁰ Bkz.: Suyuti, *Siyeru Alâmi’n-Nübelâ*, 8/446

4. Zeynelâbidîn

Haz. Ali'nin torunu, Haz. Hüseyin'in de oğlu olan Zeynelâbidîn Hazretlerinin ismi de dedesi gibi Ali idi. Çok takvalı olduğundan ve ibadete olan düşkünlüğünden dolayı kendisine “ibadet edenlerin süsü” manasına bu isim verilmişti. Bütün ibadetlerde zirveyi tutan ve pek çok sahabe ile görüşen Zeynelâbidin Hazretleri, Kur'ân'a karşı olan tutumunda da ümmete örnek olacak Allah dostlarındandı. Kur'ân'ı olması gerektiği şekilde anlar ve Allah Resûlü'ne olan yakınlığının kendisini kurtaramayacağını Kur'ân'dan yaptığı istidlallerle gösterirdi.

Bir defasında Tavus İbn Keysan onu, Kâbe'nin gölgesinde, felâkete uğramış bir kimsenin kendini yerden yere atarken sergilediği hâlde olduğu gibi, ağlarken görmüştü. Hasta ve çaresiz bir kimse gibi dua ediyordu.

Tavus onun, ağlamayı kesmesini ve duasını bitirmesini beklemeye başladı. Ağlamasını kesip duasını bitirdikten sonra ona doğru ilerleyip şöyle dedi:

“Ey Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) torunu! Seni o hâlde gördüm. Hâlbuki senin, kendini korkudan emin kılacağını zannettiğim üç faziletin var.” Zeynelâbidîn ona bu faziletlerin neler olduğunu sordu. Tavus da şöyle cevap verdi: “Bunlardan birisi; senin Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) torunu olmandır. İkincisi; dedenin sana şefaate edecek olmasıdır. Üçüncüsü ise Allah'ın rahmetidir.”

Zeynelâbidîn, Tâvûs'un verdiği cevaba şu karşılığı verdi:

“Tavus! Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan olmam, Aziz ve Celîl olan Allah'ın şu sözünü duyduktan sonra beni emin kılmaz: “Sûra üflendiği zaman, o gün artık aralarındaki akraba tutkunluğu bir fayda vermez.” (Müminun, 23/101). Dedemin bana şefaatine gelince, Allah'ın şu sözü ne yücedir: “Onlar, Allah'ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaate edemezler.” (Enbiya, 21/28). Allah

Teâlâ'nın rahmeti meselesinde ise O şöyle buyurmaktadır. “Doğrusu, Allah'ın rahmeti iyi davrananlara yakındır.” (N'raf, 7/56)

Evet, âyetleri bu şekilde değerlendirmesi, Zeynelâbidin'in Kur'ân'ı samimi bir şekilde nasıl anlamaya çalıştığını göstermekte ve günümüz araştırmacılarına ibret alınacak dersler vermektedir. Denilebilir ki Zeynelabidîn, Allah'ın kendisine nasip ettiği takvâ, fazilet ve asalet gibi hasletlerle ‘ibadet edenlerin süsü’ lakabını nasıl hak ettiğini Kur'ân'a olan aşkıyla da gösteriyordu.

Kalbim temiz diyerek ibadet ve ameli bir kenara itmenin ne kadar boş olduğuna da işaret eden bu sözler, aslında Kur'ân'a olan bakışımızın nasıl olması gerektiğini ortaya koyan çok değerli birer cevher hükmündedir. Evet, bu manada ibadet edenlerin süsü olan bir Peygamber torunundan alacağımız çok ibretlikler bulunmaktadır. Biyografi ve tarih kitapları, Zeynelâbidin Hazretlerinin muhteşem haberleriyle ve asil davranışlarıyla doludur.²⁴¹

5. Saîd b. Cübeyr

Tabiîn'in büyük imamlarından, Kur'ân âşığı bir tefsirci, güvenilir bir muhaddis, görüşlerine başvurulmuş bir İslâm hukukçusu ve İbn Abbas gibi sahabîlerden ders almış Saîd b. Cübeyr (radiyallahu anh), bir rekâtta Kur'ân'ı hatmeden bir Kelâmullâh âşığı idi. İkinci ile akşam namazı arasında Kur'ân'ı hatmettiği rivayet edildiği gibi, bazen de iki gecede bir hatim indirdiği de bildirilen bir Allah dostudur Saîd.

Muasırî Ata b. Sâib ondan şöyle söz eder: “Saîd b. Cübeyr bizi ağlatırdı. O, takva ehli bir insandı. Allah'ın âyetlerini okur ve çok düşünürdü. Kalbini dehşete düşüren âyetleri okuyunca, orada durur ve âyetleri yirmiden daha fazla tekrarlardı.”

Yine çağdaşı olan el-Kâsım b. Ebî Eyyûb şöyle der: “Saîd b. Cübeyr'in namazda iken ‘Öyle bir günde rüsvalıktan sakının ki

²⁴¹ Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/157-170; İbn Sa'd, *Tabakat*, 5/211-222

O gün Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız, sonra her kişiye kazandığının karşılığı tamamen ödenecek ve kendilerine asla haksızlık edilmeyecektir.' (Bakara, 2/281) mealindeki âyeti yirmi küsur defa tekrarladığını duymuştum."

Büyük tefsir âlimi Saîd, başka bir defasında da Gâfir (diğer adıyla Mü'min) Suresi'ni okurken "*Boyunlarında demir halkalar, ayaklarında zincirler olarak, önce kaynar suya sürüklenecek, sonra da ateşte cayır cayır yakılacaklardır.*" (Gâfir/Mü'min, 40/71-72) mealindeki âyete gelince, bu âyeti iki ya da üç defa tekrarlamıştı.

O'nun, zalim Haccac'ın zulmü sonucu şehit olduğunu biliyoruz. Sadece Kur'ân ile olan ilişkisi bağlamında onun şehit edilmesini kısaca aktarmak istiyoruz.

... Bir gün yakalanır ve hesaba çekilmek üzere Haccac'ın huzuruna getirilir. Aralarında uzun uzadıya konuşmalar geçer. Haccac'ın sorularına cesaretle karşılık verir. Konunun bizi bu kitapta ilgilendiren kısmı ise verdiği bazı cevaplarda direkt Kur'ân'dan âyetleri okumasıdır. Mesela, halifeler hakkındaki görüşü sorulunca Saîd şu âyeti okur: "*Herkes kendi amelinden sorumludur...*" (Bakara, 2/134) Böylece, kendisinin onlardan sorumlu olmadığını belirtmek istemiştir. Aslında bir zalimin karşısında bulunmasaydı, halifeleri savunma adına söyleyeceği çok sözü vardı muhakkak. Fakat bir zalimin karşısında, ancak yine sadece doğruları söyleyerek bu kadarını ifade edebiliyor ve bununla yetiniyordu.

Sahabileri kötülemek veya övmek ile ilgili sorulan soruya verdiği cevapta ise; "*Bilmediğin şeyin peşine düşme! Çünkü kulak, göz, kalp gibi azaların hepsi de sorguya çekilecektir.*" (İsrâ, 17/36) âyetini okuyordu. Bununla da kesin olarak ne olduğunu bilemediğimiz konularda konuşmamanın daha doğru olduğunu Kur'ân âyeti ile açıklamış oluyordu.

Aralarında başka konuşmalar da geçmişti. Daha sonra ölüm emri verilince iki rekât namaz kılmak istemiş ve namaza şu

mealdeki âyetlerle başlamıştı: “Ben batıl dinlerden uzaklaşarak, yü-
zümü, gökleri ve yeri yaratan Rabbulâlemin’e yönelttim, ben asla
sizin gibi müşrik değilim!” (En’âm, 6/79) Bunları duyan Haccac, onun
Hristiyanların kiblesine döndürülmesini isteyince bu defa Saîd şu
âyeti okumuştı: “Doğu da Batı da Allah’ındır. Hangi tarafa dö-
nerseniz, orada Allah’a itaat ve ibadet ciheti vardır! Muhakkak ki
Allah’ın lütfu ve rahmeti geniştir, ilmi her şeyi kuşatır.” (Bakara, 2/115)

Kur’ân’a bu kadar vâkîf, onu bu derece iyi anlayabilmiş Saîd b.
Cübeyr, tabiîn neslinin en kutlularından biri olarak Kur’ân’a olan
bağlılığını hayatının son deminde bile büyük bir cesaretle göste-
rebilmiş yiğit oğlu yiğitlerden biriydi. Kur’ân’ı anlayan ve hayati-
na katan Said gibi büyüklere bugün ne kadar çok ihtiyacımız var!

6. Muhammed b. Kâ'b el-Kurozî

Kur’ân-ı Kerim’i en iyi bilenlerden, verâ ve takvâ sahibi olan
Muhammed, hem bir tefsir âlimi, hem bir hadis uzmanı, hem de
bir İslâm hukukçusu idi. Yani eskilerin ifadesi ile büyük bir âlimdi.
Kur’ân’ı o kadar iyi bilmekteydi ki tefsir âlimleri onu Kur’ân’ı en
iyi bilen birinci tabakadaki müfessirler içinde mütalaa etmişlerdi.

Muhammed b. Ka'b, İsrâ Suresi’ndeki “De ki: “Ya Rabbî, gi-
receğim yere dürüst olarak girmemi, çıkacağım yerden de dürüst
olarak çıkmamı nasib et ve Kendi katından beni destekleyecek
kuvvetli bir delil ver bana!” (İsrâ, 17/80) mealindeki âyeti okuyunca
şu samimi niyazda bulunmuştu: “Yâ Rabbî! Benim gizli hâlîmi
de aşikâr hâlîmi de güzel kıl. Rabbim! Beni salih amel işlemeye
güzellikle sevk et. İhlâslı olmaya kavuştur. Yine beni salim olarak
işlerin içinden çıkart, çıkmayı bana nasip et.”

Daha çok tefsir dersleri vermesiyle bilinen Muhammed, an-
lattığı dersleri hep âyetten deliller getirerek icra ederdi. Bir de-
fasında, üzerinde yaşayıp Allah’a isyan ederek kötü amel işleyen
kimsenin kahrından dolayı yeryüzünün ağladığını belirttikten

sonra şu âyetleri okunuştı. “İşte böyle oldu! Sonra bütün bunları, başka bir topluma miras bıraktık. Merhamete lâayık olma haklarını kaybettiklerinden, perişan hâllerine gök de ağlamadı, yer del Artık onlara yeni bir mühlet de verilmedi.” (Duhân, 44/28-29). Daha sonra yorumlarında yeryüzünün neden ağladığını açıklayan Muhammed b. Kâ'b'ın kendisi de ağlamıştı.

Ama gözyaşı akıttığını kimseye göstermek istemezdi. Eğer ağladığı işitilirse kendisini zorlar ve “Bu da neyin nesi?” derdi. Ağlamasını riyadan uzak tutmaya çalışan bir Rabbani olarak Muhammed, Kur'ân'ı anlayışında bizlere numune olabilecek Allah dostlarının başında geliyordu.²⁴² Şu söz de Muhammed b. Kab'a aitti: “İnsanlar, kıyamet gününde Allah Teâlâ'dan Kur'ân'ı dinledikleri zaman, (öyle bir aşka gelirler ki) sanki Kur'ân'ı hiç dinlememişlerdir.”

Muaviye b. Mürre'nin şu ifadeleri de Muhammed b. Ka'b'ın Kur'ân karşısındaki huşûlu hâlini anlatmaya yetmektedir: “Bana, gece ağlayan, gündüz ise tebessüm eden bir adamı kim gösterecek?”²⁴³ Ama bunlara rağmen O'nun konuşmalarında hep gözü yaşlı olduğu görülürdü.²⁴⁴

7. Sâbit b. Eslem el-Bünânî

Sâbit, Efendimiz'in on yıl hizmetçiliğini yapmış olan Enes b. Malik'in, kendisini “hayrın anahtarı” olarak nitelediği, gözlerinin Allah Resûlü'nün gözlerine çok benzediğini ifade edip arkasından hemen ağladığı büyük bir âlimdir. Şube'nin kendisi hakkında “Kur'ân'ı bir gün bir gecede bitirir, çok oruç tutardı.” dediği Sâbit el-Bünânî (radıyallahu anh), Kur'ân okuduğu zaman Rabbisinin kendisini andığını belirtirdi.

²⁴² İbû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/247-257; 2/212; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/370-371; Zehebi, *Siyeru Âlami'n-Nübelâ*, 5/65-68

²⁴³ *Muhtasaru Kıyami'l-Leyl*, s. 63

²⁴⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 34

Sâbit bin Eslem, bir defasında başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır:

“Mus’ab bin Zübeyr’in duvarının yanında, hayvanların geçmediği bir yerde idim. Mü’min Sûresi’nden; “Hâ, Mîm. Bu kitabın vahyolunup bölüm bölüm indirilmesi, Azîz ve Alîm (üstün kudret sahibi, her şeyi en mükemmel tarzda bilen) Allah tarafından. O, aynı zamanda günahları bağışlar, tövbeleri kabul buyurur, ama cezalandırması da çetin olup, lütuf ve ihsanı pek geniştir. Ondan başka tanrı yoktur. Dönüş yalnız O’na olacaktır.” meâlindeki âyetlerin olduğu sahifeyi açtım. O anda, yanımda bir kişi belirdi. Bana, âyetin “Gâfiri-z-zenbi (günahları bağışlayan)” kısmını okuyunca; “Ey günahları bağışlayan Allah’ım! Günahlarımı bağışla”, “Kâbilet-tevbi (tevbeyi kabul eden)” kısmını okuyunca, “Ey tevbeyi kabul eden Allahım! Tevbemi kabul et!” “Şedîd-ül-ikâb (azabı şiddetli olan)” kısmını okuyunca; “Ey azabı şiddetli olan Allah’ım! Beni azabından muhafaza eyle!” de, diye söyledi. Sonra yanımdan kayboldu. Sağıma, soluma baktım, kimseyi göremedim.”

O, namaz ve oruç sevdalısı olduğu kadar aynı zamanda bir Kur’ân âşığı idi. Gece gündüz, eline geçen her fırsatta Kur’ân okur, kendi ifadesiyle böylece “Allah ile konuşur.” ve ağlardı. O kadar ki gözleri sürekli ağlamaktan yaralanmış, tedavi için gittiği tabibin ağlamaması gerektiğine dair tavsiyesini, “Ağlamayan gözün bana ne faydası var ki?” diyerek reddetmişti.²⁴⁵

Yine bildirildiğine göre Sâbit, bir gün Hümeze Sûresi’ni okumuştı ve “*Bir ateş ki tâ kalplere kadar işleyip yakar.*” (Hümeze, 104/9) mealindeki âyete gelince; “O canlıyken ateş onun kalbini yakar.” deyip ağlamaya başlamıştı. O kadar ki yanında bulunanları da ağlatmıştı. Bu sûre, insanları ayıplamanın kötülüğünü ve onları bekleyen cehennem azabının dehşetini anlatmaktadır. Meali şöyledir:

²⁴⁵ Mervezî, *Muhtasarı Kıyamille*, y.y., tsz., s. 63

“Vay hâline her hümeze ve lümeze’nin, (Yani insanları arkadan çekiştiren, küçük düşüren, kaş göz hareketleriyle eğlenenlerin!) Böylesi mal yığar ve onu sayar durur. Malının kendisini ebedî yaşatacağını sanır. Hayırl (Vazgeçsin bu hülyadan, malı kendisini kurtaramaz) Mutlaka o Hutame’ye fırlatılır. Bilir misin Hutame nedir? Allah’ın tutuşturulmuş bir ateşidir. Bir ateş ki ta kalplere kadar işleyip yakar. Bu ateş mahzeninin kapıları, onların üzerlerine kapatılacaktır. Kendileri ile uzun sütunlara bağlı bırakılacaklardır.” (Hümeze, 104/1-9)

Hammad b. Zeyd’in belirttiğine göre de bir gün Sabit namaz kılarken, “Ne o?” dedi, “yoksa sen, senin aslını topraktan, sonra da bir damla meniden yaratan, bilahare de seni böyle tam mükemmel bir insan şekline getiren Rabbini mi inkâr ediyorsun?” (Kchf, 18/37) mealindeki âyeti okumuş, sesli bir şekilde ağlamıştı. Sürekli bu âyeti tekrarlayıp duruyordu.²⁴⁶

Derler ki Sâbit’in medfun bulunduğu mezarlıktan geçenler, onun kabrinden okunan Kur’ân seslerini duyarlar. Sâbit el-Bünânî; Allah, Kur’ân ve gözlerine benzediği Rasûlullah aşkına o kadar ağlar ki gözyaşlarından dolayı görmez olur. Ve bu eşsiz âbid, hicrî 123 senesinde 86 yaşında vefat eder.²⁴⁷ Allah’tan recâmız, bu İslâm büyüklerinin, bu Hak Dostlarının yolundan gitmeyi bizlere de nasip eylesidir.

8. Mutarrif b. eş-Şihhîr

İlim ve amel açısından zamanının bir tanesi olarak nitelenen Mutarrif, Allah korkusundan ve O’na hesap verme endişesinden dolayı toprak olmayı arzu edecek derecede takva ve vera sahibi bir âlimdi.

²⁴⁶ Beyhaki, *Şuabu’l-İman*, 2/366

²⁴⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, 2/361-368- 327

İnsanlar beğensin diye Kur'ân okuyan hafızlardan hoşlanmazdı. “Zamanımızda Kurrâ hafız kalmadı, hepsi dünya nime-ti toplamaya çalışıyorlar.” derdi. Derslerinde Kur'ân'ı açıklayan Sünnet'ten de çok bahsederdi.

Hayatı boyunca değer verdiği Kur'ân, son nefesini verirken de onunla beraberdi. Mutarrif bir gün, sabah namazını kılan cemaat arasında yer almıştı. Namazda Müddesir Sûresi okunmaktaydı. Namazı kıldırان imam bu sûrenin başından itibaren okumaya başlamıştı:

“Ey örtüye bürünen! (İnziva arzu eden!) Ayağa kalk ve insan-ları uyar! Rabbinin büyüklüğünü an! Elbiseni tertemiz tut, maddi manevi kirlerden arın, Pis ve murdar olan her şeyden kaçın! Ver-diğini çok bularak minnet etme! Rabbinin yolunda sabret.” me-alindeki âyetleri okur. Tam (Sûr'a üflendiği gün, Doğrusu o, çok çetin bir gün! Kâfirlere hiç kolay olmayan bir gün!” (Müddessir, 74/1-10) mealindeki kısmı okur okumaz, Mutarrif yere düşüp ruhunu Rabbine teslim eder.²⁴⁸

Evet, “Kur'ân'ın ledünnî muhtevasını ancak, onda bütün var-lığın sesini duyabilenler ve onun derinliklerinde insan ruhuna ait korku ve ümit, tasa ve sevinç, keder ve neşe musikisini birden dinleyebilenler anlar.”²⁴⁹ ki Mutarrif de bunlardan biri olarak, bu inceliği ruhunda bütün varlığıyla duyuyor ve canını böyle bir at-mosferde Rahman'a teslim ediyordu.

9. Mâlik b. Dînar

Mâlik b. Dînar (radiyallahu anh), evinde hasır, Mushaf-ı şerîf ve ib-rikten başka bir şey bulundurmayan ve bu derece zâhidâne bir hayat yaşayan kutlular ufkundan birisiydi.

²⁴⁸ İbn Sad, et-Tabakât, 7/141-146; Ebû Nuaym, Hilyc, 2/227-241; M. Yaşar Kande-mir, «Mutarrif b. Abdullah», DİA, 31/374.

²⁴⁹ M. Fethullah Gülen, Günler Baharı Soluklarken, s. 43

“Bahar yağmurları yeryüzünü yeşillendirdiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm de kalbin yağmurudur ve onu canlandırır.” diyen Mâlik'in zühd ve takvası ile ilgili pek çok haber vardır. Ama biz onları ilgili kitaplara havale edip, burada Kur'ân ile olan ilişkisini beyan edici birkaç hatırasına yer vermek istiyoruz.

Mâlik bin Dînâr Hazretleri, Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen; “Şehirde dokuz çete vardı ki bunlar ülkede hep bozgunculuk yapar, iyileştirme ve düzeltme adına hiç bir şey yapmazlardı.” (Neml, 27/48) buyrulan Semûd kavmi ile ilgili âyet-i kerîmeyi okur, sonra da; “Şimdi her şehirde durmadan fesat çıkaran nice dokuzlar var ki hiçbir iyi iş gördükleri de yoktur.” derdi. Semûd kavmi hakkında ifade edilen bir gerçeği kendi toplumu hakkında düşünmüş ve bu durum onun içini acıtmıştı.

Bir gün, ölmüş olan kızı rüyasına girmiş ve ona: “İman edenlerin kalplerinin Cenab-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi?” mealindeki âyeti okumuştı. Uyanır uyanmaz, daha önceki hayatına bir sünger çekmiş ve bu âyetin ruhunda uyardığı tesirle tevbe ederek zühd hayatına ilk adımı atmıştı. Mâlik b. Dînâr'ı titreten bu âyetin tamamının meali şöyledir: “İman edenlerin kalplerinin Cenab-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi? Sakın onlar daha önce kitap verilen ümmetler gibi olmasınlar. Zira kitabı tanımalarnın üzerinden kendilerince uzun zaman geçmesi sebebiyle, onlarda ülfet ve kanıksama meydana gelmiş, neticede kalpleri katılaşmıştı. Hatta onların çoğu büsbütün yoldan çıkmışlardır.” (İ-ladid, 57/16)

Onu görenlerden Hâris anlatıyor:

Bir gün Mâlik b. Dînâr'ın yanında idik. Onun yanında da Kur'ân okuyan hafızlar vardı. Hafızlardan birisi: “Yer o müt-hiş depremiyle sarsıldığı zaman... Ve yer bağrındaki ağırlıkları çıkardığı zaman... İnsan şaşkın şaşkın: “Ne oluyor buna!”

dediği zaman... İşte o gün yer, üstünde olan biten her şeyi anlatır. Çünkü Rabbin ona bunları vahyeder. İşte o gün bölükler hâlinde insanlar, kabirlerinden çıkıp yüce divana dururlar, ta ki yaptıklarının karşılığını görüp alırlar.” (Zilzâl, 99/1-6) mealindeki âyetleri okuyunca, Mâlik b. Dînâr olduğu yerde titremeye başladı, mecliste bulunanlar da bağırarak ağladılar. Hâfız “Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur.” âyetine gelince, Mâlik ağlamaya başladı ve hıçkırıklara boğuldu. Sonunda kendinden geçip bayıldı da insanlar onu ellerinde taşıdılar.²⁵⁰

Yine bir gün hafızlar; “Rabbinin cezası mutlaka vuku bulacaktır. Onu önleyecek hiç bir kuvvet yoktur.” (Tûr, 52/7-8) mealindeki âyetleri okuyunca, Mâlik kendini sıkmış, sıkmış; niha yet artık kendini sıkacak bir güç bulamayınca kendinden geçip bayılmıştı.²⁵¹

Evet, Cenab-ı Hak, kelâm sıfatının tecellisi olan Kur'ân-ı Kerim ile Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı anda sanki bizimle de bizden sonra gelecek bütün insanlıkla da konuşmaktadır. İşte Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması gerçeğini ruhunda çok iyi kavramış olan Mâlik, âdeta bizlere şu dersi vermektedir: İnsan, Kur'ân'da zikri geçen olaylara gelmiş geçmiş kıssalar nazarıyla bakar ve öyle okur geçerse, ondan istifade edemez. Herkes, bu yüce kitabı, kendisine hitap ediyor gibi okumalı ve anlamaya çalışmalıdır.

10. İmam A'zam Ebû Hanîfe

Büyük imam Ebû Hanîfe Hazretleri, gecelerinin tamamını ibadetle geçirirdi. Komşuları onu geceleyin ağlarken işitir ve acırlardı.

²⁵⁰ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 36

²⁵¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*; 2/357; İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 37

Bir gece namazda iken Kâmer Sûresi'nin, “*Daha doğrusu, onların asıl buluşma zamanları, kıyamet saatidir. Kıyamet saatinin dehşeti isc tarif edilemeyecek kadar müthiş ve acıdır. Mücrimler tam bir şaşkınlık ve çılgınlık içindedirler. O gün cehennemde yüzleri üstü süründürülürler ve kendilerine: “Tadın cehennemin dokunmasını!” denilir.*” (Kâmer, 54/46-48) mealindeki âyetlerini okuyup sürekli tekrar ettiği bildirilmiştir.

Yine bir gece namazdayken Tûr Sûresi'nin, “*Biz dünyada, ailemiz içinde iken sonumuzdan endişe ederdik. Ama şükürler olsun ki Allah bize lütfetti ve bizi, o kavuran ateşten korudu.*” (Kâmer, 54/26-27) mealindeki âyetlerini sabah ezanı okununcaya kadar tekrarlamıştı.

Vefat ettiği yerde Kur'ân'ı pek çok kez hatmettiği haber verilmişti. Zilzâl Suresi'ni okuduğunda tüyleri diken diken olur ve korkudan kalbi titrerdi. Eliyle sakalını tutar ve şöyle demeye başlardı; “Ey zerre miktarı iyiliğe iyilik veren! Ey zerre miktarı kötülüğe karşılığını veren! Kulun Nu'man'ı ateşten koru! Nu'man'ı ateşe yaklaştıran şeylerden uzak tut! Ve onu geniş rahmetinin içine al, ey merhamet edenlerin en merhametlisi!”²⁵² (Bizler de aynı duaya âmin diyelim.) İmam Azam'ın ismi Numan idi. Numan b. Sabit b. Zûtâ. Okuduğu âyetlerin manasına uygun dua etmeyi, Efendimiz'in sünnetinden öğrenen büyük imam, bu hâliyle de bizlere örnek oluyordu.

Evet, Kelamullah'ı vicdanında hissedenden ve ruhunda duyanlardır ki onu yeri gelince tekrarlamışlar ve bir âyet öteye geçememişler, yeri gelince tilaveti bırakıp duaya durmuşlar, yeri gelince de inleyerek ağlamışlar ve ayaklarının bağları çözülerek onu okudukları yerde yığılıp kalmışlardır. Allah hepimize öncelikle Allah kelamını anlamayı, sonra da bu his ve duyguları yaşamayı nasip etsin inşaallah. Âmin...

²⁵² İbn Sa'd, *et-Tiâbakât* 6/368-369; Hatib el-Bağdadi, *Tarih-i Bağdâd*, 13/324-330, 333-334 356; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 6/390-404

11. Ve Tâbiîn Neslinin Diğer Kur'ân Âşıkları

Burada, tâbiîn nesli içinde yer alan, her birinin ibadet hayatları hakkında çokça malumat bulunan kutluların bir kısmından daha, bazı hatıraları paylaşmak istiyoruz. İşte bu haberler içinde Kur'ân'a olan aşklarını ve ona muhatap olmanın verdiği heyecanlarını belirten birtakım hâdiseler²⁵³:

Hiz. Osman'ın, Hammad b. Seleme hakkındaki şu sözleri Kur'ân'a aşk ile bağlı olan nice kutlular olduğunu beyan eder: “Ben, Hammad b. Seleme'den ibadete daha düşkün birilerini gördüm. Fakat hayır yapmaya, Kur'ân okumaya ve Allah için amel etmeye ondan daha ağırlıkta devam eden birini bilmiyorum.”

Başka birisinin Süheyl b. Ziyad hakkındaki şu sözleri de O'nun ne kadar Kur'ân ile içli dışlı bir hayat sürdüğünü belirtmesi açısından önemlidir: “Anlattığı hakikate Kur'ân âyetlerinden delil getirme hususunda Süheyl'den daha güzelini görmedim. O bizim komşumuzdu. Gece vakti çokça namaz kılar ve çokça Kur'ân okurdu. Kur'ân'ı o kadar müzakere eder, düşünür ve incelerdi ki; Kur'ân sanki onun gözünün önündeymiş gibi, Kur'ân'dan istediği hükmü delil olarak getirir ve ondan bu şekilde istifade ederdi.”

Bir keresinde Mudarr el-Kâri' şu âyeti okumuştı: “İşte karşınızda sadece gerçekleri dile getiren defterimiz. Biz sizin yaptığınız her işi bir yere kaydediyorduk.” (Câsiye, 45/29) Abdülvâhid b. Yezîd bu âyeti duyunca öyle bir ağladı ki sonunda bayıldı.

Abdülvâhid b. Zeyd, yanında, Kıyamet sahnelerinin anlatıldığı Tûr Suresi'nin şu âyetleri okununca inleyerek büyük bir çığlık attı: “Gün gelecek, gök şiddetle çalkalanacak. Dağlar sür'atle yürüyecektir.” (Tûr, 52/9-10) Gözyaşları bütün herkesi

²⁵³ Bkz.: Abdullah b. İbrahim el-Lahidân, “el-Bükâ inde Kırâati'l-Kur'ân”, s. 17-18

yakalamıştı ki Abdülvâhid bayıldı. İnsanlar onun etrafını çevirdiler. Seher vaktinin soğukluğu erişinceye ve ayılincaya kadar bu durum devam etmişti.²⁵⁴

Ali b. Abdillâh diyor ki:

Bir gün Yahya'nın yanındaydık. Rûbî'den Kur'ân okumasını istemişti. Şu âyete gelince Yahya sayha attı ve bayıldı: "*Muhakkak ki bütün hesapların görüleceği o karar günü, hepsinin buluşacağı gündür.*" (Duhan, 44/40) sesi yükseldi. Kapıya yakın duruyordu. Kendinden geçince sırtı kapıya değdi ve kanamaya başladı. Kadınlar da bağırmaya ve ağlaştırmaya başladılar. Daha sonra ayıldı. Yatağında uyur gibiydi. Uyurken bir yandan da dilinde aynı âyet vardı: "*Muhakkak ki bütün hesapların görüleceği o karar günü, hepsinin buluşacağı gündür.*" Bu hâli vefat edene kadar devam etti.

Behz b. Hakîm'den: Zürrare b. Ebi Evfâ bir keresinde bize Benî Kuşeyr mescidinde namaz kıldırılmıştı. Müddessir Suresi'nin şu âyetlerine gelmişti: "*Sûr'a üflendiği gün...*" (Müddessir, 74/8) Bu âyet okunur okunmaz ölmüş gibi bayıldı, yere yığıldı. O şekilde evine taşındı. Ben de onu evine taşıyanlardandım.²⁵⁵

Başka bir Hak dostu Muhammed b. Züheyr b. Muhammed babasının Ramazan ayı içinde her gün üç hatim bitirdiğini, toplamda da 90 hatim yaptığını bildirmektedir.²⁵⁶ Allah dostlarından Esved b. Yezîd en-Nehaî, Ramazan boyunca her iki gecede bir, Ramazan dışında ise altı gecede bir Kur'ân'ı hatmederdi.²⁵⁷

Ebû Bekir b. Ayyâş demiştir ki: Vefat ettiği hastalığında Ebû Husayn el-Esedî'nin yanına vardım. Önce bayıldı, ayılınca da şu âyeti okuyordu: "*Böyle yapmakla Biz onlara haksızlık etmedik,*

²⁵⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 38-39

²⁵⁵ Ebû Nuaym, *Hilyeti'l-Evliyâ*, 3/153

²⁵⁶ Hatîb el-Bağdadi, *Tarih-i Bağdad*, 8/485

²⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 3/23

ama asıl kendileri öz canlarına zulmettiler.” (Zuhruf, 43/76) Bu âyeti okuduktan sonra tekrar bayıldı. Ayıldığında ise tekrar bu âyetleri okuyup bayılmıştı. Bu hâli uzun müddet devam etti.²⁵⁸

Süfyan'ın belirttiğine göre Talk, Kur'ân okuduğu zaman ağlar ve ağlatırdı. O'nun Kur'ân okuyuşunu duyan her bir kimse, sesinin güzeliğinden ve okuyuşunun kalbe tesir edişinden dolayı mutlaka ağlardı. Bir keresinde annesi ona: “Güzel sesinle Kur'ân'ı ne güzel okuyorsun oğlum! Sakın ha bu durum, yarın Kıyamet'te aleyhinde bir vebal olmasın.” deyince bayılıncaya kadar ağlamış ve uzun süre kendine gelememişti.²⁵⁹

Kur'ân âşıklarından biri de Hâris b. Süveyd idi. “Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur.” (Zilzal, 99/7-8) âyetlerini okuduktan sonra şöyle derdi: “Bu sayım çok şiddetli olacak...”²⁶⁰

Muhammed b. Abdülaziz b. Süleyman'ın bildirdiğine göre, bir adam, babasının yanında şu âyetleri okumuştı: “*Tur'a (o dağa), ince deri üzerine yazılmış o kitaba, Beyt-i Ma'mûr'a, o pek yüksek tavan, gökkubbeye, ağzına kadar dolu okyanusa yemin olsun ki; Rabbinin cezası mutlaka vuku bulacaktır.*” (Tür, 52/1-7) Orada bulunan herkes hıçkırıklara boğulmuştu. Öyle ki Kur'ân okuyanın sesini duyamıyordum.²⁶¹

Rabbani âlim, zühd ve takva insanı Hasan el-Basrî de (hizmetçisinin ifadeleri çerçevesinde) Mushaf'ı açar; dudakları hareket etmez, ama gözlerinden yaşlar boşanırdı. O bir defasında şöyle demişti: “Allah'a yemin ederim, Kur'ân'dan daha üstün bir zenginlik olmadığı gibi, ondan mahrum olmaktan da daha büyük bir fakirlik yoktur.”

²⁵⁸ Suyuti, *Siyeru Alami'n-Nübela*, 5/416

²⁵⁹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 35

²⁶⁰ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 36

²⁶¹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, s. 37

Tefsir ve hadis âlimi Katâde b. Diâme ise Kur'ân'a olan saygısından dolayı Kur'ân okumaya başladığı andan itibaren ağzına koku yapacak sebzelerden çiğ olarak yememişti. Yine ölünceye kadar talebeliğe devam ettiği belirtilen Katade, her yedi gecede bir defa hatmeder, Ramazan ayının son on günü girince bu hatimlerini her güne bir defa olacak şekilde düzene koyardı.²⁶²

Kur'ân'a olan saygısından dolayı Ebu'l-Âliye de Kur'ân surelerinin hiçbirisine küçük veya kısa sure denmesini hoş görmezdi. Kur'ân'ı Hz. Ömer'e üç kez okuyan bu şerefli tabînin ismi, Refî' b. Mihran idi. Bir keresinde İbn Abbas, onu seririnin (divan, kol-tuk) üzerine oturtunca, bir köle olduğundan dolayı bunu yadırgayan birilerine O'nun ilminin büyüklüğünü ve derinliğini belirtmişti ki İbn Ebi Dâvûd da onun sahabeden sonra Kur'ân'ı en iyi bilen iki kişiden biri olduğunu söylüyordu. Bu iki kişiden birisi Ebu'l-Âliye, diğeri de Said b. Cübeyr idi.

Yine ashaptan bazılarının gelip kendisinden ilim elde ettiği Sıla b. Eşyem el-Adevî de Kur'ân'ı nefsinin kalkanı ve kalbinin azığı yapan, ondan öğüt alan, onunla müslümanlara öğüt veren bir Allah dostu idi. Sıla, gecenin üçte biri gelince, Kur'ân cüzlerine sarılır, okur ve namaz kılar. Özellikle sabahları Kur'ân okumaya düşkündür; sesi de güzeldir. Kur'ân'da bütün kalbini saran ve Allah korkusundan dolayı aklını başından alan bir tat ve lezzet bulur.

Kur'ân âşığı Tâbiîn'den biri de Herim b. Hayyân'dır. Ölüm döşğinde Nahl Sûresi'nin son âyetlerinin okunmasını tavsiye eder ki bu âyetlerin meali şöyledir: *"Sen insanları Allah yoluna hikmetle, güzel ve makul öğütlerle davet et, gerektiği zaman da onlarla en güzel tarzda mücadele et. Rabbin, elbette, yolundan sapanları en iyi bildiği gibi kimlerin doğru yola geleceğini de pek*

²⁶² İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, 3/259

iyi bilir. Ceza verecek olursanız, size yapılan azap ve cezanın misliyle cezalandırın. Ama eğer bu hususta sabrederseniz, bilin ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Kâfirlerin yüz çevirmelerinden mahzun olma, yaptıkları hilelerden dolayı da telaş edip dadanma. Çünkü Allah fenalıktan korunanlar ve hep güzel davrananlarla beraberdir.” (Nahl 16/125-128)²⁶³

Her devirde olduğu gibi Tabiin neslinde de ismi bize kadar ulaşmamış, ama hatıraları “Mechul birer Allah dostundan” diye yâd edilen kimseler bulunmaktadır. Bunlardan birine dair anlatılan bir haber şöyledir:

Mansur b. Ammar, Kufe'de ziyaret ettiği birinin yanında şu âyeti okumuştı: “Ey iman edenler! Kendilerinizi ve ailenizi, yakıtı insanlarla taşlar olan o müthiş ateşten koruyun!” (Tahrîm, 66/6) Sonrasında bir ses duymuş, ama arkasından ortalık sessizliğe bürünmüştü. Ertesi gün kaldığı evin yakınında bir cenazenin teşyî edildiğini görünce emr-i hakkın nasıl meydana geldiğini öğrenmek istemişti. Öğrendi ki okuduğu âyetin tesiri ile yaşlı bir kimse Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu.

Yine bu, ismi mechul Kur'ân âşıklarından biri, Fırat nehri kenarında başka birinin “Suçlular ise cehennem azabında ebedî kalacaklar.” (Zuhruf, 43/74) âyetini okumasından çok etkilenmiş ve kendini tutamamıştı. Kur'ân okuyan kişi, “Azapları hiç gevşetil-meyecek, orada bütün ümitlerini yitirmiş olarak kalacaklardır.” âyetine gelince de nehre düşüvermiş, şehit olmuştu. Bunu da Abdurrahman b. Mus'ab haber vermektedir.

²⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/102; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/139-143; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, 6/380-381; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, s. 281-284; Mustafa Bilgin, «Herim b. Hayyân», *DİA*, 17/227-228.

D. Tebe-i Tâbiîn'in (r. anhum) Hayatında Kur'ân

1. Malik b. Enes

Allah sevgisinden sonra Ehl-i Beyt ve ashâb sevgisinin önüne hiçbir şeyi geçirmeyen İmam Malik Hazretleri, diğer âlimlerin de âdeti olduğu üzere, hadisle meşgul olmadan önce Kur'ân'ı ezberlemişti.

Malik'in kız kardeşine, Malik'in evinde ne ile meşgul olduğu sorulmuştu. Kızkardeşinin verdiği cevap iki kelimeden oluşuyordu: Mushaf ve tilâvet. Mushaf, iki kap arasındaki Kur'ân'ın ismiydi. Tilavet de onu okumak demektir. Evinde sadece bu ikisi ile meşgul bulunan büyük imam bir keresinde de şöyle diyordu: "Eğer elimde imkân olsaydı, Kur'ân-ı Kerîm'i kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsîr edenin boynunu vururdum."

İsmail b. Ebî Üveys, O'nun vefat anıyla ilgili olarak şu hatırayı kaydeder:

Mâlik b. Enes hastalanmıştı. Aile fertlerinden birisine ölüm anında ne söylediğini sordum. Şöyle dediler: Kelime-i şهادeti getirdi, Arkasından da (Lillâhi'l emru min kablu ve min ba'dü) âyetini okudu ve ruhunu Rahman'a teslim eyledi. Bu âyetin tam meali şöyledir: "... İşleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün müminler de Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler. Allah dilediğini muzaffer kılar. Zira O, Azizdir, Rahimdir." (Rûm, 30/4-5)²⁶⁴

2. İmam Ahmed b. Hanbel

Büyük İmam Ahmed b. Hanbel, hayatı boyunca pek çok sıkıntıya maruz kalmış Allah dostlarından ve değerli âlimlerden

²⁶⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, 6/345-392; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, V; 326-330; Muhammed Ebû Zehra, *Mezhepler Tarihi*, s. 381-422; Ahmet Özel, "Mâlik b. Enes", *DİA*, 27/513

biridir. İşkencelere maruz kaldıktan ve hapislerde yattıktan sonra serbest bırakılınca kendisine hediyeler verilmiş, bunları fakir ve ihtiyaç sahibi kimselere dağıtarak elinden çıkarmıştı. Bu yardımları kabul etmemesini ve elinden çıkarmasını eleştirenlere: “Onlardan bazı zümrelere, *sırf kendilerini denemek için verdiğimiz dünya hayatının süslerine gözünü dikme. Rabbinin sana verdiği nimet, hem daha hayırlı ve değerli, hem de daha devamlıdır.*” (İ'âhâ, 20/131) mealindeki âyetleri hatırlatmıştı.

Kendisi anlatıyor: Allah Teâlâ'yı rüyamda gördüm ve kendisine sordum: ‘Ey Rabbim! Sana yakınlaşmak isteyenlerin, bu gayeye ulaşmaları için en iyi yol nedir?’ Allah (celle celâluhû), ‘Yâ Ahmed! Kelâm’dır (Kur’ân’dır).’ dedi. ‘Yâ Rab! İster anlasın, ister anlamasın, her okuyan insan bu dereceye varır mı?’ dedim. ‘İster anlasın, ister anlamasın, varır.’ buyurdu.”

Yine bu büyük âlim, Kur’ân’dan ibret ve ders almayan kimseye hiçbir kimsenin nasihatının fayda veremeyeceğini belirtip, bu sözüne şu âyeti delil olarak göstermişti: “... *Senin yapacağın iş, sadece tehdidimden endişe edecek kimseleri Kur’ân ile irşad etmektir.*” (Kaf, 50-45) Yani İmam Ahmed, Allah’ın emir ve tavsiyeleri kimde bir etki bırakıyorsa/bırakacaksa, ancak o kişiye Kur’ân ile hatırlatmada bulunmak gerektiğini bildiriyordu. Öyle ya! Tehdit eden Allah ise ve birileri bu tehditten nasibini almıyorsa Kur’ân gibi bir şifa kaynağı o kişiye ne yapsın? Rabbimiz, bizleri Kur’ân’ın her bir âyetinden kendisine nasipler çıkaran ve dersler alan bu Kur’ân âşıklarının yolundan gitmeye irşad buyursun. Amin.

3. İmam eş-Şâfiî

İmam Şâfiî Hazretleri, fıkıh ve hadis ilminde zirve olduğu kadar Kur’ân ılınine olan vukufiyetiyle de tanınırdı. Kur’ân’a olan ilgisi sadece bilgi seviyesinde değil, onu anlar, yaşar, okurken ağlar

ve tıpkı diğer Kur'ân âşıkları gibi bir mümin olarak Kur'ân'ın hakkını verirdi.

Onunla aynı çağda yaşayanların bildirdikleri şu haber O'nun Kur'ân okuyuşundaki ihlâslı duruşu anlatır. Diyorlar ki: Biz gözyaşı dökerek gönlümüzü yumuşatmak istediğimiz zaman, aramızda birbirimize, “Haydi! Şu gence gidelim, Kur'ân okutalım.” derdik. Ona geldiğimiz vakit, o da Kur'ân okumaya başlardı. Etrafına halk toplanırdı. Ağlayış sesleri çoğalırdı. O, bu hâli görünce okumayı keserdi.

Kur'ân bilgisi ve açıklamalarıyla meşhur olan İbn Abbas'a olan benzerliği çok aşikârdı. İkisinin de lisânı çok düzgündü. İkisi de Kur'ân ilmine çok önem verirdi. Ayrıca Kur'ân, hadis, fıkıh ve Arapça ile ilgili ilim isteyenler, her ikisinin de ilim halkasında bulunurdu. Şafiî de İbn Abbâs gibi Kur'ân ilmine önem vermiş, Kur'ân'ı her yönden incelemişti.²⁶⁵ Bizzat kendisinin kaleme almadığı, ama bir hadis âlimi Beyhakî'nin derlediği, İmam Şafiî'nin Kur'ân'daki bazı ahkâm âyetlerinin tefsirine ve onlardan hüküm çıkarma metoduna dair görüşlerinin toplandığı bir eser vardır.

İmam Şafiî, Arap Edebiyatı bilgisi ve Kur'ân bilgisi ile âyetleri tefsir etmede çok öndeydi. Talebelerinden bâzıları diyorlar ki: “Şafiî, âyeti tefsir etmeye başlayınca, sanki onun indirilişini görmüş gibi vâkıfâne konuşurdu.”

Yine İmam Şafiî Kur'ân-ı Kerim okurken, dinleyenler kendinden geçerdi. İmam-ı Şafii Hazretleri, İslâm'a hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını, Kur'ân-ı Kerim'i dinleyerek geçirmişti. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazan-ı şerifte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim yapardı. Artık vefatının yaklaştığı sırada gücü tükenmişti, önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemeyi arzu ediyordu. O bu

²⁶⁵ Muhammed Ebû Zehra, İmam Şafiî, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, s. 41-44.

hâlde iken, talebesi Ebû Musa Yunus bin Abdül-A'la'ya okutup, onu büyük bir huşu içinde dinliyordu.

Rebî' b. Süleyman'ın bildirdiğine göre, her gece bir hatim yapardı. Ramazan ayında ise gece ve gündüz olmak üzere birer, yani toplamda altmış hatim bitirirdi.²⁶⁶ Hatta Ebû Bekir b. Ebi Tahir'in bildirdiğine göre, Ramazan'da yaptığı hatimlere namazda okudukları dâhil değildi.²⁶⁷

İmam-ı Şafii hakkında anlatılan bir hadise de şu şekildedir: Mısır fakihlerinden bazıları, seher vaktinde onun yanına girdiklerinde, önünde Mushaf'ın açık olduğunu görmüşlerdi. Bunun üzerine İmam Şafii şöyle demişti: “Fıkıhla meşgul olmak, sizi Kur'ân okumaktan engelliyor. Ben yatsı namazını kıldıktan sonra Mushaf'ı önüme açarım ve sabah namazına kadar kapatmam.”²⁶⁸

4. Dâvûd et-Tâî

Tebe-i Tâbiîn neslinin Kur'ân âşıklarından olan Dâvûd et-Tâî Hazretleri, Kur'ân okurken, ibadetle meşgul iken hiçbir şeyle ilgilenmez, buna çok dikkat ederdi. Bir defasında amcasının oğlu, Dâvûd-i Tâî ile çeşitli konuları konuşmaya çalışmıştı. Ama o ibadetle meşguldü ve ağzını açmıyordu. Öfkelenen amcaoğlu, yanından uzaklaşınca şu âyeti okumuştı: “Sûr'a üflendiği zaman, o gün artık ne aralarındaki akraba tutkunluğu bir fayda verir, ne de kişi bir başkasının hâlini sormayı hatırandan geçirir.” (Mü'minûn, 23/101)

Yine bir gün Allah'ın salih kullarından birisi rüyasında Dâvûd-i Tâî'yi koşarken görür ve kendisine sebebini sorar. Dâvûd; “Şimdi zindandan kurtuldum.” cevabını verir. Uykudan uyanınca Dâvûd-i Tâî'nin öldüğüne dair ilanı ve insanların ağlamalarını duyar. Annesine nasıl vefat ettiğini sorarlar. Annesi,

²⁶⁶ Hatîb el-Bağdadi, *Târih-i Bağdad*, 2/63

²⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, 2/255

²⁶⁸ Gazzâli, *İhya*, 1/279

onun vefatını şöyle anlatır: “Oğlum sabaha kadar Kur'ân okudu, namaz kıldı, dua ile meşgul oldu. Sabaha karşı alnını secdeye koydu ve öylece kaldı. Secdeden kalkmayınca yanına gidip baktım. Bir de ne göreyim; ruhu Rabbine teslim etmiş!”

Yine onun hakkında derler ki; o gece Dâvûd et-Tâî, sabaha kadar okuduğu cehennemle ilgili bir âyetin tesirinde kalarak vefat etmiştir.²⁶⁹

5. Habîb-i A'cemî

Hasan Basrî'nin dizinin dibinden ayrılmayan Habîb el-A'cemî, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmeye yönelir. Ancak dili bazı kelimeleri telaffuz edemez ve acemilikler sergiler. Onun içinde “Acemî” lakabını alır. Ama o, dili tam telaffuz edemese de kalbiyle onu en iyi anlayanlardandır. O'nu okurken hep ağlar, ağlar... Nitekim Habîb'e sorarlar: “Sen Arapça telaffuzu iyi yapamadığın hâlde, Kur'ân'ı dinlerken neden ağlıyorsun?” Cevap fazla söze hacet bırakmayacak ve herkesi derin bir düşünceye sevkedecek niteliktedir: “Lisanım anlamıyor, amma kalbim anlıyor.”

6. Abdullah b. Mübarek

Allah dostu Abdullah b. Mübarek'in, gençlik yıllarında gerçek kulluğa giden yoldaki ilk adımı şöyle anlatılır: Bir gün arkadaşlarıyla birlikte bir meyve bahçesine girerler ve eğlenirler. Abdullah seher vakti çalgı çalmaya teşebbüs eder. Çalamayınca aleti kontrol eder, ama yine muvaffak olamaz. Nihayet gaipten bir ses gelir. Bu ses şöyle demektedir:

“İman edenlerin kalplerinin Cenab-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti

²⁶⁹ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/392-425; Hatib el-Bağdadi, *Tarih-i Bağdat*, 8/344-352; Mustafa Kara, «Dâvûd et-Tâî» DİA, 9/48-49.

gelmedi mi? Sakın onlar daha önce kitap verilen ümmetler gibi olmasınlar. Zira kitabı tanımalarının üzerinden kendilerince uzun zaman geçmesi sebebiyle, onlarda ülfet ve kanıksama meydana gelmiş, neticede kalpleri katılaşmıştı. Hatta onların çoğu büsbütün yoldan çıkmışlardır.” (Hâdîd, 57/16). Gelen bu ses, meali verilen âyeti okumuştur Abdullah’a. O da derhal çalgı aletini yere vurup kırmış, ilim talebine yönelmiş ve kendisini Allah’a gerçek kul olmaya yönlendirmiştir.

İşte bu Abdullah b. Mübârek’in ilmi arttıkça kalbi incelir, Allah haşyeti, Allah korkusu artar dünyaya tamah etmez; ahiret ve cenneti hatırlatan âyetleri okudukça Allah’ı hatırlar, Allah huzurunda vaki olacak duruşu hatırladıkça da gözleri dolar, hıçkıklara boğulur. Öyle ki tüyleri diken diken olur, vücudu titrer, artık onunla kimse konuşamaz. Hayatı böyle geçen Abdullah vefat edeceği sırada gözlerini açar, güler ve “*Çalışanlar böylesi bir kurtuluş için çabalasınlar!*” (Saffat, 37/61) âyetini okuyarak son nefesini verir.

Kur’ân âşıklarının çoğunda görüleceği üzere onlar, Allah yolunu bulurken de Allah’a yürürken de hep Kur’ân’ın dersleriyle hareket etmişler, böylece Rabbilerinin kelmamını hayatlarına hayat kılmışlardır.

7. Beyazıd Bistâmî

Küçük yaşta iken, itinalı bir şekilde devam ettiği derslerinde öğrendiği şu âyet, Beyazıd Bistâmî’yi çok etkiler: “Biz insana, annesine babasına iyi davranmasını emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl kadar sürer. İnsana buyurduk ki: “*Hem Bana, hem de annene babana şükret! Unutma ki sonunda Bana döneceksiniz.*” (Lokman, 31/14) Bu âyet-i kerîmeyi okuyunca, dersten sonra âyetin kendisinde bıraktığı tesir ile evine döner. Annesi merak edip niçin erken döndüğünü sorunca, cevabı şu

olur: “Öğrendiğim bir âyet-i kerimede, Yüce Allah, kendisine ve sana itaat etmemi emrediyor. Ya sana hep hizmet edeyim veya beni serbest bırak, hep Yüce Allah’a ibadet ile meşgul olayım.” Annesi; “Sen beni bırak, Allah Teâlâ’ya ibadet et!” diyerek ona izin verir. Bundan sonra kendini Yüce Allah’a verir, emirlerinin hiçbirisini yapmakta gevşeklik göstermez; ama annesinin hizmetini de ihmal etmez.

Küçük bir yaşta Beyazıd’a bu âyet nasıl tesir edebiliyordu? Kur’ân âyetleri o küçük yaşta bile, bu insanlarda nasıl böyle bir etki bırakabiliyordu? Evet, bunun cevabı şu olmalıdır: Kur’ân-ı Kerim’le çok meşgul olmak, Kur’ân’ı çok iyi bilmek, onun bütününü bir harita gibi göz önünde tutabilmek, bu Allah dostları için çok önem arz ediyordu. Fakat onlar için bundan daha da önemli bir hususiyet varsa, o da Kur’ân’a itimat etmek, güvenmek ve gönlü O’na vermektir. Bir insan samimâne, saf, ihlâslı ve temiz bir şekilde gönlünü Cenab-ı Hakk’a verir, Kur’ân’a bir çırak ve talebe olarak teslim olursa, bütün tenkit mülahazalarından uzak kalır ve O’na teveccüh ederse; önünde, aklına ve hayaline hiç gelmedik şekilde ufuklar açılacaktır. Nitekim Beyazıd’ı bir maneviyat büyüğü yapan, belki de küçük yaşta gösterdiği bu teslimiyetti.

8. Ebû Bekir el-Verrak’ın oğlu

Allah dostlarından Ebû Bekir el-Verrak’ın ilim aşkıyla yanıp tutuşan bir oğlu vardı. Kur’ân okumayı öğrenmesi için oğlunu bir medreseye götürmek istiyordu. Böyle de yaptı. Oğlu, kısa zamanda Kur’ân-ı Kerim’i öğrendi. Zeki çocuğun gönlü maneviyata açık olarak, artık kâinata başka gözlerle bakıyordu ve öğrendiği her âyetten sonra ufkunun genişlediğini hissediyordu.

Yine bir gün hocasının önünde Kur’ân okurken, bir âyet, onu birden kalbinden vurulmuş gibi etkiledi. Âyeti

heceliyordu. Âyeti bitirince kendi de bitmişti sanki. Bu âyetin meali şöyleydi: “İnkârınızda devam ederseniz, dehşetinden çocukları birden ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o günden kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?”²⁷⁰ Okuduğu âyetin manasını düşünmekten olacak, kendisi uzak bir yerleri seyrediyormuş gibiydi ve bu hâli bir müddet devam ettikten sonra kendini bir titreme aldı. Ne kadar uğraşsa da daha fazla okuyamadı. Dersini bırakıp hocasından izin alarak evine gitti. Duruma alışık olmayan babası, çocuğun yüzündeki bembeyaz ifadeyi görünce telaşlandı. Çocuk da olup biteni anlattı ve âyeti tekrarladi. Fakat aynı âyeti tekrarlamak, çocukta hiçbir güç bırakmamıştı. Bu olay üzerine yataklara düştü, bir müddet sonra da ruhunu Rahman’a teslim etti.

İşte baba Ebû Bekir el-Verrak Hazretleri, sık sık bu çocuğunun kabrine gider ve için için ağlayarak şöyle derdi: “Ey Ebû Bekir! Senin küçücük oğlun Kur’ân’dan bir âyet okudu da Allah korkusundan can verdi. Sen Kur’ân-ı Kerim’i hatmedip duruyorsun da hiç onun gibi Allah’tan korkmazsın. Meğer gönlün ne katıymış, eyvahlar olsun sana...”²⁷¹

Kur’ân âşığı Allah dostları, elbette buraya kadar sayılanlarla sınırlı değildi. Yine bir defasında da Behlül Dâna Hazretlerinin, neşeli ve oynayan çocuklar arasında gördüğü ağlayan bir çocuğun, kendisinin oynamak için yaratılmadığını söylemesi; bunu da “Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?” (Müminun, 23/115) âyeti ile irtibatlandırarak belirtmesi, o hazreti çok etkilemişti. Hatta bunun tesirini bütün ömrü boyunca hissetmişti ve kendini ona borçlu saymıştı.

Yine büyüklerden birisi ölümü esnasında ağlayıp, sebebini sorduklarında, “Beni ağlatan, Kur’ân-ı Kerim’deki, “Allah ancak

²⁷⁰ Müzzemmil, 73/17

²⁷¹ Ahmet Kerem Sever, *Çocukken de Büyüktüler*, Rehber Yayınları, s. 160-163, İzmir 2009

müttakîlerin ibâdetini kabul eder.” (Mâide, 5/27) âyet-i celîlesidir.” demişti.

Evet, Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de: “... Kur'ân'ı düşünmeleri gerekmez miydi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?” (Muhammed, 47/24) buyurarak, bizleri onu düşünerek okumaya yönlendirmektedir. Küçücük kalplerin Kur'ân'ı bu şekilde duyup hissetmeleri, ondaki yüce hakikatleri bu denli idrak etmeleri bizlere de bir şeyler anlatmalı değil midir? Ne mutlu Yüce Kitab'ımız Kur'ân'ı, bu duyguyla okuyup onun anlamını kavrayan ve ihtiva ettiği gerçekleri hayatına taşıyanlara...

E. Son Asrın Kur'ân Hâdimlerinden

Devir şöyle bir devirdi:

“Kur'ân diline karşı düşmanlık o kadar ilerlemişti ki camilerde gizli gizli Müslüman çocuklarına namaz sûrelerini okutan hocalar yakalanıp, suçüstü mahkemelerine götürülüyordu. Diğer taraftan zabıta, çarşı pazarlarda Kur'ân cüzlerini satanları takip ediyor, eline geçirdiklerini mahkemelere sevk ediyordu.

Çocuklara, Kur'ân okutan hafızları, karşıdan dinlemeyi bile yasaklamışlardı. Çocuklar Kur'ân sesi işitmeyeceklerdi.

Senirkent'te, umuma açık olarak açacakları bir yerin tesisi bahanesiyle Müslüman halktan toplanan dinî kitaplar, kıymetli yazma Kur'ânlar, tefsirler yok edildi. Bu eserlerin bir tanesi bile meydanda kalmadı. Müslümanlar, evlerinde bulunan Kur'ânları, tefsirleri, dinî eserleri, hakaik-i Kur'âniye ve îmaniyeden bahseden risaleleri, polisin eline geçmemesi için, zahîre ambarlarında, odun depolarında ve samanlıklarda saklıyorlardı.

Camilerde mihrapların etrafındaki mum şamdanlarının üstünde yazılı “Maşaallah” yazılarını kazımışlardı. Abideler, çeşmeler üzerindeki âyât-ı kerîme yazılı mermerler parçalanmıştı.

Harbiye nezaretinin (şimdiki Üniversite'nin) kapısındaki Fetih âyet-i kerîmesi yazılı cihan değer kıymeti haiz nefis levha üzerine siyah ve kırmızı bir taş perde çekilmişti.

Camilerde Hulefâ-i Râşidîn isimlerini ihtiva eden levhalar indirilmiş, şuraya buraya atılmışti. Sanki müthiş bir yangın ortalığı kaplamış, sanki bir işgal ordusu memleketi istilâ etmiş gibi, Kur'ân lisanı ile yazılı ne varsa, hep kırılıyor, parçalanıyordu. Âsâr-ı atîka (eski eserler) diye bile bırakılmıyordu.

Azgınlıkları o dereceye kadar varmışti ki bir yıldönümünde sokaklarda dolaşan şuursuz sürüler: "Karabaş Tecvidini yırttık, parçaladık!"²⁷² diye omuzlarında taşıdıkları kocaman levhalarla Müslüman Türk Milletinin mukaddes kitabını tahkir ve tezyif ettiler.

Umuma açık bazı yerlere dinî kitapların, Kur'ân cüzlerinin girmesi yasak edilmişti. Şöyle bir program uygulanıyordu: Camiler câmilikten çıkartılacak, halkevlerine benzetilecekti. Halkevleri camilerin yerine geçecekti. Yani camiler halkevi, halkevleri puthâne olacaktı. Diyanet teşkilâtı lâğv edilecekti. İbâdet usûl ve zamanları değiştirilecekti. Kur'ânın mübarek metn-i aslîsi kaldırılacak, yasak edilecekti.

Hatta bazı hiziplerin kurultay toplantılarında ele alınan raporda şu madde de vardı: İbâdet usûl ve zamanlarının tanzimi, Kur'ân ve din tatbikatının öztürkçe olarak tanzim ve tertibi....

Sonra Kur'ân'da beyân edilen Yusuf-Zeliha kıssası, özel bir gaye ile çirkin bir tarzda tasvir ediliyor, tahrir olunuyordu."²⁷³

İşte böyle bir devirde Bediüzzaman Hazretleri, Süleyman Efendi Hazretleri, Elmalılı Hamdi Yazır, Babanzâde Ahmed Naim

²⁷² Karabaş Tecvidi, Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiğini anlatan bir tecvid kitabıdır.

²⁷³ Bu bilgiler, Eşref Edip'in Kara Kitap adlı eserinden özetlenmiştir. Daha geniş bilgi için kitaba bakılabilir. Blz.: Eşref Edip Fergan, Kara Kitap, Sebilurreşâd Yayınları, İstanbul 1967

ve Mehmet Akif Ersoy gibi Kur'ân'a hizmet etmek için yarışan âlimler, Kur'ân'a olan sevdalarını hizmetleriyle gösterdiler...

Şimdi Bediüzzaman Hazretlerinin hayatında Kur'ân'ın yerine, onu nasıl okuduğuna, onun anlaşılması uğrunda neler yaptığına, Kur'ân'a hizmetine bakalım.

1. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatında Kur'ân

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, bütün hayatını Kur'ân ve imana hizmet etmeye adanmıştı. Onun seksen yedi yıllık hayatı, Kur'ân'ın anlaşılmasına vakfedilmiş bir ömrü ifade etmekteydi. O'nun en bariz vasfı, Kur'ân'ı asrın idrakine arz etmekteki başarısı idi. Risale-i Nur Külliyyatı ismi verilen eserleri, çağın şartları altında, Kur'ân'ın ve Sünnet'in anlaşılmasını sağlayan, imanı vicdanlarda oturaklaştıran rehber nitelikli kitaplardı. Risaleler bir bakıma, Kur'ân ve hadisleri yorumlama suretiyle İslâm'ın izahıydı. Kendilerinin, risalelerin Kur'ân'dan tereşşuh ettiğini ifade etmesi de bunu anlatıyordu.

O, kendisini “Kur'ân-ı Hakîm'in dergâhında, bir dilenci hâdim hükmündeyim.”²⁷⁴ diyerek tarif eder ve eklerdi: “Derd benimdir, deva Kur'ân'ındır.”²⁷⁵

Hayatta olduğu müddetçe Kur'ân'ın bendesi (kölesi) ve Hz. Muhammed'in yolunun toprağı olduğunu ifade eden Üstad Hazretleri, sıkıntılar ve imkânsızlıklar içinde, fakat Kur'ân'ın bereketi ile geçirdiği bütün hayatında en büyük rehber olarak hep Kur'ân'ı görmüştü.

Üstad Hazretlerinin, Horhor Medresesi'nde ders verdiği günlerdi. Tahir Paşa, bir gün ona, konağa gelen gazetelerin birinde, İngiltere'nin Sömürgeler Bakanı Gladstone'un Avam

²⁷⁴ Tarihçe-i Hayat, İkinci Kısım, Barla Hayatı

²⁷⁵ Mektubat, 28. Mektup

Kamarası'nda yaptığı konuşmayı okudu. Gladstone, elinde bir Kur'ân-ı Kerîm'le kürsüye gelerek, "Bu Kur'ân, Müslümanların elinde bulunduğu müddetçe, biz onlara hâkim olamayız. Ne yapıp yapıp, bu Kur'ân'ı sükut ettirip ortadan kaldırmalıyız. Yahut da Müslümanları ondan soğutmalıyız." diyordu. Bu söz, Said Nursî'nin dünyasında fırtınalar kopardı. Belki de hayatının en önemli kararını vermesine yol açtı. Gladstone'un sözüne karşılık, "Ben de Kur'ân'ın sönmez ve söndürülemez ebedî bir güneş gibi mucize olduğunu dünyaya ilan edeceğim."²⁷⁶ diyen Üstad Hazretleri, hayatının diğer bir gayesi olarak, "Kur'ân'ın bu asra bakan manevi mucizesini insanlara ispat ederek gösterme kararı"nı aldı. Bundan sonra da Üstad, daima Kur'ân'ın yüce hakikatlerini savunmak için çareler aradı, risaleleri yazdı, konuşmalar yaptı. "Muhakemât" adlı eserini tefsire giriş olarak kaleme aldı. Kur'ân'ın mucizeliğini anlatan Yirmibeşinci Söz'ü yazdı. Yine Risale-i Nur'un Fatîha'sı olarak isimlendirdiği İşaratü'l-İcâz'ı yazdı. Sünuhât'taki "Kur'ân'ın Mutlak Hâkimiyeti"ni yazdı. Horhor Medresesinde talebelere Kur'ân'dan dersler verdi. Abdülmecid Nursî ve Müküslü Hamza'nın anlattığına göre, Üstad Hazretleri burada talebelere ders verirken Kur'ân'ı açarak tefsir dersleri yaptı. Talebesi Molla Habib de bu dersleri yazdı.

Bediüzzaman, o günlerde sadık bir rüyada kendisini Ağrı Dağı'nın altında gördü. Birden dağ patlamaya başladı. Dağlar gibi parçaları dünyanın her tarafına dağıldı. Bu sırada annesinin de yanında olduğunu gördü. Ona, "Ana korkma, Cenab-ı Hakk'ın emridir. O hem Rahîmdir hem Hakîmdir." diye teselli verdi. Sonra önemli bir zatın "Kur'ân'ın mucizesini açıkla." diye emrettiğini işitti ve uyandı. Sonra şöyle düşündü: "Anladım ki büyük bir patlama olacak. O patlama ve değişimden sonra Kur'ân'ın

²⁷⁶ Tarihçe-i Hayat, Birinci Kısım, İlk Hayatı

etrafındaki surlar kırılacak. Kur'ân, doğrudan doğruya kendi kendini müdafaa edecek. Kur'ân'a hücum edilecek; mucize yönü, onun çelik bir zırhı olacak. Şu zamanda o mucizenin bir çeşidinin gösterilmesine haddimin üzerinde olarak benim bir adam aday olacak ve aday olduğumu anladım.”

O'nun hayatında Kur'ân'ın yerini görüp anlayabilmek için, yazdığı Nur Risalelerini tetkik etmek gerekir. Ne var ki bu satırlarda buna muvaffak olamayacağımız için, deryadan bir katre misali, risalelerden ve talebelerinden bu konuyla ilgili olan birkaç hatırayı aktarmak istiyoruz.

Bediüzzaman Hazretleri, sapıkların, işlerine gelmeyen bir eseri çürütmek için önce eser sahibini çürüttüklerini belirttikten sonra şu hakikate dikkatleri çekmişti: “Sözler'deki hakaik (gerçekler) ve kemalât (üstünlükler, mükemmellikler) benim değil Kur'ân'ındır. Ve Kur'ân'dan tereşşuh etmiştir (sızmıştır). Risaleler kendi malım değil, Kur'ân'ın malı olarak Kur'ân'ın reşehat-ı meziyatına (Kur'ân'dan akan sızıntılara) mazhar olduklarını izhar etmeye (açıklamaya) mecburum. Evet, lezzetli üzüm salkımlarının hasiyetleri (özellikleri) kuru çubuğunda aranılmaz. İşte ben de öyle bir kuru çubuk hükmündeyim.”²⁷⁷ Buna göre “lezzetli üzüm salkımı”, bazı eserlerinde “Sözler” diye adlandırdığı Nur Külliyyatı; “kuru çubuk” da kendisidir. Akla, bu sözleri söylemekle, dolaylı yünden kendisini övdüğü veya öne çıkarmak istediği gelebilir. Kendi ifadeleri içinde buna da cevap bulabiliriz: “Madem ben faniyim, gideceğim; elbette bâki olacak bir şey ve bir eser, benimle bağlanmak gerektir ve bağlanmamalı.”²⁷⁸ Bu örneği veren Bediüzzaman Hazretleri devamla şöyle demişti: “Sözler güzeldirler, hakikattirler. Fakat benim değildirler, Kur'ân-ı Kerîm'in hakaikından (hakikatlerinden) telemmu etmiş (ışıldamış) şualardır (ışıklardır).”

²⁷⁷ Mektubat, 28. Mektup, 3. Sebep

²⁷⁸ Mektubat, 28. Mektup, 3. Sebep

Üstadımıza göre Kur'ân, üç şekilde dinlenmeliydi:

Birincisi: Resûl-i Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselâm) nübüvvet kürsüsüne çıkıp insanlığa Kur'ân âyetlerini tebliğ ederken kıraatini kalben ve hayalen dinlemek için, kulağı o zamana göndermeliydi. Bu takdirde Kur'ân'ı, onun fem-i mübarekinden dinlemiş gibi olunurdu.

İkincisi: Cebrâil (aleyhisselâm) Hz. Muhammed'e (aleyhissalâtu vesselâm) tebliğ ederken, her iki Hazretin arasında yapılan tebliğ-tebellüğü dinler gibi olmalı.

Üçüncüsü: Kâb-ı Kavseyn makamında, yetmiş bin perde arkasında Müttekellim-i Ezelî'nin Resûl-i Ekrem'e (aleyhissalâtu vesselâm) olan konuşmasını dinler gibi hayalî bir vaziyete girmeli.²⁷⁹

Yer, makam ve zamana göre şüphesiz bu üç vaziyette Kur'ân'ı dinleyen Bediüzzaman Hazretleri, Kur'ân'ı okurken de Arş-ı Âzâm'dan gelen Rabbü'l-Âlemîn kelâmı olduğu şuur ve ihtiramı içerisinde okurdu.

Talebesi Molla Rasul'ün ibadet ve duasını anlattığı hatıradan, onun ayağını uzatmadan saatlerce diz üstünde oturduğunu belirtiyordu. İhtimal Kur'ân'ı da o şekilde okuyordu. Bu şekilde oturmaktan ayak parmakları yara olmuş, nasır bağlamıştı. Yarası için merhem isteyince, Molla Resul Bediüzzaman'a şöyle demişti: “Üstad'ım, biz de Allah'tan korkuyoruz, ama senin ödün patlıyor. Bizim gibi rahat otursan ayağın yara olmayacaktı.” Bunun üzerine Bediüzzaman Hazretleri şöyle demişti: “Molla Resul! Kısa ömürde, kısa dünyada, ebedî hayatı kazanmaya gelmişiz. Hem burada rahat oturayım, hem Cennet dava edeyim, olmaz böyle şey! Onun için cesaret edemiyorum rahat oturmaya.”

Bayram Yüksel abi anlatıyor: “Mübarek, muâlla Üstadımız üç aylar girdiğinde Isparta'daki Nur Talebelerine hatim için Kur'ân-ı

²⁷⁹ Mesnevî-i Nûriye, Zeylül-Habbe

Kerim taksim ettirir, herkese bir cüz vererek vazife taksimi yapardı. Isparta, Sav, Kuleönü, Atabey, Bozanönü gibi, mübarek Nur hizmeti ile müşerref olmuş mübarek köylere cüzleri taksim ettirir, böylece mübarek şuhur-u selasede (üç aylarda) her gün hatim indirilirdi. O zaman bütün duasını umum Nur Talebeleri namına Üstadımız yapardı. Başta Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm ve âl-i ahabı olmak üzere bütün ehl-i iman ve Nur Talebelerine bağışlardı.²⁸⁰

Yine Bayram abi anlatıyor: “Yaz ve kış âdetini hiç değiştirmez, teheccüd namazını devamlı kılar, münacaat ve evradlarını asla terk etmezlerdi. Hem Isparta’da, hem Barla’da, hem Emirdağ’da, komşuları bizlere, ‘Ne zaman Üstad’ın evine geceleri baksak, Üstadın odasında ışık yandığını görür, hazin edasıyla dua ettiğini duyardık.’ derlerdi.”²⁸¹

Üstad Hazretlerinin evradı arasında, Lem’alar kitabının başına koyduğu ve akşam namazından sonra 33 kere okunmasının çok faziletli olduğunu söylediği altı âyet-i celile vardır ki Üstad bunları muhakkak okurdu.

Talebesi Hulusi Yahyagil, onun Kur’ân-ı Kerim’i bambaşka duygularla, hakikatlerini duyarak ve yaşayarak okuduğunu ve Kur’ân’ın ilâhî sadasının bütün ruhunu kapladığını söyler. “Onun okuyuşu, diğer hocaların ve hafızların okuyuşuna benzemezdi. Tecvid-i mânevî üzere okurdu (yani manasına uygun tarzda okurdu).”²⁸²

Rabbü’l-Âlemînin en anlayışlı muhatabı olan insan, Rabbinin kelâmına yöneldiği, onu anlamaya çalıştığı ölçüde kıymet kazanır. Bediüzzaman’ın en büyük arzusu da bu yüce kelâmın sırlarını keşfetmektir. Kur’ân’ı öyle okur, keşfettiği nükteleri başkalarıyla

²⁸⁰ Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, 1/437

²⁸¹ Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, 1/396

²⁸² Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, 1/325

da paylaşmak maksadıyla yazdırırdı. İşârâtü'l-İ'câz olsun, diğer Risâle-i Nur eserleri olsun bu keşiflerle doludur.

Burdur'a geldiğinde dokuz ay kaldığı evin sahibesi Hacı Fatma Seyhan, Üstadın geceleri hep namaz kılıp Kur'ân okuduğunu, yanında sadece Kur'ân-ı Kerîm bulunduğunu belirtir.²⁸³

Evet, Kur'ân okumaktan gaye, onun anlaşılması ve hayata hayat kılınmasıdır. Bediüzzaman Hazretlerinin hayatı boyunca yaptığı da Kur'ân'ın anlaşılması için çalışmaktır. Küçük yaşından beri Kur'ân'la iç içe olan Bediüzzaman Hazretleri, daha öğrencilik yıllarında, Kur'ân'ın lafzından çok, manasının ve ihtiva ettiği hakikatlerinin korunması gerektiği tespitini yapmıştı. Kendisi günde bir iki cüz okumak suretiyle Kur'ân'ı ezberlemeye başladığını, her gün iki cüz ezberlemek suretiyle Kur'ân'ın önemli bir kısmını hafızasına aldığını, fakat kalbine gelen iki sebepten dolayı ezberi tamamlayamadığını belirtir. *Birincisi*, Kur'ân'ın çok sür'atle okunması bir hürmetsizlik olmasın diye; *ikincisi*, Kur'ân hakaikının (hakikatlerinin) hıfzının (ezberlenmesinin) daha ziyade lüzumu var, diye kalbine gelmiş. Onun için Kur'ân hakaikının (hakikatlerinin) anahtarı olacak ve şüphelere karşı muhafaza ve mukabele edecek hikmet ve fûnun-u İslâmiyeye dair kırk risaleyi iki senede ezberine aldı. Her gün bir parça ezberden okumak suretiyle, hepsini üç ayda ancak devrediyordu. Bununla beraber, bu derece kuvvetli bir hafızaya sahip olan ve doksan cilt kitabı ezberine alan bir zatın Kur'ân'ı ezberlemediğini düşünmek doğru olmaz. Çünkü ezber gücü bu kadar kuvvetli olan Üstad, seksen yedi yıllık bereketli ömrünü, Kur'ân'a ve O'nun hakikatlerine vakfetmişti.

Burada Bediüzzaman Hazretleri'nin Kur'ân'ı tarifini vermek de yerinde olacaktır (sadeleştirerek):

²⁸³ Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, 1/252-253

“Kur'ân, şu büyük kainat kitabının ezeli bir tercümesi ve tekvini âyetleri okuyan çeşitli dillerin ebedi tercümanı ve şu gayb âlemi ve şehadet kitabının müfessiri, yerde ve gökte gizli İlâhi İsimlerin manevi hazinelerinin keşşafı ve hadisele- rin satırlarının altındaki gizli hakikatlerin anahtarı ve şehadet âleminde gayb âleminin dili ve şu şehadet âlemi perdesi arka- sında olan ve gayb âlemi yönünden gelen ebedi Rahmani iltifatların ve ezeli Sübhani hitapların hazinesi ve şu İslâmiyet manevi âleminin güneşi, temeli, hendesesi ve uhrevi âlemlerin mukaddes haritası ve Zat, Sıfatlar, İsimler ve İlâhi Şuun'un açıklayıcı sözü, açık tefsiri, kesin delili ve tercümanı ve şu insa- niyet âleminin terbiyecisi ve büyük insanîyet olan İslâmiyet'in ay ve ışıĒı ve beşer cinsinin hakiki hikmeti ve insanîyeti saadete sevkeden hakiki mürşidi ve hidayet edicisi ve insanlara hem bir şeriat kitabı, hem bir dua kitabı, hem bir hikmet kitabı, hem bir kulluk kitabı, hem bir emir ve davet kitabı, hem bir zikir kita- bı, hem bir fikir kitabı, hem insanın bütün manevi hacetlerine merci olacak çok kitapları muhtevi tek ve toplu kutsal bir kitap, hem bütün evliya ve siddikların, ârifler ve muhakkiklerin farklı meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine, her bir meşrebin zevki- ne layık ve meşrebi nurlandıracak ve her bir mesleĒin gidişine uygun ve onu açıklayacak birer risale ortaya koyan kutsal bir kütüphane hükmünde semavi bir kitaptır.

Kur'ân, Arş-ı A'zam'dan, İsm-i A'zam'dan, her İsm-in a'zam mertebesinden geldiĒi için bütün âlemlerin Rabbi itibariy- le Allah'ın Kelamı'dır. Hem bütün varlıkların İlâhi unvanıyla Allah'ın fermanıdır. Hem bütün göklerin ve yerin Yaraticısı adına bir hitaptır. Hem umum Sübhani saltanat hesabına ezeli bir hutbedir. Hem geniş rahmet noktasında Rahmani iltifatlar defteridir. Hem Ulûhiyet'in azamet ve haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazan şifre bulunan bir haberleşme mecmuasıdır.

Hem İsm-i A'zam'ın çevresinden inmekle Arş-ı A'zam'ın bütün çevresine bakan ve teftiş eden hikmet saçıcı kutsal bir kitaptır.”²⁸⁴

Bediüzzaman, Kur'ân'ın tüm insanlık için bir öğüt, sakınan kullar için de bir hidayet kılavuzu olduğunu şu ifadeleriyle anlatır: “Kur'ân-ı Hakîm şuurlu insanlara imamdır, cin ve insan topluluğuna mürşiddir, ehl-i kemale rehberdir, ehl-i hakikata öğretmendir...”²⁸⁵

Sonuc olarak ifade etmek gerekir ki; Üstad Hazretlerinin Kur'ân'ın anlaşılması uğrunda gösterdiği gayreti anlamak için, bütün Risale'lerin okunması ve incelenmesi gerekir. Diğer bir ifade ile Risale-i Nur Külliyyatı ve devamı mahiyetindeki hizmetler, açık bir şekilde O'nun Kur'ân ile olan münasebetini ortaya koyar. Hayatı boyunca çektiği eziyetler, maruz kaldığı hapis hayatı, memleket memleket sürgün edilişi, hep Kur'ân'a yaptığı hizmetin bir neticesiydi. Burada Üstad Hazretlerinin hayatı boyunca çektiği çileyi anlatacak değiliz. Ne var ki maruz kaldığı bütün sıkıntı ve kederlerin temel sebebi, Kur'ân'a ve imana hizmet uğrunda attığı adımlardı. Zaten Allah Teâla, ancak sevdiğine çok çile ve ızdırap verirdi. Bu bir sünnetullah idi. Allah, sevdiğine musibet verirdi. Böylece onun tazarru ve niyazını işitecek ve ona gözlerin görmediği, hiçbir beşerin aklına gelmeyen sürprizler hazırlayacaktı.

Bediüzzaman Hazretleri de ızdıraplı hayatı boyunca çektiği bütün sıkıntılara rağmen, kendine bu belaları reva görenlere hakkını helal ediyor, iman ve Kur'ân hakikatlerinden birine bile hiçbir şeyi değişmiyordu. İslâm ve Kur'ân uğrunda, zamanın şartları da düşünüldüğünde ancak böyle hizmet edilebilirdi. O

²⁸⁴ *İşaratü'l-İ'caz*, 9-10. Sadeleştiren: Ali Ünal, “Kur'ân Nedir? Nasıl Tarif Edilebilir?” Yeni Ümit Dergisi, sayı: 54, yıl:14, 2001

²⁸⁵ *Sözler*, s. 185

da bu hizmeti yerine getiriyordu. Nitekim onun bu sıkıntılı hayatının semerelerini gören bizler, Üstad'a olan medyuniyetimizi bu vesile ile bir kere daha ifade ediyor ve "Allah sizden razı olsun, razı oldu inşallah Üstadımız! Kur'ân hakikatlerinin anlaşılmasına dair ektiğiniz tohumlar, bugün dünyanın dört bir tarafında tomurcuklandı, çiçek açtı. Bizlere bu şehrhâhı açtığınız için Allah sizden ebeden razı olsun. Amin!" diyoruz.

2. Süleyman Hilmi Efendi'nin Kur'ân Hizmeti

Süleyman Efendi Hazretlerini ve onun Kur'ân hizmetlerini, o hizmetlerin millî ve mânevî alandaki ehemmiyetini de gerçek manada anlamak için, o devirdeki şartları, icapları, husûle gelen ihtiyaç ve zarûreti mutlaka bilmek ve nazar-ı îtibâra almak lazımdır ki buna yukarıda bir nebze değinilmişti.

Evet, asırlardan beri dinin öğretilip, öğrenildiği bütün müesseseler bir anda kapatılmış, Müslüman halk, dinini öğreneceği din müesseselerinden tamamen mahrum bırakılmıştı. Dolayısıyla dinî ve manevi sahada korkunç bir kültür boşluğu meydana gelmişti. Ders veren pek çok hoca, değil başkalarını okutup din adamı yetiştirmek, kendi evlatlarını dahi okutmaktan çekinmişler, bazı müderrisler de günün şartları karşısında endişeye kapılmış, mesleklerini dahi bırakmışlar, bir kısmı da dünya işleri ile meşgul olmuşlardı.

İşte böyle bir ortamda Süleyman Efendi Hazretleri, talebelerini bazen kömür işçisi, bazen (tuğla-kiremit fabrikasında) fabrika işçisi, bazen de tarla işçisi göstererek okutmaya devam ediyordu.

Öyle zamanlar oldu ki talebeyle bir yerde toplanıp okutmak imkânı kalmadı. Taksi kiralayıp İstanbul'u gezermiş gibi okutmayı denedi. Ve bir ara şartlar o kadar ağırlaştı ki elde kitap taşımak, kitaptan okutmak imkânsız hâle geldi. Ve dünyada bir eşine rastlanmayan bir usûle başvurdu. Birkaç talebesi ile Haydarpaşa

Gar'ından Ankara istikametine giden trene biniyor, Arifiye istasyonuna kadar ezberden ders okutuyordu. Arifiye istasyonunda iniyor, Ankara'dan gelen trene binerek İstanbul'a kadar okutmaya devam ediyordu.

Kur'ân hizmetleri devam ettikçe aleyhinde çok şeyler uydu-
ruldu, insafsız ithamlara maruz kaldı. Aleyhinde muhtelif davalar
açıldı, tevkîf edildi, muhâkeme edildi. Hapishanelerde kaldı. Her
defasında berâat etti.

Talebelerine, daima Kur'ân'a hizmet şuuru telkin ederdi. 1950'lerde, ilerlemiş yaşına ve şekerden rahatsız olmasına rağmen, kış günlerinde bile Kısıklı'daki evinden çıkar, iki tramvay, bir vapur ve dört yerde yaya yürümek suretiyle Şehzadebaşı Taş-
tekneler'deki derslerine giderdi. 1954 yıllarında cuma ve pazar
günleri hariç her sabah Kısıklı'dan Bulgurlu'ya yürürdü. Altı-se-
kiz saat genç ruhlara ilim ve feyiz vermeye devam ederdi. Haya-
tının son senelerinde, Topçular'daki talebelerinin tekâmül kursu-
na, her gün sabah namazından sonra üç-dört vasıta değiştirmek
suretiyle giderek derslerine devam ederdi.

Bir gün ders okuturken şekeri yükseldi ve rahatsızlığı arttı. Bur-
nundan, okuttuğu kitabın üzerine kan damlayınca, talebeleri heye-
canlandı. Fakat o, hiç telaşlanmadan burnunu tutup, mendilini çı-
kardı, kitaptaki ve üzerindeki kanları sildikten sonra hemen "Oku
oğlum! Kaybedecek zamanımız yok." buyurarak derse devam etti.

1957 Kütahya hadisesi olarak bilinen ve tertip olduğu mahke-
mece de anlaşılan hadise beraatle neticelenmişti. Kütahya hapis-
hanesinden çıkan Süleyman Efendi Hazretleri evine dönmeyip,
hizmet maksadıyla Manisa'ya gittiler. Talebeleri üzgün, o ise hapis-
hane ızdıraplarını unutmuş, neşeli idi. Herhâlde kendisi artık ders
okutmaz zannı ile "Efendim, İstanbul'da derslere devam edecek
misiniz?" diye sordular. "Evet, devam edeceğiz, hem de daha çok
ve daha gayretli... Duracak zamanımız yok." buyurdular.

Aynı seyahatinde İzmir'de "Efendi Hazretleri, rahatsızlığınız var, herhâlde bir miktar istirahat edersiniz." dediklerinde, gülümseyerek; "Yolculukta bazen şoförün lastiği patlar, bizim de lastiğimizi patlattılar, şimdi yapıştırdık. Okutamadığımız zamanları da telâfî için daha çok okutacağız, hizmetimize hız vereceğiz." buyurmuşlardı.

Hasta ve rahatsız olduğu zamanlarda dahi dersten tâviz vermez, geri kalmaz; "Derse gidersem hastalık da gider, kalırsam hastalık da kalır." buyurmak suretiyle âfiyet ve şifâsının ders okutmakta olduğunu ifade ederdi.

Az-çok demez, bulabildiği talebe veya cemaate bıkmadan, usanmadan ders verirdi. Adede itibar etmezdi. Bir gün Kur'ân öğretmek için gönderdiği bir talebesi, gittiği yerde okutacak kimse bulamamaktan şikâyet etti: "Efendim, sadece iki kişi vardı, onları da bırakıp geldim." deyince çok üzüldü. Ve biraz da celallenerek, "Evladım, nice peygamberler bu âlemden bir tek ümmet elde edemedi. Sen iki talebe bulmuşsun, daha ne istersin." diyerek, tekrar geldiği yere gönderdiler.

Bir talebesinin va'z edip, Kur'ân okuttuğunu duyunca sevinç gözyaşları döker, "Bu Rabbimin fazlıdır." derdi. Yapılan hizmetleri hiç bir zaman şahsına mal etmez ve edenden de hoşlanmazdı. Bir talebesinin kaldığı köydeki hizmetlerinden memnun olup, teşekkür için kendilerine gelen Hacı Efendiler; "Efendim, sizin sayenizde cenazemiz kokmaktan kurtuldu, çocuklarımız Kur'ân-ı Kerim öğrendi." diye iltifat ettikleri zaman mahviyet ve tevazundan âdeta küçülen mübârek zât; "Süleyman da kim oluyor ki bu hizmetler onun sayesinde olsun!, Bu mahza kerametü'n-Nebidir, Peygamberin mucizesidir." buyurmak suretiyle kendisine hiç pay çıkarmaz ve bütün muvaffakiyyetin Allah ve Resûlü'ne ait olduğunu ifade ederdi.²⁸⁶

²⁸⁶ <http://www.tunahan.org/view.php?bolm=hkur> (erişim tarihi: 10.10.2010)

3. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Kur'ân Hakkındaki Bazı Değerlendirmeleri

M. Fethullah Gülen Hocaefendi ile ilgili olarak, onun ruh dünyasına ayna olabilecek yapılmış çalışmalardan kendileriyle yapılan ufuk turlarına, kırık testiden sızan hakikat damlalarından bizzat kaleme aldıkları kitaplara, verdikleri vaaz ve hutbelerden yaptıkları sohbetlere varıncaya kadar, vesile olduğu hizmetlerle, özellikle de hâline şahit olanların şهادetiyle diyebiliriz ki; Hocaefendi de Kur'ân'la olan Hak dostlarından biri olarak ona âşıktır.

Zaten çalışmamıza isim olan “Kur'ân âşıkları” tabiri, muhterem Hocaefendinin “Fatıha Üzerine Mülâhazalar” kitabından mülhemdir. O bu kitabında şöyle der: “... Burada kalbim titreyerek şu tâbiri kullanacağım: “Kur'ân beni mazur görsün.” **Kur'ân, kendisine samimi âşık olmayanlara kıskançtır**, onlara bir şey vermez. Sen bütün gönlünle, hissinle Kur'ân'ın mecnûnu olur, ona yönelirsen o da sana teveccüh edecektir. Aksi hâlde sen Kur'ân-ı Kerîm'in ucundan ucundan tuttuğun müddetçe Kur'ân sana sırlarını açmayacaktır. Zira bu kelâm-ı İlâhî, kendisine bütün benliğiyle teveccüh eden âşık gönüllere nûr ve feyiz aksettirir. Sen onu okumaz, manasını tedebbür etmezsen onun feyzinden mahrum kalırsın.”²⁸⁷

Kur'ân okumayı Allah'a karşı yapılacak evrad ve ezkarın en büyüğü gören Hocaefendi, herkesin şahit olabileceği şekilde namaz kıldırırken okuduğu Kur'ân'dan sesi titrer ve ağlar. Okuduğu ve okuttuğu tefsire dair kitapların sayısı pek çoktur. Okuturken gerekli gördüğü yerlerde açıklamalarda bulunur.²⁸⁸

Hocaefendi'nin Kur'ân ile olan münasebetini en iyi tarif

²⁸⁷ M. Fethullah Gülen, *Fatıha Üzerine Mülâhazalar*, s. 7

²⁸⁸ Hocaefendi'nin verdiği dersler ve tedris metodu ile ilgili bkz.: Yrd. Doç. Dr. Ergun Çapan, Cemal Türk, *Yeni Ümit Dergisi*, “Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Bilinmeyen Bir Yönü: Ders ve Tedris Metodu”, sayı: 89-90, yıl: 23, 2010.

edecek olan; onun tahta kulübeciği ile onun ruh dünyasına ayna olabilecek odaları olsa gerektir. Zira o da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî gibi, Kur'ân ismi anılınca ağlayacak olsa kendini tutar, bunu başkalarına hissettirmez. Ancak ona en yakın olanlardan aktarılması mümkün olan böyle bir mevzuda bizim tespitlerimiz, daha çok onun eserlerinde ortaya koyduğu Kur'ân'a bakışı ve ona olan hizmetine yönelik cümlelerdir.

Onun eserlerinde açıkça görülen Kur'ân aşkına geçmeden önce şunu aktarmalıyız ki; Hocaefendi, yaptığı sohbetlerde, verdiği vaaz, konferans ve tedrisatlarında anlatacağı konuyu evvela Kur'ân perspektifinde ele alır. Kur'ân-ı Kerim, onun bütün va'z ve nasihatlerinde temel referansıdır. Aktardığı konunun; Sünnetten, sahabeden ve daha sonraki dönemlerde yaşanmış örnekleriyle tekrar yaşanabilir olacağını belirtir. Onun çabası, müminlerin hayatlarında Kur'ân ahlakının yeniden canlanmasıdır.

Hocaefendi, hayatında iki kez hafızlık yapmıştır. Bunu şöyle ifade eder: “Ben şahsen hafızım ve hayatında iki defa hafızlık yapanlardanım. Bir, on küsur yaşlarındayken babam yaptırmıştı. Bazı sebeplerden ötürü üzerinde duramadığımdan tamamen unutmuştum. Daha sonra 1980’lerde tekrar dört ayda hafız oldum.”²⁸⁹

Kur'ân-ı Kerim, tekrar etmekten hiç bıkılmayan bir kitap olmakla beraber, her okunuşunda yeni yeni manalara ulaşılan tek kitap olma özelliğine sahiptir. Hocaefendi de Kur'ân'ın bu hususiyetini şu ifadeleri ile belirtir: “Kemâl-i samimiyetle söylemeliyim ki, onu her okuyuşta yeni yeni ufuklar, yeni yeni kıtalar keşfediyor gibi oldum.”²⁹⁰

Hocaefendi'nin Kur'ân'a verdiği tarif bir yerde şöyledir: “O, insanoğlunun kıymet ve değeri ölçüsünde, onun kalp-ruh-akıl ve

²⁸⁹ M. Fethullah Gülen, *Prizma-4*, s. 157

²⁹⁰ M. Fethullah Gülen, *Prizma-4*, s. 157

cismaniyetini nazar-ı itibara alarak, yüksekler yükseğinden nüzul ile insanlık ufkunda tulû etmiş, en mükemmel mesajlar ve ilâhî kanunlar mecmuasıdır.²⁹¹

Hocaefendi'ye göre Kur'ân'ın ledünnî muhtevasını ancak, onda bütün varlığın sesini duyabilenler ve onun derinliklerinde insan ruhuna ait korku ve ümit, tasa ve sevinç, keder ve neşe musikisini birden dinleyebilenler anlar.²⁹²

Burada, haddimiz olmayarak bir tespiti kapı aralamak istiyoruz. Hocaefendi'nin tefsire dair vaazları olmuştur. Manisa'da yaptıkları Kur'ân'ın icazına dair vaazları, muhtemelen tashihlerini beklemektedir. "Fatıha Üzerine Mülâhazalar" da bir kitap olarak Fatıha'yı tefsir etmektedir. Vaaz ve sohbetlerinden derlenen "Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar" adlı eseri de bazı âyetlere dair orjinal mülâhazalardan müteşekkildir. Bunun yanı sıra sesli veya yazılı bütün eserlerinde âyetlerin açıklamalarına dair değerlendirme ve yorumları bulunmaktadır. İşte burada sözü hoş bir tevafuka getirmek istiyoruz. Çünkü Bediüzzaman Hazretleri'nin İşârâtü'l-İcaz'da başladığı tefsiri hatırlıyor, neredeyse bütün risalelerinde âyetlere dair yaptığı açıklamaları düşünüyoruz. Üstadımız gibi Hocaefendi de Allah için yaptıkları hizmetlerde Kur'ân'a bağlı idi ve vesile oldukları güzellikler, dünyanın dört bir tarafında neşv ü nema buluyordu.

Biz burada, Fethullah Gülen Hocaefendi'nin kitaplarında bulunan, Kur'ân ile ilgili değerlendirmelerden bir demet toplamış bulunuyoruz. Böylece aradan çekilecek ve onun Kur'ân'ın anlaşılması uğrunda gösterdiği gayrete bir nebze olsun ışık tutabileceğiz:

▪ Kur'ân 14 asır evvel nâzil olmuştur; ama O, Mele-i Alâ'dan, her şeye hâkim bir noktadan, dünü, bugünü, yarını kabza-i kudretinde tesbih taneleri gibi çeviren, sistemleri idare eden,

²⁹¹ M. Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, s. 32

²⁹² M. Fethullah Gülen, *Günler Baharı Soluklarken*, s. 43

kalbimizin atışlarını dahi bilen Allah'ın ezeli ve ebedi ilminden gelmiştir.²⁹³

▪ Kur'ân, insanın Allah (celle celâluhû) hakkındaki ma'rifetinin tercümanıdır.²⁹⁴

▪ Kur'ân, insanın destanıdır. Onda duaları, ümitleri, elemeleri, sevinç ve yeisleri ve her çeşit mes'elesiyle insan vardır.²⁹⁵

▪ İslâm'ın kitabı Kur'ân, insanî değerler, varlık, kâinat ve hayat hakkında en orijinal fikirlerin, hiçbir zaman eskimeyen disiplinlerin ve hep ter ü tâze kalabilen esasların biricik kaynağıdır. Onun, günümüzün toplumlarına da yeni ufuklar açacağına, onlara alternatif düşünce sistemleri sunacağına ve insanımızın ızdıraplarını dindireceğine inancımız tamdır. Elverir ki varlık içindeki yer ve konumumuzu bir kere daha gözden geçirerek mazhariyet ve mevhibelerimizi yerli yerince iyi değerlendirebilelim. Aslında birkaç asırlık uzun bir uykudan sonra bizdeki böyle bir “ba'sü ba'de'l-mevt” dünyanın da rengini değiştirecektir.²⁹⁶

▪ Kâinat'ın büyük ve derin manasını, onun geniş sîmâsından kavrayamayan insana, Allah (celle celâluhû), Kitab-ı Kâinat'ın tercümesi olan Kur'ân'ı ihsan etmiştir.²⁹⁷

▪ Allah'tan başkalarının kâinat hakkındaki hükmü yanlış olduğu gibi, insan hakkındaki hükümleri de yanlıştır. Kâinat Kâinatullah, Kur'ân Kelâmullah, insan da abdullahtır. Bu üçünün birbiriyle münasebetini tesis eden de Allah'tır.²⁹⁸

▪ Kur'ân, ister bizzat Allah Resûlü tarafından ortaya konan yorumlarıyla; isterse dilin kuralları, Arapça'nın kendine has üslûbu ve nüzul sebepleri göz önünde bulundurularak yapılan

²⁹³ *Asrın Getirdiği Tereddütler-2*, s.1

²⁹⁴ *Fasıldan Fasıla-1*, s. 187

²⁹⁵ *Fasıldan Fasıla-1*, s. 187

²⁹⁶ *Örnekleri Kendinden Bir Hareket*, s. 50

²⁹⁷ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 25

²⁹⁸ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 25

tefsir ve tevilleriyle olsun, düşünce hayatımızda öyle bir zenginlik kaynağı olagelmıştır ki çok sathî bir nazarla bile bakanlar, bunun ne büyük bir servet olduğunu hemen anlayabilirler.²⁹⁹

▪ Kur'ân bir nasihat, bir hatırlatma, bir zikir ve bir uyarıcıdır. Ne var ki Kur'ân'ın bu yönlerinden istifade edebilmek için, gönüllerin ona karşı açık olması şarttır.³⁰⁰

▪ Yıllardır kendi usulümüze, Kur'ân üslubumuza yabancıyız... Dolayısıyla Kur'ân ve İslâm adına bir şeyler yapacaksak, sünnete, Kur'ân-ı Kerîm'in ruhuna, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellern)'in getirdiği ruha yeniden dönmeli ve dirilmeliyiz. Yoksa şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da hep başkalarının ruhu ile tenasühleşmiş gibi yaşayacağız.³⁰¹

▪ Kur'ân okurken, Kur'ân'da anlatılan vak'aların cereyan ettiği devirle, kendi devrimiz arasında münasebetler kuramazsak, Kur'ân'ı kendi derinlikleri ölçüsünde anlayamayız.³⁰²

▪ İnsanın hayatının hayırlı, müteyemmin ve mübârek olması, Kur'ân-ı Kerîm'i hayatına düstur yaptığı nispette olur. Kur'ân'dan uzak bir hayat uğursuzdur, bereketsizdir. Kur'ân'dan uzak bir milletin hayatında dedikodu, keşmekeşlik ve uzaklığın çapına göre anarşi vardır.³⁰³

▪ Kur'ân ve ilimler münasebeti mevzuunda düşülen vahim hatalardan birisi de, Kur'ân'ı mevcut ilimlerin peşinden koşturmak ve onlara tâbi kılmaktır. İlimleri Kur'ân'dan, din'den ve îmandan ayrı ve müstakil görmek bir tefrit, Kur'ân'ı müspet ilimlerin peşinden koşturmak ve onu âdeta bir fizik, kimya, tıp, matematik, astronomi kitabı saymak da bir ifrattır.³⁰⁴

²⁹⁹ Kendi Dünyamıza Doğru, s. 91

³⁰⁰ İrşad Ekseni, s. 102

³⁰¹ Fasıldan Fasıla-1, s. 237

³⁰² Fasıldan Fasıla-1, s. 187

³⁰³ İncanın Gölgesinde-2, s. 96

³⁰⁴ İncanın Gölgesinde-2, s. 131

▪ Kur'ân'ın hakkaniyeti için hemen ilmî mesned ve takviyeler, payanda ve koltuk değnekleri aramaya kalkışmak, O'nu küçültmek olur.³⁰⁵

▪ Pozitivizmin îdam sehпасına çekildiği ve rasyonalizmin pabucunun dama atıldığı günümüzde, âyet ve hadîsleri pozitif ilimlere tatbik etmek ve onların ardı sıra koşturmak, bırakın âyet ve hadîse parlaklık kazandırmayı, tam tersine âyet ve hadîse karşı bir cinayettir.³⁰⁶

▪ Günümüzde ilimleri ön plana alıp, Kur'ân'ı ikinci planda düşünmek ve O'nun sanki ilimlerin tezkiye ve tebriesine muhtaçmış gibi gösterilmesi o kadar yaygın ki görüp duydukça insan kahrolup gidiyor.³⁰⁷

▪ Kur'ân çehresindeki esrar perdesini, ancak ona edeplince yaklaşanlara aralar ve sırlarla köpüren ilhamlarını onların kalplerine boşaltır.³⁰⁸

▪ Kur'ân-ı Kerîm'de havf u haşyetle tüllenen her emir ve direktif, bir buuduyla ürpertici ise de diğer yanıyla rahmet televvünlü ve inşirah vericidir.³⁰⁹

▪ Kur'ân baştan sona mülâhaza edilmeli ve bir bütün olarak ele alınmalıdır. O, bir âyet oradan bir âyet buradan bölük pörçük anlaşılamaz. Kur'ân'ı anlamak için bir o kadar da sünnetin bilinmesi lazımdır.³¹⁰

▪ Kur'ân-ı Kerîm'de, kıssaların anlatıldığı yerlerdeki espri ve ana temanın yakalanması çok önemlidir. Yani Kur'ân'ın o kıs- sa ile sunduğu evrensel mesajın kavranması, Kur'ân'ı anlamada âdeta bir nirengidir.³¹¹

³⁰⁵ *İnancın Gölgesinde-2*, s. 132

³⁰⁶ *İnancın Gölgesinde-2*, s. 138

³⁰⁷ *İnancın Gölgesinde-2*, s. 142

³⁰⁸ *Varlığın Metafizik Boyutu*, s. 322

³⁰⁹ *Kalbin Zümrüt Tepeleri-1*, s. 58

³¹⁰ *Fasıldan Fasıla-2*, s. 170

³¹¹ *Fasıldan Fasıla-2*, s. 183

▪ Kur'ân'ın ele alıp tahlile tâbi tuttuğu şeylerde takip ettiği bir yol vardır ki o yol bilinmediği zaman, tahlilci çok defa hayal kırıklığına uğrayabilir.³¹²

▪ Sahâbe (radıyallahu anh), Tâbiîn ve İbn-i Cerîr gibi ilk müfessirlerin anlayışlarının, sübut bulmuş ilmî gerçeklere çok uygun olmasına karşılık; daha mütefelsif ve daha derin gibi görünen sonraki-lerde, ilmin rûhuna uymayan tekelleflü tevillere rastlanılmaktadır. Bu da bize yaşadığı devrin tesirinde kalmadan, Kur'ân'ı anlatan tefsircilerin, onun rûhuna daha yakın olduğunu göstermektedir.³¹³

▪ Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerim'in kendi ce-maatlerine haber verdikleri, ileriye matuf bazı şeylerde, vâki öncelikli değil, müşahede öncelikli ele alınmıştır.³¹⁴

▪ Bazı kıssalar Kur'ân'da değişik yerlerde ve defaatle anlatılmaktadır. Dikkat edildiği takdirde, ilgili kıssanın anlatıldığı her yerde, başka bir yanına vurgu yapılmakta, vurgu yapılan yer ön plana çıkartılarak, mevzuun ana temasını oluşturmaktadır ki bu hususun gözden uzak tutulmaması gerekir.³¹⁵

▪ Kur'ân'ı tebliğ ve temsille mükellef insanların, her âyetten mesajlar çıkartıp, onu hayatlarına tatbik etmeleri gerekmektedir. Bu da her şeyden önce Kur'ân'ı kendine nâzil oluyormuşçasına okumakla mümkündür ki böyle bir okuyuş Kur'ân'ı anlamada merdivenin ilk basamağı sayılır.³¹⁶

▪ Geleceğin Kur'ân devri olmasını çok görmemek lazım! Zira Kur'ân, geçmişle bugünle, bugünü de yarınla bir arada görüp bilen bir Zât'ın kelâmıdır.³¹⁷

³¹² *Asrın Getirdiği Tereddütler-1*, s. 8

³¹³ *Asrın Getirdiği Tereddütler-1*, s. 11

³¹⁴ *Prizma-3*, s. 60

³¹⁵ *Prizma-3*, s. 97

³¹⁶ *Prizma-3*, s. 98

³¹⁷ *Ölçü*, s. 36

▪ Eğer ayda bir defa olsun hatmedilmiyorsa, Kur'ân metruk sayılabilir.³¹⁸

▪ Kur'ân âyetlerinin, insanın ruh haletine, onun psikolojik cephesini nazara veren iç içe ayrı bir derinliği vardır ki tefsir tarihi boyunca belki de en az üzerinde durulan bir konu olmuştur.³¹⁹)

▪ Kur'ân'ın edebî yönü üzerinde bugüne kadar bir hayli insan durmuştur ve bu konuda pek çok edebî dâhi yetişmiştir. Abdülkâhir Cürcâniler, Sekkâkiler ve Zemahşeriler'den alında asrımızın Muhammed Sâdık Rafûiler'i, Seyyid Kutuplar'ı, İşârâtü'l-İ'caz sahibi, medar-ı iftiharımız Üstad Bediüzzaman sadece bunlardan bir kaçı.³²⁰

▪ Kur'ân âyetlerinin en önemli özelliklerinden biri, bu âyetlerin hedef olarak ele aldığı kimselerle, bilvesile hitap ettiği kimselerin ayrı olması ve her ilâ kesimin de âyetten alacakları derslerin farklı bulunmasıdır.³²¹

▪ Kur'ân'dan istifadenin en önemli şartı, onun evrensel olduğu nazara alınarak, her şahsın kendini Ona muhatap kabul ederek okumasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Kur'ân kendini ifade edecek, biz de Ondan istifade edebileceğiz.³²²

▪ Kur'ân'ın, maksadı beyan ederken seçtiği kelimeler, fiiller ve onların kalıpları çok önemlidir.³²³

▪ Rica ederim, Allah'ı zaman ve mekân ile kayıtlayabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellisi olan Kur'ân-ı Kerim ile Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır. Bizden sonra gelecek tüm

³¹⁸ Fasıldan Fasıla-1, s. 183

³¹⁹ Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 72

³²⁰ Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 161

³²¹ Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 286

³²² Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 287

³²³ Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 289

insanlıkla da. Aslında Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi hâlde, ferd Kur'ân'da zikri geçen bu olaylara gelmiş geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifade de o nispette olur.³²⁴

▪ Muhteva ve onun ifade ettiği manaya göre Kur'ân, harfleri, kelimeleri öylesine seçmiştir ki buna vâkıf olan insanların kendilerinden geçmeleri ve bayılmaları söz konusudur.³²⁵

▪ Eğer insan, üstün edebi bir nazım veya bir nesir dinlemek istiyorsa, Kur'ân'ı Kerim'i dinlemelidir. Bir musiki dinlemek istiyorsa, Kur'ân'ı Kerim'i dinlemelidir. Kelimeleri, söz musikisine göre seçilmiş bir beyan akidesi tanımak istiyorsa, yine Kur'ân'ı Kerim'i dinlemelidir.³²⁶

▪ Eğer insan, vicdanını dinleyebiliyor, insani değerlerini unutmamış, kalbinin kapıları açıksa, Kur'ân'ı çok iyi anlayacaktır.³²⁷

▪ Kur'ân'dan zevk almayanlar, ya cehalet ya da ön yargı içindedirler.³²⁸

▪ Kur'ân-ı Kerim'de tarihi vak'alar, karakteristik olarak öyle büyüklü anlatılır ki insan kendini çağlar ötesi âlemlerde dolaşıyor gibi hisseder.³²⁹

▪ “Ben, şiirin peygamberiyim.” diyen Mütenebbî'den Maarî'ye bütün iddialı söz üstadları; Mustafa Sâdık er-Rafî'den Şevki'ye, ondan da Seyyid Kutub'a kadar bütün Kur'ân hayranı devler, Kur'ân karşısında aczlerini itiraf etmiş ve âvâz âvâz Kur'ân'ın hep taze kaldığını haykırmışlardır.³³⁰

³²⁴ Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 332

³²⁵ Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, s. 393

³²⁶ Prizma-4, s. 139

³²⁷ Prizma-4, s. 139

³²⁸ Prizma-4, s. 150

³²⁹ Prizma-4, s. 151

³³⁰ Prizma-4, s. 156-157

▪ Bize göre, Kur'ân-ı Kerim'den tam istifade etmek, hem tekvinî emirleri çok iyi okumaya, hem de teşriî emirler karşısında çok hassas yaşamaya bağlıdır ki, zaten insan ancak bu hususa dikkat ederse hakiki muttakî olur.³³¹

▪ Âcizane kanaatim, Kur'ân okuma tam manâsıyla bilinmiyor. Onun için bu meselenin çok ciddi olarak ele alınması gerekir. Çünkü Kur'ân'ı kaide ve kurallarına uygun şekilde okuma, onu içte duyma, mana ve muhtevasına vakıf olma, derinliklerine nüfuz edebilme kadar önemlidir.³³²

▪ Elfaz maâninin kalıbıdır (Lafızlar, ibareler manâ ve muhtevanın kalıbıdır). Kalıp bozuk olunca mana sıkışıp kalıyor ve derinliklerine nüfuz edilemiyor. Mesela, kendi adıma Kur'ân dinlerken yanlış okumalar karşısında ruhumda ihtilâç hâsıl olduğunu, konsantrasyonumun bozulduğunu, mananın derinliklerine inmekten uzaklaştığımı rahatlıkla söyleyebilirim.³³³

▪ Hakikat tutkusu, ilim sevdası, araştırma cehdi, sorgulama ciddiyeti, murakabe gayreti Kur'ân'ın hemen her sûresinde, mü'min gönüllerin dikkatini çekecek kadar üzerinde çokça durulan konular oldukları gibi, dikkatli ruhların her uğrayışlarında, yeni yeni cevherler buldukları birer pırlanta yatağı gibidirler.³³⁴

▪ Kur'ân, yeryüzüne engin bir denge anlayışıyla inmiştir; o, ferdin, ferdle, aileyle, toplumla, sonra da bütün bir varlıkla münasebetlerini dengelemiş ve müntesiplerine umumî ahenge giden bir yolu salıklamıştır. Biz ise onun ruhunu, kendi mantığımızın dar çerçevesine sıkıştırarak, evvelâ o çok geniş daraltmış, evrenseli mahallîleştirmiş; sonra da aşkını, âdiyatın zeminine indirerek onun gökçek yüzüne üst üste küsûflar yaşatmışızdır.³³⁵

³³¹ *Kırk Testi*, s. 141

³³² *Sohbet-i Canan*, s. 42

³³³ *Sohbet-i Canan*, s. 42

³³⁴ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 12-13

³³⁵ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 13-14

▪ Sonsuzun, kelime ve harfler dünyasında parıldayan ışı-
ğıdır Kur'ân. İns u cinnin duygu, düşünce ve his atlasında
melekûtun sesi soluğudur Kur'ân.³³⁶

▪ Sağlam bilgi ve sağlam düşüncenin başı Kur'ân, doğru ifa-
denin, mantikî beyanın esası da yine Kur'ân'dır.³³⁷

▪ Her yeninin eskiyip partallaştığı, her tazenin sararıp renk
attığı şu fani dünyada, her zaman rengârenk ve taptaze kalabi-
len bir şey varsa, o da Kur'ân'dır.³³⁸

▪ Kur'ân'ı tam duyabilmiş bir sinenin ilhamları karşısında koca
deryalar damla gibi kalır ve O'nun nuruyla aydınlanmış bir dimağ
yanında güneş bir mum ışığına dönüşür.³³⁹

▪ Kur'ân'ın atmosferine girip O'nun rehberliğine sığınanlar,
her zaman ruhlarında derin bir itminân ve sarsılmayan bir güven
duyar ve sürekli emniyet soluklarlar.³⁴⁰

▪ Kur'ân'ı bir kılıfa koyup evimizin en seçkin köşesine asmak-
la Kur'ân'a karşı saygılı olma vazifesini yapmış olamayız.³⁴¹

▪ İçten, samimi ve güzel bir edâ ile okunan Kur'ân, insanın
rûh, kalp ve hissiyatına hayat bahşeder. Bilhassa Efendimiz'in
(sallallahu aleyhi ve sellem) fem-i güher-i mübâreklerinden dökülüyor gi-
bi Kur'ân'ı dinlemek, insanı sonsuz huzura gark eder. Bir dere-
ce üste çıkarak Cibril'e misafir olma ve bizzat Kur'ân'ı O'ndan
dinleme havası, rûha, tarifi imkânsız esintiler kazandırır. Bū-
tün bunların verâsında Kur'ân'ı bizzat kelâmın esas sahibi olan
Mütekellim-i Ezelî'den dinliyor gibi ona muhatap olmak, -kalbin
buna tahammülü var mı bilemem- insanı âdetâ semavîleştirir.³⁴²

³³⁶ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 45

³³⁷ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 45

³³⁸ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 46

³³⁹ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 47

³⁴⁰ *Işığın Görüldüğü Ufuk*, s. 241

³⁴¹ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 12

³⁴² *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 14

▪ Allah'ın indirdiği, sinelerin sindirdiği, en ulu kâtiplerin yazdığı ve hâfızların ezberlediği Kelâmullah, mucizedir.³⁴³

▪ Kur'ân, insanın Allah hakkındaki ma'rifetini ifade eder. Çünkü o cem'dir. İnsan Kur'ân'ın ifade ettiği mana keyfiyetiyle Allah'a yaklaştığı nispette Allah'ı tanıyacak ve O'nu tanıyabildiği ölçüde de ma'rifete erecektir.³⁴⁴

▪ Biz Allah'a kulluk yapmayı, O'nu sena etmeyi, peygamberlere karşı ta'zimat ve tekrimatı ancak Kur'ân sayesinde öğrendik. O Kur'ân gelmeseydi; biz hamd etmeyi bilemeyecek ve Allah'a kulluğun keyfiyetini anlayamayacaktık.³⁴⁵

▪ Kur'ân-ı Kerim'in ma'nâsını tam anlayabilmek için kelimelerin ma'nâlarını, onlara dayalı yan ma'nâları, mâsadak oldukları hususları ve delâlet ettikleri cihetleri anlamak şarttır.³⁴⁶

▪ Bilhassa İslâm'ın kitabı Kur'ân insafla mütâlâa edilebilse, O'nda ilim aşkı, insan sevgisi, adalet duygusu ve nizam düşüncesinin nümâyân olduğu müşahede edilecektir.³⁴⁷

▪ Bugün insanlığın büyük bir kısmının, İslâm'a karşı alâkasızlığı ve Kur'ân'ı duymazlıktan gelmesi, istikbalde onun talihsizliği olarak tarihe geçecektir. Zannediyorum geleceğin nesilleri bu konuyu değerlendirirken, "Keşke azıcık basiretlice davranılsaydı.!" diyerek hep teessüf ve telehhüfte bulunacaklar; bulunacaklar ama, o gün böyle bir hasret ve inkisar neye yarar ki..!³⁴⁸

▪ Günümüzün nesillerinin son bir kere daha İslâm'a ve Kur'ân'ın seslendirdiği ruh ve manaya yönelmesi, onların yeniden doğuşu olacaktır.³⁴⁹

³⁴³ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 51

³⁴⁴ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 55

³⁴⁵ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 130

³⁴⁶ *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 200

³⁴⁷ *Yeşeren Düşünceler*, s. 176

³⁴⁸ *Örnekleri Kendinden Bir Hareket*, s. 49

³⁴⁹ *Örnekleri Kendinden Bir Hareket*, s. 50

▪ Aslında Kur'ân, taabbüdî emirlerdeki aşkınlık müstesna, hemen her meselesini akıl, mantık ve muhakemeye tescil ettirerek, mesajlarında ne aklî, ne kalbî, ne ruhî, ne de hissî bir boşluğa kat'iyen meydan vermez. Aksine o, değişik türden hüküm ve iddialarını, mâkul olmayana bina etmiş birbirinden farklı pek çok hasım karşısında hep, salim düşüncenin, kurallı muhakemenin, disiplinli mantığın sesi soluğu olagelmıştır; olagelmış ve karşı tarafın ne kadar gayrimâkul türden mugalâtası, demagojisi, diyalektiği varsa hepsini susturmuş, bütün mücadelelerini zaferle noktalamıştır ki biz buna, aynı zamanda 'hem Hak elçilerinin hem de akl-ı selimin zaferleri' diyoruz.³⁵⁰

▪ Kur'ân, kâinat kitabıyla alâkalı referanslarının yanında, ele aldığı konuları takdimdeki sağlamlığı, muhtevasının düşündürücülüğü, mesajlarının kuşatıcılığı, ifadelerinin sihri, üslûbunun müessiriyet ve inandırıcılığı ile de çok yönlü ayrı bir mâkuliyet örneği ortaya koyar.³⁵¹

▪ Beşer ufkunda tecellî ettiği günden itibaren tazeliğini devam ettiren bir beyan varsa, o da işte bu Kur'ân; insanlığı sahil-i selâmete çıkaracak bir sistem varsa, o da bu mübarek kitabın muhtevasıdır.³⁵²

▪ Günümüz Müslümanı, kitabullahın dilinden anlamaz hâle gelmiştir. Kur'ân bir vadide, onlar başka bir vadidedir. Kur'ân'a bağlılık tamamen şekilciliğe dönüşmüştür. Kur'ân'ı biraz aşağıda tutan birini görünce ikaz eden ve Kur'ân'ın her zaman göbekten yukarıda tutulması gerektiğini söyleyen -ki dinin böyle bir emri yoktur, bu sadece bir edep ve saygı ifadesidir- insan görürsünüz ki yaşantısı Kur'ân'a taban tabana zıttır.³⁵³

³⁵⁰ *Kendi Dünyamıza Doğru*, s. 77

³⁵¹ *Kendi Dünyamıza Doğru*, s. 82

³⁵² *Kendi Dünyamıza Doğru*, s. 93

³⁵³ *İrşad Ekseni*, s. 54

▪ Ah! Bir kerecik olsun gayb perdesi aralansa da vâiziyle, müftüsüyle, yazarıyla, düşünürüyle, okuruyla, dinleyeniyle, okuldaki muallimiyle ve cemaatiyle bu insanlar, Kur'ân'dan kopuk kalmalarının cezasını ve akıbetini tablolar hâlinde görüverseler...³⁵⁴

▪ Kur'ân'dan uzak kalışımızın faturasını kimlere ve nasıl ödediğimiz, gün gibi aşikâr değil mi? Öyle ise acaba daha hangi zilleti bekliyoruz ki bizim Kur'ân'a sarılmamıza vesile olsun?³⁵⁵

▪ Kur'ân, dilinden anlaşılmayan bir kitap hâline geldiğinde bilinmelidir ki artık bela ve musibetlerin gölgesi üzerimizdedir.³⁵⁶

▪ Lâubali insanın müttaki olamayacağı gibi, onun Kur'ân'dan istifadesi de düşünülemez.³⁵⁷

▪ Astronomi ilmine az da olsa vakıf olmayan, biyolojiyi sathî de olsa okumamış olan bir insanın, Kur'ân âyetlerinin birçoğunu istenen ölçüde anlaması mümkün değildir. Çünkü nice âyetler var ki onların anlaşılabilmesi biraz da bu ilimlerin bilinmesine bağlıdır.³⁵⁸

▪ Mealler, sadece bir mîrsad ve ölçüdürler. Onlarla hakikat aranır, ama onlar hakikatin kendisi olamazlar. Kur'ân'ı dahi mealde arayanlar ne büyük bir yanlış ve yalana takılıp kalmışlardır.³⁵⁹

▪ Kemâl-i samimiyetle arz etmeliyim ki Kur'ân'ın Türkçesinden bu hazzı almamız mümkün değildir. Şekspir, Goethe ve Tolstoy'un Türkçe çevirilerinde orijinal metinlerdeki ruh, mana ve zevki duymak mümkün olmayınca, Allah'ın kitabını Türkçe çeviriden duyup anlamamız nasıl mümkün olacaktır!³⁶⁰

³⁵⁴ *İrşad Ekseni*, s. 54

³⁵⁵ *İrşad Ekseni*, s. 54-55

³⁵⁶ *İrşad Ekseni*, s. 78

³⁵⁷ *İrşad Ekseni*, s. 102

³⁵⁸ *İrşad Ekseni*, s. 121

³⁵⁹ *Sonsuz Nur-1*, s. 313

³⁶⁰ *Prizma-4*, s. 153

▪ Kur'ân, mealle ifade edilmesi şöyle dursun, Allame Ham-di Yazır'ın tefsiri gibi en müdekkikâne eserlerde bile -hiç mü-balağa yapmadan söyleyeceğim- Kur'ân'ın semâvîliğinin yarısından çoğu gitmiştir. Bana göre, bu yine de iyimser bir yaklaşımdır. Onun, doğrudan doğruya Allah kelimeleri ile ifade edilğinde, tarifleri aşan ve zevk edilip ama söylenemeyen öyle füsûnlu bir buudu vardır ki ne zaman o kendi diliyle ifade edil-se insan büyülenir.³⁶¹

Buraya, Hocaefendi'nin Kur'ân ile ilgili bütün açıklamalarını alamıyoruz. Çünkü böyle bir iş, kitabın hacmini aşar. Fakat -had-dimiz olmayarak- şöyle bir tespitte bulunabiliriz ki; Hocaefendi, bu yaklaşımlarıyla, önceki pek çok Kur'ân âşığının yaptıkları gay-retlere ek olarak, onu anlayıp asrın idrakine uygun olarak yaşat-ma, hakikatlerini hayata taşıma ve Kur'ân'ın bendesi olma nokta-sında yeri doldurulmaz bir Kur'ân sevdalısıdır.

Burada, hitamı misk olması açısından, Hocaefendi'nin bir so-ruya verdiği cevabı aktarmak istiyoruz.

Soru: Ashab-ı kiramın hayatına baktığımızda, onların hemen her hâdisede Kur'ân-ı Kerim'in yol göstericiliğine mazhar olduk-ları ve hayatlarını bütünüyle Kur'ân'ın teşvik ve ikazlarına göre yaşadıkları görülüyor. Günümüz mü'minlerinin de aynı çizgide hayatlarını sürdürebilmeleri için dikkat etmeleri gereken hususlar nelerdir?³⁶²

Cevap: Kur'ân-ı Kerim'in ahir zamanda maruz kalacağı hâli ifade eden; *“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki Kur'ân bir vadide, onlar başka bir vadide olacaklar.”*³⁶³ hadis-i şerifinde de ifadesini bulduğu gibi, asırlar var ki Kur'ân bir vadide, biz ise

³⁶¹ Prizma-4, s. 153

³⁶² M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bu soruya verdiği cevap, www.herkul.org, *Kırk Testi*, 18.04.2011

³⁶³ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 6/348

başka bir vadideyiz. Evet, biz belli bir dönemde Kur'ân'ın, özellikle tekvînî emirlere³⁶⁴ bakan yanını ihmal ettik, ona karşı kapıları kapadık ve o kapıların ardına sürgüler sürdük. Âdeta jaluzileri indirip, onun aydınlık ikliminden dünyamıza sızacak ışıkların önünü kestik. Hâlbuki o yüce kitap, tekvînî emirlerin kavî-i şarihi (açıklayıcısı), burhan-ı vâzihî (apaçık bir delili) ve delil-i sâtî'iydi (parlak bir delili idi). Kâinat, ilim programına göre Allah'ın kudret ve iradesinden gelen bir kitap olduğu gibi, Kur'ân da ilim programıyla Allah'ın kelim sıfatından gelen ayrı bir kitaptı. Fakat biz zihin ve fikir dünyamızda o iki hakikati birbirinden ayırdık. Kalp ve kafayı, tekvînî emirlerle teşriî emirleri (Kur'ân-ı Kerim'deki âyetleri) birbirinden kopardık. Bunun yanında İslâm'ın kalbî ve ruhî hayatına karşı da çok ciddi bir yabancılık içine girdik. Dolayısıyla da izafî ve nisbî fetret devri diyebileceğimiz uzun bir dönem, Kur'ân cemaati Kur'ân'dan habersiz yaşadı.

Tarih bu ayrılığın daha ileriye götürüldüğüne de şahit olmuştur. Bir gün gelmiştir ki Kur'ân'ın lafzının telaffuz edilmesi bile yasaklanmıştır. Kur'ân ancak dar alanlı bazı yerlerde okunup öğretilenmiştir. Fakirin Kur'ân öğrenmeye çalıştığı dönemde de aynı yasaklar mevcuttu. O dönemde köylerde üç-beş insan bir araya gelip Allah'ın kelimasını öğrenmek istediğinde jandarma baskınlarına maruz kalır, küçük çocuklar tüfeklerin ucunda dışarı atılırdı. Evet, Kur'ân öğrenmenin bu kadarına bile tahammül edilmiyordu.

Kur'ân'a Gönülden Teveccüh

Şimdi Kur'ân'dan bu kadar uzaklaştıktan ve ona yabancılaştıktan sonra yeniden onu derinlemesine duyma ve bizim ferdî,

³⁶⁴ 'Tekvînî emir: Allah'ın, kudret ve iradesi ile bir şeyi yaratıp o yönde istihdam etmesidir. Mesela, suyun kaldırması, yerin çekim kuvveti, tohumların açması vs. gibi iş ve icraatlar tekvînî emirlerdendir.

ailevî, içtimaî, iktisadî, psikolojik, pedagojik ve kültürel hayatımızda onun nurdan mesajlarını hayatımıza tatbik meselesi birdenbire olacak bir iş değildir. Ve hele birileri bizim güzel ve güzide müesseselerimizin içine sızarak bir şekilde bu tahribatı devam ettiriyorlarsa, yani Kur'ân hâlâ değişik şekillerde sorgulanıyor, hâlâ o sahib-i Kur'ân olan Resûl-i Zîşan'ın (alcyhissalâtu vesselâm) hadis-i şeriflerine dil uzatılıyor, hâlâ O'nun mucizeleri yerden yere vuruluyor ve hâlâ Kur'ân'a ait meseleler bir tarihsellik mülahazasıyla ele alınıyorsa, meselenin zorluğu daha iyi anlaşılır. Kaldı ki bizim şu an bile Kur'ân'a yürekten yöneldiğimiz söylenemez. Gerek dil, gerek terminoloji ve gerekse kalbî hayat açısından Kur'ân'a öyle bir yabancılaşmışız ki bütün bu yabancılıkları aşarak Kur'ân'la yeniden irtibata geçmemiz çok ciddi bir gayrete vabestedir. İnsanların bir kere daha dinin hakkaniyetine ve Resûl-i Zîşan, Sahib-i Kur'ân'ın hak bir peygamber olduğuna yürekten inanmaları lazımdır. Öyle ki çok rahatlıkla, "Allah'ım, O'nun getirdiği mesajı hayata hayat kılmayacaksam yaşamının bir manası yoktur. Eğer ruhumuzun âbidesini ikame etmeyeceksem, dinin ruhunu yeniden ruhlara duyurmayacaksam, bir sayha ile canımı alsan değer." diyebilmeliyiz.

Evet, asıl mesele, Allah'ı yürekten duymak ve O'nun marifetini varlığımızın asıl gayesi bilmektir. Zira Kur'ân-ı Kerim'e göre bizim yaratılışımızın gayesi, iman-ı billâh, mârifetullah, muhabbetullah ve bir de Cenab-ı Hakk'ın değişik tecelli dalga boyunda bir lütuf olarak ihsan buyurduğu zevk-i ruhanîdir. Eğer Allah yaratılışın gayesi olarak bunu ifade etmişse ve biz de bunu değiştirmişsek, evvela kendimizle yüzleşmemiz ve ihmallerimizi gözden geçirmemiz gerekir. Asırlarca yapılmış tahribatı göz önüne alarak, tamir edilmesi gerekli olan hususları tamir etmeye çalışmalıyız. Ancak unutulmaması gerekir ki iç içe yaşanan bu korkunç deformasyonları formuna koyma ve kendi şekline irca etme

meselesi hemen, birdenbire olacak bir iş değildir. Hz. Pîr, asırlardan beri rehnedâr olan bir kalenin tamir edilmeye çalışıldığını ifade ediyor. Siz, Allah'a iman meselesinin sarsılmasından alın da anne babaya karşı saygısızlığa, anne babaların bakım yuvalarına atılmasına, ailenin içindeki genel nizam ve ahengin bozulmasına kadar, o kadar çok değerleri ayaklarımızın altına almışız ki bütün bunların tamir edilmesi belki bir asır ister. Cenab-ı Hak daha kısa bir dönem içinde bu neticeyi lütfedebilir. Bu, O'nun ekstra bir lütfu olur. Biz O'nun rahmetinin enginliğinden böyle bir lütfu bekleriz. Fakat realite planında işin tabiatının böyle bir zamana vâbeste olduğu unutulmamalıdır.

Yeni Bir Dip Dalga ile Kur'ân'ı Anlama

Evet, öncelikle meselenin eksik ve gediğinin bize ait zikzaklardan kaynaklandığını, tâ İmam Gazzâlî veya Fatih döneminden bu yana meydana gelen bir kısım eksiklerin zamanla teraküm ettiğini bilmeliyiz. Yani bizler zamanla, eksik düşünceli, eksik heyecanlı ve kalbî hayatı itibarıyla da eksik olan insanların temsilcileri hâline gelmişiz. Bu açıdan dipten bir dalga ile “vira bismillah” deyip işe yeniden başlamalıyız. Nasıl ki çocuğa yaşına göre bir beslenme programı uygulanıyorsa, aynen öyle de kalbî ve ruhî hayatımız adına öyle bir beslenme vetiresi ve stratejisi oluşturmalıyız. Herkes kendi çapında bunu gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Ancak bundan sonra Kur'ân'ı doğru anlama imkânı doğacaktır.

Devr-i risalet-penahide içtihat, istinbat ve istihraca açık o kadar çok malzeme var ki bunları bugün yapacağımız içtihat ve istinbatlara menat yaparak günümüzü aydınlatabilir ve günümüz insanının problemleri adına çok farklı çözümler ortaya koyabiliriz. Fakat evvela bizde güçlü bir heyecanın canlandırılması ve imanî hayata gaye yapma duygusunun oluşturulması gerekir.

Ancak bundan sonra insanlar her bir Kur'ân âyetini kendilerine hitap ediyor gibi okuyacaklardır. Meselâ Nûr Sûresi'ndeki:

“O iftirayı atanlar, içinizden bir gruptur. Bu hâdiseyi hakkınızda şer sanmayın; belki sizin için hayırlıdır o. Onlardan her biri için kazandığı günah vardır.” (Nûr sûresi, 24/11) âyet-i kerimesi, Âişe Validemiz'e yapılan çirkin iftirayı ele alıyor. Fakat Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan kıyamete kadar gelecek bütün insanlara hitap ettiğinden biz kendimize şu soruları sorabiliriz: “Acaba gözümün nuru, başımızın tacı, hane-i saadetteki kadınlık âleminin en büyük muallime-i kübrası mübarek annemize ve aynı zamanda dinin kaynağına yapılan böyle bir iftira karşısında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in genel tavrı bize ne anlatıyor? Acaba Hz. Ebû Bekir Efendimiz'in her meselede durduğu gibi, böyle bir mesele karşısındaki o dik duruşundan çıkarmamız gereken dersler nelerdir? Ümmü Ruman validemizin bu mevzu karşısındaki duruşu bize nasıl bir mesaj veriyor? Hâsılı bu âyet bize ne anlatıyor, ne ifade ediyor?” İşte “vira bismillah” deyip bütün Kur'ân'ı baştan sona bu bakış açısıyla okuyup anlamaya çalışmalıyız.

Kur'ân'ın Aydınlık İkliminde Yeni Ufuklara

Hz. Pîr, Kur'ân'ı, Allah'tan dinliyor gibi veya Cibril-i Emîn'den dinliyor gibi ya da Hazreti Sadık u Masduk'tan dinliyor gibi okumak gerektiğinden bahsediyor. Şayet bir insan Kur'ân'ı, Mütakellim-i Ezeli'den dinliyor gibiyse, bu çok ciddi bir meseledir. Kur'ân'ı böyle okuyan bir insan, onun bir kelimesini duyduğunda, onu on defa aklında evirip çevirir, sonra da o kelimeyi aklının bütün nöronlarına emanet eder. Kortekse, “Sen biraz bekle, ben yeniden sana müracaat edeceğim.” der. Bir dosyayı karıştırıyor veya kurcalıyor gibi onu alıp bir kere daha baştan sona kadar gözden geçirir. Kur'ân'a bu nazarla bakıldığında, hayatın ferdî, ailevî, içtimaî ve kültürel bütün

alanlarıyla alâkalı problemlerimizi ve onların çözüm yollarını onun içinde bulmak mümkündür.

Selef-i salihîn –Allah ebeden onlardan razı olsun– kendi dönemlerinde mevcut ilimleri ve tekvînî ilimlerin inkişafını çok iyi değerlendirmiş ve şartların müsaade ettiği ölçüde Kur'ân'ı anlamaya çalışmışlardır. O gün itibarıyla ne teleskop, ne mikroskop, ne de x ışınları vardı. Ama Cenab-ı Hak bugün bize bu imkânları bahşetmiştir. Bunun yanında size, duyup hissettiğiniz ve içini-ze sindirdiğiniz bu meseleleri dünyanın dört bir yanına da duyurmak için televizyon, internet gibi nice imkânlar lütfetmiştir. Bence, bütün bu imkânları değerlendirerek, sahabeye yetişmek için canla başla çalışmak gerekir. Onlar hicret-i seniyyenin 40. senesinde Sindabat'a ulaşıyor, 80. senesinde Horasan'a hâkim oluyorlar. Ahnef İbn Kays'ın karşısında bozguna uğrayan Moğol orduları “Bunlarla savaş olmaz!” diyorlar.

Elbette ki bugün biz kılıç, kama, ok ve yayla değil; Kur'ân'ın elmas düsturlarıyla, tabiatımıza mâl olmuş insanî değerlerimizle, inkıtaa (kopukluğa) uğramayan temsildeki gücümüzle, her zaman aynı istikameti sergileyen müstakim tavır ve davranışlarımızla böyle bir seviyeyi yakalayabilmek için uğraşmalı ve Kur'ân'a ait güzellikleri bütün dünyaya duyurmaya çalışmalıyız. Fakat daha öncesinde, mana ve muhteva noktasından meseleyi kendi aramızda çözüp halletmemiz gerekiyor. Yoksa camilerde sadece bir mukabele okumakla böyle bir hedefe ulaşamaz. Bu ifadelerimle, camilerde mukabele okunmasını hafife alıyorum değilim. Bu çok güzel bir âdettir. Ama asıl, “Okunan bu âyetlerdeki murad-ı ilâhî ve maksad-ı sübhani (Allah'ın muradı ve maksadı) nedir?” deyip işin özüne, mana ve muhtevasına ehemmiyet verilmesi gerektiği kanaatindeyim.

İşte bütün bunların müzakere meclislerinde uzun boylu ele alınması, müşterek akılla tahlile tâbi tutulup ortaya konulması

gerekir. Bu yapılabildiği takdirde, duygu ve düşünce dünyamız itibarıyla bir kez daha yenilenecek, yeni ufuklara açılacak ve günümüzün bize yüklediği o tarihî sorumluluğu yerine getirmiş olacağız.

SONUÇ

Kur'ân, düşünen bir topluma gönderilmiştir. Onu okuduğumuzda, o bizimle konuşmaya başlar, bizlere sorular sorar. Hayatı ve varlığı düşünmemizi, anlamaya çalışmamızı ister. Kitabın başından sonuna kadar pek çok yerde görüleceği üzere, Kur'ân âşıkları da Kur'ân'ı sadece kuru kuru okuyarak kalmamışlar, onu hayatlarına taşımışlardır. Bizler de Kur'ân'ın muhataplarıyız, onu okumak, anlamak ve gereklerini yerine getirmekle yükümlüyüz.

Bakın, Âl-i İmran Suresi'nin 90. âyeti nazil olmuştu ve şöyle diyordu âyet: “*Sevdiğiniz mallarınızdan Allah yolunda harcamadıkça “fazilet” mertebesine ulaşamazsınız.*” (Âl-i İmran, 3/92) Bu âyetin inmesiyle, hiç vakit kaybetmeden, çok sevdiği Beyruhâ bahçesini sadaka olarak veren Ebû Talha bizlere örnek olmalıdır. Âyetler, aynı âyetlerdir. Sahabenin uygulaması açıktır. O hâlde bu âyetleri bilmem kaç kez okumuş ve dinlemiş olan bizler, niçin Kur'ân'ın emir ve yasaklarına gereken hassasiyeti gösteremiyoruz. İşte sahabe ve daha sonra gelen Hak dostlarından öğreneceğimiz davranış numuneleri o kadar çoktur ki bunların en önemlilerinden biri de Kur'ân karşındaki tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğidir.

Evet, ilim elde etmek isteyenler, Kur'ân tarlasını sürmeli ve o tarlanın içerisindeki ürünleri devşirmelidirler. Öyleyse her fırsatta Kur'ân okumalıyız, Kur'ân ile dolmalıyız. Kur'ân'ın dedikleri

hayatımıza yön vermezse, başkalarının dedikleriyle beynimizi ve gönlümüzü doldurmuş oluruz. Kur'ân'ı tane tane okumalı, tefsir ve açıklamalarından manasını anlamaya, kavramaya çalışmalı, sonra da bu manaları düşünmeye çalışmalıyız. Her okuyuşumuzda yeni bir şeyler kazanmalıyız. Kur'ân, ancak bu şekilde okununca, bizi Rabbimize layık bir kul hâline getirir.

Kur'ân âyetlerinin manasını tefekkür ederken, Kur'ân bütünlüğünü göz ardı etmemeliyiz. Yoksa Kur'ân'dan bahsedip Allah'ın hoşnut olmayacağı şeyleri söyleyen kimselerden olma ihtimalimiz vardır. Kendi fikirlerimize Kur'ân'dan destek ve payanda aramak yerine onu kendi bütünlüğü içinde ele almalı, Resûlullah'ın açıkladığı tarzda anlamaya çalışmalıyız.

Kur'ân'ı okurken, üzerinde tefekkür ederken, Allah ile konuşuyormuş gibi bir hal içinde bulunmalı, Allah'ın bizlere gönderdiği kelimayı okuduğumuzu asla unutmamalıyız. Namaz ve oruç gibi, vakitleri belirli bir farz olmasa da gece vakti başta olmak üzere pek çok zamanda yapılabilen bir ibadet şekli olarak "Kur'ân okuma"yı hayatımıza yerleştirmeliyiz. Kur'ân âşıklarının onu nasıl okuduklarını öğrenip, onlarınkine benzer hürmet ve saygı içerisinde Kelamullah'ı mütalaa ve müzakere etmeliyiz. Onu çağımızın idrakine göre yorumlayan eserleri okumayı da ihmal etmemeliyiz.

Kur'ân okuyup onu tefekkür ve tedebbür etmek, bizi eski hâlimizden daha iyi bir hâle getirmiyorsa, kendimizi sorgulamalı, nefsimizi hesaba çekmeliyiz. O kadar çok okunduğu hâlde tekrardan usandırmayan yegâne kitap olan Kur'ân'ı sıklıkla okuyup, okuma sonucunda bir şeyler kazanıp kazanmadığımızı kontrol etmeliyiz.

Evet, Kur'ân'ı okumak, mü'min için ne derece gerekli ise öğrendiklerini korumak ve unutmamak da o oranda zarurîdir. Kur'ân'ı okumaktan asıl gaye, onu anlamaktır. Onu anlamak belli kişilerin işi değildir. O, Müslüman olan herkesi uyarmak için gönderilmiştir. Kur'ân'ın verdiği ve vereceği mesaj, ana hatlarıyla herkes tarafından

anlaşılabilecek netliktedir. Öyleyse Kur'ân'ı okuyup anlamaya çalışmak, bütün müminleri birebir ilgilendiren bir ibadettir.

Allah dostları ve Hak âşıkları, diğer ibadetler gibi Kur'ân okumaya da çok önem vermişlerdir. Bunun sebebi, Allah rızasına nail olmakla birlikte Allah'ı bilmek diye özetleyebileceğimiz “marifet ilmi”ni elde etmektir. Çok tefekkür ve tekrarla okunan Kur'ân sayesinde kalbe marifet kapıları açılır ve her âyetten, bazen de bir kelimeden pek çok mana çıkarma imkânı elde edilir.

Evet, Kur'ân, hayatımızın rehberidir. Onun bize rehberlik yapabilmesi, bizim onu anlamamız ile doğru orantılıdır. Anlamalıyız ki ondan gerekli öğütü alabilelim ve manasını tefekkür edebilelim. Yoksa manasını anlamadan Kur'ân'a muhatap olursak, âyette ifade edildiği üzere durumumuz, kitap yüklü eşeğin hâline benzeyecektir. Öyleyse Yüce Kitabımızı aşkla, şevkle okuyalım, onu okumayı üzerimizden atıvereceğimiz bir yük gibi görmeyelim, onu kalbimize yerleştirmeye çalışalım. Ona her muhatap oluşumuz, bizi Rabbimize yaklaştırsın, secdelerimizin ve kıyamlarımızın müddetini arttırsın, gözyaşlarımızı akıtsın ki; ruhumuzda aydınlık bir ufka erelim, dünyayı Salih kulların gördüğü gibi görebilelim, böylece de içimiz karanlıktan aydınlığa çıkabilsin...

Unutmamalıyız ki Kur'ân'ı ancak, kendimizi ona verdiğimiz oranda anlayabiliriz. İşte bu noktada, başta Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) olmak üzere Kur'ân âşıklarının hayatları, bizler için güzel örnekler ihtiva etmektedir.

Kur'ân'ı gözümüzün önünde bulunduralım, onu kitap rafları arasında bırakmayalım. Herkesin elinin kolayca uzanabileceği yerlere Kur'ân'ı, onun açıklamalarını koyalım, her yerde onu görelim ki; daima bize hatırlatıcı olsun. Günümüze Kur'ân'la başlayalım, günlük işlerimizin öncesinde veya sonrasında irfan sofraları kuralım, aile bireylerinin her birinin birer Kur'ân'ı olmasını sağlayalım, ama bununla yetinmeyelim. Her gün az da olsa çocuğumuzla, işçimizle,

eşimizle, dostumuzla, öğrencimizle, memurumuzla onu okuyup anlamaya yarayacak bir şeyler yapalım. Sahabe gibi, akşam eve döndüğümüzde birbirimize şu soruyu soralım: “Bugün Kur'ân'dan kaç âyet öğrendin?” Bilgisayar ve cep telefonları gibi araçlarda yer alan değişik uygulamalarda, bize Allah'ı hatırlatıcı olması yönüyle Kur'ân âyetlerinin manalarını kullanalım. Kur'ân'ı anlama adına değişik şekillerde yapılması mümkün olan bazı etkinlikler tertip edelim. Rabbimizin bize fermanı ve mektubu olan Kur'ân'ı çocuğumuzla beraber okumaya ayrı bir önem verelim. Duvar gazetelerinin bir bölümüne âyetler için yerler ayıralım. El çantalarımızda Kur'ân taşıyalım. Birbirimize hediye edeceğimiz en güzel kitabın Kur'ân olduğunu unutmayalım. Müslümanın hayatına yön veren en önemli konulardaki âyetleri ezberleme, onu anlama ve okuma, muhteviyatını öğrenme adına küçük çapta yarışmalar düzenleyelim. Mümin olarak yaşadığımız günlük hayatımızda bizi en çok ilgilendiren davranışlarla ilgili birer âyet ezberleyelim. Haftanın âyeti veya suresi şeklinde uygulanabilecek şekillerle onu hayatımızın içine koymaya çalışalım. Kur'ân okumak, her ne kadar boş vakitleri değerlendirme maksatlı değil, özel zaman ayrılması gereken bir amel olsa da yollarda, otobüslerde çeşitli ses dinleme araçları ile Kur'ân dinleyelim ve okuyalım.

Kur'ân âşıkları gibi amelimiz olamasa da biz onları çok seviyoruz. Rabbimizden duamız, Kur'ân'ı anlama ve yaşama yolunda, bizi onların kervanına iltihak etmesidir.

Allah, Kur'ân ile meşgul olan, ona, hayatında gereken değeri veren kimselerin ömürlerini, Ebû Bekir b. Ayyaş'ın oğluna dediği gibi inşallah, boşa çıkarmayacak ve onun karşılığını verecektir.

Özel ve genel hayatınızda, savaşta ve barışta, mescidde ve çarşıda, sosyal, ailevî ve ahlakî hayatınızda, kısaca hayatınızın her alanında, Kur'ân'ı terk etmememiz gerekmektedir ki Allah Resûlü (salallahu aleyhi ve sellem) bizi Rabbimize şikâyet etmesin. Öyleyse şu soruyu sorarak kitabımızı bitirelim: “Kur'ân, hayatınızın neresinde?”

İSTİFADE EDİLEN ESERLER

Kur'ân-ı Kerîm

Abdullah b. İbrahim el-Lahîdân, “*el-Bükâ inde Kırâati'l-Kur'ân*”, Neşr:
<http://www.almeshkat.net>

Abdullah İbn Mübarek, Ebû Abdirrahman b. Vâdih el-Hanzalî, *ez-Zühd ve'r-Rekâik*, tahk.: Habiburrahman el-A'zamî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts..

Abdurrezzak b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî, *el-Musannaf*, tahk.: Habiburrahmân el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1403.

Abdülhakim Yüce, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 62

Acurrî, *Ahlaku Ehlil Kur'ân*, Neşr: Mektebetü Mişkati'l-İslâmiyye (<http://www.almeshkat.net>)

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *el-Müsned*, zeyl: Şuayb Arnavût, Müessesetü Kurtuba, Kahire ts..

Ahmet Kerem Sever, *Çocukken de Büyüktüler*, Rehber Yayınları, İzmir 2009.

Ahmet Özel, “*Mâlik b. Enes*”, DİA, cilt: 27, s. 513

Ali Ünal, “*Kur'ân Nedir? Nasıl Tarif Edilebilir?*” Yeni Ümit Dergisi, sayı: 54, yıl: 14, 2001

Azîmâbâdî, *Avnu'l-Mabûd*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415

Bediüzzaman, *İşaratü'l-İ'caz*, Şahdamar Yayınları, İzmir 2007

- ____, *Mektubat*, Şahdamar Yayınları, İzmir 2007
- ____, *Mesnevî-i Nûriye*, Şahdamar Yayınları, İzmir 2007
- ____, *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İzmir 2007
- ____, *Tarihçe-i Hayat*, Şahdamar Yayınları, İzmir 2007
- Beydavî, *Envârü't-Tenzîl*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1418
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, tahk.: Muhammed Abdülkâdir Ata, Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke 1994.
- ____, *Şuabu'l-Îmân*, Mektebetü'r-Rüşd, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1401.
- ____, *Tarîhu'l-Kebîr*, Dairetü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Haydarabad tsz.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *es-Sünen*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1407.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, tahk.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, talik: Kemâl Yûsuf el-Hût, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts. (Elbânî'nin ahkâmı ile birlikte).
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût 1405 .
- Ebû Talib el-Mekkî, *Kutu'l-Kulub*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005
- Ali el-Müttaki el-Hündî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risale y.y., 1981
- Eşref Edip Fergan, *Kara Kitap*, Sebilurreşâd Yayınları, İstanbul 1967
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Daru'l-Ma'rife ve Dâru Mısır li't-Tibâa, Beyrut ve Mısır, tsz.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk.: Mustafa Abdülkâdir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990
- Halid b. Abdillâh Muslih, *Halusselef Mea'l-Kur'ân*, Neşr: elmosleh.com
- Hatib el-Bağdadi, *Tarih-i Bağdâd*, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmi, Beyrut 2002
- Hâzin, Alaüddin Ali, *Lübâbü't-Te'vîl*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415
- HEYSEMÎ, Nureddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1412.
- Hikmet.net, (erişim tarihi: 25.09.2010)

<http://www.alukah.net>. (erişim tarihi: 21.11. 2011)

<http://www.tunahan.org/view.php?bolm=hkur> (erişim tarihi: 10.10.2010)

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Musannaf fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, thk.: Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.

İbn Ebî'd-Dünyâ, *er-Rikkatü ve'l-Bükâ*, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire 2005

İbn Esîr, *el-İstiâb*, Daru'l-Cîl, Beyrut 1992

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalanî eş-Şâfiî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1379.

—, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahabe*, Daru'l-Cîl, Beyrut 1412.

—, *Tehzibü't-Tehzîb*, Matbaatü Dairetü'l-Maarifi'n-Nizamiyye, Hind,

İbn Harrat, *es-Salat ve't-Teheccüd*, Kahire 1992

İbn Hibban, Muhammed b. Hibban el-Büstî, *es-Sahîh*, thk.: Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1993.

İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1978

İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fevaid*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1973

—, *Zâdü'l-Meâd*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1994

İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1988

İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1419

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, tahk. ve talik: M. Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts..

İbn Asakir, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî, *Tarîhi Dimaşk*, Daru'l-Fikr 1995

İbn Receb, *Camîu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Şam 1992

İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübrâ*, Beyrut 1960

İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbı Ömer b. Abdilaziz*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984

—, *Sıfatu's-Safve*, tahk.: Ahmed b. Ali, Daru'l-Hadis Mısır 2000.

İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kıraa'ti'l-Aşr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Tercümesi*, Akçağ Yayınları, İstanbul

İshak b. Rahuye, Ebû Yakup İshak b. İbrahim, *Müsned*, tahk: Beluşî, Mektebetü'l-İman, Medine 1991

İsmail Cerrahoğlu, *Abdullah b. Mesud*, DİA, cilt: 1, s. 116

- Kâsımî, *Mehasinu't-Te'vîl*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1418
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Ahmed, *el-Câmi' li 'Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâ'i't-Türâsî'l-Arabî Beyrut, tsz.
- M. Fethullah Gülen, *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Günler Baharı Soluklarken*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Işığın Görüldüğü Ufuk*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Kırk Testi*, GYV Yayınları, İstanbul 2004
- ____, *Kur'ân'dan İdraki Yansıyanlar*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Prizma-3*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Prizma-4*, Nil Yayınları, İzmir 2009
- ____, *Sohbet-i Canan*, GYV, İstanbul 2004
- ____, www.herkul.org, Kırk Testi, 18.04.2011
- M. Yaşar Kandemir, "Mutarrîf b. Abdullah", DİA, cilt: 31, s. 374.
- Mervezî, *Muhtasarı Kıyâmî'l-Leyl*, y.y., tsz.
- Muhammed Ebû Zehra, *İmam Şafîi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1969
- ____, *Mezhepler Tarihi*, Hisar Yayınevi, İstanbul 1976
- Muhittin Akgül, "Kur'ân Okumanın Önemi ve İnsana Kazandırdıkları", Yeni Ümit Dergisi, sayı: 60; yıl: 15.
- Mustafa Bilgin, "Herim b. Hayyân", DİA, cilt: 17, s. 227-228.
- Mustafa Kara, "Dâvûd et-Tâî", DİA, cilt: 9, s. 48-49.
- Münâvî, Abdurraûf Zeynüddîn Muhammed, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1356.
- Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, Dâru't-Türâs, Kahire tsz.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn İbn Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Mukaddime, tahk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâ'i't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut tsz.
- Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sünen (el-Müctebâ)*, tahk.: Abdülfettah Ebû Ğudde, Mektebu'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, Halep 1986.

- Nevevî, *et-Tıbyan fî Âdâbi Hameletil Kur'ân*, Daru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 1994
- Serrac, Ebû Nasr, *el-Luma'*, Leiden 1914
- Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul 2002
- , *Peygamberimiz'in Kur'ân Tefsiri*, Yeni akademi Yayınları, 2007
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemu'l-Evsat*, tahk.: Târik b. İvadillâh, Dâru'l-Harameyn, Kâhire 1415.
- , *el-Mu'cemu's-Sağîr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, tahk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, yy. 2000.
- Taberî, Ebu'l-Abbas Muhibbuddin, *er-Riyadü'n-Nadîra*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu'l-Kebîr (es-Sünen)*, tahk., tahrîc ve ta'lik: Beşşâr Avvâd Maruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, I. bs., Beyrut 1996.
- Ergun Çapan, Cemal Türk, Yeni Ümit Dergisi, "Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Bilinmeyen Bir Yönü: Ders ve Tedris Metodu", sayı: 89-90, yıl: 23, 2010.
- Zehebî, Menakıbu İmam Ebî Hanife, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire tsz.
- , *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risale, 1985
- Ziriklî, Hayrüddin b. Mahmud ed-Dımaşkî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, XV. bs., yy. 2002.